

LAIŠKAI MYLIMOSIOMS DAUMANTAS



JUOZAS LUKŠA-DAUMANTAS

LAIŠKAI MYLIMOSIOMS

Antras leidimas



Kaunas 1994

UDK 888.2-6

Lu93

Viršelyje: Juozas Lukša-Daumantas savo knygos
„Partizanai už geležinės uždangos" rašymo metu.

Redaktoriai: Julius Keleras ir Juozas Baužys
Techninis redaktorius: Jonas Kuprys
Viršelio projektas — Onos Baužienės

©American Foundation for Lithuanian Research, Inc., 1993

©Nijolė Bražėnas-Paronetto, 1993

Juozas Lukša-Daumantas LAIŠKAI MYLIMOSIOMS

SL929. 1994 02 25. Tiražas 2000 egz. Užsakymas 11.

Leidėjas „I LAISVE" Fondo lietuviškai kultūrai ugdyti Lietuvos filialas,
Sasnausko 50, 3005 Kaunas.

Spausdino „Spaustuvė MORKŪNAS ir K^o“,
Studentų 54, 3031 Kaunas.

ISBN 9986-541-00-X

IVADAS

Šioje knygoje spausdinami atrinkti Juozo Lukšos–Daumanto (gimęs 1921.VIII.10 ir žuvęs 1951.IX.4) laišškai Nijolei Braženaitei-Lukšienei. Laiškų adresatės, redaktoriaus ir leidėjų bendru sutarimu buvo atsisakyta kai kurių perdėm asmeniško pobūdžio laiškų, taipogi dalis jų nežymiai sutrumpinta. Trumpinimo vietos pažymėtos atitinkamais kupiūrų ženklais. Šiek tiek taisyta sintaksė, skyryba, bet, nenorint iškraipyti Juozo Lukšos epistolinio stiliaus, palikta daugelis autoriaus vartotų tarmybių, išsireiškimų bei svetimžodžių. Kai kurie iš jų yra pažymėti žvaigždutėmis ir paaiškinti tuoj po šio įvado išspausdintuose „Vardų ir žodžių paaiškinimuose“.

Asmenys, o kartais ir vietovės, neretai laiškuose rašomi sutrumpintai arba vadinami tik autoriui ir adresatei žinomais vardais. Tokie sutrumpinimai, asmenų pravardės ar slapyvardžiai skaitytojui atskleisti laužtiniuose skliaustuose, pvz., prof. B. [Brazaitis]. Visi tokie paaiškinimai priklauso knygos redaktoriui arba leidėjams ir kai kurie iš jų plačiau aptarti „Vardų ir žodžių paaiškinimuose“ alfabetine tvarka.

Skaitytojas, perskaitęs įvadinį Nijolės Bražėnaitės-Lukšienės straipsnį „Apie anuos nepamirštamus laikus ir žmones“, bus taip pat artimiau supažindintas su laiškuose minimais asmenimis bei su ano atmintino laiko fonu ar nuotaikomis. Be to, po kai kurių laiškų, ypač reikalaujančių tam

tikrų specifinių paaiškinimų, yra išspausdintos pačios Nijolės Bražėnaitės-Lukšienės pastabos, pasirašytos inicialais N.B.L.

Iš viso šiame rinkinyje paskelbti 136 Juozo Lukšos laišakai, rašyti nuo 1948 liepos 24 d. iki 1950 rugpjūčio mėnesio. Vienoje vietoje įdėtas ir Nijolės Bražėnaitės laiškas Lukšai. Laiškų rinkinys užbaigiamas Julijono Būtėno laišku, pranešančiu, kad Daumantas išskraidintas į Lietuvą.

VARDŲ IR ŽODŽIŲ PAAIŠKINIMAI

Algis: Algimantas Bražėnas, Nijolės Bražėnaitės brolis, gyvena Detroite, JAV.

Antroji žmona: Lietuvą savo laiškuose Lukša-Daumantas dažnai vadina „pirmąja žmona“, o antroji reiškia Nijolę Bražėnaitę.

Au courant: prancūziškas išsireiškimas—būti gerai susipažinus kuriuo nors klausimu.

Bačkis, Stasys Antanas: politikas, visuomenininkas, Lietuvos diplomatas, teisių daktaro laipsnį gavęs Paryžiaus universitete. Jo žmona—Ona Bačkienė, o sūnūs Ričardas ir Audrys (dabartinis Vilniaus arkivyskupas). Daugiau apie šią šeimą rašo Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė savo įvadiniame straipsnyje.

Badinage: juokas, pajuokavimas (prancūzų k.).

Baltrušaitis, Jurgis: poeto Jurgio Baltrušaičio sūnus, meno istorikas, profesorius, dėstęs žymiausiuose pasaulio universitetuose.

Boulevard'as: alėja, bulvaras (prancūzų k.).

Brazaitis, Juozas: (Ambrazevičius), literatūros profesorius, daugelio knygų autorius, visuomenininkas, redaktorius, politikas. Lietuvos Laikiniosios vyriausybės švietimo ministras, ėjęs ministro pirmininko pareigas. Rezistentas nuo pat

okupacijų pradžios, Lietuvių Fronto atstovas Vlike. Daugiau apie Brazaitį rašo savo įvade Nijolė Bražėnaitė.

Būtėnas, Julijonas: žurnalistas, laikraštininkas, rezistentas prieš sovietus ir nacių, kalėjęs nacių konclageriuose. Po karo Vakarų žvalgybos grupėje buvo ruošiamas pagrindžio kovai prieš sovietinius okupantus. Jo slapyvardis buvo „Steve“. Kartu su Jonu Kukausku („Dzikiu“) 1951IV.19 buvo iš lėktuvo nuleistas į Kazlų Rūdos miškus, kur tų pačių metų gegužės mėn. enkavedistų apsuptame bunkery žuvo.

Consièrge: Kiemsargis:(prancūzų k.).

Daktaras: žr. Bačkis.

Dzikis: žr. Kukauskas.

Falsus vates fuiste: buvai neteisingu pranašu (lotynų k.).

Furneau de gaz: dujų krosnis (prancūzų k.).

Galdikienė, Magdalena: pedagogė, lituanistė, visuomenininkė, ilgametė Lietuvių katalikių moterų draugijos pirmininkė, dailininko Adomo Galdiko žmona.

Gare de l'Est: Paryžiaus rytinio rajono geležinkelio stotis.

Jankus, Jurgis: beletristas ir dramaturgas, išleidęs daug knygų. Pasitraukęs į Vakarus, nuo 1950 metų gyvena Rochester'y, N.Y., JAV.

Jonikis: žr. Pajaujis.

Julijonas: žr. Būtėnas.

Karveliai, dr. Petras, dr. Veronika ir Ugnė: Nijolės Bražėnaitės dėdė, teta ir pusseserė. Petras—ekonomikos mokslų daktaras, politikas, visuomenininkas, laikinosios vyriausybės ir Vliko narys. Veronika—vaikų psichologijos dak-

tarė, pedagogė, ilgametė Lietuvių katalikų moterų draugijos veikėja. Ugnė—baigusi Paryžiaus Politinių mokslų institutą, literatė, rašytoja, Paryžiuje ir Strassbourg'e rengusi baltiečių meno ir kultūros festivalius. (Žr. taip pat N. Bražėnaitės įvadinį straipsnį).

Kapočius, Feliksas: kanauninkas, buvęs Kauno Prisikėlimo bažnyčios klebonas, vėliau Vokietijoje 1946-1950 Popiežiaus delegatas lietuviams ir Lietuvių sielovados tvarkytojas.

Kliošarai: prancūzų k. clochard reiškia benamis-vaikata. Paryžiuje daug tokių benamių gyvena po Seine upės tiltais.

Krupavičius, prel. Mykolas: visuomenininkas, politikas, valstybininkas, Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos steigėjas, rezistentas prieš sovietus ir nacius, Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas.

Kubilius, Jonas: kunigas, jėzuitas, po II pasaulinio karo gyvenęs Prancūzijoje, vėliau persikėlė į JAV ir Kanadą. Lukša dažnai vadindavo jį „mon pere“.

Kukauskas, Jonas: jo slapyvardis „Dzikis“. Kartu su Juozu Lukša ir Jonu Kupstu buvo Vliko rekomenduotas prancūzų žvalgybai ir buvo ruošiamas pogrindžio kovai prieš bolševizmą. 1951.IV.19 drauge su J. Būtėnu iš lėktuvo nuleistas į Kazlų Rūdos miškus. Išliko gyvas ir dalyvavo KGB akcijoje prieš partizanus, kurios metu J. Lukša-Daumantas žuvo.

Kupstas, Jonas: jo slapyvardis „Ursas“—iš prancūzų k. „ours“ (lokys). Kartu su Lukša ir Kukausku buvo ruošiamas skrydžiui į Lietuvą.

Lithuanian Art in Exile: 1948 metais Vokietijoje išleistas lietuvių dailininkų kūrinių albumas.

Liūima, Antanas: kunigas, jėzuitas, teologijos daktaras ir profesorius.

Lozoraitis, Stasys: Sr., diplomatas, buvęs Lietuvos užsienio reikalų ministras, Lietuvos diplomatijos šefas, Nepaprastas pasiuntinys ir įgaliotas ministras Romoje.

Mon père: prancūziškas kreipinys į kunigus ar vienuolius. (2r. Kubilius).

Mazalaitė, Nelė: rašytoja, beletriste, pradėjusi spausdintis dar Lietuvoje, vėliau išeivijoje išleidusi daug savo knygų.

Pajaujis, Jonas: dažniausiai Lukšos ir jo draugų vadinamas „Jonikiu“. Lukšos studijų draugas, ateitininkas, „Grandies“ korporantas, kalbėjęs Stutthofo koncentracijos stovykloje, dabar gyvena Švedijoje. (Plačiau apie jį rašo Nijolė Bražėnaitė įvadiniam straipsnyje).

Petras, Pieras, Piršlelis: Petras Vilutis (Apie jį plačiau parašyta Nijolės Bražėnaitės įvade).

Pirmoji žmona: tai Lukšos vartojamas terminas, skirtas Lietuvai ir jos reikalams.

Pneumatique: ekspresu siųstas laiškas (prancūzų k.).

Prapuolenis, Juozas: Lukšos studijų draugas, ateitininkų technikų „Grandies“ korporacijos korporantas.

Prel. K.: žr. Krupavičius.

Securité sociale: socialinė apdrauda (prancūzų k.).

Surveillante: prižiūrėtoja (prancūzų k.).

Šapoka, Adolfas: istorikas, daugelio istorinių studijų ir veikalų autorius, redaktorius. Nuo 1948 metų ligi mirties gyveno Toronte, Kanadoje, kur redagavo „Tėviškės žiburius“.

Šlepetytės, dr. Aldona Janačienė ir Birutė Venskuvienė: Aldona yra Pasaulio Lietuvių Katalikų Organizacijų Sąjungos (PLKOS) ilgametė valdybos pirmininkė, daug kartų atstovavusi šiai organizacijai Pasaulio Katalikų Moterų Organizacijų Unijoje. Birutė yra PLKOS atstovė Unijoje tarptautiniams ryšiams ir ELTOS redaktorė prancūzų kalba. Abi Šlepetytės yra šv. Tėvo apdovanotos PRO ECCLESIA ET PONTIFICE medaliais už jų nuopelnus Bažnyčiai ir lietuvių tautai.

Turauskas, Edvardas: diplomatas, visuomenininkas, valstybininkas, buvęs Lietuvos įgaliotu ministru ir pasiuntiniu Čekoslovakijoje, Jugoslavijoje, Rumunijoje, o taip pat Tautų Sąjungoje. Nuo 1947 m. Edvardas Turauskas ir jo žmona Elena gyveno Prancūzijoje.

Ursas: sulietuvintas prancūziškas „ours“ (lokys) – Jono Kupsto (žr) slapyvardis.

Utinam falsus vates sim:: o kad aš būčiau klaidingu pranašu (lotynų k.).

Vaičiulaitis, Antanas: rašytojas, beletristas, pedagogas, vertėjas. Nuo 1940 metų gyveno JAV. Vaičiulaitis rūpinosi Lukšos-Daumanto prisiminimų knygos „Partizanai už geležinės uždangos“ pirmosios laidos išleidimu.

Vokia: Vokietija (kadais Lietuvoje dažnai vartotas su-trumpinimas).

MEILĖ IR LAISVĖ: DAUMANTO LIKIMAS

*Kada gi patiks Viešpačiui užbaigti ant kryžiaus
kalamas lietuvių tautos kančias?*

(Iš 1949 birželio 30 d.
Juozo Lukšos-Daumanto laiško Nijolei Bražėnaitei)

Tame anaip tol neretoriškame klausime slypi ir tragiško Daumanto likimo užuomazgos, neišskiriamai susietos su istorine lietuvių tautos lemtim. Sakau tai, turėdamas omeny jo didžią tautinę ištikimybę, nepripažinusią jokių kompromisų, nešant savo skausmo ir pasiaukojimo fakelą be dvejonų, be atilsio, be jokios minties apie naudą sau. Tik Lietuva. Tik Lietuvai. Tik Lietuvą. Juk ji dalyvauja bemaž visuose jo laiškuose kaip *pirmoji žmona, pirmoji meilužė ar pirmoji mylimoji*. Kitaip sakant, tai centrinė Daumanto žmogiškoji problema, kuriai jis aukojasi ir aukoja savo asmeninį likimą. „Aš neišsivaizduoju ir tokios nenorėčiau meilės, kuri niveliuotųsi tik 'dviejų vienas į kitą žiūrėjimu', o nesibazuotų platesnėmis perspektyvomis. Be to neišsivaizduoju ir šeimos laimės. Kitokios meilės reiktų ieškoti dviejų pavasariškų gimnazistų įsimylėjimo pasėkoj" (Paryžius, 1949.1.12).

Ispanų rašytojas Miguel de Unamuno yra teigęs, jog tra-

giškiausias daiktas pasaulyje ir gyvenime yra meilė. Daumanto atveju dramatiškas meilės likimas, o pati jausmo prigimtis ir išraiška liudija, jog Lietuvai Daumantas sąmoningai aukoja ne tik asmeninę lemtį, bet ir sparčiai bręstančią, anaip tol ne gimnazistišką, meilę, kurios liudininkais lemta yra tapti šios knygos skaitytojams. Jiems suteikiama proga pasekti dramatiškai nutrūkusią Vyro ir Moters istoriją, pagauti pokarinės išeivijos 1947-1950 politinio judėjimo pradmenis ir prieštaravimus, galiausiai pajusti su koku ryžtu ir kruopštumu Daumantas rengėsi grįžti į Lietuvą. Stoiška savitvarda niekuomet neapleido Daumanto, nors 1950 m., pasiruošus fatališkajam skridimui, iš esmės buvo jau aišku, kad ginkluotas pasipriešinimas okupacijai turi tik tobulo pasiaukojimo ir heroiško gesto prasmę kaip neabejotinai taurus ir moralus veiksmas. Partizaninis pasipriešinimas Lietuvoje nesusilaukė jokio Vakarų dėmesio, nors buvo tikima, jog JAV ir kiti demokratiški kraštai pamatys augančią grėsmę ir reaguos, atstatydami pusiausvyrą, grąžindami laisvę pavergtomis tautomis. Buvo tikima, jog JAV jausis įpareigos ginti Atlanto chartą. Tačiau taip neįvyko. Vakarai nematė, ar tikriaus nenorėjo matyti. Militarinė Stalino saulė, per jėgą įvilktą į Lietuvą, negailėjo svetimų gyvybių, agresyviai siekdama imperinių tikslų. Tačiau vyro ir piliečio uždavinys – ligi paskutinio oro gurkšnio ginti okupuotą tėvynę – Daumantui buvo tapęs organiška jo asmenybės dalimi, jo maksimaline gyvenimo programa. Ginti tai, kas yra išduota, apleista, paniekinta Daumantui atrodo yra svarbiau už viską. Tiesą sakant, Daumanto ir jo kartos (o Daumanto karta sykiu yra ir Vytauto Mačernio karta – jie abu gimę 1921-aisiais, abu žuvo tragiškai – vienas 1944, kitas – 1951) heroizmas yra grindžiamas ne racionalių išskaičiavimų rasti pragmatišką pateisinimą savo veiksenu. Pateisinimas yra vienintelis – kuo tobuliau priešintis okupantui ir tuo būdu

sergėti laisvos valstybės atmintį ir idealą, siekiant paversti jį kūnu.

Tačiau dažname laiške skaitome ne apie tai. Dažniausiai skaitome kaip kasdieninio gyvenimo pulsavimą Paryžiuje ar kituose Europos miestuose Daumantas geba įveikti meilės ir laisvės troškuliu. Faktiškai tai yra dvi jo gyvenimo dominantės, pripildančios jo laiškus švelnumo ir ilgesio, veržlumo ir apsisprendimo. „O jei kartais likimui patiktų mane fiziškai sunaikinti, tai Tu, Niliuk, tąsyk padaryk mane kažkur egzistuojantį laimingu, susikurdama sau vėl laimingą gyvenimą. Nėra negalima, kad ir aš nepavirščiau mūsų tėviškos kruvinos žemės dulkėmis (...)“. (1950 rugpjūtis). Taip meilė laisvei tampa esmingiausiu Daumanto gyvenimo faktoriumi, kurio dėka Daumanto gyvenimas sukuriamas kaip legenda, kaip beveik mitologinė sąvoka.

Nežinau, kaip skaitytojas atsivers šią dramatišką knygą, kur veikėjų visai nedaug, bet užtat daug skaudžių egzistencinių patyrimų. Nežinau, ko ieškos joje ir ką suras. Be abejo, tai priklausys nuo jo interesų rato, patirties ir intucijos. Meilės laišakai įprastas reiškinys Vakarų literatūroje nuo Ovidijaus *Heroides*, kur kuriami fikciniai moterų meilės laišakai mylimiesiems iki pat dvidešimtojo amžiaus klasika tapusių A. Bloko *Laiškų žmonai*. Tačiau šiuo atveju skaitome ne sąmoningai rašytus literatūrinius laiškus, kur daug gražios kurtuazijos ir jausmų raiškos, kur dramatiškumas dažniausiai randasi iš vidinių tarpasmeninių prieštaravimų bangavimo, o stilius dažniausiai esti taikomas platesnei literatūrinei publikai.

Šiuo atveju, atrodo, laiškų vertę lemia ne koks ypatingas jų literatūriškumas ar spontaniška emocija, ištryškusi sujaudintais žodžiais, nors meilės ir nepakantos dominavimas laiškuose yra nepaneigiamas. Šiuo atveju laiškuose atsi-verianti meilės istorija yra stebėtinai skaudi pirmiausia todėl,

kad aplinka, kurioje bręsta ir skleidžiasi mylinčiųjų jausmai, yra absoliučiai jiems nedėkinga—abu yra atsidūrę už geografinės Lietuvos ribų, faktiškai emigracijoje, kur įvyksta jų pažintis. Nijolė Bražėnaitė yra emigrantė, Juozas Lukša, studijavęs architektūrą, bet likimo užgaida tapęs vienu svarbiausiu pasipriešinimo sovietinei okupacijai architektu. Prasiveržęs per geležinę uždangą su jam Lietuvos laisvės kovotojų pavesta misija, jis yra ruošiamas grįžimui atgal tęsti pradėtą kovą prieš okupantą. Situacija neatneša kitu atveju lauktinos asmeninės laimės. Bet svarbiau yra tai, kad šioji meilė be jokių ypatingų deklaracijų, pasižadėjimų ar priesaikų yra aukojama Lietuvai. Todėl tiek daug žūstančios, sielvarto gaisruose skendinčios Lietuvos J. Lukšos laiškuose. Todėl ir jis dažname laiške tiesiog nekantrauja, kuomet pagaliau baigs visus darbus ir grįš į tėvynę, kur, puikiai žino, gyvens nebe kukliuose Paryžiaus viešbučių kambarėliuose, o belangėse žeminėse, miškuose, grioviuose ir gojuose, pustant sausio vėtroms ir drengiant liūtimis, įnirtingai medžiojamas NKVD dalinių, specialiai skirtų kovai su partizaniniu pasipriešinimu Lietuvoje. Tačiau ta meilė bus ypatinga, ginanti tėvynės orumą ir praeities atmintį, miglotą ateities viziją, kuriai negailestinga ir nenumaldoma istorija aukos jų ne tik kūnus, išmėtytus turgų ir miestelių, bažnytkaimių aikštėse. Tai vienatinei vizijai bus lemta paaukoti ne vien jauną kūną, instinktyviai siekiantį gerti gyvenimo medų, bet ir viską—visus troškimus, gyvybingą dvasią, jaunatvės siekius ir užsimojimus, siekiant apginti šviesiąją Lietuvos viziją, neapleidusią skurdžių jų būstų Lietuvos giriose.

Partizanų judėjimas, kaip ir apskritai, visas pasipriešinimo sovietinei okupacijai sąjūdis (pasyvusis ir aktyvusis) iš karto akivaizdžiai ir vienprasmiskai paskelbė, jog LTSR (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos) teisėtumo nepripažįsta ir neįsipareigojo laikytis marionetinės valstybės

įstatymų. Priešingai: vieninteliu teisingo elgesio principu buvo pasirinkta sąmoninga opozicija komunistų partijos atvežtai politinei diktatūrai. Tas sąmoningai apibrėžtas politinis įsipareigojimas ginti moralinę ir politinę prieškarinės—nepriklausomos—Lietuvos viziją ir politinę realybę suformavo Daumantą kaip vieną išpūdingiausių ir tragiškiausių prieš sovietinį režimą kovojančios Lietuvos simbolių.

Jiems laisvė buvo jų likimas, sako Henrikas Nagys. Todėl patikėkim skaitytojui jų likimo atspindį Daumanto-Lukšos laiškuose, tarp kurių retsykais įsiterps Nijolės Bražėnaitės-Lukšienės balsas, paaiškinantis situaciją ar aplinkybes, paveikusias vieną ar kitą laišką. Patikėkim su viltimi, kad jų—Daumanto kartos kankinių—viltys nūnai išsipildė ar bent jau pildosi. Patikėkim, patys bandydami suvokti pilietišumą taip, kaip jį suvokė Juozas Lukša-Daumantas.

Julius Keleras

APIE ANUOS NEPAMIRŠTAMUS LAIKUS IR ŽMONES

Su Juozu susipažinau 1948 m. vasarą Paryžiuje per Petrą Vilotį ir Joną Pajaujį. Petras, kiek atsimenu, Juozą man pristatė „Skrajūno“ vardu. Supratau tada, kad jis buvo paslaptingas asmuo, kuris mane ir mano dvynę seserį Vidą žinojo iš Kauno universiteto laikų, kai, studentu būdamas, jis gyveno visai netoli mūsų šeimos namo Aleksote. Aš tačiau jo neprisiminiau, bet Vida, kiek vėliau iš jos patyriau, prisiminė.

Petras Vilitis Juozo laiškuose, šalia dr. Bačkio, yra vienas iš dažniausiai minimų asmenų. Jį Juozas vadino „Piršleliu“, „Piršliu“, „Pieru“ ir retkarčiais „juriskonsultu“.

Petras Lietuvoje buvo baigęs teisės fakultetą, bet Paryžiuje, negalėdamas savo profesijoje dirbti, kukliai pragyveno, rodos, užsiimdamas radijo aparatų taisymu. Kokiu būdu jis su Juozu suėjo į kontaktą, aš tiksliai nežinau, bet tarp jų išsivysčiusi artima idėjos ir asmeninė bičiulystė aiškiai jaučiama Juozo laiškuose. Petras, slapyvarde P. Vytenis, parašė įvadą pirmam Juozo knygos „Partizanai už geležinės uždangos“ leidiniui, išleistam 1950 m. Lietuvių Katalikų Spaudos Draugijos (leidinys Nr. 5), ir paruoštam „Draugo“ spaustuvės Čikagoje. Ta pačia Vytenio slapyvarde Petras išsamiai aprašė tą sunkų ir ilgą laikotarpį, persunktą netikrumu, nepaprasta kantrybe, ryžtu, nerimu ir giliu įsipareigojimu, Prancūzijoje bei kitur Juozui besiruošiant

žygiui atgal į Lietuvą, kas užtruko daugiau kaip dvejus metus (1948-1950). Šis jo straipsnis „Juozas Lukša – tautos didvyris“ buvo išspausdintas „Aidų“ žurnale 1976/1977 m. Jis buvo įdėtas į vėliau pasirodžiusias „Partizanų“ knygos laidas Amerikoje ir nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje.

Juozo laiškuose labai dažnai minimi mums ypač brangūs asmenys – dr. S. Bačkis, tuo metu ėjęs Lietuvos atstovo (Chargé d'Affaires) pareigas Prancūzijoje, p. Ona Bačkienė ir jų sūnūs – „Ričiukas“ (Ričardas) ir „Audriukas“ (Audrys), dabar J. E. Vilniaus arkivyskupas. Dr. Bačchio šeima Juozą ypač globojo ir jam suteikė daug šilumos ir užuovėjos ne tik todėl, kad labai vertino jį kaip kovotoją už Lietuvos laisvę ir jo nepaprastą žygi, prasiveržiant pro „Geležinę uždangą“ į Vakarus, bet, pasak dr. S. Bačchio, pamilo jį ir kaip asmenį, turintį nepaprastų charakterio bruožų.

Dr. S. Bačkis Juozui padėjo visapusiškai tarpininkaujant su įvairiais veiksniais, asmenybėmis ir globodamas jį visu nuoširdumu ir visais atžvilgiais.

Daugelyje laiškų dr. S. Bačkis ir p. O. Bačkienė yra minimi kaip „Svočiolas“ ir „Svočia“; kai kuriuose dr. S. Bačkis turėjo „Tėčio“ titulą, o kartais Juozas jį vadindavo „Daktaru“.

Juozas visada jautė šiai jam tiek daug reiškusiai šeimai didelį prisirišimą, padėką ir turėjo jiems gilių sentimentų.

Pirmasis Juozo laiškas, rašytas iš Stockholmo, praėjus trumpam laikui nuo mūsų susipažinimo, yra rašytas man ir Marytei Arštikaitytei, mano klasės draugei iš „Aušros“ mergaičių gimnazijos laikų, dabar Uleckienei, akių ligų gydytojai, gyvenančiai Toronte, Kanadoje. Mes abi tuo metu vienos prancūzų šeimos dėka pakliuvom į Paryžių, baigusios medicinos fakultetą Innsbruck'e, Austrijoje. Nebūdamos Austrijos pilietėmis, negalėjom dirbti medicinos srityje. Pakliuvusios į Paryžių, ieškojome būdų, kaip susirasti kokio

nors darbo, bent kiek susieto su medicina. Pagelbėjus vienam gana žinomam hematologui dr. Tzanck, su kuriuo mus per dr. St. Bačkį supažindino lietuvė gydytoja Dobrovolskaitė, jau ilgą laiką gyvenusi Paryžiuje, galėjome užsidirbti sau duoną, darydamos tuomet trumpai veikusio penicilino injekcijas kas tris valandas įvairiems dr. Tzanck ligoniams.

Marytei emigravus į Kanadą ir man patyrus, kad įsigyti Prancūzijos medicinos diplomui dar reiktų pridėti dvejus metus studijų ir parašyti diplominį darbą, aš per dr. Tzanck gavau darbą Šv. Antano ligoninėje (Hôpital de St. Antoine) Paryžiuje, kraujo transfuzijos centro laboratorijoje, kurioje dirbau ligi 1948 m. lapkričio galo, kol susirgau plaučių tuberkulioze ir buvau paguldyta į tą pačią ligoninę šešiams mėnesiams. Išgulėjau ligi 1949 m. gegužės mėnesio. Po to buvau perkelta į Sancellemoz'o sanatoriją, Pranzūzijoje, Savojos kalnuose, netoli Šveicarijos. Ten išbuvau ligi 1950 m. birželio pradžios, daugiau kaip metus.

Juozas Stockholme palaikė ryšius su Jonu Pajauju, laiškuose dažnai minimu „Jonikio" vardu. Jonas buvo ne tik glaudžiai susijęs su Juozo misija, bet ir artimas jo bičiulis. Lietuvoje baigė architektūrą. Sovietų ir nacių okupacijos metais (1940-1944) jis buvo giliai išitraukęs į rezistencinę veiklą prieš abu okupantus. Nacių kalintas Stutthof'o koncentracijos stovykloje, daug iškentęs. Po karo atsidūrė Švedijoje, dirbo architektu ir dabar ten gyvena. Jonas turi ir rašytojo talentą. Nemažai jo straipsnių, rašytų po įvairių slapyvardžių skraiste, buvo paskelbti išeivių žurnaluose Vakaruose. Gaila, kad dauguma jo laiškų, rašytų iš Stutthof'o draugams (tarp jų keletas ir man), dingo mums išeiviams beklaidžiojant po pasaulį ir mėginant kur nors kaip nors įsitvirtinti.

Nuo Juozo grįžimo iš Švedijos ligi mano susirgimo

praėjo keli mėnesiai. Per tą laiką mes artimiau susidraugavom ir vienas kitą pamilom, bet pasimatyti tegalėjom tik retkarčiais, kai jo pareigos, susietos su misija Vakaruose jam tai leisdavo.

Man susirgus, Juozo apsilankymai ligoninėje buvo labai reti ir be galo komplikuoti. Jis turėjo išvengti susidūrimų su mane lankančiais draugais bei pažįstamais, kad nebūtų dešifruotas; privalėjo laviruoti tarp savo įsipareigojimų ir mano lankytojų, nes lankymo valandos buvo labai ribotos. Apie jo egzistavimą Paryžiuje nežinojo tik keli asmenys, su kuriais jis turėjo ypatingą ryšį ir kurie yra minimi jo laiškuose.

Beveik visi šie Juozo laišškai buvo man rašyti į ligoninę tarp jo retų manęs aplankymų ir vėliau – į sanatoriją, į kurią jis du kartus tegalėjo atvažiuoti. Tik keletas paskutinių laiškų buvo parašyti į Tuebingeną, kur gyvenau pas tetą ir dėdę, dr. Veroniką ir dr. Petrą Karvelius, kartu su pussesere Ugne, atvažiavusi pas juos iš sanatorijos ligi mudviejų vestuvių, kurios įvyko 1950 m. liepos 23 d. mažoj Unterhauseno bažnytelėj, netoli Tuebingen'o. Ugnė buvo mano pamergė, o mūsų pabrolys Julijonas Būtėnas negalėjo atvykti dėl savo įsipareigojimų, besiruošiant netrukus būsimam žygiui į Lietuvą. Pačiose vestuvėse, šalia mus sujungusio prel. Mykolo Krupavičiaus, dalyvavo dar šeši asmenys: mano dėdė su teta, prof. Juozas ir Vlada Brazaičiai ir Levas ir Birutė Prapuoleniai. Netrukus po vestuvių Juozas perėjo Amerikos žvalgybos žinion, jo daugiau nemačiau ir nežinojau tuo metu, kada jis buvo išskraidintas į Lietuvą. Tik daug vėliau sužinojau, kad tai įvyko 1950 m. spalio 3 d. Iš jo gavau tik du „tarnybinius“ laiškus, kurie pagal jo paliktą raktą turėjo būti dešifruoti ir perduoti nurodytiems asmenims per prof. Juozą Brazaitį.

Prof. J. Brazaitis man buvo žinomas iš Aušros mer-

gaičių gimnazijos laikų kaip lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas. Jis buvo mūsų visų gimnazisčių labai gerbiamas, mylimas ir laikomas ne tik vienu geriausiu mokytoju, sugėbančiu įžiebtį savo mokinėms tikrą susidomėjimą lietuvių literatūra ir parodyti jos grožį, bet ir kaip vienas iš auklėtojų, palikusių mums visoms tik pačius gražiausius atsiminimus.

Prof. J. Brazaitis vėliau iškilo kaip vienas iš geriausiai žinomų rezistencijos vadų. Apie Juozą jis visad atsiliepdavo kaip apie asmenį, kuriame buvo sukaupti patys gražiausi žmogaus charakterio bruožai, su kuriais, žinoma, aš visada sutikdavau. Jis giliai įvertino Juozo žygį į Vakarus, jo drąsą bei jo nepalaužiamą norą atlikus savo misiją sugrįžti ir toliau tęsti kovą už Lietuvos laisvę.

Juozas apie prof. J. Brazaitį taip pat visada kalbėdavo su jam reiškiamą gilia pagarba ir laikė jį pagrindiniu asmeniu, per kurį ketino palaikyti ryšį su kraštu. O tai reiškė daugiau negu tik šimtaprocentinį pasitikėjimą.

Laiškuose keletą kartų minimas „kolchozas“ susidarė iš „Urso“ (Jono Kupsto), „Dzikio“ (Jono Kukauskos), kartais Petro Vilučio ir paties Juozo.

Apie J. Kupstą, o ypač apie J. Kukauską, yra daug rašyta spaudoje. J. Kukauskas su J. Būtėnu buvo išskraidintas į Lietuvą vėliau už Juozą ir jo palydą. Su dideliu malonumu prisimenu „Ursą“, su kuriuo Juozas ypač artimai bendravo. „Dzikio“ (Jono Kukauskos) vaidmuo, nulėmęs Juozo žuvimą, visai spaudoje apibūdintas ir paties „Dzikio“ aprašytas ilgame, per kelis „Tiesos“ numerius nusitęsusiame straipsnyje „Likimo išbandymai“ (1992 m. gegužės 13,14,16 19 ir 20 d.). Juozas neturėjo jam didelių sentimentų ir nežinojo, kad su savo būsimu išdaviku praleido tiek daug laiko Paryžiuje. Knyga „Vanagai iš anapus“ aiškiai aprašo J. Kukauskos vaidmenį Juozo išdavystėje. Paskutinytis jo straipsnis „Tiesoje“ turbūt yra jo sąžinės padarinys.

Per visą buvimo laiką Paryžiuje ir kitur Juozas daug kartų keitė savo gyvenvietę, kad nebūtų dešifruotas. Jo laišškai buvo adresuoti iš įvairiausių vietovių ir visokiausiomis slapyvardėmis. Daugelis jo laiškų buvo rašyti vartojant Petro Vilučio adresą, o ant vokų užrašytos siuntėjų pavardės buvo įvairios: G. Būga, J. Adomaitis, J. Bevardis, J. Umbražiūnas, J. Juozaitis, J. Rukuiža, J. Baškorius, J. Mackaitis, A. Mickiewicz (pastaroji jam buvo duota Prancūzijoje kaip „oficiali“ ir įrašyta į jo „Carte de Séjour“ – gyvenvietės pažymėjime), J. Sužiedėlis, Joseph Kaule, J. Renault, J. Našlaitis, T. Skrupulas, S. A. Bačkis, Mme Broche, A. Venckus ir T. Latras. Daugelis laiškų buvo visai be siuntėjo adreso, ypač tie, kurie buvo rašyti iš Vokietijos. Mano laišškai Juozui irgi buvo adresuoti įvairiems jo nurodytiems asmenims ir dažniausias tų asmenų Paryžiuje buvo P. Vilitis.

Nors Juozas man daug kartų minėjo, kad sunaikinčiau jo laiškus, nes bijojo, kad jie nepapultų į nepageidaujamas rankas, tačiau prisiversti tą padaryti aš negalėjau. Jo laiškus laikiau paslėpusi ir niekas apie juos nežinojo. Jų skaityti po mūsų paskutinio atsisveikinimo irgi negalėjau, nes man tai buvo tas pats, kaip dar giliau atverti niekad negalinčią užgyti žaizdą...

Po jo skrydžio atgal į Lietuvą ir beviltiško žinių apie jį laukimo praėjo šešeri metai. Galbūt per tą laiką kai kas ir žinojo apie jo likimą, bet niekas nedrįso ar neturėjo širdies apie tai man pasakyti. Pirmas asmuo, kuris man apie jo žuvimą pranešė, buvo Amerikos kongresmanas iš Milwaukee, Wisconsin, Charles J. Kersten. Jis man padėjo išimties būdu atvykti į Ameriką, nes tuo metu sirgusiems tuberkulioze nebuvo jokios galimybės emigruoti į Jungtines Amerikos Valstijas. Jis ir jo šeima mane visą laiką globojo ir rūpinosi. Kongresmanas Kersten'as buvo žymus anti-komunistas ir savo darbais bei pastangomis atskleidė tais lai-

kais labai sunkiai atskleidžiamas, nepopuliarias ir Amerikos visuomenės nedominančias komunistų niekšybes. 1953 m. vasarą jis išsirūpino iš Amerikos Kongreso specialų leidimą ištirti Sovietų okupacijos aplinkybes Baltijos kraštuose. Su savo štabu jis nuvyko į Europą, aplankė Lietuvos, Latvijos ir Estijos Vyriausius Išlaisvinimo Komitetus, kitus veiksnius, organizacijas, važinėjo po įvairias pabėgėlių stovyklas, kur iš daugybės liudininkų surinko daug medžiagos apie tai, kas vyko Baltijos kraštuose. Aš su juo susidūriau jo apsilankymo metu Vyriausiame Lietuvos Išlaisvinimo Komitete (VLIK'e) Reutlingen'e. Tuo metu aš ten dirbau sekretore ir buvau paprašyta apsivilkti savo tautinį kostiumą ir, kadangi mokėjau angliškai, pasakyti porą žodžių jiems atvykus. Visa medžiaga apie Sovietų okupacijos aplinkybes buvo patalpinta Amerikos „Congressional Records“ knygoje. Vienas iš Kersten'o liudininkų buvo pulkininkas Burlicki's, kuris žinojo apie partizanų sunaikinimą Lietuvos miškuose 1950/1951 m. laikotarpyje. Jis paliudijo apie dideles Sovietų pastangas sugauti vieną Amerikos žvalgybos treniruotą desantininką, kurį norėjo pagauti gyvą, ir apie jo sunaikinimą. Iš pulk. Burlicki'o paliudijimo kongresmanas Kersten'as suprato, kad tas desantininkas buvo Juozas ir nutarė man apie tai pranešti.

1977 m. rengiant Juozo 25 metų žuvimo sukakties minėjimą Čikagoje ir Toronte, buvau paprašyta ką nors papasakoti apie Juozą. Tik tada pirmą kartą po tiek metų drįsau ištraukti Juozo laiškus, nes žinojau, kad juose, šalia man asmeniškai rašytų žodžių, buvo išreikšta daug minčių, susijusių su Lietuva. Man atrodė, kad tų ištraukų skaitymas iškels jo galias mintis laisvės kovų atžvilgiu ir parodys jo nepaprastą meilę Lietuvai bei jo sielvartą, susijusį su Lietuvos kančia, šios jo minėjime panaudotos laiškų ištraukos vėliau buvo atspausdintos lietuvių spaudoje Amerikoje,

Kanadoje ir prieš porą metų Lietuvoje.

Turbūt dėl Juozo laiškų egzistavimo atskleidimo, rengiant jo 25 metų žuvimo sukakties minėjimą, buvau daugelio asmenų paprašyta sutikti išleisti jų rinkinį. Man atrodė, kad tai turėtų būti padaryta po mano mirties, kaip paprastai yra daroma panašiais atvejais. Tik primygtinai užsiminus, kad tokių laiškų išleidimas yra ne mano asmenišką reikalas, bet kad jie yra svarbūs tam, kad juos paskaitytų mūsų jaunimas ir pajustų, suprastų, kokią didelę savo asmenišką auką ant Lietuvos laisvės aukuro padėjo ne tik Juozas, bet ir visi laisvės kovotojai, kurių dauguma neturėjo nei aplinkybių, nei galimybių raštu išreikšti savo jausmus mylimiesiems, aš galų gale sutikau padaryti Juozo laiškų kopijas ir perduoti jas Lietuvos Fronto Bičiuliams, kurie ypač buvo suinteresuoti jų išleidimu. Tai padaryti mane labiausiai įtikino dr. Juozas Girnius, dr. Marija Arštikaitytė-Uleckienė ir dr. Kazys Ambrozaitis. Nežinau ir dabar, ar nenusikaltau Juozui, leisdama atverti tai, kas yra tik mudviejų.

Lietuvių Fronto Bičiulių sudarytas trijų asmenų komitetas peržiūrėjo Juozo laiškus ir nutarė, kad jie yra verti išleidimo. Nuo to laiko praėjo dar daug metų, kol buvo pradėtas jų redagavimas.

Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė

LAIŠKAI

1

Stockholm, 1948.7.24

Brangios sesės!

Priimkit sveikinimus nuo manęs, besibrūžinančio Stockholmo pasvietėj.

Susirinkit iš čia talpinamų raidžių judviem padėką už parodytą „pasiaukojimą“ mus globojant nuo įvairių pikty pagundų bei apšviečiant Paryžiaus grožybes. Man ir mano juriskonsultui tai paliko kai ką greit neišdildomo. Per daug mūsų neprakeikit, kad tiek jus varginom, nes tuo galit pavogt nuo mūsų paukščių kelių laimę. [...]

Pasiimkit bučkį, skelkit pusiau ir dalinkitės.

Sudiev,

Juozas

Laiškas rašytas man ir Marytei Arštikaitytei (N. B. L.)

2

Dublin, 1948.10.3

Brangioji Nile!

Būk pasveikinta „Paryžiete“ savo didingoj šventovėj. Kaip matau iš Petro laiško, tai mane pieskuoji, būk aš nepaslankus net ir laiško parašyti. Susimąstęs, mečiau viską į šoną ir pilu, Sesula.

Tąsyk Tau truputį sumelavau – išvykau tik pirmadienį, bet leidau sau nusidėti ir pas Tave neužsukau. Tai vis dėl suvalkietiško honoro, mat gi atsiveikinę buvom... Mūsų padermė nerečiau mėgsta vertinti ištartą žodį negu klausyti savo jausmų iš kūno vidurio. Taip jau ir ši kartą nutiko. Ti-

kiu, kad per daug neužsirūstys Tavasis vidus.

Čia leidžiu dienas perdėm nuobodžias, besivaikydamas visokius reikalus ir reikalėlius. Rodos, darbas tai ne artojo, bet vakarop nė kiek ne menčiau jautiesi nuvargęs, kaip pas tėtį rugius bekirsdamas. Tik dar kiek dūšiai lengviau, kad tikimės gero pelno, nors ir mataškuoji, makaluoji nuo Ainošiaus pas Kaipošių vis su ta pačia nata ir tais pačiais liaupsėjimais. Imu ir sudvejoju kartais, kad gal menkai čia ką užvajavosim. Sava žemelė jau pasigenda daug tūkstančių dūšelių, o čia viešpačiai vis dar nerangiai dairosi po savas seklyčias, dar nespėjusias išsivėdinti nuo neseniai čia puotavusių ivanų smarvės. Net ir Dievas atrodo nerangus laiku jiems proto pridėti. Bet sau jie žinosi; mūsų reikalas neužmiršti savų Mauro rolių.

Gali kartais taip nutikti, kad aš dar turėsiu galimybių aplankyti Tavo miesto, Tavojo kvartalo kliošarus*, tad nusteik per daug. Man irgi nusibosta kasdienybė, gi su Tavim vis šventiška nuotaika. Man Tu nieko nerašyk, nes mane, žinai, gali kontroliuoti, gi bet koks susirašinėjimas kelia bereikalingą įtarimą. Negi aš galiu savo partneriams aiškinti, kad „jai“ ir tik „tokiais“ reikalais rašinėju. Tokiais pat sumetimais grindžiu ir mano taip ilgą tylėjimą.

[...]

Jungiu nuoširdžius linkėjimus!

Juozas

[...]

Šis Juozo laiškas man buvo rašytas iš Dublino, kaip aš spėju, tuo metu ieškant ryšių su anglų ar galbūt airių žvalgyba. Po šio visi kiti laišakai buvo rašyti į ligoninę, sanatoriją ar Tuebingeną. (N. B. L.)

1948.12.12

Mano Brangioji Niliuk,

Tu šiandien mane raginai bent porą kartų ką nors pasakoti. Turbūt pastebėjai, kad buvau giliai susimąstęs? Tyla, kuri tęsiasi nuo vakar dienos, kada aš sužinojau Tavo negalavimų priežastį, kurią veltui bandė Piršlelis [P.Vilutis]* manyje išblaškyti, išvykęs iš Tavęs, ir kuri tęsiasi toliau, nėra ne be pagrindo. Aš kaltinu save, kad Tau nuvogiau tiek valandų, kurios gal ir buvo paskutiniu nuovargio lašu, po kurio prasidėjo dabartiniai simptomai. Aš tikiu, kad Tu greit lovos atsikratysi, šiandien ir Dievulį meldžiau, kad taip klotus.

Tu nė kiek neatrodei šiandien sirguliuojanti. Vis su ta pačia puikia nuotaika ir nė kiek nemažėjančiu malonumu dorojaisi su aplinka. Tik Tavo lūpos Tave, Niliuk, išdavė, kiek Tu esi iškentus.

Tolau nuo Tavęs, o mintyse vis telkėsi kietesnis klausimas, kodėl mes taip trumpai su Tavimi buvojome, kodėl mes negalėjome pasilikti dar bent trumpai akimirkai, kodėl aš privalėjau Tave palikti? Tai gal keistas, bet realus klausimas. Kovoja su kiekvienu žingsniu pirmyn.

Tavy įžiūriu aš per didelį jautrumą, mano brangioji Nili, kas Tave išmuša net iš normalių gyvenimo vėžių. Kam Tau bent dabar sielotis—„Kokių žinių turit iš Lietuvos?“, etc. Kai dabar paliksi lovą, tai būtinai, turbūt, prisiminsi mano ano sekmadienio barančius žodžius, liečiančius komitetavimus, pasirodymus, ir pradėsi labiau save branginti. Vėl per daug jautriai ir šiandien vertinai „per gausius“ aplankymus. Atmink, kad Tu kiekvieną po darbo valandą paaukodavai ne kam kitam, o tiems, kurie dabar Tavo nusistebėjimui atkanka tik trumpam akimirksniui Tave aplankyti. Gaila, kad aš negaliu Tavęs priverst daugiau savęs žiūrėti. Nūdien aš vis su

pakeltais sparnais lūkuriuoju vėl pradėti žingsnius kelyje, kuriuo žingsniuodami jau dešimtys tūkstančių laimėjo mirtį ir mus, buvusius jų mirties liudininkais, įpareigojo dešimterio pa energija pasilikti šventai ištikimiams jų pradėtos kovos dalyviams. Antraip aš išdrįščiau ir prieš Tavo norą priversti Tave labiau save branginti.

Aš negalėčiau girtis, kad savo striukam gyvenimo laikogaly būčiau daug žmonių sutikęs, bet neapsiriksiu tvirtindamas – tautos žiedų Tavaisiais ypatumais be žiburio nesurasi. Ne per seniai dar su Tavimi, Niliuk, susipažinau, bet tikiuosi jau išsamiai pažįstas ir savo jaučiamą Tau prisirišimą neapsiimu įrėminti vien į tai, kas paprastai meile vadinama. Čia neapsiečiau ir be sesers epiteto. Šis mano prisirišimas gal ir dėl to intymesnis, kad mudviejų šeimų likučiai žygiuoja tuo pačiu Golgotos keliu, kantriai kovodami už dar vienos dienos egzistenciją. Nesijausk ir Tu taip svetima ir, pamiršus savo kuklumą man siūlant kuo nors Tau padėti, nenumok ranka, o atvirai pasakyk. Žinok, kad tuomi man padarysi didelį malonumą. Su mano tylą nesiek nespėjusių nesusigyvenimo. Ji visai atitinka mano statusą.

Nenustebk ir atleisk, kad tiek daug priburnėjau, nepagailėk ir man to, rašydama per Pierą [P. Vilutį]*, tik gal uždarytame voke.

Linkėdamas kuo greičiau paniekinti lovą, siunčiu, be-rods, „skolos“ busiukus –

Tavo Juozas

1948.12.17

Mano Brangioji Niliuk,

Pirmomis raidėmis leisk Tavęs atsiprašyti, kad taip skubu peckioti, nes nežinau, ar Tu gali skaityti. Nieko nepadarysi, kad pro mano kasdieninius vargus prasikiša visa galva – Taviėji.

Menu Tavo prašymą, Auksei, sumesti „Sveika, Marija“, kad Tau būt lengviau pernešti visokie „špilkavimai“. Nepasakyčiau, kad Tavo prašymui nebuva paslankus. Tačiau kažkur ištirpę tokios maldos žodžiai manės per daug nenuramina. Daug laimingesnių jausčiaus, kad Tavo skausmus galėčiau bent pusiau pasidalinti. Vienintelis dabar nusiramimas palieka, kad, anot Tavo lūpų, tai truks keletą dienų. Kai galėsi rašyt, tai pakerk porą raidžių manės linkui. Aš bent sieloj padėsiu Tau kentėti. Tik, gink Dieve, nesukbėk.

Anoj gromatoj prašiau Tavęs, kad padarytum man malonumą, pasiūlydamas Tau kuo nors padėti, bet nei laiške nepriminei, nei man apsilankymo metu nieko neminėjai. O aš vis tiek laukiu.

Tiek Piršlelio, tiek manės prašei, kad Tau atneš tume ką nors paskaityti. Kas per bibliotekos pas Piršlėlį telkias, tai aš per daug nesiorientuoju, bet kas mane liečia, tai, jei pagėdautum, užfundyčiau paskutinius numerius lietuviškų laikraščių – *Minties*, *Žiburių*, *Mūsų Kelio*, *Lietuvių Žodžio*. Tai gi, kai ir jei bus galima man Tave aplankyti, tai, Tau parašius, galėsiu atkakdamas atniogti ir tas gazietpalaikes.

Aš su savo kolchozu laikausi visai neblogai. Gailiuosi ir gailimės, kad gali ir taip atsitikti, kad nesugebėsi ir Kalėdų Švenčių su mumis praleisti, kaip kadais projektavom.

Linkėdamas Tau, Auksei, fizinio patvarumo, jungdamasis ir palikdamas su Tavim savo dvasia, bučiuoju –

T. Juozas

5

Paris, 1948.12.20

Mano brangus Auksei,

Šiandien gavau Tavo mielą gromatėlę iš 12.19.

Džiaugiuos ir už tai, kad su savo temperatūra kritai ligi 38°. [...] Gerai, kad Dievs davė proto ligoninės vadovybei ir paliuosavo Tave iš to bobyno, kuris Tau ir nervų kainavo. Manau, kad ir su sveikata dabar reikalai spartesniu žingsniu eis pirmyn. To pat tenka laukti ir iš netolimoj ateity žadamų sąlygų. Aš tik palinkėt galiu, kad likimas Tau ir mudviem būtų palankus. Asmeniškai kitokiu juo aš ir netikiu. Toks nujautimas glūdi mano pasąmonėj ir nemanau, kad jis* mane suklaidintų po tiek daug išbandytų atvejų.

Prašydama mane parašyti Tau keletą žodelių, man suteiki džiaugsmo. Lygiai stipriai Tau dėkoju už pranešimą Tavo sveikatos būklės. Ligi šiol nesu iškentęs Tau neparašęs. Šeštadienį ryte mano keletas žodelių, Brangioji Niliuk, iškako link Tavęs. Jau, man rodos, turėjai gauti, arba prapuolė. Siunčiau, kaip ir pirmąją, tuo pačiu keliu. [...]

Aš laikausi gana pakenčiamai. Gyvenu jau visai kitame viešbutyje. Tik Tavo vargai mano dienas persunkia liūdnumu ir ilgesiu. Nežiūrint, kad aš jau gyvenu kitur, toliau man rašyk per Pierą, nes aš nenoriu savo adresu nieko gauti.

Kodėl nieko nerašai, ar galima Tave aplankyti ir kada? Kaip tikiesi sutikti Šventės pagal dabartinę sveikatos eigą?

Šiuos klausimus aš išdrįstu kelti ne žingeidumo vedamas, bet turėdamas nenumaldomą norą kiek galint daugiau laiko pabuvoti su Tavimi, Mano Brangioji Niliuk. Todėl apsiimk save pavarginti ir apie tai keliais žodeliais.

Džiaugdamasis Tavo gerėjančia padėtim, pasilieku su linkėjimais dar spartesniems žingsniams –

Tave bučiuojas –

Juozas

6

1948.12.24

Mano Brangioji Nili,

Siunčiu Tau nuoširdžiausius sveikinimus ir geriausius linkėjimus šių metų Mažajo Dievulio Gimimo Šventėms atėjus. Bučiuoju Tave, mano Auksei, kad ir simboliškai, kad ir prie simboliško Kūčių stalo. Nuotaikos, tikiuos, bus vienos. Mes, atrodo, mažiausiai kalti, kad šio blogio viešpatavimo metu esam nesurenkamai išblaškyti, be jokių galimybių praleisti Kūčių vakarą lietuviškoj mistikoje, savojo žemėj ir savojo šeimoje.

Neapeinamai ištįsta mintys link savųjų. Tada įsivyravus nuotaika nė kiek nesiderina su Šv. Kalėdų padiktuotąja. Taip ir pamatai pilnutinį gyvenimą – kovą, kurioje ieškai džiaugsmo. Štai kodėl ir Tau atrodo mažais nuliais paženklinta aplinka, kai pamatai jų gyvenimo niveliavimą visai kiton kryptin.

Gavau Tavo gromatėlę ir iš 21 d. Džiaugiaus, kad ir Tu džiaugies, jei tikėsi tuo, ką parašei. Daug maldų ir linkėjimai (tarp jų ir aš save įskaitau), kaip rašai, davė puikią pradžią ir padeda Tau, Brangioji, susidoroti su negalavimais. Mano

geriausi linkėjimai pasilieka ir toliau dar vis spartesniais žingsniais Tavo sveikatelei tobulėti, kad ne tik per mėnesius, bet ir per savaites nerastum ligos pėdsako. Sveikinu Tave su puikia nuotaika, kuri yra bene geriausias rodiklis, kad ilgai nesibičiuliosi su lova.

Tu, kaip atrodo, susirūpinusi mano sveikata. Manau, kad be reikalo. Aš jokių negalavimų nesu pajutęs (nors save stebiu) ir nemanau, kad taip jau būdau ligoms jautrus. Pečius pati matei, Auksei, kad nesiauri!

Žinai, ponias B. [Bačkienė]* rodo žymių perimti mūsų piršlelio pareigas. Bijausi lietuviškos patarlės – Boba piršlys...!

Švenčių metu pas Tave, Auksei, užsukim su piršleliu; naudosis Tavo patarimais, kad neužsuktume ant taučių.

Dar kartą su linkėjimais ir busiukais pasilieku Tavo –

Juozis

„Mažais nuliais paženklinta aplinka“ reiškė tą labai nereikšmingą aplinką, gaubiančią mus, palyginus su ta, kuri buvo Lietuvoje. (N. B. L.)

7

Paris, 1948.12.30

Mano Brangioji Niliuk,

Šįkart noriu pasekti Tavo pėdomis – kol laikas mūsų neišskyrė, jį išnaudoti bent išreiškimui keleto žodžių, nusakančių sielos pulsą. Nors dar ne taip seniai matėmės, bet šiandien neapsieinu neparašęs.

Mano brangioji Nili, aš abejoju, ar kada nors sugebėsiu atsilyginti ir atsidėkoti Tau už šį Paryžių, persunktą Tavuoju jaukumu. Gal pakaks tik švelniausių gyvenime prisiminimų. Neretai aš klykdavau, lyg žuvėdra svetimuos vandenyne nuklydus, paskendęs sunkioj nuotaikoj dėl vis bjauriai besikomplikuojančios mums atmosferos. Ir koks aš pasijusdavau laimingas, galėdamas bent trumpam akimirksniui visa tai užmiršti ir ilsėtis, į Tave akis įspiginęs, nors ne kartą, man nesugebant tos sunkios kasdienybės išvyti iš veido raukšlių ar ledinio sustingusio žvilgsnio, Tu vis matei mane neįdomų, nuobodų ir, kaip nuplaktą kuiną, raginai tauškėti. Vis turėdavau su Tavim sutikti, kad toks esu, ir vis krimtaus, kad bent Tau nesugebu kitokiu pasirodyti. Ką gi aš padarysiu, kad panašiu gimiau; o keleto metų kova išvogė mūsų ir juoką, ir nuotaikas, ir laidų liežuvį, ir su žmonėmis lankstumą... Štai kodėl aš kartais savęs neapkenčiu, čia matydamas Tave be galo jautrią.

Vis negaliu apsiprasti su mintimi, kad tūkstančiai kilometrų mus skirs. Netikiu, kad aš kasdien nebūsiu su Tavim. Ir netikiu, kad likimas išdrįs pastoti mums kelią ir vėl kada nors [neleis] susitikti ar sutrumpinti mūsų laimę. Šia viltim gaivindamasis, su ilgesio ašara pinsiu maldos žodžius Aukščiausiam mano svajonių įsikūnijimui.

Mūsų gyvenimo tiesūs keliai, berods, tik asilams dera, o juo labiau juos kreivesnius ir sunkiai įveikiamus kam paskiria Aukščiausias, juo didingesnė ir žemės misija tam atitenka. Nepatiko turbūt Galybių Viešpačiui ir mudviejų jau įprasta vaga—Tave į lovą lyg nustūmė kuriam laikui, o mano dienas perkrovė „pirmaeiliais dalykais". Tai vis vardan žmogiško žmogaus... Nūdieniai Tavo lankymo taip reti atsisveikinimo žvilgsniai vis sustingsta mano vaizduotėj sfinksu su nežinia—ar ilgai aš galėsiu tokiu laimingu vagim būti?

Užporyt, taip sakoma, mus aplankysią Nauji Metai. Ir paskutinėms palydėt, ir vėl naujoms dienoms sutikt, šių metų sandūros daug kur prie stalų spiesis—ir skurdūs elgetos, ir sotūs duona bei dvasia karaliai. Su sklidinom, svaigiom taurėm ant stalo rungsis ilgos linkėjimų pynės. Tik mūs brangioj tėvynėj mes pasigesim ir tų stalų vaišingų, ir taurių apgaulingų. Palaidą juoką ten pakeis tik ašara kančios, o skambesį svaiginančių stiklų—dudenančių kulkosvaidžių garsai. Ir devintieji metai sutiks mūs Lietuvą Motulę, berymančią su ašarom šarmotuos gintaro krantuos. Verkšlens Jinai, o ašaros kristalinsis tai žuvusiems, tai nukankintiems paminklų siluetais. Praretę jos sparnai ir šiurkščios stagarinės rankos nesugeba surinkt savo vaikų po savo stogu ar, švelniai glamonėdamos, sumažint jų kančias...

Taip, netekę mes savų židinių, pasitenkinkim bent kukliais linkėjimais. Tau, Mano Brangus Auksei, leisk palinkėti didžiausios laimės Tavo varganotuos benamės keliuos, kad, nieko nepraradę, ką išsinešėm iš brangios tėvynės, ku greičiau, kartu nuplovę džiaugsmo ašaromis mūsų kruvinus kelius, galėtume džiaugtis pūvančių kaulų pavėsy atpirkta laisve. O itin šiuo metu aš linkiu Tau gerbti save, jei ne save, tai bent...

Taip N. Metų sutikime bučiuosiu Tave bent mintimis—

Tavo Juozis

Juozo laiškuose dažnai buvo galima justi mintis apie jo greitą „pradingimą“, kas reiškė grįžimą į Lietuvą. Todėl ir rašė, kad „negali apsiprasti su mintimi, kad tūkstančiai kilometrų mus skirs“. Daugelyje jo laiškų minėti „Pirmaeiliai dalykai“, „pirminiai dalykai“, „pirmoji žmona“, „meilužė“ reiškė Lietuvą ir visa tai, kas buvo susieta su Lietuva. (N.B. L.)

1949.1.11

Mano Brangioji Nili,

Turbūt nustebai sekmdienį, kad Tave aplankęs paskutinį kartą prisipažinau tik paskutinę minutę. Lygiai Tau gal keistoka šia tokia proga mano pakilusi nuotaika negu kasdieninė buvus. Atrodo, kad neapsirikau sakydamas, kad tai buvo paskutinis kartas—sąlygos vargu ar leis dar kartą Tave aplankyti.

Tu kažką atsisveikinant man net antrąkart kartodama sakei, tačiau aš nesupratau. Būk gera, parašyk tą žodį.

Šįkart Tu man atrodei supykusi, kad pereitą savaitę Tavęs neaplankiau ir neparašiau. Atleisk, Niliuk, aplankyt tikrai nesugebėjau, o parašyt gal ir būčiau galėjęs, bet, tikėdamasis aplankyt,—nesiryžau. Be to, nieko padoraus ir parašyt nesugebėčiau, nes pastarųjų dienų reikalai per daug man perkrovę galvą, kad galėčiau normaliai mintyti.

Jei per dvi dienas pasitaikys proga „nusprukti į šoną“, tai surizikuosiu dar Tave aplankyti, bet tikrai nepažadu, gal jau ir turėsiu nusižengti savo norams... Ką gi daryti, kad mudu turime dorotis su tokiu, sakyčiau, šiurkščiai žiauroku gyvenimu. Reikalo šventumas padiktuoja ir tokį suprastintą, blankų atsisveikinimą.

Jei kartais jau daugiau Tau nesuspėčiau parašyti, tai šia paskutine proga dėkoju už Tavo man suteiktą šilumą, linkiu Tavo kryžkelėms Dievulio palaimos, o ypač sveikatos, ir palieku su viltim kada nors susitikti ilgesnėliam laikui. Kol kas tenkinsiuos tik sieloj su Tavim buvodamas...

Atleisk už šiandien mane išsiblaškiusį ir skubotą, nes po visos nakties „pijokysčių“ ir galvą skauda, ir laikas spaudžia.

Tavo Juozis

Paryžius, 1949.1.12

Mano Brangioji Niliuk,

Po to, kai Tau siunčiau porą žodelių, kaip tik už pusantros valandos gavau ir Tavo mielą gromatėlę.

Šioje Tavo gromatėlėje ne per gausu raidžių, bet labai daug parašyta. Džiaugiuosi, kad aš Tave sutikau gyvenime—su tokiomis pažiūromis į gyvenimo prasmę ir laimę. Didžiuojuos, kad Tau tinka, pilna to žodžio prasme, lietuvis patriotės vardas. Tavoji pažiūra į meilę (jei ją turi iš Tavo skaitytos Antoine de Saint Exupéry) visiškai sutinka su manąja, kad mudviejų laimė neįmanoma be tėvynės laisvės. Nereikia tad tragiškai vertinti padėties, susijusios su uždaviniais vergovę pašalinti. Aš neįsivaizduoju ir tokios nenorėčiau meilės, kuri niveluotųsi tik „dviejų vienas į kitą žiūrėjimu“, o nesibazuotų platesnėmis perspektyvomis. Be to neįsivaizduoju ir šeimos laimės. Kitokios meilės reikėtų ieškoti dviejų pavasariškų gimnazistų išimylėjimo pasėkoj.

Dėkoju, kad man leidi Tave visad justį šalia savęs.

Vakar kalbėjau su ponija B. [Bačkienė]. Ji buvo buvus pas Tave. Iš jos išgirdau nelabai džiuginančią žinią, būk Tau ir toliau komplikuojąs TBC. Tu pati mums kadaise pasakojai, kad TBC turi ypatingų simptomų—palaikyti sergantyje gerą nuotaiką ir pasitikėjimą savimi. Todėl, Niliuk, ir Tu tai visad atsimink, ir pati stenkis, kad šiems simptomams neleistum prisigauti. Manau, geriausia Tau visad išeis, jei, jausdamasi ir labai gerai, elgtumeis lyg būtum daug didesnis ligonis. Priešingas Tavo elgimasis gali visad būti palydimas komplikacijų. Atleisk, kad drįstu Tau duoti pastabų, daug menčiau už Tave tuos reikalus nuvokdamas—tai taikau tik ateičiai, o ne praeičiai.

Dėkodamas už paskutinio laiško mintis, pasilieku su gausiais linkėjimais –

Iki pasimatymo, Niliuk.

10

1949.1.13

Mano Brangioji Niliuk,

Tikriausiai Tave nustebinsiu šiuo laišku. Prisipažinsiu, kad ir aš jau greit parašyt nesitikėjau, šiandien mūsų reikalai taip besitvarką, jog dar Tave ir aplankyti nenustoju vilties, nors tai reikėtų vertinti kaip nedidelę nesėkmę.

Dėkoju Tau už paskutinius laiškus, kurių kiekvienas žodis man toks brangus. Nepakako tik po vieną kartą juos perskaityti. Neapsieisiu neprisipažinęs, jog man suteikia nemaža moralinės paramos jų turinys, visad mane įgalindamas nesijausti vienišu ir primindamas, kad aš esu Tavęs stebimas, Tavo linkėjimų lydimas, [surištas] dvasiniais saitais, kurie vieni sugeba nugalėti ir laiką, ir tolį. Tikėk, mano brangus Auksei, kad ar džiaugsmo, ar kritiškais momentais aš savo siela nepasitiksiu be Tavęs.

Nežinau, kuris iš mudviejų čia buvom likimo kalviu, gal nè vienas? Tada tektų būti fatalistais ir tikėti dangaus žvaigždžių besikryžiuojančiais keliais, kuriuos ir mūsų pa-siekė...

Kai tik atitruksiu, stengsiuosi Tave aplankyti, tik nežinau, ar Tu dar ten pat. Parašyk, kaip laikais, ar ta pati aplinka ir sąlygos.

Šįkart Tau siunčiu vieną foto, nes, kaip minėjau, jei kada nors rasi reikalo užpykti ant Piršlelio ir jo neapkęsti šalia

manęs, tai turėsi čia mane ir vieną—nereiks gadinti nuo-
traukos iškerpant. Tik nekaltink manęs, o fotografa, kad to-
kia drumzlina, lyg kad tokia jau mano siela būtų. Matai vis—
„pigią mėsą šunys ėda". Pagailejau daugiau frankų, tai ir
„sugadino vyrą bjaurybės", nors imk ir nukąsk gerklę pri-
puolęs. Tu, Niliuk, visad retušuok savo akyse ir įsivaizduok
mane daug „puikesnį" esant, tik vis pakartok, kad—vargiai
biednas buvo ir neišgalėjo užfundyti geresnio fotografo.

Sis paskutinis laiško sakinyš skirtinas prie „laiško link-
smosios dalies".

Tuokart tiek, parašyk, kaip sveikatelė, o aš aplankysiu
dar.

Bučiuoju—Tavo Juozis

11

1949.1.15

Mano Brangioji Niliuk,

Nesuklysk galvodama, kad gal aš pagal užsakymą
šiandien Tau rašau, ar kad išlaikyčiau susitarimą, bet tam
priežasčių reikia ieškoti mane persekiojančiam Tavęs ilgesy.

Pašmaižiojau, lietučiui dulkiant, gatvėse, patrypinėjau
ties gargaliuojančiom miniom, ties kinų įėjimais ir, ničnieko
neradęs įdomaus, parkiūtinau į savo tokį vienišą, ypač šį
vakarą, urvą. Nesuradau ir šiandien nieko, kas būt sugebėjęs
nuskandinti mano aplinkoj atsiradusį ilgėsį. Nedaug va-
landų suskaičiuočiau nuo mudviejų atsiskyrimo, bet mano
juntamos vienatvės nesutalpinsi tik į prabėgusio laiko tarpą.
O kaip, rodos, aš būčiau buvęs laimingas, kad mudu būtume
galėję kartu, skriedami per šį lietum dulkiantį vakarą, sutikti
šios dienos paskutiniais žingsniais begestančias Paryžiaus
akis. O dabar, vos aštuonioms išmušus, aš jau tolau nuo

Tavęs. Man prisiminė tik niūniavimas mūsų partizanų dainos posmo:

Upės bėgs į melsvą tolį;
Gervės lėks ir vėl sugriš.
Nežinau tik aš, brangioji,
Ar pabelsiu į duris.

Taip ir lydėjo mane įvairios mintys, sklisdamos į nepasiekiamas ir neapbrėpiamas mėlynąsias tolimas, tai vis primindamos man Tavo to paties mėlio išsvajotas akis, tai kartais bauginamos artėjančia realybe—ar ilgai dargi susitikinėsim, tai vėl nuskaidrindavo nuotaiką, suprojektuodamos tolimesnės perspektyvon, kur mūsų laimei nebūsią ribų.

Tavo elgsena, Mano Brangus Auksei, mane priverčia pasijusti laimingiausiu žmogum mūsų planetoj. Kada aš galėjau ir galėsiu būti laimingesnis, kaip matydamas mirusių rožių žiedų surinktus lapelius, Tau mane primenančius? Tai mane daugiau negu apstulbino. Aš tikiu, kad Tu ne tik sakai, bet ir nuoširdžiai atidavei man savo širdį. Norėčiau, kad Dangiškojo Stebukladario pirštai rikiuotų mūsų gyvenimo kelius pagal nūdienius mumyse rusenančius mudviejų norus. Gi šiais stūgaujantios sielos vakarais reikia sutikti su nuoga realybe, reikia tenkintis tik vakaru, švenčiant įsijautimą sieloj Tavęs.

Ir veltui aš prieš pusiaunakčius užmerkdamas akis stengiuosi Tave pamiršti; Tu ir vėl, jų nepraplėšus naujam rytui, jau būsi gal ne kartą susapnuota.

Tokiam tad ilgesy parimusiam vakare aš atsisveikinu Tave, prašydamas priimti mano karštus bučinius—

Tavo Juozis

Mano Brangioji Niliuk,

Turbūt laukei šį vakarą manęs aplankančio, jau pagal įprastą tvarką. Nenustebk, kad savo gėdai prisipažinsiu, jog sirguliuoju. Tas jūsų įmantrus Paryžius su savo rūkanotom dienom ir tokį arabą, kaip aš, priverčia koselioti. Tai nieko rimto, tikiuos už dienos būti pas Tave, bet gi šiandien nenorėjau Tau atnešti, piršlelio terminu, „kirmėlių“ (manau, gripinių).

Piršlelis prinešė vaistų, termometrų ir vis lenda į akis su daktaru. Man spiriantis, abu konstatavom, kad jokios rimtos ligos būti negali, o termometro parodymai net stokoja dviejų dalių ligi normalios temperatūros. Išgėriau porą porcijų „grogos“ ir tikiu, jog ši diena bus paskutinė negalavimams.

[..]

Tavo praėjusių vardinių proga aš norėjau Tau užfundyt vieną iš T. Vizgirdos leidinių. Tačiau Tavo vardo retumas, kaip Pati žinai, man ir vardines padarė staigmenišką—aš nespėjau nieko padoraus Tau nupirkti. Vakar pavyko gauti prof. Baltrušaičio* ir Šapokos* leidinius. Tau pačiai leidžiu pasirinkti, kurį labiau Tavo širdelė pageidautų. Jei išsirinksi tą, kuris mano akimis yra mažiau vertingas,—gausi dar priedo „Lithuanian Art in Exile“*.

Tačiau atleisi už sufalsifikavimą datos (seku Kybartų akto sudarymo pavyzdžiu), nes reiks tikėti, jog ji Tave pasiekė vardinių proga. Pageidaučiau, kad, jei nespėsiu pirma Tave aplankyti, negu gausiu Tavo laišką, pareikštum norą, ką pasirenki, už ką atskaitysiu vieną iš „milijono“.

Pereitą kartą Tu buvai pasinešus į pesimizmą, Mano Niliuk. Tai per daug manęs nestebina, nes tas arti Tavojo charakterio. Nežinau paskutinių dienų Tavo sveikatėlės būklės;

bet dideliu mano noru būtų, jog Tu vis atokiau stovėtum nuo anojo pesimizmo ir nervingumo. Aš noriu priversti Tave, Niliuk, suprasti, kad Tau, iš prigimties tokiai dinamiškai, dabar be galo sunku ilgesnį laiką buvoti arti lovos, bet atleisk, kad Tave drįstu kviesti kantrybės keliai dešimčių dienų.

Linkėdamas Tau Dievulio Palaimos kuo trumpesniu laiku išvysti "laisvę,, ir laukdamas Tavo gromatėlės.

Su busiuku –
Tavo Juozis

[...]

13

1949.2.7

Mano Brangioji Niliuk,

Kad Tau, Niliuk, faktais įrodyčiau, kad šiek tiek daugiau nei Tavo siūlomą truputį Tave myliu, susigalvojau šiandien pildyt Tavo įsaką nr.... ir nusirioglinau į vieną pažondną ligoninę, esančią netoli Tavo buvusios rezidencijos, apsišviesti (gal persišviesti – manau, Tu, kaip įprastai, pataisysi!). Tuo gi tikėjau ir Tau sąžinę palikt ramiai.

Apie tris valandas tryniausi su kaulėtais ligoniais, o pasirodė, kad veltui. Pirmiau, negu išvijo iš ligoninės, daktaras pasakė: visai nieko nėra. Tai kaipgi nepykt, sakyk, tiek laiko sugaišt ir su tokiu berezultaičiu atsakymu klimpyt namo. Džiaugiuosi tik, kad mano priešai, kurie tikėjosi, jog mane TBC „kirmėlės" paguldys ant menčių, dabar neteko argumentų.

Dabar papasakosiu apie šianakt Tau priskintas rožes.

Brendu, rodos, namie su keletu draugų per gilų, gilų pavasario dumblą. Pats vidurnaktis. Saitas lietus plaka mūsų perkreiptas, išvargusias figūras. Savo džiaugsmui pagaliau priartėjau prie pažįstamo miško, kurio pakraštyje rymo keletas sukrypusių trobelių. Pro pirmąją bakūžę praslenkant, pakvimpa rožės. Aš atsiskiriu per keletą metrų nuo draugų ir atsiduriu prie rožių, galvodamas: dabar tai priskinsiu, kad nei į trejetą indų Tu nesutalpinsi. Prie rožių viršūnių buvo baltų alyvų kekės prilipę. Prilaužiau pilną glėbį ir skubu link draugų. Pačioj pamiškėj susitinku mamą, kuri ir sako: „Nu, Juozuk, ką tu čia išsigalvojai su tom rožem; mesk jas, o laikyk rankose automatą paruošęs, kad iš miško negautum švino.“ Norėjau jai dar teisintis, bet nepavyko, nes ji jau ir apie mano Niliuką žinanti. Man tik įraudo skruostai, kai mama ponios B. [Bačkienės] stiliumi pradėjo mane „pjauti“... Tai keistokas sapnas, kurio prasmės aš kaip reikiant nesugebu suvokti. Matai, Niliuk, į mūsų ryšius net ir mano mama rado reikalo įsikišti, nors ir sapne.

Šiandien gavau žinių, kad Jonikis* dar beegzistuojąs po senovei. Neaišku, kodėl jis su laiškais aptingo.

[...]

Atleisk, kad šiandien Tavęs neaplankiau, bet laikyk laišką ekvivalentu.

Beje, vakar koridoriuje pasklidęs bobynas man sutrukdė Tau atiduoti tai, ko Tu anąkart pasigedai, tai dabar siunčiu trigubai.

Tavo Juozis

Paryžius, 1949.2.9

Mano Brangioji Niliuk,

Į keblią padėtį Tu mane įtempi, prašydama Tau kiekvieną dieną parašyti. Klausiu, turbūt, kodėl taip? Atsakymą lengvai ir pati susirasi, prisiminusi, kad netolimos dienos priverčia mus užmiršti, kad esama žemėje laimės. Manoje susiduria du prieštaravimai: iš vienos pusės, aš turiu apie laimę rašyti, kai, iš kitos pusės, aš verčiu save užmiršti šią laimę. Taigi, tokiu dviveidžiu man esant, itin sunku Tau ką nors ir parašyti.

Aš priverstas užmiršti romantišką nuotaiką ir vėl priimti kovos stilių, koks mane keli metai kai lydi. Tu man atleisk, Brangus Auksei, kad Tau sunkiai vakar vyko mane pakreipti į „rimtas temas“. Aš sutinku, kad mudviejų vakarykščio pasikalbėjimo tonas turėjo būti kitoks. Tą jaučiau – manau, ir Tu taip pat. Tad prašau mane suprasti, kaip man bus sunku naujoje aplinkoje, kuri netrukus mane gaubs. Tokiu vėjaviškiu tik ir galima tenai suktis. Tave tai turėtų kartu ir raminti, nors Tu abejoji. Tikiuosi, jog Tu, Brangioji, mane suprasi ir atleisi, man prisipažįstant, kad tas nėra tarp mudviejų normalu.

Žinai, Niliuk, aš savo padėtį laikau garbinga. Ją vargu ar iškeisčiau ir į mudviejų laimę, bet kartais man būna skaudu, kai išgirstu iš Tavęs: sakyk, su kuo aš susidėjau?

Baigdamas noriu Tau, Mano Brangus Niliuk, palinkėti kantrybės manim tikėt, tokį pakęst, sulaukt milijoninės skolos atidavimo ir labiausiai, pagal Jonikį, „keltis, imt savo lovą ir eit“.

Karštai bučiuoju –
Tavo Juozis (neaiškusis)

Mano Brangioji Niliuk,

Nors „sunku“, bet šiandien aš turiu užmiršti visa ir tik Tau rašyti. Žinau, kad ir vėl aš nė menkos dalies nesugebėsiu to parašyti, ką norėčiau ir privalėčiau Tau parašyti. Laimingas aš, nes manau, kad Tu, Brangioji Niliuk, tai suprasi ir, ranka numojus, guosiesi, kad „gal ateity ir pasitaisys tas vyrukas“. O aš, nelaukdamas Tavo mintyse girdimo klau-simo, skubu ir atsakymą išspausti: „pasistengsiu“, nors prisi-pažinsiu, kad kartais aš jaučiuosi per didelis optimistas. An-tai, kaip jau ir ne kartą būta—eini pilnas pasitikėjimo, įsitikinęs, kad jau šįkart sakysiu, tai pasakysiu, kaip niekad. Praeina valanda, dvi, dūlini namo; perkoši apgraibomis at-rodžiusį būsiantį optimistišką vizitą ir kaip savimi apsvili, pradedi savęs nebeapkęsti, kad kartais nerasdamas ribų net per daug save suniveliuoju „link žemės“.

Nelinkėčiau sau, kad ir su pastaraisiais mano pažadais taip nutiktų.

Kaip matai, Niliuk, kad mano šios dienos laikas yra ne daugiau kaip pasiteisinimas, kad nieko parašyt negaliu. Sa-kysi, vaikelis visai nusitararavo.

Tokiai padėčiai esant, Tu, Niliuk, reikalą taisyk—rašyk kaip laikais, gal jau pas Tave išsipildė Biblijos žodžiai. Aš Tavęs per daug pasiilgau, tad marink nors savo šriftu manąjį ilgesį.

Daug busiukų —
Tavo Juozis

Paryžius, 1949.2.11

Mano Brangioji Niliuk,

Kaip matai, rašau dar šiandien Tau. Tikrai begėdis esi, – sakysi, čia dar magarioji, o užsukt neprasimanai. Bandžiau tokiu vakar nebūti, bet nepavyko, mėginsiu ir šiandien, bet rezultatas vis tiek netikras. Parašyk man Tu, Niliuk, nes jei ir toliau aš taip nesugebėsiu suktis, tai gal paskutiniu mudviejų pasimatymu reiks užskaityti – antradieninį. Rašyk, kaip laikais, adreso turbūt nepamiršai, tiesiog man.

Šiaip pas mus nieko naujo ir nieko blogo. Laukime esame atbukę, nes kaip turbūt ir Tu nuvoki, kad tai ne pirmas toks ilgas nekantravimas. Tikiu, kad turėtų šįkart laimėti su mumis. Tegu ta garbė teks vasariui prieš kitus. Jei taip atsitiks, kad Tu, Niliuk, nujausi, neužmiršk už mus griešnus sumesti kokią kartą ir „Sveika, Marija“. Kada nors atsilyginsime, nes tikimės pirmieji Abraomui pradėti lįsti į akis.

Bučiuoju –

Tavo Juozis

P. S. Rašyk, ar nebuvo p. B. [Bačkienė], kad „papitavotų“.

Paryžius, 1949. 2.15

Mano Brangioji Nili,

Nustebinsiu aš Tave ir vėl kartą, sveikindamas iš Paryžiaus. Tu ir vėl turbūt buvai bebaigianti regzti nu-

sistatytą rožančiaus dalį, o čia nenujautei, kad mums nepasisekimų gali atsirasti. Kaip matai, nelaimės ir nesėkmės mus persekioja. Per dideli turbūt esame nusidėjėliai Dievo akyse, tad ir pasisekimai riboti.

Norėjai turbūt, kad kitoks mano laiškas Tave pasiektų. Mažai betrūko, kad taip būtų atsitikę, bet matai... ano laiško tik vokas Tave atras.

Būk gera, Mano Brangi Niliuk, parašyk man keletą žodžių, gal tuo prisidėsi prie sujauktos nuotaikos suraminimo. Rašyk tuo adresu, kurį turi ant sąskaitos. Tave tuoj aplankysiu, kai susidarys padėtis, panaši į laisvo žmogaus.

Nepamiršk parašyt, kaip su sveikatėla? Su tiekų tai žodžių ir tik tokiais tinka atsisveikinti, palinkint geriausios nuotaikos ir sėkmės.

Bučiuoju –
Tavo Juozis

„Buvo viskas paruošta ir gautas prancūzų žvalgybos nutarimas žygiui į Lietuvą. Tą vakarą Juozas į savo batų padus užkalė lietuvišką šriftą radijo ryšiui palaikyti su užsieniu. Koks buvo jo nusivylimas, kai kitą naktį, nuvykus į paskirtą išskridimo vietą, tas žygis buvo staiga atšauktas." ši nesėkmė buvo plačiau aprašyta P.Vytenio (Vilučio) straipsnyje „Juozas Lukša – tautos didvyris". (N. B. L.)

Paryžius, 1949.2.16

Mano Brangioji Niliuk,

Nežinau, ar ir Tu šią valandą skendi tokiam nykume, kaip ir aš? O gal Tu rami, priešpietines savo nuotaikas man perdavus. Noriu tikėt, kad šią rėkiančią tuštumą manyje sukėlė aplankymas Tavęs, o gal pabudo 16-tos Vasario nuotaikos.

Ieškau ir nesurandu nei kaltininko, nei atsakymo, kodėl aš šiandien čia, o ne ten, kur jau privalau būti. Metai su kaupu nežinios kankina mano sąžinę. Metai su kaupu, kai pasutinius savo pėdsakus palikau kruvinuos tėviškės dirvonuos. Metai su kaupu, kai akis akin nematau kryžiuojamos numylėtos mūsų Lietuvos. Metai su kaupu, kai tiesiog negirdžiu klykiančių skausmo raudų. Šie metai su kaupu jau suspėjo iš daugelio mano geriausių draugų pareikalauti nemirtingos mirties. Metai su kaupu, kai aš nedalyvauju anoj mirties ir gyvybės procesijoje kartu su gausiais tūkstančiais taurių lietuvių. Perkošiu mintimis jau penktų metų krauju įmirkusius apkasus, prisimenu ilgas galerijas mirtimi paženklintų draugų ir, gyvent norėdamas, o trokštu ir savo kaulus matyt besirikiuojančius tarp anų sukryžiuotų griaučių. Tik gaila to, kas nebaigta pasiekti. Tai šios Vasario 16-tos proga!

Mudu šiandien kalbėjom apie kantrybę. Leisk man papasoti ir apie ją tenai. Menu, vieną ankstyvą pavasarį atšliaužia į mūsų urvą ryšininkai ir štai kokias gaunu žinias:

Šiandien 9 val. ryto buvo apsupta 200 rusų Šarūno slėptuvė. Po kelių valandų kautynių slėptuvė gynėsi partizanai nusižudė. Tie patys rusai prie slėptuvės pas pil. B. aptiko ryšininkes Jūratę ir Ramunę. Jūratė, išsitraukus pistoletą, sužeidė vieną rusą ir nusišovė. Ramunę pavakariop

pusgyvę rusai atvedė į Pakuonį su tardant sulaužytais sąnariais...

GVR-š-bui [Garliavos štabui ?] pavyko gauti iš P-nio [Pakuonio?] ir G-vos [Garliavos] valsčių naujai išvežtinų gyventojų sąrašus...

Vakar iš Kauno kalėjimo 3000 kalinių išvežti link Vilniaus. Maždaug trečdalis nebepaėjo...

Tokios tai buvo ryšininko naujienos. Užsisukau BBC. Tačiau – nieko džiuginančio. Vis dar užmerkę akis mūsų košmarui konferuoja su mūsų budeliais.

Įsijauk, Niliuk, į aną dalinio vado padėtį – ir kokią matą pasiūlysi jo ištvermei ir jo kantrybei? Ką įsakyti ir kaip instruktuoti kovotojus, kurie nematydami jokios dar laisvės properšos skaičiuoja savo kovos dienų likučius? Ką patarti ir kaip paguosti bet kurią šeimą, kurią nueini perspėti, kad slėptųsi, nes ryt veš, kai vakare įslenki į jų lūšnas? Kokias priemones naudoti nušluostyti ašaroms ar sumažinti skausmui širdies, kai nueini pranešti šeimai, kad vakar susisprogdino brolis, sūnus, tėvas, kad sesuo ar duktė jau greit nepareis, nes sutrupintais sąnariais ją link Kauno išvarė?.. Tai sąlygos, su kuriom taip pat reikia susidoroti žmogiškai prigimčiai ir žmoniškai kantrybei. Jei aš save išskirčiau iš anų mano brangių draugų tarpo, tai jų turimą ištvermės matą aš siūlyčiau visiems jų sunkiai įveikiamose sąlygose.

Tokia tai buvo padėtis prieš vienerius su kaupu metų. Ir vėl praėjęs laikotarpis padėtį pakeitė ne kitaip, kaip tik didesnio skausmo, kančių ir ašarų kryptim. Ana buvus ištvermė jau bus atsilikus pagal nūdienę. O šios 16-tos proga mes nors ilgimės anų kančių.

O kad jau po dvyliktai, tai tik sudiev, Niliuk, galiu pridėti.

Bučiuoju – T. Juozis

Paryžius, 1949.2.17

Mano Brangioji Nijole,

Ši diena vėl gali konkuruoti su vakarykščia. Matau Tave ir vėl palikusią Tau neapkenčiamos lovos duknas, beskraidantią rajono trotuarais. Vargu, ar Tu gali išsivaizduoti, kaip aš norėčiau Tau padėti ten skrajoti. Dabar gi – tik pro atvirą langą išmeigiu žvilgsnį Tavon pusėn ir pinu veik nepasiekiamas svajones. Svajones, kurios toli gražu nepavejamos pilko gyvenimo ir kurios dažnai pasirodo trapios purpuro lyties. Tačiau šis idealių svajonių laikotarpis palieka gyvenime įbrėžęs neišdildomus prisiminimus, kuriais ateity bent suklupęs gali pasidžiaugt ir pasiguost.

Prisipažinsiu atvirai, kad ir link Tavęs besigravituojančios mano svajonių pynės neretai man atrodo iliuzinėmis. Didelės ir gilios kliūtys vis dar graso joms tik ir pasilikti išsvajotom. Tik prisiminkim, kiek buvo procentų mūsų susitikimo galimybėms? O kas gali atspėti likimą rikiuojančios rankos užkulsius, kurie dažniau stovi prieš žmogaus projektuotusėjimus?

Tad ir mudviejų laimės įsikūnijimas susijęs su nugalėjimu aibės kliūčių, kurioms iš kelio mes nesitrauksim. Arba tokiu būdu ją pasiekę džiaugsimės, arba paaukoję viską paliksim ją svetimiesiems. Šiandien tik gyvename tokia netikra rytdiena.

Vakar aš Tau itin rimtybėm rašiau, kad net ir užbaigt, nerasdamas atitinkamo tono, tingėjau. Šiandien ir vėl neva rimto tono griebiaus, kas man visad nėra įprasta ir kasdieniška.

Prieš porą valandų aš netekau visų dokumentų. Tai dabar mane galėtų ir ne Mickewiczium vadinti. Toks nuopopierinimas mane pririša dar tvirčiau prie mano gūžtos. Ti-

kiuosi po keleto dienų gauti atgal, tik jau prailgintus. Bijausi, kad perdaug ilgai neužtruktų, tad ir mudviejų popietę ar dieną tolyn nenustumtų.

Parašyk, Mano Brangus Auksei, Tavo dvasios džiugesius ir raudas, kas man suteiks malonumo jas bent žinot. Adresas ir pavardė ta pati, nors to ir negalėčiau įrodyti.

Karštai bučiuoju
Tavo Juozis

Nesu tikra, kodėl Juozas neteko visų dokumentų, bet spėju, kad jų fiktyvaus galiojimo prailginimui. Minimas dokumentas A. Mickiewicz pavarde buvo Juozui parūpintas prancūzų žvalgybos. (N. B. L.)

20

Paryžius, 1949.2.18

Mano Brangioji Niliuk,

Pilu Tau jau trečią gromatą iš eilės, nesulaukęs dar nė į vieną Tave atsiliepiant. Gailiuos, kad anąkart sutrukdžiau, gal ir būtum jau išspaudęs. Bet aš per daug nepyktu, mat pavasaris čia pat – yra ir šiaip kuo užsiimt.

Jei ir ryt bus tokia pavasariška diena, tai jau pažadu Tave su pavasariu pasveikinti. Šiandien mačiau Liuksemburgo sode jau ir kėkštą. Apibariau, kad namo skubėtų, o jis nė žvilgt. Priėjau išvadą, kad čia ne mūsiškis, o paryžietis, tai nė nesuvokia, ką aš čia tauzinu.

Ne be reikalo vienas Paryžiuje gyvenantis mūsų tautietis aukščiau vertina Vilkaviškio bažnyčią nei Notre Dame katedrą. Tik apsidairyk, lyg ir pavasaris, bet ligi mūsiškio – jam toli gražu. Būdavo, švysteli saulė, tai ir traukia jau

varnėnai maršus, kad net pačios kojos kyla. Čia gi džiaukis, jei vietoj čiulbančio varnėno tau teks apipeštas žvirblis paviežėt, ir tas dar bloznas, kad nė katė nesusigundytų. O ką bekalbėti jau apie grožio proporciją, jei į Aleksoto šlaitus nuklysim. Paliks tik spjauti į visus Paryžiaus pasididžiavimo parkus, kurie mums net mirusiais atrodo.

Vakar su p. Doktoru* sumetėm po žodį. Mano draugai jam išdavė, kad aš pas Tave buvau 16-tą. O jam ponio Baltrušaitienė* buvo pasigyrus apie jos pastangas Tave į minėjamą nusigabenti. Šia proga vargšui Juozukui vėl teko. P. Doktoras paliko įsitikinęs, kad ne „surveillante“* kalta, o tas Juozukas. Matai, Mano Auksei, kad ir Tavo viešpačių kaltės man suverčiamos.

Aš nieko prieš neturėčiau, jei Tu rastum savo ar savo geradėjų bibliotekose man ką nors čiabuvių kalba iš manosios specialybės [architektūros], bet tik su sąlyga, kad tas nebūtų [susieta] su kai kuriais sunkumais. Mat aš pasiilgstu ir to, ką kadaise mėgau labiau už bet ką, ir būtų proga liežuviui palaužyt.

Anądien išsiunčiau Jonikiui laišką. Jei bus proga, prašiau pasistengti mus aplankyti.

Tai gal tiek navynų užteks šiam kartui. Laukiu, kad Tu, Mano Širdies Dama, pradėtum pildyt nepažadėtus pažadėjimus.

Su daug busiukų –
Tavo Juozis

Šiame laiške minima p. Baltrušaitienė buvo Lietuvos pasiuntinio Prancūzijoje kultūriniais reikalais ir meno istorijos profesoriaus Sorbonos Universitete Paryžiuje Jurgio Baltrušaičio žmona, kuri mane labai globojo ir dažnai lankė ligoninėje. Ji mane vadino „ma fille“ („mano dukra“). (N.B. L.)

Paryžius, 1949.2.19

Mano Brangus Niliuk,

Atsiprašyt Tavęs noriu už vakar dienos mano laišką, kuriame aš pasigedau Tavųjų. Gi vos nespėjau naktį anąją – tretiją – išsiųst link Tavęs, kaip gavau Tavo mielą gromatėlę, už kurią nuoširdžiai ačiū.

Turiu Tau keletą pastabų dėl šio laiško. Pirmiausia, tai Tu dar tiksliai nesurenki mano pavardės raidžių. Pastutiniosios dvi sukeistos vietomis ir trečioji nuo galo nebereikalinga. Tatai gal reiktų suprast [kaip] per mažą manimi domėjimąsi, kad net ir pavardės nežinai!!! Bet, Niliuk, nenustebk: kai man reikia ją sužinoti, taip pat neapsieinu be pažiūrėjimo į pasą.

Be to, Tu mane klaidini savotišku laiško datavimu – vis dviem dienom į priekį. Norėčiau tikėti, kad Tu tiek laiminga, kad ne tik valandų, bet ir dienų neskaičiuoji. Bet gaila, kad tokia nesi.

Trečia bene svarbiausia pastaba – tai Tavasis nusižeminimas ir ieškojimas savyje kažkokios gėdos. Tu, gink Dieve, neturi mano laiške įskaityt, kad Tavo kančia mano akyse būtų menkavertė ar kad aš Tavo vargų nevertinčiau. Anaip-tol, ne! Be to, aš save „išjungiu“, kalbėdamas apie savo draugus, todėl apie mano kelio sunkumus Tu taip pat neužsimink. Einant toliau, laikas, man rodos, Tau žinoti, kad aš sugebu išvelgti jau ir Tavo pažiūras į mudviejų laimę. Tu esi anos graikės stiliaus moteris – „Arba su kardu, arba visai negrižk“. Tokios Tavęs, Niliuk, pažinimas man teikia pasididžiavimo ir ištvermės kritiškuos lūžiuos. Šiuo manuoju laiminguoju atveju aš norėčiau daug ką matyti, kad ir iš savo draugų tarpo. Deja, dažniau būna priešingai. Aš esu patenkintas, kad mudviejų draugystėj yra pašalintas tragiškas

žiūrėjimas į realybę, ar iš viso bet koks mintijimas apie galimus realius rytdienos baisumus. Kai, į padėtį žiūrint, nesimato jokio minimumo laimės procentų, tąsyk reikalą paprastai išsprendžiam – patikėdami jį Visagalio likiminei rankai. Tik toks samprotavimas įgalina mus pasitikti visokiausią rytojų.

Žadėjau Tave pasveikint su pavasariu, bet ši diena tą sutrukdė, pati nebūdama pavasariška.

Šiandien žadėjau Tave aplankyti, bet su popieriais dar vis nesusitvarkė.

Jeigu Tu esi tokia gerutė ir laiškinių neįskaitai į tą milijonpalaiškį, tai aš nešykštėdamas papučiu kokį šimtelį Tavęs linkui –

Tavo Juozis

Šiame laiške Juozas juokais minėjo, kad aš neišmokau teisingai parašyti jo jam duotos pavardės (Adam Mickiewicz) ir raidės sumaišiau. Sąjūdžio šūkis 1988 m.: „Su skydu arba ant skydo“ turbūt buvo parafrazuotas iš graikės moters žodžių: „Arba su kardu, arba visai negrįžk!“ (N. B. L.)

22

1949.2.26

Mano Brangioji Niliuk,

Atleisk, kad vakar neištesėjau savo pažado – Tavęs neaplankiau. Sąlygos taip susidėjo, kad galėjau būti laisvas per vėlai, kad dar Tave pasiekčiau.

Gavau vakar Tavo gromatėlę, už kurią dėkoju, kartu džiaugdamasis, kad Tu tokia atspari. Laukiu šiandien Tavo žadėto „pneumatique“*. Aš pats irgi linkęs pritarti Tavo gydytojų nuomonei, nors žinau Tavo norą būti laisva ir aš pats gi turiu Tave tokią matyti.

Vienokiu ar kitokiu atveju tikiuos Tave šiandien matyt.
Jei nutarsi šiandien neiškylauti – tai aš vakare aplankysiu.

Daug busiukų –

Juozas

23

Paryžius, 1949.2.28

Mano Brangioji Niliuk,

Vakar iškaulinau iš Tavęs sutikimą – perkelti Tavo norus viena diena tolyn. Tuomi man suteikė argumentų prieš mano norus šiandien Tave aplankyti; kitaip aš su jais sunkiai susidoroju.

Tačiau paliko kita spraga man Tave šiandien pasveikinti – tai laiškas. Negaliu pasigirti, kad jis būtų vertas laišku vadintis, nes neturi tokiam [būdingo] rimto tono. Daug kas yra Tau rašytino, bet mes jau įpratome vienas kitą suprasti ir perduoti mintis tylėdami, šitoji nejučiomis prigijusi mudviejų bendradarbiavimo forma vienas kitą suprasti, gal ir yra nepeiktina, o tikriausiai "ekonomiška bent popieriaus atžvilgiu", nors čia pat prieš akis matau Tavo mielų gromatėlių apie desėtką iš gana trumpo laiko. (Paklausi- kur logika?!)

Tavo išgirtą ir užfundytą Mazalaitės* knygą ir mano „vaikis“ su pasigardžiovimu ryte ryja, kad ir joje dažnai veiksmas nukeliamas amžinybėn, kuri jiems ne visai suprantama. Mano „Ours'as“ [J. Kupstas]* giriasi, kad ten surandi ir juoko, ir ašarų. Jis šiaip jau visiškai nemėgsta dailiosios literatūros, bet Mazalaitė su savo legendom ir šiuo atveju jį sulaužė. Būsiu dėkingas (kartu dėkosiu ir savo

„vaikių" vardu), jei Jankaus* susimylėsi mums užfundyt, nors teks tai Tau padaryt vogčiomis. Bus gera, jei antradienį ją gausiu. Siunčiu Tau atsisveikinimui, Mano Auksei, nuoširdžiausius linkėjimus ir neapsieisiu nepridėjęs busiukų.

Tavo Juozis

24

Paryžius, 1949.3.2

Mano Brangioji Niliuk,

Vakarykštis mūsų džiaugsmo busiukas, palydėjęs Tavo ligos negatyvumo žodžius, atgaivino mano paniurusią sielą. Kitaip aš nors ir netikėjau, bet vis tik nuo tam tikro slogučio nebuvau laisvas. Tavo gaivališkumas mūsų neapvylė. Šios užgavėnės bus tuo dvasios džiaugsmu atmintinos. Sunku pasakyti, kuris privalėtų daugiau atrodyti prašvitusiu, tad geriau vienodinkim savo kelio nelygumus – dalinkimės pusiau pakeliui sutiktam ir skausmo, ir džiaugsmo ašarom.

Aš neturiu tokios laimės, kaip daugelis mūsų tautos narių (tarp jų iš dalies ir Tu), kad turėčiau bent vieną savo brangios šeimos narį laisvame pasaulyje. Palikom kadaise ten visi, kad ir kaip atrodė baimingas rytojus. Pusę jų jau mirtis nubučiojo prieš pusantrų metų. Kitus gal jau irgi suspėjo sunaikinti ligi šios dienos. Šiandien Tu, brangioji Niliuk, gal jau vienintelė esi, kuri gali pakeisti aną brangią mano šeimą ir už Tave vienintelę gal teks atiduoti daugelio valandų svajones. Štai kodėl ir mano sielos džiaugsmą dažnai slopino Tavo sveikata. Ačiū Dievui, likimas nedrįso nudažyti mūsų ateities vargo ir kančių spalvomis. Tavo žodžiais: „Kitaip ir būti negali". Linkiu, kad ir tolyn bėklys-

tant per šį gyvenimą, retos būtų kančių ir skausmo [akimirkos] mūsų pakeleėj. O jei jau negalima bus be jų apsieiti, tada – spėkų ir valios!

Siedamas savo sielą su Tavąja, palieku su nuoširdžiais linkėjimais.

Bučiuoju – Tavo Juozis

25

Paryžius, 1949.3.8

Mano Brangioji Niliuk,

Paprastai žmonės yra įpratę atsakinėti į gautus laiškus, tačiau mes kažkodėl to nedarom. Apsipratom, kad kiekvienas mudviejų laiškas nereikalauja atsakymo. Tarp kitko, vienu metu man teko gerokai nusivilti, kada Tu papunkčiui bandei atsakinėti į kiekvieną mano sukurtą gromatą.

Prisipažinsiu, kad šiandien neturiu jokio ūpo ką nors rašyti, o ypač Tau. Jį sugadino, kaip jau vakar Tau užsiminiau, netyčia sutverta mano sėbrijoj kažkokia ateičiai užplanuota separatinė akcija. Tai atrodo gana nešvankiai, ko aš beveik nelaukiau. Mano traktavimas Tavo žemliokų radikaliai pasikeis. Gerai, kad laimė manęs neapleido ir laiku apsižiūrėjau. Manau, kad ir Tu vakar jautei, jog aš buvau susierzinęs.

Šiandien taip pat norėčiau atitrūkt nuo šiokios tokios pilkumos ir jaustis laimingu – bent porą su Tavim valandų. Deja, ši diena paliks visa tokia paniurus, mes neturėsime progos pasimatyti, kad laime besišypsančiu vakaru pridengus aną sunkiai įveikiamą nuotaiką. Dar labiau esu bemerdžis, negalėdamas savęs guosti nei rytdienos vakaru, nes ir jis dar aiškiai nežada man laisvo laiko. Reikia sutikt su mintim, kad

laimė nežioplinėja bet kur ir bet kada, bet ji sunkiai surandama pasislėpusi ir tik retomis progomis. Gal dėl to ji mums, žemės padarams, tokia ir brangi, kad tokia reta ir kad tiek gausiai pareikalauja pastangų ją pasiekti. O tie vakarai! Vieni jų tokie tušti, o kiti tokie brangūs, kad ir mato jiems nebesurandi. Kas galėtų juos visus padaryti brangiais, ar bent vienus sugrąžinti?!

Pranešu Tau, Niliuk, kad Piršlelis truputį negaluoja. Šiandien ir pas daktarus buvome, rezultatų dar nežinau.

Mano telefonas: DAN-6915. Kambarys, kaip jau turbūt žinai, – 17. Tavęs pasiilgęs lenkiuosi iš tolo, mano Auksei, ir siunčiu aibę busiukų.

Tavo Juozis

26

1949.3.30

Mano Brangioji Niliuk,

Siųsdamas šiai dienai Tau mano skirtus busiukais sveikinimus, pranešu, kad šiandien gautas pranešimas apie minėtą kelių dienų pradingimą yra mudviems pats nepalankiausias. Pažadėta prapulti šeštadienį ryte ir atsirasti tik po 4-ių ar 5-ių dienų. Taigi, jei nebus pakeitimų (kurių šios dienos tvirtinimai nežadėjo), visos mūsų numatytos patogiausios dienos palaidotos!

Gal Tu ką nors vėl sugalvosi, kaip iškopus iš šios padėties. Aš su visais siūlymais stengsiuos sutikti, jei neatsisistos prieš tai panašios kliūtys aukščiau minėtoms.

Penktadienį dar bus kalbamasi. Tai tik ar patvirtinimui šios dienos pranešimo, o gal, mūsų laimei, kartais atsiras priežasčių nukelti? Tačiau šiandien sunku apie tai nuvokti.

Ketvirtadienį pas Tave būsiu.

Tad ligi tol, tariau—sudiev, Mano Auksei, neužmiršdamas papūsti tavęsp link ilgesio busiukų—

Tavo Juozis

Šis laiškas Juozo buvo siųstas į ligoninę „pneumatique“ („ekspreso“) būdu, norint pranešti, jog negalės manęs aplankyti sekančią dieną dėl pasikeitimų ir keliom dienom „pradingimo“. Detalių apie tuos pasikeitimus nežinau, bet numanau, kad vėl buvo susieta su pasiruošimais būsimam skrydžiui į Lietuvą. (N. B. L.)

27

Barr, 1949.4.4

Mano Brangioji Niliuk,

Atleisk man, kad iškenčiau keletą dienų Tau neparašęs ir šįkart galiu Tau rašyti tik su paišeliu. Matai, iš Paryžiaus reikėjo strimgalviais išsirengti, tai ir vienas iš mano pasigyrimų objektų—prašmatnūs parkeris—paliko Paryžių.

Tad tikėdamasis, kad viršum padarytų atsiprašymų pakaks Tavo, Auksei, širdelei suminkštinti, surask šiuose anglies pėdsakuose glėbius pavasariškų, karštų sveikinimų ir busiukų, su skuba slenkančių link Tavęs mano ilgesiui sumažinti, čionykštėj aplinkoj jaučiamės pakilios nuotaikos—didesnę laiko dalį praleisdami tarp gana simpatingų Elzaso kalnų. Pavasaris čia labiau jaučiamas negu Paryžiuje. Kalnų viršūnes išpuošę medžiai su besikišančiom besiskleidžiančių pumpurų gyvybėm ir dažnai įvai-riaspalviais žiedais liudija, kad pavasaris čia pat. Pakrantėse raitosi upe-liūkščiai, kurių čiurenimas konkuruoja su paukščių giesmėm. Tačiau šis dieviškas čionykštės gamtos darnumas

mane padaro perdaug vienišą, vis stipriau sužadindamas mano jausmų reikalavimą suktis po šį gamtos harmoningą gyvenimą tik ne be Tavęs.

Už poros dienų žadu būti vėl arčiau Tavęs, tikiuosi, kad pasimatymas išvaikys man anas neįgyvendinamas dabar svajones. Tad su nuoširdžiausiais Tau linkėjimais tariau busiukų pavidale –

Sudiev,
Tavo Juozis

P. S. Atleisk už prikeverzojimą, nes rašau ant kelmo ir vogčiom.

J-

Laiškas buvo rašytas „vogčiomis ant kelmo“, nes Juozas turbūt neturėjo kitokių galimybių rašyti. Barr, kur jie tuo metu buvo, yra Elzaso kalnuose (Bas Rhin – žemutinėje Reino upės apylinkėje), kur, spėju, vyko jų pasiruošimo žygiui į Lietuvą pratimai. (N. B. L.)

28

Paris, 1949.4.7

Mano Brangus Auksei,

Prieš pusvalandį parburzgėm į Paryžių. Skubu link Tavęs su mano ilgesio nuoširdžiausiais Tau sveikinimais.

Su nekantrumu laikiu Tavo signalo, kol praneši apie atsiradusią progą Tave aplankyti.

Su šimtais busiukų laikiu –

Tavo Juozis

1949.5.9

Mano Brangus Auksei,

Tik šiandien gavau Tavo mielą gromatėlę. Bučiuoju atsiprašydamas, nes buvau bepradedęs galvoti, jog Tu gal tik pažadėjai greit rašyti, bet pasilikai panaši į Švogerkėlę. Tam turėjau ir pagrindo, nes prancūziškas paštų aptarnavimas yra vėžio sportas.

Džiaugiuos, kad Tu laimingai pasiekei savo rezidenciją, palikdama man gėdytis—kad nepalydėjau. Kaip kitas, taip ir šią mano kaltę, rašyk, Mano Niliuk, į man skirtą juodą knygą. Nieko neturėsiu prieš, jei už tai kada nors būsiu baudžiamas. Tikiu, kad Tavo smūgius atlaikys mano kupra su malonumu.

Niliuk, kam mane kvailą dar tolyn stumi ta linkme? Turėtum nujausti, kiek aš vertinu mudviejų sulipdytus mudviejų ateities metmenis! Ne iš kitko, bet tik labai svaraus vertinimo kažkur perspektyvoj beblyksinčios mudviejų laimės, aš ir esu kvailas, toks be pagrindo pavydus. Gerai, kad ir širdyje, ir prote aš jaučiu save kaltą—kvailą. Tokios formos mano defektą gal nebus sunku laikui bėgant išgyvendinti. Gi dabar aš Tavo žodžiais paprašysiu: „Nepadaryk manęs nelaimingu" ir nesigrauk, mane įgalindama gyventi tomis *pašalinėmis mintimis*. Su Tavim į mane ateinančią laimę Tu privalėtum įžiūrėti. Tavo neįžiūrėjimas, ar nepripažinimas įžiūrint, mane padarys nelaimingu.

Ilgai aš sau neatleisiu už buvusią mano laikyseną su Tavim paskutinėmis atsisveikinimo dienomis. Už tai norėčiau patirti iš Tavo pusės ką nors mane įžeidžiančio, kerštaujančio. Tavo žodžiais teigimas, kurį išgirdau atsisveikinant, manęs nepatenkina! Neįsivaizduoju, kaip Tu mane sapne galėjai kergti su saulėta šviesa. Prisipažinsiu,

kad net tokiomis juodomis spalvomis dar aš niekad savęs neįsivaizdavau, kaip dabar po Tavo išvažiavimo[...]. Gal tikrai tikiu, kad pasiekiau savo kvailysčių zenitą. Džiaugiuos prisiminęs, kad kiekvienam „kūrėjui“ po zenito seka sumenkėjimas. Dieve duok!

Pranešu, kad mūsų Švogerkėlė jau ponია. Sekantį sekmadienį ir kunigas suvinčiavos. Kadangi taip susitarėm, kad susirašinėjimas vyks per Tave už akių, tai, siųsdama link jų glėbius sveikinimų ir linkėjimų, užmesk dar vieną riebų glėbį ir nuo manęs. Ši žinia iš Dr. Karvelio – Tavo dėdės, kuris nuo vakar vieši Paryžiuje. Dar su juo nesimačiau, bet, rodos, susitiksime, nes jis tokius norus turįs. Dr. K. Vidos ištekėjimu labai patenkintas, be to, pranešu, kad ji pro komisiją praėjo. Civ. [Civilinė] metrikacija įvyko praėjusį sekmadienį.

Turiu dar kažką šviesaus tau pranešti, bet kol kas tylėsiu, nes Tu ir nepranešus, žinau, džiaugsies kartu su manim.

Keičiu šiandien gyvenvietę į: rue Delambre 39, Hotel Namur. Pavardė ta pati [A. Mickiewicz]!

Turiu šiandien nuotaiką rašyti Tau ilgom valandom, bet laimės sau aš pavydžiu ir baigiu

karštai karštai bučiuodamas –

T. Skrupulas

Pirmas laiškas, rašytas į Sancellemoz'o sanatoriją. Juozo laiškuose dažnai užsimenama „Švogerkėlė“ yra mano dvynė sesuo Vida, dabar gyvenanti Australijoje. Juozas pergyveno, kad negalėjo manęs palydėti į sanatoriją ir graužėsi dėl to, atsisveikinant su manim. Tarp daugybės Juozui rašytų laiškų, perduotų kartu su jo daiktais, po jo išvykimo į Lietuvą, radau ir keletą mano jam rašytų, kurių jis negalėjo pasiimti su savimi. Visi laiškai, rašyti įvairių asmenų vardais, buvo įdėti į voką su užrašu „Noli tangere circulos meos – J.“

Užtikau tarp jų ir savo pirmą laišką, rašytą jam iš sanatorijos, kurio ištrauką, atsakant į jo susigrauzimą, cituoju: „Palikau Tave ir graužiuosi, kam Tave nuolat įgalinu sunkiom ir bereikalingom mintim gyventi? Man atrodo, kad aš pati daug tame kaltės turiu, todėl atleisk už tai. Juk Tu tiki manim, Juozuk, ir žinai, kad mano mintyse tik Tu ir Lietuva egzistuoja. Tu, ne mintim, o darbais vykдай, kiek tik išgali, aš gi, deja, tik mintim tepajėgiu. Visa kita, palyginus, yra niekai. Kai nieko geresnio negali, tai griebiesi kartais ir niekų, bet tik tam, kad laikas ir mintys užsipildytų, ir gal tam, kad tie niekai ko geresnio atneštų...” (N. B. L.)

30

1949.5.10

Mano Brangus Niliuk,

Šiandien gavau Tavo antrą ir trečią gromatėlę kartu. 9-tos dienos laiške matau, kad jau ir mano laiško daireisi, bet aš Tavo pirmą gavau tik 9 d., tai ir Tavo laukimas pirmadienį nieko neduos.

Vakar Tau, Aukse, parašiau į pirmą gromatą, šiandien išeis „ekonomiškiau“, nes atsakysiu kitaip—reziumuosiu į Tavo abi. Manau neužsigausi, kad aš rekomenduojuos—„ekonomišku“. Kaltės ieškot [reikėtų] tuose, kurie man Tavo mielas gromatėles atneša.

Aš stebiuos, Niliuk, tavo kantrybe. Menu, kai Boulevard Raspal kavinėj Tu keletą kartų buvai mano įskaudinta. Gi Tu neatrodei (laiškuose), kad bent kiek būtum pasikeitusi mano atžvilgiu. Šiluma, kuri dvelkia iš Tavo laiškų, mane užburia. Norėčiau kiekvieną minutę, kada Tavyje pradeda viešpatauti vienuma ir ilgesys manęs, džiaugtis su Tavim ir būti laimingu kaip niekad. Deja, tolių kliūtys mums tai sutrukdo. Išvis likimo Dievas yra pavydulingas. Tu lipdyk, žmogau, skruzdės kruopštumu ir meile sau ateičiai rūmus, o jis vienu

rankos mostelėjimu patikdo visa, ir palieka tik ilgesio kančia ir laimės mirazai. Ar ne Jis kaltas, kad šiandien mūsų laimei esama užtvarų?

Tikiuos tačiau, kad Tu, apsipratusi su aplinka, surasi draugų, kurie padės Tau nugalėti arba išblaškyti ilgesį... Dabartinė Tavoji aplinka, kaip rašai, gana teigiamai turėtų veikti į nuotikos nepraradimą, ko aš Tau nuoširdžiai linkiu.

Man šiuo metu gana striuka su laiku. Atsirado naujų rūpesčių. Spartinu memuarų tempą. Be to, visa eilė kitų pilkų klapatų. Tik džiaugiuos, kad praplėšus akis ryte nereikia galvoti kur sunaudoti visą dieną, kad neuobodžiaučiau, bet, neleisdamas sau ilgiau net keletą minučių vartaliotis, sėdi prie mašinėlės. Su Dzikiu* pradedam lankyti prancūzų kalbos kursus.

Dar nesu susitikęs su dėde [Dr.Karveliu]; kai susitiksim – parašysiu.

Šiandien išsiunčiau Tau dar vieną nuotrauką. Kitas, kurių pageidavai, gausi kiek vėliau. Dzikis sutiko Tau patikėt savo šniautą. Jei nepatiks, tai nukirpk.

Tavo rezidencija tikrai imponuojanti. Nieko nuostabaus, kad ir publika tokia prašmatni. Darnumas visur turi būti išlaikytas. Jei nepažinočiau Tavęs, tai bijočiau, kad tos lieknos eglės, dangų parėmę kalnai ir jų papėdės, Tavo rezidenciniai rūmai Tavęs nepaviliotų ir nepakeistų Tavo meilės mūsų tėviškės nuskurusiom Vilnijos pušaitėm, Suvalkijos lygumom ar sukrypusiom dzūkų bakūžėm. Yra įmantrių pasaulyje gamtovaizdžių, bet mes nesusižavim svetimuoju grožiu; labiau už tai mylim savo prabočių sudulėjusių kaulų kvapą, kad ir paprastojo, bet idiliškojo, Nemuno – Neries pakrantėj.

Su anąja meile, kurios turinio komponentu ir Tu esi, aš, bučiuodamas karštai, tariau – Sudiev

T. Skrupulas

P. S. Dar kartą duodu Tau naują savo adresą, kur šiandien persikrausčiau:

A. M. [Adam Mickiewicz], 33 rue Delambre, Hotel Namur, Paris 14c.

31

1949.5.12

Mano Brangus Auksei,

Atleisk man, kad pradėjau atsakinėti į Tavo laiškus pagal aritmetinę progresiją su koeficientu 1.

Šiandien gavau Tavo tris laiškus. Vieną į naują mano gyvenvietę ir 4-ąjį bei 5-ąjį Piršlelis parniogė iš senos mano buveinės. Cenzūra vargu ar prikišo nagus; pirmąjį Tavo gavau pirmadienį. Į jį atsakiau tik vakare, nes vakare ir gavau. Anksčiau nebuvau namie. Jis susivėlino dėl sekmadienio įsiterpimo. L., reikia tikėtis, taip pat gavo Tavąjį tą pačią dieną, bet gal jis, būdamas per dieną namie, anksčiau Tau atsakė. Antrą ir trečią gavau antradienį, o tris kitus šiandien. Pati žinodama, kada išsiuntei, orientuosiesi, ar tvarka.

Vakar Tau laiško neparašiau. Atleisk—stokojau laiko. Visą dieną buvau smarkiai užimtas, o nuo 9 val. vakaro ligi 12-tos praleidau su Dr. Krv. [Karveliu] ir Bač. [Bačkiu]. Dėdė šį kartą buvo labai malonus, bet neekonomiškas (mano nuomonė radikaliai pakrypo). Kalbėjomės labai šiltoje nuotaikoje. Kvietė, žinoma, veseilion, bet, Tu gerai žinai, kaip aš esu laisvas bet kur pajudėti. Po padėkų ir apgailestavimų teko pasitenkinti paprašant tik glėbius linkėjimų perduoti anoms mūsų giminėms. Dėdei prašant, daviau Tavo adresą, sakėsi turįs ką tai persiųsti. Po kurio laiko žada pasirodyti su mašina Paryžiuje. Ar Tau negaila?

Atleisk, Niliuk, kad iki šiandien pietų aš buvau taip

„pirminiais" reikalais užimtas, kad išdrišau save skriausti, bandydamas kuo mažiau apie Tave galvoti, kad sugebėčiau susikaupti. Tik dabar manyje atbudo bandytas primarinti, nepažabojamas Tavęs ilgesys.

Nežinau, kokias vertybes pasiūlyčiau kažin kam, kad šią valandą suteiktų man kas galimybę atsirasti šalia Tavęs ir kvėpuoti mudviejų laime Alpių papėdės dieviško darnumo reginiuos. Norėčiau pajėgti prasklaidyti tas Tavo pergyvenamas skausmo valandas, kurios ir ašarom Tavo brangias akis suvilgo. To tikrai, Niliuk, aš Tau neleisčiau, jei sugebėčiau... Tu rašai apie pasimatymą, jį pakartoji keletą kartų ir už mane. Deja, laiko tarpas, kada tikiuosi Tave pamatyti, man kiekvieną dieną ilgėja ir nežinau, kada savo laiko suvokimu pasidarysiu realus.

Kad Vidos išteikėjimas Tavo smarkiai pergyvenamas, tai ir natūralu. Amžiais mūsų dainos kalba apie šias atsiskyrimo ašaras. Tuo pačiu neužmirštinas anas Dievo surėdymas—atsiskirti iš gimto lizdo su misija, pareinančia iš dangaus, ir vėl sukurti naujus židinius kartų kartoms pratęsiant egzistavimą. Ir mes šiandien galim džiaugtis ir verkti gyvenime tik todėl, kad kadaise mūsų tėvai, pabėgę iš savų šeimos židinių, sukūrė naujus židinius. Mūsų dabartinėmis dienomis šitoks persiskyrimas dar sunkesnis, susijęs su nesuvokiama ateities baisia nežinia, bet kartu šis mirties nūdieninis košmaras ir savaime reikalauja daugiau naujų šeimos židinių. Tavo pergyvenimai yra normalūs, bet neužmiršk ir savęs su savo sveikata—Tu privalai negadinti savęs per dideliais pergyvenimais. Laikykis, mano Aukso Svajone, jausdama, kad kiekvienoj džiaugsmo ar skausmo valandoj aš esu su Tavim. Gal sulauksim valandų, kada sugebėsime iš mus nuskriaudusio gyvenimo išplėsti tai, ką jis dabar nuvagia nuo mudviejų.

Dabartinis mano "pirminis,, gyvenimas gana pras-

mingas. Be to, ką Tu nujauti (kas yra laimingai pasisekę), yra dar kai kas iš ten, kas gal, Dievui padedant, vėl atvers naujai kruvinojo košmaro vaizdus.

Palieku su Tavim, mano Brangute, siųsdamas karštus busiukus sieloje—

T. Skrupulas

32

1949.5.14

Mano Brangus Auksei,

Atleisk, kad nei vakar, nei užvakar Tau neparašiau. Atleidimo drįstu prašyti tik todėl, kad, jei žinotum dabartinę mano padėtį, tikrai atleistum. Vakara buvau besėdęs Tau rašyti, bet... šmokšt Dzikis [J. Kukauskas]. Arzam, arzam... šmokšt mūsų svočiolas [Dr. Bačkis]. Sako: skubu, skubam. Grįžtu tik po dvyliktai. Sau leidau Tau nerašyti, nes anksti pramatyta keltis.

Tik prieš porą minučių baigiau vieną gana delikatiną laišką—numaldyt rūstaujančius apetitus vienam mane į duelį iššaukusiam partneriui. Esu dar ir dabar netinkamoj nuotaikoj Tau rašyt, bet ryžtuos, nes kitaip dar pradėsi „Amžiną atilsį“ kartot už mano griešnają.

Šiandien gavau Tavo gromatą iš 5.12. Ryšium su Tavo ir mano darytais įtarimais, mudviejų laišakai turi, kaip pasirodo, turėti tarnybinio charakterio—ta prasme, kad vienas kitam neužmirštume jų gavimus nuolat patvirtinti.

Vakara išleidom Tavo dėdę. Žinoma, kaip paprastai, aš—tik iš tolo besisilėpdamas. Pasikakinom tik per svočiola nuoširdžių linkėjimų pasikeitimu. Tau geriausiu įrodymu dėl mano neturėjimo kelias praėjusias dienas laiko bus tai,

kad aš nebeprisimenu net, ar jau Tau rašiau apie mano ir Dėdės praleistą vakarą, ar tik galvoje žadėjau parašyti. Sakysi – komediantai?! Bet taip yra! Kadangi Tavo laiške aš aptinku prašymą daugiau parašyti apie Dėdę ir jo džiaugsmą dabartine Vidos padėtimi, tai, pavadinus mane apkiautėliu, parašyk, ar aš jau apie tai rašiau, ar dar ne. Gi iš kur aš žinau, kad D. yra patenkintas, tai atmenu, kad nerašiau. Taip šneka Paryžius.

Tik prieš pusvalandį gavau Jonikio gromatą. Tu man mėgdavai skaityti kitų laiškus, todėl aš Tau atsilyginsiu tuo pačiu. Manau, Tau bus įdomu jo ketvirto puslapio galas: „[...] Tu rašai, jog esi pasiilgęs žmogaus šalia savęs, kuriuo galėtum 100 % pasitikėti ir t. t. Tokio esu pasiilgęs 4 metai. Trūksta draugo (žinai mūsų supratimu: vandeny ir ugnį) ir Tau, ir man. O gal ir apie draugę turėtum pagalvot? Manau, kad ir galvotum, jei ne tos dūmos link namų...” Matai, Niliuk, kaip aš pralenkiu savo elgsena Jonikio mintijimą. Jei jis visa žinotų, tai tikriausiai pamanytų: „Iš Juozo to nesi-tikėjau...” Manau, kad Jonikiui nenusikalsiu per daug, Tau cituodamas jo kūrybos ištraukas.

Kaip paskutiniai įvykiai parodė, Tavo Skrupulas apkiautęs – kiti už jį bučiuoja žemę, kurią Tu norėjai, kad aš išbučiuočiau už Tave. Nežinojai, kam perduot busius, Niliuk!

Tikiuos nuo šiandien turėt kiek daugiau laiko, tad pažadu sau laimės daugiau nepavydėt, bent rašant Tau.

Su ilgesniu busiuku tariau Sudiev –

T. Skrupulas

„Skrupulo“ epitetas Juozui buvo mano duotas dėl jo labai didelio jautrumo ir sielojimosi mano atžvilgiu. (N.B. L.)

1949.5.15

Mano Brangus Niliuk,

Piršleliui ir dar dviems nukakus pas p. Aldutę ir Birutę [Šlepetytes]* arbatėlės, palikau vienas—mintimis su Tavim. Tupiu su savo Edgar Quinet ant puikiausio suoliuko ir neva ilsiuos, kaip sekmadienį. Nebeturiu noro net į kurį nors mišką nusirioglint, lyg ne vis tiek, kur pūpsoti,—vis tiek vienam.

Tu užmiršai proporciją, Niliuk, matydama mane pasišovusį „diplomą“ įsigyti. Ne diplomui aš bandysiu prancūzišką liežuvį įsigyti, bet tik tam, kad bent kumpio restorane nepavadinčiau vištiena, nuo ko ir Tau rausti tektų.

Šiandien Tübingene išteka Švogerkėlė. Jaučiu Tavo norą šiomis valandomis pakeisti liuksusinę savos sanatorijos aplinką į aną puotą, amžiams užfiksuojančią bendrus dviejų žmonių neperskiriamus žingsnius. Jungiuos ir aš prie Tavųjų norų bent menka dalimi. Tau tikriausiai ši popietė be galo yra sunki. Juk ketvirtį šimto metų vykęs veik tas pats gyvenimas dviejuos gyvybės taškuos dabar likimo kreipiamas skirtingiems keliams. Labiau negu bet kada šiandien norėčiau būti su Tavimi, mano Auksei. Norėčiau, kad anų Vidos kelių akivaizdoj aš Tavyje, Tu manyje pajustume vienas antrą ir galėtume šiandieninį Tavo su Vida kelių išsiskyrimo skausmą bent iš dalies sušvelnint. Jei Tu, Niliuk, pajusi šiandien, kad aš bent trokštu Tau padėti praleisti šias valandas, aš būsiu tuo laimingas.

Gyvenu viltimi, kad bent šios dienos metines švenčiant, mes nebūsime vienas Haute Savoie, o kitas—Paris 14 e.

Tu stebėsies liūdnoka mano šiandienine nuotaika. Tikrai ji tokia ir yra. Negi ji neatitinka Tautosios? Net ir vietą pasi-

rinkau Tau laišku parašyti prie kapų. Čia ramiausia ir ši vieta paryžiečių mažiau mėgiama, kaip kitos, tai ir atsisėsti dar sukombinuotu.

Apie Tave, Auksei, man svajoti yra prabanga. Ir šiandien aš po pusvalandžio vėl užimtas. Tačiau gal tas ir gerai, nes brangūs dalykai turi būti retai ir sunkiai pasiekiami.

Atsisveikinu mintimis Tave, Niliuk, palinkėdamas Tau atsikratyti šiandieninio liūdesio, o ir mano linkėjimus jiems, tikiuosi, jau iš Tavęs anksčiau išprašiau perduoti.

Karštai bučiuodamas tariau Sudiev –

Skrupulas

P. S. Atleisk, kad bjauriai prikeverzojau.

34

1949.5.16

Mano Brangus Niliuk,

Šiandien Tau rašau jau iš lovos. Nuvirst nuvirtau, bet Tu užmigti neduodi. O kodėl man nepasijust laimingu ir, dar prieš užmerkiant akis, ne tik sieloj buvot su Tavim, bet ir viltis, jog ši mano priterliotą lapą po keliasdešimt valandų lies Tavo brangūs pirštai.

Dabar mane supanti aplinka yra visiškai kontraversiška mano nuotakai ar mano sielos tonui. Per atvirą langą ištisomis dienomis skverbiasi į mano urvą nerūpestingas, pilnas pasitenkinimo garsus juokas, laukinės muzikos garsai ir kokuojančių klykavimai. Jiems visiems kažkodėl jaučiu neapykantą.

Praskrodžiu vakarais mintimis šią kvailių aplinką ir griaubaus po nepasiekiamus vyzdžius tolius, bandydamas suvokti

ano baisaus košmaro veidą, pajusti raudas iš pragaro, be-
viešinčio ant Nemuno krantų, ir sava ašara palengvint
aniems dienų sunkumą. Neapkenčiu tos kurtumos, kuriai
dar nesimato galo, nei tų žmonių, kurie savo tylėjimu prita-
ria mūsų kryžiuojamos tautos kančioms.

Kur kas mažesnis daiktas yra mūsų tautos priešai nei ne-
turėjimas draugų. Žinai, Niliuk, kad ir neapsieini be kraujo,
bet mūsų priešų įrengtos „plieno uždangos" yra nugalimos.
Tau minėjau ir apie antrą džiaugsmą! Atmink! Kadais Tau
truputį užsiminiau apie mano draugo (Tavo, berods,
pažįstamo) bandymus pasiekti vėl mus. Taip ir įvyko. Todėl
aš sau leidžiu teigti apie mūsų priešų ir jų priemonių men-
kumą.

Aš, Mano Dienos ir Nakties Saule, nenoriu per dažnai
Tau lįst į akis (nes Tau tas nepatinka), klausdamas, kaip Tau
einas su sveika tėla. Prisipažinsiu, kad retai ir sustoju ties tuo
rūpesčiu – negi nepasitikėti Tavim kaip savo antra puse? Be
to, ir Tavo stoną prisiminęs aš pasilieku tik prie autoriteto
pagerbimo. Bet ir retą mano smalsumą pateisink, Niliuk.

Pasitenkink tiekų vapaliojimų, šiandienai Tau skirtų (jei
būtum leidus man užmigt, nebūtum gavus), Mano širdies
Vagilka, ir nepalaikyk manęs nedroviu, kai Tave bučiuoju
šimtus kartų jau po vidurnakčio –

T. Skrupulas

35

1949.5.20

Mano Išsvajotas Aukse,

Buvau lyg pasitaisęs keletui dienų, bet jau ir vėl spėjau
„apsileist", Tau ne kasdien parašydamas. Ant stalo guli vėl

Tavo dvi mielos gromatos, dvelkiančios Tavą šilima (iš 17 ir 18). Palieku Tau už tai skolingas, sakyčiau, ne tik nuoširdžia padėka.

[...]

O kuo svetimos nuodėmės Tave persekioja, Niliuk, kad vėl ten ką tai geltoną, kad ir menką, įsitaisi? Kad Tavos tai darytų, aš netikiu. Vargšele Tu Mano, kuo čia aš Tau galiu padėt? Nei pykt už Tave, nei nuvargt neturiu progos. O mano troškimai ir norai, kad ir nuoširdžiausi, Tavai laimingai klosčiai, vargu, ar kiek padeda. Pasilieku su viltim, kad, anot Tavęs, ilgai tai netruks.

Ne kartą Tu, Auksei, jau palieti mano atvažiavimą. Su dideliu nekantrumu ir aš laikiu tos dienos, bet, jos arti dar nematydamas, esu smarkokai liūdnoks. Gi norėčiau jau ir šiandien pas Tave būti—iš arčiau matyt ir Tavo pyktį, ir Tavo nuovargį.

Šį kartą Tau siunčiu 8 nuotraukas. Visų kartu negaliu siųsti, nes per storas vokas susidarys. Todėl kitų lauk sekančiuose laiškuose. Paskiausiai pasiųsiu negatyvus, kai žinosiu, kad nuotraukos Tave pasiekė.

Paskutiniam laiške užsimeni, kad gal ir negerai, kad taip dažnai susirašinėjam (pataisyk—„Tu tik dažnai rašai“, o aš mušusi į krūtinę ir pasuoju). Neturiu duomenų, ar kenkiama, bet bendrai pagal taisykles, man taikytinas, gal ir kenktų. Ar apsimoka su ta menka rizika kenkimui nuvogti man tiek daug, kiek Tu savo laiškais man duodi. Spręsk Pati. Nežiūrint mudviejų kieto susitarimo dėl laiškų, kurio aš neišlaikau, gal tas ir neatrodytų lemiamu mano galimiams keliams. Turiu galvoj jų galimą susidaryti nuomonę.

Kai rašai mūsų Švogerkelei, tai neužmiršk prisimint, kad ir aš esu šalia Tavo mielų žodžių jai ar jiems.

Šiąnakt čia gal ir baigiu, Mano Brangi Dūšiala, ne-

nu skriausdamas savęs, nepalikęs Tave neapibertą šimtais karštų busiukų ir giedrių linkėjimų.

T. Skrupulas

„Ką tai geltoną"reiškė, kad buvau susirgusi kepenų uždegimu.

(N. B. L.)

36

1949.5.23

Mano Brangi Niliuk,

Pamiršau Tave, sakysi, ir vakar, ir užvakar. Todėl šiandien pliauškiu Tau dar tik pirmiems gaidžiams giedant. Šeštadienį prof. Brazaitis* Tave nuskriaudė, o vakar mano negalavimai.

Kaip Tu mane prisimeni, rodos, nesu jau slabniakų atstovas, bet, kad bočiau atsparus menkiems persišaldymams, tai negaliu pasigirti. Štai vakar, mano gėdai, turėjau nuo piet nuslyst į lovą. Šiuo reikalu aš net išdrįstu nusilenkęs prieš Tavąjį stoną paklausti, kaip aš turiu laikytis, kad tokių, kad ir menkų, persišaldymų ar perpūtimų apsisaugočiau. Žiūrėk, tai ir jaučiu galvoj katinus pjaunantis, kurie persimeta į akis, ir su Juozu šlius—jau tinginiauju lovoj. Kai buvau namuos, tai buvau užsigrūdinęs, nes po keletą mėnesių tekdavo ir žmonių gyvenamų kambarių aplinkos nematyti. Bet šitame lepiame klimato tai ir gėdos nesugebu išvengti.

Pereitam laiške Tau, Auksei, įdėjau 8 nuotraukas. Tikiu, kad gavai. Šįkart įdėsiu tik pusiau tiek. Juk spėsiu išsiųst. Aname laiške pažymėjau, kad ir negatyvus Tau atsiųsiu. Dabar kiek kitaip galvoju. Supjausčius juos pasirodė, kad į voką

juos įdėti yra gana nepatogu, nes raitosi, bjaurybės. Pakeliui juos gali sugadinti. Todėl manau bus geriau, jei aš juos įduosiu per dr. Karvelį, nes jis žadėjo pas mus netrukus vėl pasimaišyti. Jei ir Tu tam pritari, tai man duok atitinkamą parėdymą. Tiesa, yra dar viena puiki nuotrauka, kurios Tu negausi, nes padarė fotografas tik vieną per neapsižiūrėjimą, o antrą kartą nenorėjau aš jam lįsti į akis. Todėl Tu paprašyk Vidą, kad ji, kai savas padarys, padarytų ir Tau nr.8 ir pasiųstų.

Šiaip pas mus išorėj ta pati monotoniška aplinka be jokių didesnių ar mažesnių digresijų tai pilkumai paįvairinti. Užtat aname, ne visų akimis pastebimame gyvenime vyksta kai kas nauja, kartu ir baisaus. Pereitų metų gegužės 22 d. ir šių metų kovo 24-27 d. mūsų lopšys savyje talpino didelį skausmą, palydėdamas minias į mirtim kvepiančius tolimus plotus.

Tu manęs prašei biuletenio, pakartok kokio—ar „Eltos“, ar „Lithuanian B“.

Svarbiausia siunčiu Tau eilę busiukų, prisimink juos priimdama kažkur gyvenantį Tavim.

T. Skrupulas

P. S. Nepamiršk mano linkėjimų ir sveikinimų poniai Vid. [Vidai]!

Juozas turėjo ryšį per Lenkiją. Kokį, nežinau. Jis naudojo ir mano sanatorijos ir Marytės ligoninės, kur ji tuo metu dirbo Kanadoje, adresu tam ryšiui palaikyti. Tuo būdu jis žinojo ir apie 1948 m. gegužės 22 d. ir 1949 m. kovo 24-27 d. išvežimus į Sibirą. Mano mama buvo irgi tomis dienomis išvežta. Apie tai sužinojau jau gyvendama New York'e tik 1956 m. po ilgo, trejus metus trukusio, ieškojimo. (N. B. L.)

1949.5.25

Mano Brangus Niliuk,

Dėkoju Tau už Tavąjį iš 5.21. Rašai, kad jau į kinietę esi panaši. Tikiu, kad išvargino Tave ši liga ne tik iki kinietiško geltonumo. Tačiau tai dar neganėtina Tau priežastis man siūlyti pasieškoti kitos. Man Tavyje glūdintį grožį jokios geltonligės ar juodligės nesugebės paliesti. Nematau reikalo todėl nė galvoti apie sau pritaikytinus senus kiniečių papročius. Gi kapituluoti ryžčiausi tik tada, kai Tu to norėsi. Šiandien dar nematau aiškiai tam davinių iš Tavo pusės. Tokių nesant, lauksiu išryškėjant Tavo norams.

Kas liečia Kasiulio parodos pasisėkimą, Tau tikrai negalėčiau pasakyti.. Aš buvau kartą, bet labai vėlai, tai lankytojų buvo mažai. Iš kitų nuomonės dar nepatyrčiau. Man asmeniškai jo dabartinė tapyba pusėtinai patiko. Žymu čionykščių srovių įtaka, bet kasiuliškumas palikęs neišdildomu.

Siunčiu Tau paskutines nuotraukas. Negatyvus perduodu Dėdei, jis tiesiog nuveš poniai V. [Vidai].

Palieku su nuoširdžiausiais linkėjimais pamesti kinietišką išvaizdą ir glaudžiu Tave karštai šimtus kartų prie savo lūpų –

T. Skrupulas

1949.5.26

Mano Brangus Auksei,

Šį vakarą, Niliuk, jaučiau šventę savo sieloj – buvau taip arti Tavęs... Varčiau Tavo brangių laiškų storąją kolekciją,

užklydau ir sustingau žvilgsniu Tavoį nuotraukoj.

Nebežinau mato, kurį siūlyčiau, kad kas nors iškeistų bent trumpam – pusvalandžiui – manąją keturių sienų aplinką į Tave.

Nebesuprantu aš Tavęs, Niliuk! Nebegaliu sau įsivaizduoti Tavojo pernelyg ankštai įrėminto pasitenkinimo. Savo aštuonioliktos dienos laiške Tu rašei – „ir skiria toliai nesugeba mus atskirti nuo laimingo jautimosi“. Rašai, kad Tau užtenka to, ką aš Tau duodu!!! O aš nesijaučiu, Niliuk, laimingas. Jaučiu kad Tu sunkokai dabar sergi. O aš šiuo Tau sunkiai pakeliamu laikotarpiu [...] nè savo akimis Tavo įbrėžto veide skausmo pamatyt neturiu progos. Mano dvasinis rūpesnis, vargu, ar Tau padeda fiziškai lengviau nugalėti dabartinius negalavimus ir kančias. Kaip man šiuo atveju jaustis laimingam ir kaip interpretuoti Tavo pasitenkinimą manim tik tokiu?!!!

Lengviau tai pergyvenčiau ir gal mažiau dėmesio ir rūpesnio kreipčiau, jei Tu būtum ne Tu. Išeidamas iš šio mano nepaslankumo taško, gailiuosi, kad Tu tokia dieviška gimei. Kodėl negalėjai sau leisti paveikti sugadintai aplinkai, kad nebūtum sugebėjus sutelkt tiek dvasinių turtų savyje, kuriems tada ir mažiau sentimentų reikėtų.

Tikiu, kad Tu man visa duodi, ką gali duoti, kas mane daro laimingą. Bet neapkenčiu kažkuriuo atžvilgiu savos padėties, nes jaučiuos nesugebąs ir neturįs sąlygų Tau tai duoti, ką sau įsakinėja nepermaldaujamai širdis. Šitos gal nuveiktinos, bet nebandomos nuveikti kliūtys ir blankina mano laimę. Sakau, kalta ir Tu, kad prideri daug reikalauti, kaltas ir aš, kad, Tave tokią surasdamas, nesugebu ir neturiu progos pasijausti laimingu.

Šiuo laiku būtų labai pravartu, kad Tu, Niliuk, būtum pas mus Paryžiuį, mat, netrukus baigsiu savo memuarus tvarkyt. Gi Tu greit rašai!!! Sakysi – išnaudotojas, vėl nori

mane darbu pajungti!

Bučiuoju Tave, Mano Išsvajotas Auksei, ir liūdnai laimingas –

T. Skrupulas

39

1949.5.29

Mano Brangi Svajone,

Tvirtinu Tavo žodžių gavimą iš 24 d. Kartu priimk prideramą padėką.

Tu per daug rūpinies savo „tinginiavimais“, Auksei. Jie tikrai neverti tokio dėmesio, kokį aš išskaitau Tavo laiške. Nemanau, kad Tavo Skrupulas gali kada sulaukti gėdos išeinant iš „tinginiavimų“. Tikiuos, kad jis už abu atlaikys frontus, kaip ir Tu, Niliuk, norėtum. Sis paskutinis, kaip ir daugelis kitų buvusių, nepareikalauja drybsojimo kelių parų, o tik pasitenkinama pora valandų. Todėl, Niliuk, *manęs atsiprašyk* sekančiam laiške, kad išdrįsai pavadinti niekam tikusiu. Gi pas Tavo kolegas tai neisiu, nes jų nereikia niekad statyti į keblią padėtį! Negi, prisipažinus ligoniui, jie nemokės prirašyti recepto ar nustatyti „tinginiavimui“ laikotarpį? Jiems duot užsidirbt nelinkęs. Taip drąsiai kalbėti mane skatina labai puiki šiandieninė savijauta ir gera sveikata, kurios bent pusę su mielu noru Tau atiduočiau, jei tai būtų įmanoma. O kad Tu nepatari, ko man griebtis gavus slogą, tai visad tokiu atveju išgersiu jūsų universalaus vaisio – *juodo jodo*, kuris, rodos, po pilvo skaudėjimo, yra pirmoje vietoje taikomas prieš įvairius persišaldymus. Jei Tavo, Auksei, nuomonė nesutinka su visa eile mano pažįstamų medikų šioje srityje, parašyk.

Dėl tų biuletenių tai tikra bėda. Daktaras B. [Bačkis] gauna tik du egzempliorius. Jų vienas paprastai jam priklauso, o kitas prof. Baltr. [Baltrušaičiui]. Dabar mes p. Baltrušaičio nuvažiant ir dedam į krepšį, kurį žinai, kur ruošiamės gauti. Daugiau jų nėra galimybių gauti. Vienas iš jų buvo labai įdomus (berods, Tu jo nespėjai pamatyti), kur išspausdintos JAV kongresmenų kalbos, pasakytos Vasario 16 d. proga. Dabar tos kalbos perspausdintos mūsų JAV pasiuntinybių biuletenyje. Gi anas Lithuanian Bulletin išeis tik po kelių mėnesių.

Man nepatinka Dievo norai, jei jis tikrai Tau siunčia ligas tik Tavai sielai išgryninti. Jei Tau tas pavyks, tai man bus labai gaila su Tavim skirtis, nes mano norai ir tenai siekia būti kartu. Argi bus gražu, kai aš, visas išsitepęs smala, prilipsiu, o Tu su aniuolais šventais „Osana“ trauksi?

Pavydžiu Tau, Auksei, ir plataus skaitymo. Ligi šiol tik vieną kitą žodį man pataisydavai ('a la intymus), o po kurio laiko Tavo didelis apsiskaitymas gali man kas antrą žodį taisyti. Didžiausia mano baimė yra ta, kad aš, kaip mažiau išsilavinęs, turėsiu rūpintis mudviejų daugiau kasdieniais reikalais. Su vienais, kaip Dievas duos, bet bijausi pilnų motinos pareigų!

Rašai, Niliuk, kad Tau manęs trūksta. Neapkenčiu ir aš savęs vieno. Tikiuos tą neapykantą sutirpdyti, kai pasimatysim, tik dar „truputį“ reik kentėt. Šiuo metu aš turiu kiekvieną dieną laikytis ten, kur dabar laikaus, nes to reikalauja „pirmi“ reikalai. Tas ilgokai nesitęs, atsiras tarpų. Be to, reikia ir „santaupų“ prasimanyt. Matai, mūsų reikalams vos velkantis, mes valdžiai daromės mažiau įdomūs, kas neiigiamai atsiliepia ir kišenėms. Šiuo klausimu Tu visai draugiškai (kaip tarp mudviejų visad turi būti) apšviesk kiek vieną dieną pas Tave kainuotų su viešbučiu ir valgiu, kiek kelias kainuotų ir kt., kas man būtina žinoti. Be to turbūt pas

Tave aš negalėsiu taip ilgai būti, kaip mudu tarėmės (apie 2 savaites), nes reikalai be manęs taip ilgai neapsieis. Geriau, jei sąlygos leis, tai dukart sukombinuosiu.

Džiaugiuos, kad Tu žadi greit nebūti kiniete ir užmiršt tą varginančią ligą.

Šiandien su Dzikiu buvau Paryžiaus mugėj. Ji jau tęsiasi kelias dienas. Ekspонатų tarpe labai daug įdomių dalykų.

Šiuo metu pas mane, Auksei, įsibrovė mūsų mielas Piršlelis, kad jį velniai. Taigi mane, besikaupiantį rimtam laiško galui, – išblaško ir prašo duoti ir jam kai ką papeckioti. Aš sutikau, bet antroj pusėj.

Linkėdamas nuoširdžiai Tau, Brangi Niliuk, laimės, siunčiu aibes karštų busiukų –

T. Skrupulas

[...]

Kas tas *juodas jodas* nežinau. Galbūt Lietuvoje juokais „ši gėralą“, taip vadina? (N. B. L.)

40

1949.6.5

Mano Brangus Auksei,

Šįkart, kaip matai, aš pasidariau ekonomišku ir dar stiprioj formoj. Atsiliepiu tik po dviejų Tavo gana ilgų laiškų.

Dėkoju Tau, Niliuk, kad savo 30-tos dienos galvosena man padedi susidoroti su dabartine mudviejų padėtimi, į tai žiūrėdama iš grynai patriotinių mūsų uždavinių taško. Džiaugiuos Tavim ir didžiuojuos, kad Tu, Auksei, sutinki su tokia pažiūra ir jos egzistencija. Tas man teikia didelės pas-pirties visokiuose pasiryžimuose, nes matau ir jaučiu, kad

Tu tam širdim ir protu pritari. Jei ir tragiškai kada nors atsitiks su manim, tai aš būsiu laimingas, žinodamas, kad ir Tu pritarei ir leidai man atsisakyti mudviejų žemiškosios laimės. Už tai, Niliuk, bučiuoju Tave šimtus kartų ir glaudžiuos prie Tavo sielos kiekviename žingsnyje. Vienkart lenkiuos prieš Aukščiausiąjį, kad jis savo gailestingumu pašalintų visas užtvaras, mus nuo laimės skiriančias.

Dėkui Dievui, kad Tu vėl tautinę savo išvaizdą labiau pradėjai garbinti negu geltonąją.

Dėkoju Tau už informacijas paskutiniame laiške. Tik man gėda, kad Tavo širdelė per anksti, Niliuk, sudrebėjo, aš dar neskubu (juo labiau po paskutinių įvykių). Atleisk, kad drįstu Tau tai parašyti, bet jau taip yra. Matai, šiuo metu esu be galo užimtas. Veik nė vieną dieną Paryžius negali be Tavo meilės apsieiti. Viena žinok – kai atvažiuosiu, Tau turėsiu daug ką papasakoti, nes dabar vedu reikalus su žmonėmis, kurie ir Tavo tikrą mamą ne per seniai matė, tik gal nekalbėjo.

Antra, kaip nujauti, p. Poniatovskis persikėlė gyventi šalia Tavo Mindaugo. Su juo vėl savaip šnekuosi gana dažnai.

Trečia, pradėjau susirašinėjimą su p. Vaičiulaičiu (Amerikoj). Jis su malonumu sutiko peržiūrėti mano memuarų stilių ir kalbą. Spaudžia kuo skubiau atsiųsti: gi aš dar nepilnai paruošęs.

Tai toki, Mano Brangus Aukse, kliudymai mano greitam pas Tave pasirodymui. Lyg ir nenorėčiau šiuo metu juos aplenkti, tikėdamas Tava ir sava kantrybe. Be to, ir piniginei pusė reik kaip reikiant susitvarkyt, nors tai antraeilio plano ir reikšmės reikalas. Tai turėdama galvoj man atleisk, Niliuk, už delsimą. Be to, manau, kad ir Tau bus naudingiau ir maloniau su manim tada matytis, kai nejausiu sąžinės graužimo, kad viską metęs išsprukau pas Tave, ne-

laukdamas net pilnos ir išsamios informacijos apie savuosius ten.

Vakar paleidom abu tūzus tolyn. Kas liečia jų par-sivežtas nuotaikas, tenka pasakyti, jog politiškai jos viršija tikėtąsias, bet materialiai apsigylė. Gerb. prel. Krupavičius* siunčia Tau per mane nuoširdžiausius linkėjimus. Nemaža su juo kalbėjom ir apie Tave. Aš linkęs prie nuomonės, kad jis turėtų pakeisti Tėvą Kubilių* atlikime tam tikros mu-dviem funkcijos. Mat, T. K. yra mano priešas, nes stovi už Tavęs nuo manęs atskyrimą!

Šiuo leisk, Niliuk, atsisveikinti, Tavosios pusės linkui persiunčiant aibę karščiausių dvasinių busiuokų ir glėbius manųjų Tau linkėjimų –

T. Skrupulas

Laiške minėtas Poniatovskis yra man nežinomas. Mindaugas, mano jaunesnis brolis, mirė Lietuvoje 1948 m. rugpjūčio 13 d. Tuo metu nebuvo aiški tikra jo mirties priežastis ir maniau, kad jis žuvo, kaip ir daugelis jaunų vyrų, partizanaudamas. Tik po kelerių metų, ma-mai grįžus iš Sibiro, paaiškėjo, kad jis mirė – prieš jos išvežimą – nuo komplikacijos, susijusios su įgimtu širdies vožtuvo nepa-kankamumu ir inkstų uždegimo. Jis kartu su mama buvo išvežtinųjų sąrašuose. Kokį ryšį tas Poniatovskis turėjo su Juozu ir „persikėlimu gyventi šalia Mindaugo“, dabar neatsimenu.

Tėvas Kubilius, S.J., buvo Paryžiuje lietuvių bendruomenės ka-pelionas, išgelbėjęs iš prancūzų nelaisvės daugelį lietuvių, pa-kliuvusių į vokiečių kariuomenę, labai padėjęs lietuviams pabėgeliams, gyvenantiems Paryžiuje, ne tik dvasiškai, bet ir savo visokeriopa globa bei neretai juos pavalgydindamas. Marytė ir aš buvome tarp tų, kurioms jis dažnai alkį apmalšindavo, kol pačios pradėjome savarankiškiau susitvarkyti. (N. B. L.)

1949.6.9

Mano Brangioji Niliuk,

Jau kelios dienos, kai pasigendu Tavo gromatėlės. Pradedu jaudintis, kad jų negavimas nebūtų surištas su kokiais žymesniais Tavo sveikatėlės simptomais. Taip išėjo, kad ir aš jau ilgokai Tau nerašiau. Tavo paskutinį laišką esu gavęs tik iš 6.1... Jei tame tarpe mane prisiminei ir parašei, tai negavau, arba apie Tave tenka susijaudinusiui galvoti.

Mūsų padangėj lyg ir nieko naujo, be ištisos eilės „pirminių reikalų“ klapatų.

Jau iš pereito laiško matei, kokis Tavo Skrupulas niekam tikęs, kad net kelionei sąlygų klausia ne mažiau kaip mėnesį prieš važiavimą. Už tai galėsi nubaust, aš sutiksiu.

[...]

Paskutinis Tavo ilgas neatsiliepimas man kelia daug rūpesčio. Baiminuos, kad Tau kas nesikomplickuotų, Mano Auksei, ir nepridengtų mūsų dienų liūdesio ir nelaimių šydu. Noriu tikėti, kad taip baisiai nėra, kaip man vaidenas- „Utinam falsus vates sim“*, bent savo nujautime!

[..]

Beje, pereitą kartą Tau užmiršau perduoti linkėjimus nuo ponios Galdikienės. Juos ji siuntė kartu su prel Kru-pavičium, bet mano išsiblaškytas ją nustelbė ir tik dabar persiunčiu jos nuoširdumą ir prisirišimą Tau.

Tad atsiliepk, Mano Auksei, ir, jei nėra pagrindo, neleisk man skendėti jaudinančiuose nujautimuose. Jei turi pagrindo pykti, tai ir vėl būk atvira, ir parašyk.

Su šimtais ilgesio busiukų ir nuoširdžiausių linkėjimų, tariau Sudiev-

T. Skrupulas

1949.6.12

Mano Brangus Niliuk,

Džiaugiuos, kad Tu atsiliepei, nors tik lygiai už savaitės po priešpaskutinio laiško. Mano nerimastis buvo be reikalo. Kaip giries, dėkui Dievui, vis darai didesnę pažangą.

Nors man priekaištauji, kad savo elgsena sudarau Tau įspūdį, jog linkstu į ekonomiškumą, bet ne kitaip ir su Tavim, Niliuk. Ir Tu iškentei savaitę man nerašius, matyt, kad taip pat ekonominies! Tik priežastys man nežinomos. Žinoma, ekonomišku būti neblogai! Nespjaučiau nė aš, jei pasitaikytų proga sučiupti apčiuopiamesnę sumelę. Manau, kad ir Tu, Auksei, tam pritartumei. Tik progų nesimato. Kaip viską mudu – taip ir šią problemą paliksim ateities dienoms.

Dar negavęs, o jau iš anksto skubu su gilia padėka mielai Švogerkėlei. Pasirodo, ji manęs nepamiršta, nors aš dar neturiu pilno žmogaus normalaus statuso, ir žada man atsiųsti jų pirmųjų džiugių gyvenimo žingsnių nuotrauką. Nežinau, Niliuk, kuo jai atsirevanšuoti, panašios mes dar neturim.

[...]

Šiaip mūsų padangėj nieko džiuginančio. Ir tai, ką pasiekta nuolatiniu triūsu ir darbo pastangomis, taip pat nėra džiugu, nes tai tik atvėrimas naujų galimybių iš arčiau pažinti aną baisią mūsų tragediją, stebimą ir vykstančią trijų milijonų ašarotų ir pilnų nevilties akių. Dėkui Dievui, kad jaučiuosi nestovįs nuošalyje anų grumtynių ir kad jau ir galingieji, pastebėję nelinkstančias mūsų trispalves prieš pavergėją, nebelieka toliau abejingi, bet susimąsto ir pradeda sau įkalti į galvas, jog ir mes verti laisvės. Tas mus paskatina dar labiau sukrusti.

Neretai, Niliuk, kai paskėstu Tavam ilgesy, negaliu su-

prasti, kodėl mudviem likimas nebuvo palankus—pirma jis mus dvasiškai surišo, o paskui atskyrė fiziniais toliais taip neskaitlingas mudviejų dienas. Gyvenimas mudviem pasirodė per daug pavydulingas, o jo didesnė turinio dalis—tik ilgesio kančios. Gal ir gerai, bet tik bijau, kad galimas tobulėjimas nebūtų pakirstas moraliniu sužlugimu—apsivylimu išvis laime.

Tu man siunti linkėjimus, Auksei, neužmiršti ir intenciją prirašyt. Noriu ir aš Tau jų siųsdamas priminti intencijas, tik ne jokiems niekalams, bet *Taviem* kuo greičiau ir spalvą išlyginti, ir kiliukus atgriebti, ko dar nė nepradėjai. Žiūrėk, Brangus Auksei, kad Tavo vyras, radęs Tave plunksnos svorio, Tavim neapsiviltų, niekindamas Tavąjį med. [medicininį] stoną.

Priimk, Mano Miela, šimtus ilgesio busiukų ir linkėjimus mudviejų laimei Tavyje—

T. Skrupulas

43

1949. 6. 15

Mano Brangi Svajone,

Numetęs rašomąją mašinėlę į šoną su kažkuriuo neišimtu memuarų puslapiu, jaučiuos laimingas, galėdamas šias paskutines paros minutes užbaigti su Tavim.

Jaučiu, kad mano širdis prašos Tau ir daug, ir gilaus rašyti, bet prieš Tave, ir prieš ją aš atsiprašysiu, to nesugebėdamas padaryti. Visą dieną, taisydamas labai žalią savo juodraštį, jaučiuosi su sunkia galva (be to, rašymui jos niekad lengvos neturėjau).

Šiandien Paryžiaus padangėje blaškos įdūkęs vėjas. Ti-

kiuos, kad jis man pasitarnaus, bent šios valandos laisvas nuo dienos darbų mintis nuneš į Tavąjį H-te Savoie Departamentą ir jungs su Tavomis, perduodamas mano dvasinio ilgesio skundą Tau, Mano Širdie, Niliuk. Tegul bučiuoja jis Tavo dar neįmigusį veidą už mane ir padaro mane laimingą. Ir jis yra Kūrėjo rankos padaras, tegul jis būna vergu, kaip daug kas išėjo iš Aukščiausiojo, mūsų laimei.

Pirmadienį gavau Tavo gromatėlę iš 11. Padėkai siunčiu šiame voke trylika busiukų. Jei kokio vieno nerasi, mintyk, Niliuk, kad jis Judo keliais iškeliavo.

Klausi, Niliuk, kas Jonikiui, kad nerašo. Žinai, kad mūsų bėdos ir vargai standžiai rišasi. Jei Tau nerašo (turbūt norėjai pasakyti, kad dažnai nerašo), tai turbūt kitiems daug rašo. Mat pačią sunkiausią ir pačią juodžiausią kovos naštą vis velkam toki žaliapūkiai. Nereikia stebėtis, kad dažnai pasirodom atšalę ir taip mums artimiems žmonėms. Prisimink mano padėtį, kad ir su Švogerkele. Manai, kad aš jai nenorėčiau parašyti? O rask Pati atsakymą, ar turiu laiko ir ar galiu? Be to, mes faktiškai ir pasidarom nemandagūs, nes į santykius su civilio gyvenimo draugais labai maža dėmesio kreipiam, nors to niekad Tu nuo Jonikio nesulauksi. Jis yra „Pragiedruliuose“ įdėjęs puikų straipsnį. Gaila, kad lig šiol ne tik kad Tau jo negaliu perduoti, bet dar nė pats nesusėjau matyti.

Iš palėpės į viešumą nesiruošiu išlįsti. Su p. Galdikiene* turėjau susieiti į kontaktą dėl prel. Krupavičiaus elgsenos. Matai, jis nepraleido veik nė vienos dienos čia be manęs. O viena diena buvo tokia, kad ir p. G. mūsų kompaniją padidino ligi trijulės. Ji nesiorientuoja, kad aš čia nuolatinis gyventojas, bet nudaviau, kad čia atsiradau dėl bosų pasirodymo. Ji suprato, kad aš pas Tave važiuoju!!! Todėl ir linkėjimus perdavė.

Kur memuarai bus leidžiami, dar neaišku. Vedu su-

sirašinėjimą, zondnuodamas sąlygas. Leisiu ten, kur matysiu daugiau pelno. Prieš akis darbo dar apstokai. Matai ilgoki gaunas. Jei nereiks cenzūruojant apkarpyt, tai sieks apie 500 romaninio formato puslapių.

Sėbrai ir Piršlelis laikos po senovei ir siunčia Tau linkėjimus.

Manęs Tau reiktų tikėtis sulaukt apie 10 liepos, jei reikalai datos nepastumtų į vieną ar kitą pusę. O tas gali būti. Todėl būtų geriau, kad aš žinočiau, kada Tave gali kiti užimti, kada pagal galimybes ir aš galėčiau laviruoti ar prisi- taikyti. Bet perspėju, kad galiu būti gana priklausęs ir nuo savo datų.

[...]

Kas liečia Gerb. prel. [Krupavičių] juodu ant balto išdėjimą, tai truputį taip, o truputį ne! Ilgos ir gausios mudviejų kartu praleistos valandos privedė prie įvairių temų. Jis gi nujaučia, kad Tu nesi man svetima, ar tarp eilės simpatijų simpatija. Jis net Tave man vadina ne kitaip, o „žmona“. O Tu, Niliuk, mane jau suspėjai pažinti, aš tokiais atvejais nesiimu gynybos, o tik sustiprinu piliečių galvosena ta linkme. Tas pat atsitiko ir su Gerb. prel. K. Priėjom prie to, kad jis pusiau juokais pasiūlė sušliūbavoti telefonu, o po to jau rimtai aiškino, kad toks šliūbas egzistuojąs... Padaryk Pati reikiamas išvadas. Jis mane apšvietė ir apie Tavo tėvelius. Žodžiu, man susidarė įspūdis, kad jis mudu traktuoja ne kaip mane ir Tave, bet kaip mudu abu kartu! Šitokia susidarius padėtis ir buvo priežastimi, kad aš Tau parašiau apie reikalą mon pèrè* [kun.Kubilių] pakeisti Gerb. prel. Krupavičium.

Pereitą sekmadienį vyko nauji rinkimai į L. S. D. valdybą. Kaip girdėjau, p. B. [Bačkienė] perrinkta vėl pirmininke. Kiti nariai—daugiausia mūsų sparno, tarp jų net du su sutanom.

Laukiu Tavo mielo laiškelių ir, prieš užknarkdamas, papuošiu šios dienos užuobaigą, savo dvasioje skendėdamas tūkstančiais Tau busiukų ir linkėdamas fizinės ištvermės prieš Tave bepuldinėjančias negeroves.

Karštai bučiuoju –

T. Skrupulas

* Laiške minimas „mon père" yra Tėvas Kubilius. Prancūzų kalboje vienuoliai paprastai vadinami „mon père". (N.B.L.)

44

1949.6.17

Mano Niliuk, Latre,

Tavo laiškas iš 14 man duoda suprasti, kad aš turiu pasiruošti dideliems keliaklupsčiavimams prieš Tave, kai atvažiuosiu, jei ir toliau taip mano laiškus komentuos. Mano pažadais baigt su visom buvusiom kvailystėm Tu netiki, kaip pasirodo, ir mane kaltini mano netikėjimu Tavim. Šitoki Tavo užmetimai mane padarė daugkart nelaimingesnių, negu koku aš dėjaus viename laiške, kalbėdamas apie apsispylimą laime.

Mano žinojimas, kad vienąkart mums teks skirtis, dar nepašalina maudulio, dabar įsibrovusio į mudviejų tarpą. Yra skirtumas rūšyje priežasčių, dėl kurių tenka užmiršti savo laimę. Jos dažniausiai būna pasiimamos savanoriškai, laisva valia siekiant švento tikslo. Dabartiniu atveju nemanau, kad Tu būtum savanoriškai pasirinkęs „TBC" ir kad ja kas nors būtų pasiekama. Šis skirtumas priežasčių mūsų atsiskyrimui ir priverčia nevienodai pergyventi ir pakelti mano ilgesį Tau dabar.

Be to, atleisk, Niliuk, kad aš pasirodžiau toks grubus. Tu, šventai tikiu, buvai be galo nukamuota, o aš tuo tarpu pradėjau Tau išmetinėti dėl suretinimo laiškus. Čia kaltinu ne vien save. Dalį kaltės bandysiu ir Tau prisegti. Tu turi nuolat tendencijos ne tik prieš mane, bet ir prieš daug ką, mažinti savo turimą nuovargį arba išvis jo jokio nepripažinti. Ir šįkart kiekvienas Tavo laiškas mane norėjo įtikinėti, kad Tu net rimtas ligonis nesi! Mėgčiau, kad man ne tik kad nemažintum savo vargų ir savo kančių, bet, priešingai, kad jas dar perdėtum. Matai aš esu tokis, kad net ir į dideles žmogaus nelaimes žvelgiu pro humoristo ir atbukėlio akinius, gi Tavo atveju niekad nenorėčiau į tokią padėtį pakliūti, kaip kad ir dabar atsidūriau.

Mūsų laimei aš niekad nepaliksiu abejingas (žinoma, at-eity). O mano linkėjimai mudviejų laimei Tavyje nieko bendro neturi su nepasitikėjimu Tavimi. Linkėjimai lieka linkėjimais, bet ne abejonėmis. Laimę Tavyje [sakydamas] turėjau galvoje ne ką kita, o tik Tavo sveikatėlę, kuri neap-einamai ateityje savo tonu prisidės prie mudviejų laimės ko-loringumo. Kam Tu, Niliuk, tai subanalini net ligi kažkokio nepasitikėjimo. Tave užtikrinu, kad Tu „falsus vates fuiste“*.

Džiaugiuos, kad, kaip rašai, vėl grįžti į pusiausvyrą – tas, be abejo, yra mano laimė.

Dovanok, kad Tau tokiu tonu atsakau į Tavąjį laišką, nes ir Tavasis man atrodo gana piktu.

Šįkart Tau linkiu man palankiau komentuoti mano min-tis, kitaip aš suprasiu, kad geriau man nieko nerašyt, nes ne-sugebu, o savo laimės trupinti Tavaisiais abejojimais aš ne-norėčiau.

Priimk keliskart daugiau busiukų negu esi įpratusi gau-ti, Mano Brangus Auksei, gal tąsyk mano pažangą matysi –

T. Skrupulas

1949.6.19

Mano Brangus Auksei,

Šiandien su Dzikiu kartu buvom išklydę pasivaikščioti. Bevandravodami pasiekėm net Tavo, turbūt tuščią, rezidenciją. Tavasis boulevard'as* tikrai puikus. O gal dėl to, kad Tavo? Tykus vakaras skendėjo tvarkingai apkarpytų kaštanų prieglobstyje. Jų lapuose telkėsi tokia turtinga žaluma, kokia tik birželis gali džiaugtis.

Kažin su kokiom dūmom ir nuotaikom tenai prie jų vaikščioja Tavo šeimnininkė,- pagalvoju. Gal jos skausmas svaresnis negu anų liepų žaluma, migdanti vakarui.

Visą savaitę praturpėjęs, niekur nė nosies neiškišęs, po valandos maršruto jaučiuosi lyg atsigavęs. Džiaugiuosi, kad suviliojo vietovės, Tave primenančios.

Prie savo darbo sėdėjau ir šiandien. Neseniai 250-ąjį puslapį. Sakysi, Niliuk, kad šventadarbis. Ne! Tik daug kas verčia paskubėti. Tarp jų [verčiančių priežasčių] ir Tu esi su savuoju ilgesiu Tau ir man.

Šiaip mūsų padangėj nieko naujo. Ne kažin ką aš galiu ir žinoti. Žinai, mano aplinka yra be galo siaura. Ne man žinoti Tave dominančias naujienas. Tikiu, kad Tu turi kitų paryžietiskų korespondentų, kurie apie tai Tave informuoja..

[...]

Prieš akis numatomas balius pas mano draugelius – tribliuotos varduvės (Jonas+Jonas+Petras). Tikiuos, kad gal pavyks prigriebti tavorščius, nors menka ašarėle sušlapinti ištroškusią koserę. O jau, žinai, Niliuk, seniai buvo žmoniškai išsigerta, lyg ir ima pagunda išlaikyti pijokų tradicijas.

[...]

Priede siunčiu paskutiniąją nuotrauką. Kiek prisimenu,

dar kelių nuotraukų nepadariau, nes sunaikinau negatyvą. Už tai atleisk, kad negaliu Tavo noro išpildyti.

Ir galui Tave, Mano Brangus Auksei, bučiuoju karštai šimtus kartų, nepamiršdamas linkėjimų, kuriuos Tu Pati renkies –

T. Skrupulas

46

1949.6.22

Mano Brangus Auksei,

Šiandien gavau Tavo gromatėlę iš 21., o dar neapsižiūrėjau, kad neatsakęs į 17. Susigraudinau ir viską pastūmęs į šalį lipdau link Tavęs porą žodelių.

Klaidina Tave Tavi sapnai, Auksei. Kaip matai, į „Indiją“ dar nesirengiu, o, kai rengsiuos, tai ir anie išpūdžiai nesugebės man išdildyti Tavim domėjimosi.

[...]

Savo atvažiavimo datą dabar labiau precizuoti būtų kiek per rizikinga. Tikiu, jog ji bus apytikrė nurodytai – gal trejetą dienų užsivilks? Tą žinosiu tik prieš pat išvažiuodamas. Šiuo metu apsisprendęs būti pas Tave apie savaitę. Tačiau gali taip atsitikti, kad mane skubūs reikalai gali ir anksčiau iškviesti. Noriu tikėt, kad tuo metu jų gal nepasitaikys. Tiesa, [...] gal malonėtum man parašyti, į kur man pirkti bilietus ir iš kurios stoties įsėsti? Ar reikia kur nors persėsti? Kaip galutinai ten Tavo miestelį pasiekti? Jei Tavęs tai neapsunkins, parašyk. Mat aš nenoriu čia vietoj pas nieką šiais reikalais klausti paaiškinimų. Šiuo metu esu žymiai pažengęs prancūzskam liežuvy, tad pats visur apsieisiu be kitų pagalbos – išimtis tik Tavai.

„Pragiedrulių" jau man nereik, nes gavau iš p. B. [Bačkienės] Jonikio [J. Pajaujo] Kavalkos „Valentino skripką". Reiškia – neapsirikai!

Be reikalo jaudinies, Niliuk, kad „keverzoji". Ne kitaip ir aš darau. Visad, laišką parašęs, jaučiu gėdą, kad neapsieinu be išbraukymų, pataisymų... Bet užmerkiu akis ir įgrūdau į voką. Žinau ir taip, kad man už tai atleisi, tai nė neskubu atsiprašinėti. Manau, kad mudu nesam dideli popieriaus ar rašalo garbintojai, kad kreiptume didelio į tai dėmesio. Kadaisė mano tėviškėj flirtavo gana sunokusių sodiečių pora. Pafirtavę apie metus, persiskyrė vien dėl to, kad jaunasis, turbūt iš ekonomiško, pasiuntė sužadėtinei laišką rudam voke. Jie mat buvo dideli adoruotojai „rašto"; berods, ir po triklasę buvo baigę. Mums, manau, tokia ar panaši priežastis bus per menka skyryboms!

Prisipažink, ką Tau turėčiau lauktuvių atvežti!

Šiuomi ir užbaigsiu [...] ir vėl papūsdamas Tavoje pusėn švelniai beplasnojančių busiukų debes –

T. Skrupulas

P. S. Nepamiršk ponią V. [Vidą] aprūpinti manais linkėjimais.

T. J.

1949.6.26

Mano Brangus Auksei,

Risčia ritasi dienos mano palėpėse. Nors jos turėtų šiuo metu, kai vis artėja diena, kada aš Tave vėl pamatysiu, būti be galo ilgos. Bet, kada esu prieš tai užplanavęs užbaigti visą

karuselę reikalų, tai taip ir atrodo tokios lakios. Praūžia savaitė ir nė neįjuti; pasigendi, kad maža padaryta, kad maža pragraužta tas kliūčių kalnas, nuolat stovįs prieš mūsų darbo barus. Kartais net dingteli mintis, jog gal nespėsiu numatyto užbaigt prieš išvažiuodamas. Nerimastaujuos, kad vėl nereiktų kiek nukelti. Nors šis mano pasirinktas laikas, atrodo, turėtų būti man pats tinkamiausias – labiausiai laisvas.

Prieš porą dienų Joninės sušventėm. Prie bonkelės kitos svaigųjų ir kasdieninę nuotaiką išdrįsom pakeisti linksmesne. Kol buvo svečių, tai kiek ramesni atrodėm. Jiems išėjus, net dainuot užsigeidėm. Truktelėjom keliolika partizaniškų, o paskui net ir bliuznierstvų nelenkėm. Žinai – latrų kompanija.

Perdaviau chebrai Tavo sveikinimus. Jie dideliai dėkoja ir Ursas apgailestauja, kad Tu, negalėdama dalyvauti, nuvagi mūsų vakarui „pažondnumą“. Vis tai į tą mudviejų nuolat kartojamą ateities skolų katilą.[...]

Šiaip pas mus nieko ypatingo. Neturėdamas sąlygų, nekantriai laikiu atostogų pas Tave. Norėčiau bent tam keletui dienų visa užmiršti ir Tavo sukurtų jaukumoj pailsėti. Ne labai tikiu tik ar tai jau man ir pavyks visus anuos rūpesnius bent tam trumpam laikotarpiui primiršti.

Jonikis man rašo, kad žada greit atostogų gauti. Manau, kad tada jis patenkins ir Tavo norus laiškais.

Iš anksto kambariu man nesirūpink, Niliuk; negi ten taip jau striuka su jais, kad atvykęs negalėčiau gauti? Be to, tuo atveju, kai jau bus reikalas ieškoti, tai reikia muštis ant pačių kukliausių. Bet aš pats manau apsirūpint ir susirast, kam Tau vargintis?

Pažeriu naujus debesis busiukų ir linkėjimų –

T. Skrupulas

1949.6.30

Mano Brangi Svajone,

Labiau negu kitados aš šiandien turiu teisę vartoti Tau, Niliuk, tokį kriptoną. Jei klausi priežasčių tam, tai gausi atsakymą, kad atsiranda davinų, kurie daug ką padaro tik Svajone, šįkart turiu galvoje mudviejų pasimatymą. Ne-linkęs pirma laiko nusiminti, bet šiandien jau yra duomenų, kad gali atsirasti priežasčių man liepos dešimtą nebūti laimingam. Yra reikalų, kuriems atitinkama prasme neišsprendus, aš negaliu nė kelioms dienoms palikti savo nuolatinę gyvenimo vietą. Jei tie reikalai nepasitvarkys iki mano numatyto laiko, tai savo ilgesį teks pratęsti.

[. . .]

Turiu į Tave, Niliuk, ir vieną tarnybinį reikalą. Noriu Tavęs paprašyti, kad Tu sutiktum iš savo rezidencijos man persiųsti laiškus į Lenkiją ir eventualiai iš ten gautus persiųsti man. Aš Tau persiųščiau visa dvigubuos vokuos, o Tavo jau reikalas būtų juos įmesti į pašto dėžutę Tavoje sanatorijoje ir t. t. Ekspeditoriaus adresu nurodyčiau Tavo. Jei Tu man duosi šį sutikimą, tai tada aš ryšiuosi Tave apsunkinti. Laukiu atsakymo! Turėk galvoje, kad laiškus gali tikrinti lenkų saugumas, tad, ar nekenks Tavo pavardės išdavimas? Gal kartais gali duoti kitos draugės pavardę? Gal tos advokatės?

Tavo dėdė vis dar nepasirodo?

Galop griebiuosi sukelti audras ir jas įkinkyti pergabenimui manųjų Tau busiukų. Šįkart jų būrys susideda iš 333.

Tavo Skrupulas

P. S. Visiems linkėjimai ir Tau mane greit pamatyt.

1949.6.30

Mano Brangi Niliuk,

Vos šiandien suspėjau Tau išsiųsti vieną laišką, tuoj po pusvalandžio mane pasiekė Tavasis iš 6.28, juosdamas Tavo, Tavo artimųjų ir kartu mano gyvenimo dienas gedulo šydu.

Liūdėdamas kartu su Tavim ir Tavo artimaisiais, reiškiu giliausius užuojautos žodžius Tau ir jiems dėl brangaus a. a. Mindžio [Mindaugo] užgesimo.

Kiekviena diena, išdrįstanti praskleisti aną plieno uždangą, dengiančią pasaulio akis nuo mūsų tautos didvyrių kapinyno, visad mus skandina neturinčiame ribų skausme.

Kada gi patiks Viešpačiui užbaigti ant kryžiaus kalamas lietuvių tautos kančias?

Raminkis, Mano Brangi Niliuk, atėjusio skausmo valandose Aukščiausias dažniau mėgsta mūsų gyvenimą išpuosti kančiomis, negu jį užpildyti trapiu džiaugsmu.

Atmink kentėdama, jog esi ne viena. Kartu su Tavim panašiamo niūriame skausme skendi ilgos tūkstantinės mūsų tautos gretos... O šis nešamas širdyse skausmas nesugeba stebukladario mostelėjimu sustabdyti mūsų augančius aukų skaičius.

Tikėkim, kad mūsų brolių ir seserų kraujas bus trąša ateities kartoms. Tikėkim, kad jis padės atgimti sužvėrėjusiam žmogui, su pergalės vėliava ieškančiam tiesos kritusių didvyrių kaulų likučiuose.

Karštai, karštai bučiuoju Tavo ašaras

Tavo Juozas

Žinia apie mano brolio Mindaugo mirtį mane pasiekė iš Tueringijos per vieną po karo Lietuvoje užsilikusią vokiečių, kurią mano mama

1949.7.2

Mano Brangioji Niliuk,

Jaučiu, kad šis šeštadienis Tau yra daug liūdnesnis, negu daugelis praėjusių. Palieku ir aš su Tavim, bent mintimis stebėdamas Tave, liūdesiu parimusių. Lengviau bus aplinką nugalėti, kai tikėsim, kad gyvenimo kelio mozaika mažiausiai priklauso nuo mūsų pačių.

Tas, kas rėdo pasaulį, kas jį padaro nepaprasto džiaugsmo ir grožio, iš to paties rankų yra dalijamos ir mūsų liūdesio dienos.

Kažin kodėl Dievui patiko ir mūsų eroj matyti lietuvių tautą žygiuojančią per gyvenimą su biblinėmis kančiomis? Ir, kai atsigrįžti praeitu keliu atgal, pradedi nuogąstauti – gal jau per daug aukų pareikalavo mums skirta misija? Ne kartą tenka suabejoti, ar pakaks aukų, kol audros dūkstančios mūsų tėviškėj pails ir pasitrauks. Prieš porą dienų gavau laišką iš p. Poniatovskio. Jis rašo, kad vargu, ar rasiu kurį nors paliktą veidą. Giltinė puikiai dirba.

Iš p.p.B. [Bačkių] girdėjau, kad Tėvas Liuima* išvažiuoja atostogų link Tavo buveinės. Kaip jie šnekėjo, tai jis ir Tave, Niliuk, žada aplankyti.

Kaip bus su mano apsilankymu, dar neaišku. Gal kartais nepasiliksiu melagiu. Tu, Mano Niliuk, manęs niekad niekur nelauk, aš pats, jei atvažiuosiu, tai Tave surasiu. Bet pažadu, jei spėsiu, tai išvažiuodamas parašysiu. Bet gali taip būti, kad galiu nespėti parašyti, jei nugalėčiau kliūtis paskutiniu momentu. Bendrai manau išvažiuoti iš čia penktadienį va-

kare. Bet – jei nebūsiu sutrukdytas!!!

Rašyk, mano Brangi, kaip Tau vyksta nugalėti dienų niūrumą? Norėčiau aš jas už Tave kentėti, nes jau esu „pripratęs“ anokioms nuotaikoms, jei iš viso galima prie jų „priprasti“.

Bučiuoju Tave sava širdim daug kartų ir linkiu pragiedrėjančio dangaus –

Tavo Juozis

Tėvas Antanas Liuima, S.J., teologas, profesorius Gregoriana Universiteto Romoje, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos pirmininkas, yra mūsų šeimos giminaitis iš tėvelio pusės. Jis mane aplankė sanatorijoje. (N. B. L.)

51

1949.7.6

Mano Brangi Niliuk,

Vėl pasiekiau, pasigirsiu, ekonomiškumo rekordą, Tau atsakydamas iš karto net į tris laiškus. Gera, kad Tu esi man be galo atlaidi, tai nė man pačiam nereikia daug sielotis, kad gal Tu jau laikai paruošus prieš mane surauktą kaktą.

Turbūt, kad būčiau galimą padaręs tikru. Tai būtų buvę tik paskutinę akimirką. Prie šitokios padėties, kada pas Tave atkyla p. Baltrušaitienė, žinoma, aš negaliu rodytis. Mano numatyto laiko kelionei padarytos kliūtys iš p. Baltr. gal net mano bus nepeiktinos ta prasme, kad aš šįkart buvau pasiryžęs rizikuoti per anksti išvykdamas kai kuriais reikalais. Dabar gal jie išsispręs prieš iškylant pas Tave. Tačiau, šitaip reikalams susiklosčius, mano buvojimas pas Tave kiek su trumpės, nes 18-19-tą būtinai turėsiu būti vėl Paryžiuje. Ma-

nau pas Tave pasirodyti trečiadienį ar ketvirtadienį ir pradingti pirmadienį. Tačiau ir šįkart palieka sąlyginės kliūtys. Tu, Auksei, manau ligi tol p. Baltrušaitienę jau būsi išleidus. Jei matytum, kad ji žada ilgiau uždelsti, tada man skubiai rašyk.

Kitą laikotarpį, ilgesnį, man pasirinkti neišeina. O gal kartais galėsiu ir vėl kada nors, jei užsiliksiu kiek ilgiau nekeitęs padangių.

Kadangi man rašai, kad jūsiškė tvarka reikalauja, kad reikia iš anksto pranešti apie atvažiavimus, tai savo sekančiame laiške bandysiu precizuoti ar vieną, ar kitą dieną iš viršuj paminėtų.

Laišką mamai, žinoma, kad bandyk parašyti. Jai žinojimas nors ši tą apie jus, daug palengvins nugalėti dienų sunkumą.[...]

Karštai bučiuoju šimtus kartų.

T. Juozis

52

1949.7.11

Mano Brangi Niliuk,

Dėkoju už visą eilę laiškų ir juose Tavą nuotaiką.

Atleisk, kad nebeturiu laiko šiandien Tau į juos atsakyti, nes daugybė reikalų man išvagia iki minutės laiką. Noriu visa kol išvažiuosiu sutvarkyti, kad iš niekur nesusilaukčiau užmetimų.

Manau, kad antra diena, mano laiške nurodyta, bus mudviejų abiejų. Lauk skubiai kito laiško ar telegramos, kur tiksliai žinosi, kada pasirodau.

Matai, taip reikalai klostosi, kad ligi paskutinio mo-

mento vis bus kas veikтина. Atleisk už tokį laišką ir lauk kito.

Karštai, karštai bučiuoju —

T. Juozis

53

1949.7.18

Mano Brangi Svajone,

Tavo linkėjimų palydėtas, jau tupiu Paryžiuje. Dvylikos valandų taip monotoniški traukinio ratų dūžiai atskyrė mano keturių dienų džiaugsmu ir laime perpildytas akimirkas, dar šiandien nenuvokiant kuriam laikui, keliais šimtais kilometrų.

Tik keliasdešimt metrų nuo Sanatorijos atitolęs, pilnai pajutau iš Tavęs patirtos laimės alsavimus ir tų keturių dienų nesiderinamumą su kasdienine aplinka. O, kaip norėjau dar bent trumpai akimirkai išsibrauti iš tų mano keliasdešimties žmonių minios ir vėl sugrįžti pas Tave, Mano Gyvenimo Saule, klajoti granitu stingstančiais vyzdžiais po anas akim nepasiekiamas amžino sniego tolymes, dviese pajusti viena — neatidaloma. Tačiau Tau, Aukse, yra žinoma mano neištikimybė. Savo sielą palikęs klajoti puikiuos Kūrėjo rankų sutvertuos kalnagūbriuos, aš privalėjau skubėti su meile triūsti savo pirmajai numylėtai.

Visą kelią jaučiau vis labiau ir labiau kažkokios kurtumos slegiamą sielą. Kurtumos, kuri buvo labai ir labai negailestinga.

Kodėl, Niliuk, laimė yra taip sunkiai pasiekiamą; gal tik todėl, kad ji laime vadinasi?

[...]

Kelionė atgal buvo mažiau fiziškai varginanti negu pas

Tave keliaujant. Keletą kartų sugebėjau ir akis sumerkti. Kupė buvom tik šešiese. Tarp jų dvi jaunos poros, kurioms ir važiuoti pavydėjau.

Buvau bebandas atsigulti, bet nieko neišėjo. Tikiuosi to malonumo susilaukti tik vakare. Dabar Tau, Širdie, išspaudžiau kelis žodžius ir eisiu dairytis „pirmos žmonos“ rūpesčių ir vargų.

Dėkoju tūkstančius kartų už suteiktą progą man su Tavim pabuvoti ir, jausdamasis su Tavim, siunčiu eiles mano meilės busiukų –

T. Juozis

54

1949.7.19

Mano Brangioji Nijole,

Manau, kad Tu jau gavai mano vieną laišką, rašytą vakar dar nesuspėjusio atsigauti nuo Tavo kerinčios aplinkos.

Kaip matai, Auksei, vagi ir šiandien Tu mane nuo mano „pirmos meilužės“, nuolat užburdama Tavimi mano mintis, išvogdama mano jausmus.

Jau suspėjau vėl įsijungti į senas darbo vėžes. Jaučiu Tau didelę padėką, nes tikrai esu daug darbingesnis negu kad buvau prieš išvykdamas. Ir dvasiškai, ir fiziškai labai sustiprėjau. Tikiuosi, ne tik atidirbti už pas Tave praleistą laiką, bet manau ir viršyti (stalinietiškai galvojant) nusistatytas normas ir terminus.

Rašyk man, Niliuk, kaip Tu laikaisi? Ar per daug Tavęs nenuvargino mano buvojimai? Su dideliu nekantrumu laukiu Tavo laiško.

[...]

Gale pajusk, Niliuk, kad negaliu atsisveikinti su pas-
kutinėmis į amžinybę keliaujančiomis paros valandomis, ne-
pabuvojęs su Tavim. Bučiuoju Tave tūkstančius kartų, galbūt
jau snaudžiančią anų kalnų papėdėj; o taip norėčiau Tave
susapnuoti šiąnakt, kad ir besibarančią –

T. Juozis

55

1949.7.22

Mano Brangi Svajone,

Vakar gavau Tavo taip malonų man laišką. Sunku, Ni-
liuk, apsaityti, koks jis man yra mielas, juk tai viskas, kas yra
tarp mudviejų apčiuopiamo, be tų ištisų valandų dvasinio
mudviejų nepertraukiamo bendravimo. Dėkoju, Niliuk, kad,
busiukais papuošus, siunti savo sielą. Tikiu, kad junti, jog jos
abi – mudviejų – tūno nuolat surizgę. Meldžiaus kadais šalia
Tavęs, kad tai, kas dabar mums yra nedaloma, patiktų
Kūrėjui mumyse amžiams įkūnyti; miela palikus ši intencija
kasdien man ir čia. O kaip norėtus, kad mudviejų laimė ilgai
nepažinotų trapaus purpuro prigimties.

Po šio mudviejų susitikimo aš labiau pasilikau su Tavimi
negu ligi tol. Nepalieku nei sapnų formoj nė vienai nakčiai
be Tavęs.

Ir šią akimirką, nusigręžus nuo dienos darbų ir išblėsus
būtam triukšmui, aš vėl jaučiuos be galo laimingas visa siela
skrisdamas į Tave, Mano Meilės Karalaite. Sapnuok saldžiai,
bučiuojama dangaus mėlynės skliautų, glamonėjama pro at-
viras duris įsmukusio kalnų vėjelio. Tos meilės aš Tau nepa-
vydžiu, nes jaučiu Tavo saldžius alsavimus ir mano daliai
skirtus. Aš esu laimingas.

Vakar sužinojau, kad Tavo Dėdė yra pas mus Paryžiuje. Vakare turėjau progos ir susitikt. Jis čia buvos ligi an-tradienio. Rytoj, rodos, kartu praleisim ilgesnį laiko tarpą.

Iš jo sužinojau staigmeną – Vida su vyru jau pereitą sek-madienį išplaukė į Australiją. Buvusios kliūtys pašalintos. Jų tikriausiai nespėjo pasiekti nė mudviejų sudėtinė gro-matėlė.

[...]

Brangus Dėdė žada Tave, Miela Svajone, aplankyti. Gal tai padarys su visa familija. Paskutiniu metu, jo paties žodžiais, jam gana puikiai einasi. Buvusios materialinės pro-blemos tiesiog neegzistuoja.

Dėdė apsisprendęs bet kuriuo atveju iš Europos kon-tinento kitur nesibaladoti.

Kaip Tau su sveikatele einas?

Priimk ir mano besikankinančią sielą savo jaukiame prie-globstyje ir nurink nuo jos tūkstančius mano Tau, širdie, siunčiamų busiukų.

T. Juozis

56

1949.7.25

Mano Brangus Auksei,

Pirmais žodžiais meldžiu Tave atleidimo, kad taip ilgai neprisirengiau parašyti. Rodos, gyveni kaip Dangaus paukštis plikas, bet, kai reikia persikraustyti, tai balasto su-sidaro gana nemenkai. Rašau Tau, Niliuk, šįkart jau iš naujos gūžtos.

Giliai mane sujaudino Tavi neaiškumai su „securité so-ciale“*. Šitokiuose dabartiniuose susidarančiuose reikaluose

aš matau savo bejėgiškumą Tau padėti. Vargu, ar įsivaizduoji, Niliuk, kaip aš tai sunkiai pergyvenu. Juk šitų reikalų ganėtinas nesusitvarkymas yra mano ir mudviejų laimei stabdis. Apie šias susidarančias Tavo komplikacijas kalbėjau su Tavo Dėde. Žinoma, jis tai priėmė su dideliu susijaudinimu. Kalbėjau ne tam, kad jis tik tai žinotų, bet, Tavo numatytais būdais reikalams neišsisprendus, gal jis jaustų vienokią ar kitokią pareigą pats asmeniškai Tau padėti. Šiai temai progą suradau tada, kai jis gyrėsi paskutiniaisiais savo biznio dideliais pasisekimais. Nedaviau jam suprast, kad aš prašau, ar ką, bet leidau tik jam pačiam apie Tave galvoti. Žinai, aš ir dar dabar aiškiai neduodu jiems apie mudu susivokti. Niliuk, man rodos, kad paskutiniu atveju Tu turėtum pati jam parašyti. Jis dabar labai gerai laikosi. Ateity kaip nors susitvarkysim.

Rašai man, kad vėl jautiesi labai slegiančiai. Manau, kad tai Tavi nujautimai – ponios Vidos išklydimu, pas Tave vietiniai nesklandumai neabejotinai prisideda prie Tau atsirandančios krizės. Laikykis, Auksei, nes negi mudu visa nenugalėsime?

Kaip matai, parašęs pusę laiško, buvau pertrauktas. Kur-sai kalti.

Šiandien pirmą dieną, sakyčiau, tikrai vienuoliškai praleidžiu naujame savo lizde. Kambarys gana neblogas – erdvus, su telefonu, virtuve, liftu ir kt. Radau didelę netvarką, mat, mano šefas nemėgęs tvarkos, tad šiukšlių – kur tik nori. Pamažu susitvarkysiu. Pjauna ir mane vienuma, Niliuk; pirma dar nors su sėbrais parapaliodavau, bet dabar tai jau – kaip atsiskyrėlis. Bijau užmiršt kalbėt lietuviškai. Tavo laišškai, kuriuose matau Tavo sielą, mane jaudinančiai padaro laimingą.

Su mudviejų bendru laišku gali tikrai būti dešifravimų. Tikiu, kad grįžęs Dėdė ten reikalams neleis nepageidaujama

linkme susiklostyti. Vakar su juo ir Dr. B. [Bačkiu] praleidome kartu visą dieną. Neliko temos, kurios nepaliestume. Iki vakaro aprinkom ir kvartalą, kur Dėdė statys „pilaite“. Jo nusistatymas—jokiu būdu neapleis Europos. Žinoma, čia jam yra ir daugiau galimybių susikurti gana padorų gyvenimą.

[...]

Tavo Dėdė rytoj vakare mus apleidžia, šiandien jis su T. T. Liuima ir Kubilium buvo pasiryžęs pakalbėti; mat vakar nepagavo.

Man dabar rašyk: A. M. 33 rue de Saint Amand 33, Paris 15e.

Jungiuosi savo dvasia su Tavim, mano Auksei, visose valandose ir nuoširdžiai linkiu susitvarkyti visiems neaiškiems reikalams ir nugalėti krizę. Bučiuoju —

T. Juozis

Minimi „kursai“ reiškia prancūzų kalbos kursus, kuriuos Juozas lankė Paryžiuje. (N. B. L.)

57

1949.7.27

Mano Brangi Niliuk,

Tikiuosi, kad būsi gavus mano pirmąjį laišką iš naujos rezidencijos. Nepajėgiau sulaukti atsakymo ir išspaudžiu Tau antrą.

Kaip Tu verties, mano Svajone, kaip žada susitvarkyti Tavo sanatoriniai reikalai? Aš, kitaip nesugebėdamas, tai bent savu tikėjimu prisidedu, kad jie išsispręs teigiamai. [...]

Kad Tu, Auksei, neklystum, jog aš Tave sapnuoju tik

mane barančią, parašysiu Tau ir apie vakar nakties mano sapną. Atsiguliau kažkodėl su gera nuotaika. Pavalgęs vakarienę apsisiverčiau glėbiu knygų ir nuvirtęs ant sofos žadėjau skaityti. Išėjo kiek kitaip. Užmigau! Tik po pirmos valandos praplėšiau akis ir net nusigandau, nes naujoje vietoje iš karto nesusiorientavau, kur besąs. Atpažinęs aplinką prisiminiau tik ką sapnuotą Tave, Mano Miela. Girdėjau gražiausią vargonų muziką ir mudu jau buvom atsidūrę prie altoriaus. Kažkoks nepažįstamas brangiais rūbais kunigas bandė mudu „sušliubavoti“. Stebėjau, kad šios ceremonijos buvo kiek skirtingos negu paprastai—mudu turėjom vienas kitam, pirm negu pasikeisdami, pabučiuoti žiedus. Tik tada kunigas juos pakeitė. Be to, kiek nustebau, nes žiedai nebuvo vienodi ir lyg nešliubiniai. Vienas baltas sidabrinis, o kitas auksinis, bet neapvalus!!! Išėję iš bažnyčios, taip maloniai pasibučiavom, jog dar vargu ar taip būta.

Kitoj pusėj nakties sapnavau p. Juozą Prapuolenį* ir daugelį namuos paliktų prietelių. Maišėsi ten ir Jonikis, tik kiek jaunesnis negu dabar aš jį pažįstu. Aš, rodos, buvau sugrįžęs namo ir taikščiausi juos supažindinti su čionykščiu chaosu.

Antrą dalį sapno jau dešifravau—jis reiškė pasikeitimą vilkinės valdžios ir mano lauktų laiškų gavimą, bet pirmąją dalį—tai tik Tu, Aukse, gali padėti išnarpliot. Gal kai aš taip anksti užknarkiau, Tu atėjai pas mane sapnuos? O, kad tai būtų buvęs ne tik sapnas! Žinoma, su kai kuriom korektyvom! Pas mus prabėgo Oninės [Šv. Ona], Ponia B. [Bačkienė] į Paryžių nei šia proga iš atostogų neparskubėjo. Daktaras jau bėdavoja, kad pametė priesiegėlę. Abu nusprendėm, kad menka bėda. Kol keli plaukai dar ant pakaušio laikosi, tai ir antrą gauti nėra per didelį komplikacijų. Mūsų kompanijos dovanas ir sveikinimus teko man vienam nunešti.

[...]

Matai, mano Aukseli, aš Tau tik bliūznyt iš savo pusės šiandien sugebu, kai tuo pačiu su giliu rūpesniu ir baime laukiu laimingai užsibaigiančio Tavo dešimties dienų termino. Tai vis pajaciška.

Bučiuoju karštai Tave, mano Niūrių Dienų Šviesą, beslankiojančią po malonumus primenančią aplinką, ir linkiu išbrist ir sugrįžt į normalų gyvenimą –

T. Juozis

10 dienų termino paaiškinimas: Prancūzijos Sveikatos draudimo įstaiga man pranešė, kad nutrauks mano pašalpą kaip ligonei, nes nebuvau prieš susirgdamą išdirbusi vienerių metų. Dr. Tzanck ir šiuo reikalu man padėjo, parašydamas Sveikatos draudimui laišką. Atsakymui buvo duotas 10 dienų terminas. (N. B. L.)

58

1949.7.30

Mano Brangus Auksei,

Tik dabar įvirtęs pro duris iš Šv. Onos atitinkamo atžymėjimo, nudžiugau iš po durų apačios paspyręs Tavąją gromatėlę. Prisipažinsiu, kad jos laukiau jau kelinta diena, o ypač vakar ir šiandien. Atrodo, kad kalta mano rezidencijos consièrge*, nes Tavam laiškui leido kažkur paklaidžiot. Matyt laiku nesusipažino su manosiomis insignijomis ir ant voko pripeckeliavo (turbūt p. Dul. [Dulevičiaus] adresą). Na, jai atleisiu vien už tai, kad bile neprapuldė.

Šį Tavo laišką aš turiu teisę vadinti nuraminančiu. Leisk man apsidžiaugti dėl esamų tendencijų Tavo reikalams susitvarkyti. Palieku savo mintimis ir tikėjimu už jų galutinį teigiamą išsprendimą.

[...]

Vargu, ar šiandien būčiau įmigęs, kad ir gana patogioj lovoj, kad ir po gana padoraus baliaus, jei atimčiau sau malonumą – Tau parašyti, Mano Niliuk. Jungtis dvasia su Tavimi yra reto malonumo gyvenimo valandos. Turiu teisę jas vadinti kelionės perlais, užpildančiais sunkių kryžkelių tuštumą.

Pirmam šios gromatos sakinyje turbūt įskaitei, Niliuk, kad šiandien subaliavota tapo. Taigi – pas ponią B. [Bačkienę]. Vakar tapom keturiose išrinkti ir pakviesti atšvęsti praėjusio.

Ponia puikiai atrodo. Tik vakar pasiekė Paryžių. Nubučiuota saulės, kaip ištikimiausia laukų grebėja. Net ir pažinti sunku. Gerai, kad pirmasis susitikimas vyko pas ją. Gatvėje tikrai galima apsirikti – neatpažįstant.

Pas padorius žmones, o dar susirinkus *padoriai* kompanijai, buvo truktelta, kaip pridera. Penkių valandų vos užteko. Kambarių sienas virpino gerokas žiupsnis įvairiom temom pasikalbėjimų – pradedant nuo Paryžiaus visuomeninio lietuvių gyvenimo, prabėgant pro rikiuojančius veiksnius ir užbaigiant gana riebokais anekdotais. Na, ir išmušus dvyliktai, pakštelėję rankytėn, išrūkom link namų.

Ponia apie mudu kalbėti jau nebeišdrįsta. Sako, kad jau neverta kišti pirštų tarp durų ir reikalas perdaug rimtas!!! Bet vis tiek su nusistatymu prasilenkė, nes mudviejų santykiams platoniškų epitetų netrūko.

Tai tiek, Auksei, prieš sumerkiant akis. Tu, manau, jau jas kiek seniau sudėjai. Aš mat paryžietis, tad nenustebk dėl ilgesnio vakaravimo, Mano Provincijoke!

Priimk mano rikiuojamus link Tavęs tūkstančius busių-kų. [...]

T. Juozis

[...]

1949.8.3

Mano Dienų Svajone,

Prisipažinsiu rausdamas, kad šiandien mane pasiekė Tavas iš 8.1. Į klausimą, kodėl neatsakiau Tau, Auksei, į trisdešimtosios, atsakysiu, kad ūpo neturėjau—kas Tau vargu ar patiks? Matai, Niliuk, ne visada aplinkos nuotaiką su gyvenimui saule žerinciais dalykais galima artinti. Tokios nuomonės pasilikau ir šįkart. Buvau per daug paniuręs ir sleigiamas nepasisekimų, kad būčiau išdrįsęs pasijusti laimingu—Tau rašydamas. Koki tie rūpesčiai, neklausk, Niliuk! Tu juos gali tik jausti ir žinau, kad junti net man neišskaičiavus.

Tikiu, kad Tu nepamiršai tos mano kelintos „meilužės“, kuriai rašiau iš Tavęs. Manau, kad nei išipareigojimų nesi pamiršusi. Jei kas Tave pasieks, leisk man tikėtis taip pat greit su tuo susipažinti.

Jeigu iki šiol negavai biuletenio, tai reikia apsiprasti su mintimi, kad jis pakeliui pakliuvo į nepageidaujamas rankas, nes tapo išsiųstas kartu su tuo laišku, kuriame jo išsiuntimas minimas.

[. . .]

Vis dar Tavi laišškai man apniaukia dienų šviesą, liudydami, jog Tu vis dar nesugebi išsikepurnyti iš gaubiančios klaidingos. Norėčiau tokiu atveju išsibrauti iš pilko žmogaus nesugebėjimo ir Visagalinčio pirštais nudažyti nauju, malonių koloringumu Tavo aplinką. Gaila, kad esu dulke!!!

Tikrai esi smalsi, Niliuk, ir, pasakyčiau, per daug man negailestinga. Tik spėjau persikelti į naują kambarį, o Tu jau skubi klausti, ar rugpjūtyje aš vėl kitur kraustysiuosi! Atsakysiu Tau jonikiškai: „Biskį taip, daugiau ne!“ „Daugiau“

visada nusveria „biskį“.

Kaip matau, Tavyje jau bando išžiebtį nepasitikėjimas manimi? Nuogąstaujies, kad manoji meilė neišgaruotų su paskutinius lašus begarinančiais drėgmę karščiais. Nesiteisinsiu, Širdie. Kai Tu įsitikinsi, kad tai įmanoma, tai tąsyk bus prasidėjęs laikas tokiai galvosenai. Kaip matai, ir svotų mintys progresuoja, tai kam gi mums leisti dekadansan. Negi Tu tiki, kad zenitas jau laimėtas? Aš tikiu, kad mano gyvenimo gražiausios dienos dar tokiomis nebuvo pavadintos. Mačiau kelių dienų laimę, bet netikiu, kad jau niekad nesulaukčiau tokių gausesnio skaičiaus.

Šypsaisi, tiesa, Tu man ir dabar kiekvienu dirstelėjimu. Bet šita Tavo nuotrauka man nepatinka. Tu esi daug turiningesnė gyvenime ir ne tokia dirbtinai besijuokianti. Norėčiau, dirstelėjęs į tą Tavo kampelį mano kambary, sutikti Tave tokią turiningą, gyvenimu susimąščiusią, kokia Tu visad sutinkama.

[...]

Pas mus, Paryžiu, antra diena gatvių dulkes ir žmonių prakaitą plauna smarkūs lietūs. Supraski ir Tu, Auksei, kad prapuolė daviniai už meilės išgaravimą.

Atsisveikinu Tave, Mano Brangi Svajone, džiaugdamasis sieloj Tave man egzistuojančia ir klysdamas mintimis Tave išbučiuoti—

T. Skrupulas

60

1949.8.8

Mano Brangus Auksei,

Prie visos eilės įrodymų štai turėk ir dar vieną, kad

mano meilė Tau neišgarinama. Nepasigirsiu, kad dažnai, bet vis tik retais retkarčiais dar išspaudžiu Tavo linkmei, kad ir nevykusių, gromatėlių. Derėtų Tau jas iš manęs kitokias gauti, bet man lengva ir nesistengti, žinant Tavąjį atlaidumą.

Gyvenu kaip tikras vienuolis. Baladojuosi po kampus vienui vienas. Nenumatau artimų ateity užmegzti bet kokių santykių net ir su kaimynais. Jie, žinoma, laikos savojo uždaramo, o aš vėl nekeleklupsčiau, prisiminęs, kad esu gimęs litvinu ir dar suvalkiečiu. Taigi būnam gretimais visai paskirai, vieni kitiems nė kiek nemaišydami.

Visokių valgiškų norų periodais atsiduriu virtuvėje jiems pažaboti. Kyšteliu šrebelį po „fourneau de gaz“* (jei gerai parašiau), ir srėbk, žmogau, kol barzda taukuos paskęsta. Kukoriauju visai katalikiškai. Pėdnyčioj mėsos patiekalus išstūmiau blynais. Laikau, kad padoriems žmonėms dera ir su Dangum tvarką pridaboti, neperžengiant anų prikazų. Gi savo alkį kuo apgauni, tuo gerai.

Mūsų Ursas pasidarė tikras buvočius. Vargu, ar esama Paryžių geros vietos, kuri būtų jo nežinoma. Antai šeštadienį įsivertė pas mane per duris ir „ką tu čia skursti, pele, po tuos popierius, važiuokim kur kulšis pakepint“. Ką čia nesutiksi, juk Tu žinai, kad visai sūriškai atrodau. Visi keturi muškietininkai išskridom į St Maur de Parc prie Marnos upės. O ten programa – žuvelytėm panardint, viršum paplaukiot, na, ir svarbiausia, tą saulės spindulių kuo daugiau sugerti, kurių diena tikrai pagailejo. Žiūrėk, tai ir temdo mūsų saulutę koks gremėzdiškas debesėlis, nors imk ir nuspirk į šoną. Labiausiai Ursui nepatiko diena, nes norėjęs nuo mūsų gerokai uždirbti už odai alyvą (mat, mes tokios nebuvom pasirūpinę), kurią vis įkyriai mums siūlinėjo. O kad saulės trūko, tai ir alyva negiliavo.

Betgi bendrai išmintijom, kad ir toliau tokie pasivažinėjimai – saulės gaudyti – bus mums ne pro šalį.

Vienam savo laiške klausei, kaip ten su VLIK'u. Lyg ir nederėtų plačiau mudviem apie tuos reikalus rašinėti, nes lyg neatitiktų mudviejų santykių tono. *Berods, esam įsimylėję.* Bet, užmerkęs akis, Tau, Auksei, duosiu žinot, kad kol kas VLIK'as suskilęs, jokių funkcijų neina. Suskilo ne įprastais blokais (klerikaliniu ir laicistiniu), bet šįkart susidarė blokai amžiaus baze. Taigi suskilo į senius (krd., scd., ūk. sąj. ir ūk. part.) [krikščionys demokratai, socialdemokratai, ūkininkų sąjunga ir ūkininkų partija] ir jaunikius (liet. fr., vienyb., liaud., taut., darbo fed. ir l. kovotojai) [lietuvių frontininkai, vienybininkai, liaudininkai, tautininkai, darbo federacininkai ir laisvės kovotojai]. Skilimas prasidėjo svarstant naują org. [organizacinį] persitvarkymą, prisitaikant prie naujų sąlygų ir padėties (finansinės priežastys ir naujos būstinės reikalai). Jaunieji, kurie dabar gavę aktyvistų vardą, pasisako už labai siaurą vieną organą kartu su VLIK'u (Vyriausiu Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu) ir VT (Vykdomoja Taryba), o seniai laiko tikslingu apsistoti prie jo platesnės apimties. Kol kas jokio susitarimo neprieita. Laukiam! Charakteringa naujo blokavimo bazės pasirinkimas. Jaunieji, turėdami didelę balsų persvarą, vargu ar nelaimės. Eina gandai, kad jie jau ir konkrečius pasiūlymus dėl naujo vyriausybės sąstato pateikę.

Tai matai, mano Svajone, ką mūsų padangė gali pava-palio. Būk gera ir ši mano laišką perskaičius sunaikink, jei to nedarai su visais mano laiškais. Nenoriu kvailių kritikos, kad su savo Mylima negalima kalbėti apie ne meilės dalykus.

Kaip Tau dangus šypsosi, mano Niliuk, gal jau susidorojai su krize?

Sapnavau Tave kažkur Lietuvoj įsitaisusią, berods, Petkeliškių dvare. Tu ilsėjaisi salkose, o aš, pakalbėjęs su šeimininku, nesuskubau Tavęs ligi prabudimo aplankyti, nes viename kambaryje įsivėliau į kažkokius austi paruoštus

siūlus. Gailėjaus, kad per anksti prabudau, nors imk ir pradėk naktį iš naujo.

Čia ruošiausi užbaigt, bet consièrge atnešė Tavąjį iš 4, kas dar Tau, Mano Meile, iškaulijo iš manęs, skrupulingo, dar vieną puslapį.

Be reikalo, kaip matau, Tau atidengiu savo nesėkmės, Niliuk! Tas per daug Tau prie širdies, kad Tu jas ramiai priimtum. Aš negaliu sau leist dėl to Tau jaudintis ir giliai pergyvent. Arba sutik man jas priimt visad šaltai, arba aš nuo jų perdavimo susilaikysiu. Matai jos yra besikaitaliojančios dienomis. Kaltas aš, kad Tau tik nesėkmingąsias perdaviau, praeidamas pro šviesesnius atspalvius. Išėjo taip, kad Tu padarei bendrą išvadą iš mano pateiktų liūdnosios mozaikos trupinių. Tas nėra tikslu. Tavo džiaugsmui pastebiu, kad esama ir nuotaikas pralinksminančių trupinių. Tad palik liūdesį, Mano Brangi, nes tikiu, kad iš paskutinių mano laiškų turėjai išskaityti ir kitokio reikalų tvarkymosi. O bendrai šiems reikalams apdūmoti reikia visada vadovautis posakiu: „Kitaip nebus negu kad bus“. Jei kitokiomis priemonėmis negalima jų pastūmėti gera linkme, tai tuo labiau liūdesio nereikia naudoti—jis tikrai nepadės. Aš visad stengiuos tuo vadovautis. Vadovaukis ir Tu, Mano Miela, tuo posakiu!

Man atrodė, kad laiškas nebuvo kartu su biuleteniu pradingęs. Kiek prisimenu, Tu į jį buvai dirstelėjęs man sekantį rašydama.

[...]

Niliuk, išmok būt pajaciška ir meistru savo nuotaikų, kaip ir Tavo Skrupulas įmano tai padaryti!

Džiaugiuos, kad susitvarkė Tavo reikalai dėka prof. Tzanck. Kitos spalvos ir mano nuotaikos atgimė.

Reikia tikėtis, kad mudviem dar nepagailės likimas nors

ir kelių dienų laimei. O žinai, mano Svajone, aš dažnai susikuklinu ne iki kelių dienų, bet nusileidžiu iki pusvalandžio. Kai prisimenu anas keturias dienas, tai trokštu ne tokios keturių dienų *prabangos*, bet vienintelio pusvalandžio. Prisipažinsiu, kad niekad gyvenime nesitikėjau, kad taip galima būti laimingu su mylimu žmogum. Deja, šiandien, vakar, rytoj, daug prieš tai ir daug po to, aš turiu tenkintis tik svajom ir buvusia pasaka. Betgi ir prisiminimai yra savos rūšies gyvenimo tuštumų lopymas.

Po šio sakinio buvau pertrauktas telefono. Skambino Dr. [Bačkis]. Klausė laiške apie p. Lanskoronskį. Iš Dr. dabar patyriau, kad jį jau teks greičiausiai išbraukt iš gyvųjų tarpo – plaučių vėžys, rodos, šios savo beviltiškos padėties dar jis nežino.

Užgaučiau Tave, Mano Niliuk, jei bandyčiau Tavo ištikimybę sekt. Ne aš, bet Tu pati visad spręsi apie savo ištikimybę man. Aš tuo tikrai tenkinsiuosi. Tu Pati puikiai žinai, kad aš nei sąlygų, nei kitko neturiu kontroliuoti Tavo ištikimybę. O jeigu jau reiktų tas daryti, tai nuo „sudiev“ neatsisakyčiau. Mano nesugebėjimas ir neapkentimas konkurencijos kažin ar nenugalėtų manojo Tau prisirišimo? Tačiau dabar ir Tu manęs neįtikinsi, kad prie tokios padėties būtų artėjama.

[...]

Galop ritinu link Tavęs savų busiu neapprėpiamus glėbius ir prisipažįstu, kad Tavuosius siunčiant kaip tik miegojau Tave sapnuodamas, ką skaitai pirmoj laiško daly.

Sudiev –

T. Juozis

1949.8.11

Mano Brangi Nijole,

Tikrai Tavo sveikinimai mane „susendino“, juos gavau tik šiandien. Kaip matai, viena diena vėliau. Prisipažinsiu, kad tai man buvo netikėtumas. Savo gyvenime nemėgau prisipažinti ir prisiminti šią datą, kaip ir apie Tai kalba mūsų lietuviški papročiai. Tik Tu man šiomet šią datinę dieną išskyrei iš kitų jau prasiritusių metų. Taigi leisk, Niliuk, Tau padėkoti už pastabumą manęs senstančio. Nesigirk, Brangioji, ir Tu savo jaunatve, jei gerai prisimenu, tai tikiuos nepamiršti po dviejų savaitių ir Tave Sene pavadinti. Ne kažin kiek ir Tu atsilikus. Dėkui, kad gavau tokius linkėjimus ir dovanas, kurių labiausiai iš Tavęs trokštu. Ačiū, Auksei, kad mane laime apibėri ir šitokiomis progomis. Kam bandai. Mano Brangi, blankinti anas atsiųstas dovanas kažkokiais bereikalingais atsiprašinėjimais?! Negi gali kas atstoti tai, ką Tu man atsiuntei – „...ir pasakyt jomis, kiek Tu man...“

Gale Tavo laiško surandu Tavo paraginimą: „Gera atšvėsk savo sukaktuves!“ Prasitarsiu tau, kaip jos buvo „atšvėstos“. Prieš pat dvyliktą baigiau savo prisiminimų vieną iš paskutiniųjų straipsnių – „Ir vėl šešiese mus apleido“. Kad Tu, Niliuk, pajustum mano buvusią šventišką ar sukaktuvinę nuotaiką, įdėsiu Tau trumpas to straipsnio ištraukas. Pradėjau su motto:

Kas paklaus, kodėl gi ašaros man rieda ?

Kas man ravint rūtą – „Padėk Diev“, sakys?

Kas akis manąsias atras lino žiede,

Kas, oi kas gi širdį mano suramins?

(Partizanų daina)

Manau, kad tie žodžiai ir Tau jau buvo kadaise nugirsti. Toliau aprašiau mano geriausių šešių draugų mirtį:

„...šioje požeminėje dėžėje nuolat laikydavosi 3-4 štabo kovotojai, čia buvo dirbama, meldžiamasi ir ilsimasi...

...Partizanų padėtis buvo beviltiška, šeši prieš kelis šimtus galėjo tik karžygiškai numirti...

...Iš slėptuvės vidaus veržėsi paskutinių partizanų gyvenimo valandų giesmių ir himno žodžiai, maišydamiesi su rusų keiksmiais ir grojančių kulkosvaidžių daina...

Sukeltuose dulkių ir granatų dūmų kamuoliuose pasirodė iš slėptuvės vidaus Survila ir Vaidila. Tačiau jų automatų pradėtos serijos greit nutilo ir abu partizanai nukrito ant slėptuvės viršaus. Viduje palikę Grafas, šermukšnis, Anbo ir Montvila susisprogdino granatomis...

Po mėnesio aplankėme šią šiurpumu grasančią vietovę. Buvusios virtuvės vietoje styrojo kulipkų nugrauzti stulpai ir lentgaliai, pūpsėjo netvarkingai suversta granatų žemė, draikėsi kruvini popieriai, mėtėsi aprūdijusios rašomų mašinėlių dalys, batų ir drabužių likučiai... Viduje tie patys mirties liudininkai, granatų sučižytos likusios lentynos ir sienos, sumuštos lempos likučiai, sudegintų popierių dalis, ginklų medinių dalių šipuliai, suplėšyta Vytis, Birutės rinktinės herbas ir skuduruose trynėsi gabalai rožančiaus, ant kurio čia kiekvieną vakarą meldavom Dangaus taikos..."

Taigi, mano Svajone, tų demaskuotų sukaktuvių proga Tu mane pabučiavai, nuklydusį pas savo buvusius kovos draugus. Užbaigęs straipsnį dar valandėlę buvau susikaupęs ties jais ir, mintimis pabučiavęs Tave, užbaigiau Tavo primintus 28-uosius.

Mano paskutinėmis gautomis žiniomis Tu ir negalėjai man ligi šiol nieko atsiųsti. Tikiuos vėliau. O kartais galėjo ir taip atsitikti, kad iš Tavęs rašytas nepasiektų.

Juokinga Tu su savo „neištikimybų“ atidengimu. Ti-

kiuos, kad aš galiu jaustis Tavo „kvailysčių“ nebauginamas. O kad Tu turi progų nuolat pakeisti aplinką, tai man tik džiaugtis tenka. Manau, kad tokios progos Tau padeda išsiblaškyt ir išsibraut iš Tave gaubusios nykumos. Taigi jis Tave tik sveikina, juk tai pylimas į bendrą mudviejų ateities laimės katilą. Prisipažinsiu, kad, Tau palietus tokias „neištikimybės“, truputį virpteliu. Bet tai yra visai normalu. Mūsųji lytis visad akyliai stebi ir virpa su pavydu žiūrėdami į juos pavergusios širdies „neištikimybės“. Nuoširdžiai sakau, kad tikiu Tava ištikimybę, Mano Aukse. Į tai atsižvelgdama, Tu pati reguliuosi savo „kvailystes“, kuo aš pasitenkinsiu. Užtenka vien Tavo atvirumo, kad aš jokių abejonių neturėčiau. Be to, randu reikalo Tave pakartotinai „nuraminti“, kad gali nesibaugint savo kalibro padidėjimo. Man netaikytini p. Roth* pasakymai. Negalėčiau nuslėpti, kad mane žavi tavo išorinis pavidalas, bet yra stipresni mano saitai Tau, priklausą Tavo sielai. [...]

Tiesa, derėtų pasigirti, kad iš p. Vaičiulaičio* gavau laišką. Jis patvirtina, 2/3 mano prisiminimų gavimą. Žinai, kol jo akis jų nebuvo grybštelėjęs, kenčiau baimę, kad nesusilaukčiau šiaučiaus epiteto. Žinai, vis savim nesinori pasitikėti, bet dabar išėjo kiek kitaip – gavau pagyrimą! Sakosi ir jam ašara nuriedėjęs. Jis manęs, kad jie Amerikoje turėtų turėti nemenką pasisekimą, šią savaitę žadu ir paskutiniąją dalį link jo pasiųst. Nežinau tik ar reiks skubėti su leidimu, kad dar labiau neįdūkinus „baltojo lokio“.

[...]

P. Dr. [Karvelis] yra Štrasburge. Turbūt girdėjai, kad ten vyksta didelė konferencija, žadanti Europos likimą pasukti didelio tautų solidarumo kryžkelėn. Sukrovę įvairius linkėjimus, išlydėjome antradienį vakare ir mūsų „tėti“ [Dr. Bačkį]. Tenka laukti, jei ne palankių mums rezultatų, tai bent

gero ten vyraujančių nuotaikų pažinimo. Pirmosios nuotaikos ir mums gana optimistiškos, nepaliaujamai kartojant – „laisvės tautoms“.

Pasitenkink tiekų šįkart, mano Meile. Susikaupus nepakeliamam ilgesiui, peckiosiu ir vėl.

Deduos prie vėjo bučių Tavuos skruostuos ir tariu Tau, Niliuk, iki kito karto –

T. Skrupulas

P. S. Nepamiršk palydėti atsitolinančią atstumais mano Švogerklę ir mano švogerišku bučiu. Geros nuotaikos „neištikimybių“ metu.

62

1949.8.15

Mano Brangus Auksei,

Savo 9 d. laiške (rytiniame) man leidai laukti dar vieno Tavo laiško, kurį žadėjai parašyti vakare. Aš Tavo 9 d. rytinį laišką gavau 11 d. ryte. Per pietus Tau vieną savąjį išsiunčiau. Iš Tavęs nieko po to lig šiandien negavau. Tai nesuprask, kad aš Tave versčiau, neturint laiko ar dėl kitų priežasčių, man parašyt, bet, nepaisant savo pasiilgimo Tavo laiškų, šiuo atveju, kaip ir Tu žinai, bijau, kad neatsitiktų taip, kaip nereikia – kad jis pakelyje neužkliūtų kur nepaheidaujam. Jei ir ryt negausiu, tai mano įtarimai dar padidės.

Jei Tu, Niliuk, surandi savo laiškuos vietas dėstyti savo „neištikimybėms“, tai ir mane užkusai tai pasekti. Tris dienas iš eilės – užvakar, vakar ir šiandien nesitenkinom Paryžiaus sienomis, o vis mirkinomės jo priemiesčiuose, prie Mamos. Tikimės savo sūrinę spalvą iškeisti į kiek tamsesnę.

Rezultatai gana neblogi, vis panašėjam į negrus, tik mudviem su Dzikiu teko po truputį nusibalnoti odas ir nutekinti kraujo. Benardydami nubrozdinom akmenis. Pasirodė, ne jie, bet mes nukentėjom. Dzikis šiandien net ir kompanijoj nedalyvavo, vaikšto šlubuodamas ir vis keikia kietą akmenų prigimtį.

Šiaip mūsų aplinkos karuselė sukasi vis tuo padu monotoniškumu. Atsisveikinai su viena diena ir lauk, ausis suglaudęs, tokios pat antros, trečios ir šimtosios... Gerai, kad žmogus ne vienas trankaisi po svietą, gerai, kad tas dienas neretai išmargina viena kita optimistiška prošvaistė sukamuos reikaluos, o kartais ir nelaimė paženklinti nepasisekimai „sudomina“ apdilusią kasdienybę. Taip ir ku liamės su ja.

Puiku, kad žmonių dvasinis bendradarbiavimas yra daug platesnis ir daug lakesnis negu tas, kurį sugeba sukaustyti erdvė. Neretai, Niliuk, savo vienumos sielvarte grybšteliu mintimis Tave gaubiančią aplinką [...] ir jau žymiai palengvėja iškopti iš tos „nakties“. Jautiesi, kad vis ne vienas galvoji, projektuoji, ilgiesi ir ne vienas pini ateities laimės pasakas... Taip ir nepajunti, kaip purpuru sudūžta aplinkos sielvartas, ir džiaugiesi meilėje iškylančios fantazijos lakumu, visiškai užmirštant, kad tie puikūs mirazai nėra dar iškopę iš demokliškos aplinkos. O vis tik ir šiuos mirazus reikia realistiškais laikyt. Juk kiek daug dienų ir naktų, lygiai tiek pat netikrų, jau išblėst suspėjo, išrinkdamos daug tūkstančių gyvybių, o mes vis dar ir šiandien esame gyvi gyvenime ir meldžiamės ne kaip už sielas, bet kaip už žmones. Tegul likimas juoksis ir toliau iš mūsų dalios, bet nors ir palikdamas viltį ir mums gyventi.

Ir šiandien ne gatvės triukšmo, bet Tau ilgesio pabudintas, skrieju, Mano Brangi Nili, pas Tave savo džiaugsmui ir savo laimei. Atleisk, kad vietoj garuojančio ramumu va-

karo, aš iš įmigusių kalnų įsibrausiu pas Tave su savu nerimu ir šimtais bučkių...

T. Juozis

63

1949.8.18

Mano Brangi Nili,

Šiandien gavau Tavo gromatą iš 15-tos. Ankstyvesniam mano laiške, jei jį gavai, suradai mano susirūpinimą – ilgai Tau neatsiliepiant. Taigi esu gavęs Tavą iš 8-tos su „sukaktuviniais“ sveikinimais ir iš 15-tos. Už juos abu pajusk iš manęs siunčiamą padėką. Sekančiam laiške patenkink, Brangioji, mano smalsumą ir patikrink, ar nebuvo dar vieno laiško?

Prieš dvi dieni gavau laišką iš Jonikio. Tarp eilutėje išvardintų asabų aptinku: „Sveikink... feją!“ Matai išduodu Tau, Niliuk, paslaptį, kokis kriptonimas tarp mudviejų Tau vartojamas. Taigi – sveikinu nuo Jonikio. Jis manęs teiraujas, kaip Tu laikaisi. Manau, kad nenuvokdamas esamų tikrųjų mudviejų santykių „sėklumo“ vis tik tiki, kad mudu juos palaikę gana šiltus!!! Niliuk, kada nors prieš Jonikį, tikiuos, teks raudonuoti, bent vien už visko pridengimą nepermatoma skraiste. Ligi šiol mes nieko apie kitus, be tarnybinių reikalų, lyg ir neminėdavom, šikart jausiuosi, jam apie Tave rašydamas, gana įrėmintas. Iš vienos pusės jam gilus draugiškas nuoširdumas, iš kitos pusės vengimas atidengti jam mudviejų „susiraizgiusių“ mane vers ne tik kiekvieną sakinį, bet net ir žodį permąstyti.

Atsiprašau Tavęs, Niliuk, kad Mindžio [Mindaugo] mirties metinių proga aš pamiršau prisidėti prie Tavo nuotaikų.

Žinau, kad atsiprašinėdamas aš dar nenuplausiu padarytos pražiopsojimo gėdos, bet, tikiuos, man atleisi, nes iš deramos nuotaikos ribų nebuvau iškopęs. Praėjusiom ir ateities liūdesiu slegiamom valandom pajusk ir tikėk mane greta rymančią. Apsipraskim su mintimis, Auksei, kad tai yra žmogiškai prigimčiai natūralu. Ne taikiam ramumui, bet kovingai kančiai esame žmonėmis.

Ačiū, kad supažindinai su Švogerio–Čibio [brolio Algio]* „suamerikonėjusia“ išvaizda. Nors po kaulėtas vietas sukinėjas, ir dar Amerikoje, bet veide šypsniš byloja apie pakilią nuotaiką. Džiugu, kad bent jis numato studijoms perspektyvas.

Kaip matau, Tu, Auksei, prilaikai ir ūkiškų gabumų (žuvininkystės šakoje); tik gal būsiu apsirikęs Tau tas savybes suteikdamas. Tavo aprašomas „žuvininkystės“ būdas bus daugiau mėgiamo moteriško išpaikymo padarinys, bet ne rimtas „ūkininkavimas“. Atleisk, kad į šį reikalą dirstelėjau pro ekonomiškus akinius.

[...]

Kadais manęs prašei p. A. Vaičiulaičio adresu. Šiuokart išgaliu: A. Vaič..., 2087 N. Main Ave., Scranton 8 PA, USA.

Pagal galimybes tenkinsiu ir Tavo prašymą dėl Aušros Vartų Marijos.

Paskutiniu metu daug kalbi, Auksei, apie „neištikimybės“, net ir po busiukų šįkart. Jeigu apie Tave spęsčiau bendru moterim taikomu samprotavimu, tai tikrai jau reiktų pasiryžt „patikrint“, bet tik vis materialiniai sunkumai po kojom maišosi, nors jau ir Tu užsimeni apie laimės valandas. Pažiūrėsime, kol kas nepamadu.

O dabar rikiuoju pulkus busiukų, kuriems link Tavęs žygio komanda bus paskutinis šio laiško taškas.

T. Skrupulas

Man būnant sanatorijoje, kažkas padovanojo akvariumą su trim kinietiškom žuvytėm. Iš to ir žodis Juozo laiške—„žuvininkystė“. Ligoniams sanatorijoje laiks nuo laiko buvo suteikiama laisva diena, kurią susiorganizavę praleisdavom gamtoje iškylaudami ar lankydami gražumu pasižymėjusias vietas kalnuose. Ir į Šveicariją patekom keliom valandom. Žodis „neištikimybės“ buvo abiejų vartojamas, rašant apie tas ekskursijas. (N. B. L.)

64

1949.8.21

Mano Brangi Niliuk,

Negaliu leisti užversti praeitin sekmadienio lapo, Tau neparašęs. Tau tik vienai priklauso mano sekmadienio šventiškoji nuotaikos dalis.

Su laiškais tai tikrai truputį susimaišei. Kad man per Žolinę rašei, tai tiesa, bet vėliau tai turbūt neparašei, nes Tavo vadinamam paskutiniam laiške aš, kaip jau žinai, radau įdėtas nuotraukas (švog. Algio). Taigi žolininis kaip tik buvo paskutinis. Žodžiu, pradedu tikėti, kad nė vienas neprapuolė.

Paskutinį Tavo laišką taip pat gavau (Tavo data jame—ketvirtadienis). Jame radau tenkinamas mano užgaidas. Save atsiuntei su tautiniu kostiumu, parimusią ant kieno tai berželių. Už šitą „Tave“ Tau priklauso gili padėka. Nevadink savęs „kvaila“, nes mažiausia—mane įžeidi. Noriu aš tikėt ir Tavo praeičia lygiai tokia pat, kokią aš esu pažinęs dabar.

Tavo laiškuos aptikau galimybę tau pasilikti sanatorijoj per žiemą. O sakyk, Brangi Niliuk, ar Tave globojančios

įstaigos išmanys Tave išlaikyt, ar reiks ieškoti ir rūpintis kitur šaltiniais?

Rašai, kad Tau pasitaiko dažnai „didelių išsiblaškymų". Gerai, blaškykis ir už mane, o kadaise gal ir mane savon kompanijon priimsi.

Rašai, kad dabartinė Tavo aplinka turi tendenciją prijaukinti Tave prie vietinio, bendro gyvenimo. Aš manau, kad tai sveikintina. Tavoį padėty Tu neturėtum dar priedo sirgti ir nostalgija savos žemės, ir vis dar nepajėgiančia prasi-
blaivinti tėviškės padange. Ateis mūsų svajonėm išgrazintos ir ilgų lūkesčių išvagotos mūsų laisvės dienos, bet atminkim, kad neturi mus rasti sunaikintus laukimo periode. Atminkim, kad anos džiaugsmo dienos į mus „skuba" vėžio žingsniu; būkim santūrūs ir ribokim tėvynei skiriamus ilgesio kiekius. Kitaip ateis jos, o mūsų jau grabai rikiuosis!

Šiandien kaip tik užbaigiau memuarus. Tai tą dalį, kuri bus skiriama viešai visuomenei. Kitą dalį (kuri bus tik 1/6) paliksiu tamsumoj užkonservavęs; ji dar nepagimdyta. Padėjau pirmajai daliai tašką, perbridau mintimis bent per paraštes ir sustingau sprendime: pasieks jie savo tikslą – pažadinti derančius budėti, net miegančius, ar ne!? Ryt išsiųsiu paskutinę dalį p. V. [Vaičiulaičiui] ir lauksiu jo galutinio įvertinimo, o po to jau reiks ryžtis apsispręsti dėl leidimo. Be kitko, būtų gera ir vieną kitą dolerį užkalti, juk ir asmeniškai reikalai jų prašyte prašosi. Be to, kartais atsiranda juodos dėmės kai kuriuos mūsų reikaluos, tai norėtųs ir rytojų užsitikrinti. Žodžiu – geras daiktas visad pravartu ir maloniai sutiktinas!

Jau keliuos laiškuos aptikau Tavo numatymus pasirodyti Paryžiuje. Jeigu tai bus įmanoma, tai ir vėl reik tikėti sutiktina mudviejų laime. Ar aš turėsiu galimybės pas Tave pasirodyti, dar sunku šiandien numatyti. Tai aš Tau kartoju jau antrąkart.

Tu man, Niliuk, atleisk, kad aš per mažai Tavimi rūpinuosi. Šion vieton ir Švogerkėlė taikė su savo pagėidavimais. Prie šito rūpesnio Tavim, nors tai Tau ir nemaloni pareiga, bet Tu pati turi mane pripratinti. Tai yra šlykštu iš mano pusės, bet Tu, žinodama mano galvoje bešvilpiančius kitokio žanro vėjus, tai turėtum daryti nesivaržydama. Žinoma, iš Tavo pusės aš taip pat reikalauju aukos ir kantrybės, kai to reikalauja manos aplinkybės. Kai tu stokoji laiko, tai perdaug didelių pastangų nerodyk man gausiai rašydama. Aš visada Tave tikiuos suprasti.

Gale Tavo laiško randu kažką svaigaus. Ir Tu, Niliuk, jau esi patyrus, kad reikia mane prisvaiginti. Tenkintis reikia, kurgi dėsies, nes apsvaigusiam tai labai sunku. Tokiais atvejais ribos nepripažįstamos ribomis.

Revanšui siunčiu ne mažiau busiukų su linkėjimais jiems Tave prisvaiginti – vardan svieto mėgiamos pusiausvyros.

Tad bučiuoju karštai, karštai!

T. Skrupulas

P. S. Linkėjimai nuo chebros!

J.

1949.8.25

Mano Brangi Senute!

Manau, kad kai Tave pasieks šios mano išspaus tos eilutės, Tu jau būsi pabučiuota pirmo ryto 26-ųjų. Miegojai, Auksei, turbūt ir nepajutai, kaip visais metais pasenėjai. Leisk Tave, Mano Brangi, nuolat kopiančią į vis rimtesnius metelius, pasveikinti ir palinkėti Tau pradingti tiems

rūpesniams ir vargams, kurie kasdien, kaip kruopštūs grave-riai, įbrėžia Tavo brangiam veide rūpesnio raukšles; išsipildyti tiems lūkesčiams, kurie nuolat virpina Tavo jau- trią širdį...

Kadangi Tu, Niliuk, pasiduodi Vakarams ir prisi- mindama mano senstelėjimą davei žinoti, kad pripažįsti Gi- mimo Dieną atžymėtina, tai Tavo vyrelis buvo pasiryžęs išpildyti šia proga vieną iš savo padarytų pažadų. Buvau jau ir truputį tuo reikalu susitaupęs, bet mus ištiko šiokia tokia nelaimė. Ursui reikia daryti operaciją. Malonumas kainuos apie 15.000 frankų. O, žinai, mes sau patys esame ir visokios rūšies socialinės – medicininės apsaugos. Nutariau, kad jo nesėkmė yra mūsų (trijų) nesėkmė, tad ir patiems reikia kar- tu sudėti jo operacijai. Taigi matai, mano Brangi, Urso ope- racija Tau šių sukaktuvių proga atėmė mano dovaną. Kaip medikė ir kaip didelė „pirmos mano meilės“ adoratore, ma- nau, nepyksi ant manęs už tai. O savo pažadus nukeliu to- lyn, bet neatsisakau. Faktiškai tai jis ir aš turėsime padengti tas išlaidas, nes mūsų trečiasis, Dzikis niekad neprilaiko pi- nigo.

Tai matai, Nili, šia proga aš atsigavau Tave „Senute“ pavadindamas. Likimas yra kerštingas. Atsimeni, kai savo laiške mane sendinai? Be reikalo, sakiau, kad atsikeršysiu. Tiesa, atleisk už mano apkiautimą ir parašyk, ar ta Tave sen- dinanti diena yra tikrai 26, nes turėjau truputį abejonių.

Ačiū už sekmadienį. Savo ateities veidrodyje matydama kartu ir mane, Tu padarei mane nepaprastai laimingu. Jei dirsteli į mano tos pat dienos laišką, tai surasi, kad ir ma- nosios godonės ir svajos taip pat plasnoja link Tavęs, Mielos. Jau esama, Niliuk, kai ko, kas, Tavo žodžiais, nedalomas nepasidalina. Vienumoj vienas nesijauti, savo minties rūpesčiuos talkinu Tave ir kažkur ateities išdylančiuos hori- zontuos regiu visišką dviejų susijungimą. Tai šių dienų

mūsų laimės turinys, nors esama akių, kurios tai net nelaime mėgintų vadinti.

Labiau nei kitados aš šiandien veržiuos, atitrūkęs nuo savo „pirmos žmonos“, mintimis į Tavo aplinką. Kitos metų dienos gal buvo pilkesnės. Ši, turinti Tau sukaktuvinės reikšmės, sukaktuviškai pabrėžia šuolį per gyvenimą, kuris šiandien yra bendras mintimis ir rytdienai norisi būti dar bendresniu. Jei Tau, prisiminus manąją šmėklą, išsiblaško kiek vienuma, tai jusk, Mano Brangi, kad šiandien aš esu visą Tavo.

[...]

Norėjau šia proga parašyt geresnį laišką, bet atleisk, nes skubu, ir taip rasiu Tėtį jau 10 minučių laukiantį.

Paritu glėbius svaiginančių busiukų su priedais šios progos.

T. Skrupulas

66

1949.8.27

Mano Brangioji Nili,

Šįkart, griebiantis plunksnos, tenka tau dėkoti už tris gromatas iš 24, 25 ir 26. Na ir, nenorėdamas pasilikti kiaule, tariau dėkui už atviruką iš Šveicarijos. [...]

Mane džiugina Tavi susitvarkymai su L'OPHS (Sveikatos draudimu), nors taip norėtus, kad gyvenimas kita vėže pasuktų, sukryžiuodamas Tavo ir mano žemės taškus daug artėliau. Reik tikėti, kad jis mūsų santykiuos visad mėgs pastovumą ilguos laiko tarpuos, gal ir laimė pražydydus taip pat įsirems į ilgą ar bent, kaip dabar, ilgai atrodantį laikotarpį.

[...]

Šiuo metu gerokai iš manęs išpeša kambarys. Kad gyvenu viešbuty, tai nesirūpinu nei elektra, nei gazu, nei telefonu ir nei vandeniui. O čia tos visos mėnesinės sąskaitos – reikia iki 2.000-3.000 už kambarį. Anksčiau kalkuliavau, kad tie 3.000 bus visa, dvi sąskaitos man atsirado nenumatytos. Šią „materiolinę“ savo gyvenimo dalį Tau atidengiau todėl, kad 25 d. laiške rašiau Tau apie man Tavas rekomendacijas ar patarimus apsigyventi pas Mme Broche. Tikiuosi, ten būtų galima pigiau išsiversti, išvengiant tų išlaidų, kurios yra nebūtinės man turėti. Gi ponas „Našlaitis“ iš Norvegijos (ar kur ten) gali būti atvažiavęs. Manau, kad nei mano ramybė jai, nei jos man nekenktų. Tai tarp kitko! Matai, randu, kad Tu esi įskaičius „juodų dėmių“. Jų pasėkoj [P. Našlaitis] gali kartais ir ilgesniu Paryžiaus svečiu pasidaryti, nors konkrečių ir už, ir prieš garantijų ar duomenų nesama. Tai tik bendrų aplinkos nuotaikų pasėkoj. Esama momentų, kad net ir aš pagalvoju apie savo pirminių studijų pagilinimą, vis tik dabartinė mano specialybė dar nesugebėjo atšaldyti architektūrai norus.

Kilų [kilogramų] skaičiai rodo, kad Tu bandai išlyginti mudviejų svorių per didelį skirtumą. Sveikinu, Niliuk!

Tavo adresas gana nelaimingas. Iš Tavęs mano siųstas laiškas nepasiekė adresato. Žmogus, į kurio rankas laiškas papuolė, atsiprašinėja „Tavęs“, kad turbūt įvyko menkas *nesusipratimas*. Matyt šiuo punktu stokojama reikiamo ryšio.

Strasburge nuotaikas galima vadinti drungnomis. Pačio Vyriausio Europos Tarybos organo kadaise išdirbtas ir priimtas statutas kol kas mūsų statusų Tautas palieka už ribų. Tačiau faktiškos, neformalios aplinkos gana palankios ir, nuskriaustiesiems nenuilstamai klebenant duris, reikia tikėtis atpirksiant anų pirmtakų padarytas klaidas. Patariamajame organe (lyg ir Europos preliminariniame seime) dalyvauja ir mūsieji.

Sveikinu Tave, puikiai atšventusią tas dvigubas sukaktuves.

Na, o Švogerkėlės busi, tai ugny vandeny turi, Niliuk, perduot. Kaltinsiu tik Tave, jei to nesugebėsi padaryti. Juo labiau, juk tai bus tiesiog iš Tavo lūpų. Gauni, šios [dar] neišpildžius, ir kitą pareigą nuo manosios ypatos—perduok, meldžiu Tave, Brangi, ir mūsų Švogerkėlei mano skruostinį busi, kad pirmos išpaustos pėdos Australijos krantuos, vainikuotus visapusiška laime. [...]

Šios gromatos rašymas buvo pertrauktas. Vos sulipdžiau pusantro puslapio, kai įsiveržė per duris Ursas. Mat vakar gavau nuo Tėčio [Dr. S. Bačkio] labai skubią „Pro Mem“, kur skubiai prašė paruošti memorandumo forma pranešimą apie ištremimus. Sako, lyg kokie tai [neišskaitytas žodis] pareikalavo, žada iškelti UNO. Tai reiškia šilt, kaip pridera. Ap-siverčiau krūvom popierių ir net Ursą užkinkiau padėti padaryt kai kurias statistines santraukas. Popierius pažėręs į šoną, buvau Tau berašas, bet Ursas nuvijo. Su juo baigėm darbą tik po 12. Kaip padoriems piliečiams dera, reikėjo palydėt. Gatvėse atsidenė kontrastas mūsų ir prancūziško gyvenimo. Mudu knibinėjomės po išvežtų, išžudytų, nukankintų skaitlines, o jie šoko gatvėse (kiek suprantu, tai nukelta Paryžiaus išvadavimo diena), kad net alkūnėmis reikėjo kelią prasiskinti. Gi į mudu ne vienur pažiūrėjo neįprastai, gana nenormaliai. Tikriausiai pamanė, kas čia per toki varijotai—nei šoka, nei rėkia pilna gerkle, o tik trukdo šokantiesiems. Jų šypsenoms mudu atsakėm savais post-ringavimais: „Tegul jie nors dešimtadalį savo širdyse nešiotųsi mus slopinančios tėvynės nostalgijos ir nerimo ateitim, tai mes nei rastume juos šokančius, nei jų kvailas šypsenas matytume“.

Tiesa, Tau ir gandų—pletkų perduosiu. P. Lanskoronskis baigia pasveikt. Tėčio duomenimis galutinai jis ap-

sistojo prie „plaučių pūvinio“. Ar tai tikslus lietuviškas medicininis terminas, aš nesusivokiu.

[...]

Tokiu manosios pilkumos ir esančių iš Tavęs prošvaisčių pasidalinimu užbaigiu savo gromatą.

Nepamirštu, Mano Meile, į Tave nujaučiamon kryptin nubristi savo sielų ir norais atiduoti daugiau negu turiu ar galiu Tau duoti.

Bučiuoju, bučiuoju, bučiuoju...

T. Skrupulas

P. S. Priede ženklai. Vienas Achtung

Laiške šalia pašto ženklų buvo įdėtas ir laiškas persiuntimui Juozo nurodytu adresu.

L'OPHS—nesutrumpinto pavadinimo nebepreismenu—kažkokia higienos įstaiga, kuri perėmė mano atvejį iš Sveikatos draudimo įstaigos.

Mme Broche buvo mano šeimininkė Paryžiuje, nuomavusi kambarį iki man susergant. Galvojau, kad Juozas dėl didelių finansinių sunkumų galės perimti tą mano nuomotą kambarį, bet praktiškai to buvo neįmanoma įvykdyti, nes buvo bijomasi, kad ji norės daugiau apie Juozą žinoti ir tik apsunkins jau ir taip komplikotą jo egzistenciją. Mme Broche buvo labai geros širdies. Ji norėjo man padėti finansiškai ir sudaryti sąlygas, kai pasveiksiu, gauti Prancūzijos medicinos diplomą. (N. B. L.)

1949.8.31

Mano Brangioji Nili,

Pirmadienį gavau iš Tavęs vieną siuntą su Tavo trumpu prierašu ir vakar sekmdienio laišką. Už visa tai nuoširdžiai ačiū. „Vagystes“, kokias Pati bandei padaryti, gali tęsti ir toliau, juk sutikimą mano, berods, esi gavus. Man reikia tik vokų. Iš gautos siuntos, multiplikavęs, žadu ir Tau vieną egzempliorių pasiųsti su sąlyga, kad jų per daug niekam nenaudotum. Mat, aš dedu pastangas, kad vertingesnės čia papuolusios dainos ar dailiosios poezijos eilutės būtų išleistos rinkiniu. Tokia buvo ir šių metų brolių paskutinė valia.

[. . .]

Dėl mano Tau užduoto klapato su kambariu pas Mme [Broche] Tu sau galvos nesuk. Kaip matau iš paskutinio Tavo laiško, ten judviejų reikalai yra perdaug delikatiniai, kad jų rezginį galima būtų paliesti su mano kambario klausimu. Atsiprašau Tavęs, kad aš bandžiau prašyti Tavo tarpininkavimo ten man įsikurti. Tikrai nežinojau judviejų santykių išsirutuliojimo. Tu stebies, kad aš ir vėl naujos gūžtos ieškau. Tai yra man visai natūralu. Žinai, kaip aš dažnai tai darau. Manasis gyvenimas reikalauja, kad aš nebūčiau pastoviu. Be to, ši dabartinė mano vieta stokoja kai kurių konspiracijos reikalavimų. Juk p. Dul. [Dulevičius] ir p. Michel. [Michelevičius] manau nujaučia, kad esu „neščyras“ paukštelis. O to turi niekas nežinoti. Geriausia gyvent tarp žmonių, bet be žmonių, be jų orientavimosi apie tave. Šiuo kambariu aš esu iš kitos pusės gana patenkintas, tik kiek per daug jis man kainuoja. Žinai, už patogumus reikia vis užmokėti.

Tave, Niliuk, Mme iš geraširdiškumo pastato prieš daug

realių ir fiktyvių klaustukų apsisprendimui, o Tu—mane. Žinau, kaip yra sunku Tau apsispręsti, bet gal nė kiek ne lengviau ir man Tau ką nors patarti. Mme Broche padaryti Tau pasiūlymai yra verti gilios padėkos bet, kaip ir Tu rašai, įpainioja į tam tikras pareigas, kurių išipareigojimas Tau šiuo metu yra gana keblomas dėl mūsų—„žmonių be tėvynės"—padėties. Aš manau, kad Tau rudenį grįžt į Paryžių jos globai nebeverta, nors ir ji žadėtų panašias sąlygas, kaip Tu sanatorijoje turi. Viena—nei Paryžiaus Arago bulvarai, nei jos ūkis neturės Sancellemoz'o oro, o kita—Tu, būdama labai jautri, atsidūrus jos globoje dar sveikimo stadijoje, būsi per daug apkrauta nuolatinių padėkų, kurios Tave per daug įrėms ir savotiškai veiks Tavo nuotaiką, tikriausiai gal ne teigiamai. Sanatorijoje turi būrelį draugių, kurios padeda dienas lengviau nugalėti, ką kažin ar čia turėtum? O įtemptesnė aplinka Tau nuovargiu net gali kainuoti.

Gi skatinimas studijoms gal dar taip pat per ankstyvas. O su savo parvažiavimu jau jas turėtum pradėt, gal tai Tau būtų lengviau, kaip antro diplomo atstovei, bet vis tiek čia be darbo, ir gilaus darbo, nebus apsieita. Juo labiau, tokių pastangų reikės priklausant materialiai nuo nuolat Tave stebinčio žmogaus. Gi žinant Tavo energiją, Niliuk, Tau nebus ribų pastangoms ir net reikia manyti, kad Tu gali prarasti savos kontrolės jausmą—kur Tau, išibėgėjusiai, sustoti, kad per daug nenuvargtum. Ir Mme Broche turėtų suprasti, kad pirmiausia Tau, rengiantis ateičiai, yra [reikalingas] sureguliuojamas sveikatos, tik tada jau galimas atsidėjimas studijoms, o paskui ir rimtam darbui. Tavo įvairūs gyvenimo atėities žingsniai turi laikytis tvarkos. Manau, kad Mme Broche neturėtų kitaip galvoti ir jos siūlomos paslaugos neturėtų pranykti po metų ar panašaus laikotarpio. Jos rūpesniai Tavo ateitimi turėtų remtis racionalistiškiausiais

išskaičiavimais ir samprotavimais.

Kas liečia Tavo klausukus, susietus su manim, tai jie prašosi dubliuotis dar būriu klausukų. Neturiu jokios nuovokos, kur mano keliai kryps po mėnesio, kito, po metų... Juo toliau, juo labiau daros viskas neaišku. Yra davinių, kad ir tautiečių, einančių naminiuose reikaluose tam tikras pareigas čia, dedamos pastangos, kad aš nepasiekčiau namų Bijo viena, savo laiku daug triukšmo čia pridariusi, klika teismo namuos, žinodami jau iš p. Poniatovskio užimtos namie linijos, kad mes objektyviai nušviečiam padėtį čia su jų separatistine veikla. Pagal turimas žinias Poniatovskis išfolavo kartu su juo nuvykusį. Apie tai sužinoję išfoluotojo draugai numato, kad su mano sugrįžimu gali būti paskirtas pakasynoms jų visas kromelis. Todėl dabar dedamos visos pastangos, kad aš namų nepasiekčiau. Ar jų turimos priemonės bus ganėtinai svarios pasiekti jų tikslams, nežinau, bet vandenį drumsčia. Šitos apraiškos gali mane čia užšaldyti ligi mums brėkstančios aušros. Ryšium su tuo ir aš galvoju apie naujas dūmas, kuriomis turėčiau užsiiminėti mano priešų laimėjimo atveju.

Už memuarus tikiuosi šiek tiek uždirbti, kas garantuotų ir man studijoms sąlygas (jei to reiktų) ir kas galėtų pakeisti Tau Mme Broche siūlomą globą.

Tačiau kol visa tai yra tik galvojimo formoj, reikia, apie tai užmiršus, tvarkyti savo gyvenimus, remiantis dabarties realiais faktais. Atsiradus naujų materialinių galimų, galėsime padaryti reikiamas korektyvas. Be to, nesu tikras, kad ši rudenį nereiks su čionykšte padange atsisveikinti. Tokiu atveju maniau ir aš Tau palikti kokią špargalką, kuri, man nesant, įgalintų Tave, memuarams pasirodžius, turėti teisę į panašų daiktą, kaip kad Mme Broche siūlo. Šias savo dūmas aš mėgau vienas sau gana subtiliai nešioti, bet Tu su savo eile klausukų, Niliuk, šįkart privertei mane pabūt at-

viru. Nemėgstu per tvorą neperšokęs sakyti „op!“

Išeinant ir iš šitos eilės klausukų, norėčiau, kad Tu apsispręstum pirmučiausia baigti savo plaučių skylių reikalą, o jau paskui galvoti apie ne tik Tau, bet ir man mielas studijas. Tačiau laikau tikslinga, kad neužvertum durų galimai būti reikalingai Mme Broche globai. Ką čia žinai žmogus, kur rytdienos keliai pakryps? O sveikatą turi saugot, nes tai, Mano Brangi Svajone, yra mudviejų ateities laimės bene pirmasis faktorius. Jei ji šlubuos, tai prancūziški diplomai mūsų laimės padangės pragiedrėjimo nesugebės duoti.

Sveikinu Tave, Niliuk, su savo aquarijumu (rašyk lietuviškai – akvarijumu!). Atleisk, kad aš dažnai užmirštu, jog Tu esi moteriškas padaras ir, galvodamas „banditiškai“, įžeidžiu Tave, besidžiaugiančią moteriškai širdžiai patraukliais dalykais. Savo laiku esu Tau minėjęs, kad Tu mane privalai perauklėti. Šįkart kiek pabari, pabark dažniau, tai ir aš artėsiu prie džentelmeniškų atspalvių švelnių dalykų atžvilgiu (tokių, kaip moteris).

Viena bene svarbiausių mano priežasčių, vertusių Tave lįsti į Mme Broche akis, buvo ta, kad ten tikėjausi turėti profesorką prancūziško liežuvio. Matai šiuo metu, neturėdamas su prancūzais jokio kontakto, nedarau veik jokios pažangos. Gramatiką kaip reikiant iškalčiau kursuose, bet su žodžių lobynu vis neinau. Sausai į galvą kalti nevyksta, ir gana. Prisi pažinsiu, kad vakar jau antrą kartą neišlaikiau egzaminų į sekantį kursą!!! Anksčiau beveik geriausiai rašydavau diktantus ir atpasakojimus, o per egzaminus pasitaikė tiek daug nežinomų žodžių, kad ėmiau ir suklupau. Dabar bandysiu daugiau skaityt.

Tai tiek, Mano Brangi Širdie, Tau šįkart pripeckiojau, tikrai pripeckiojau. Atleisk už visus išbraukymus, pritepimus ar neįskaitymus.

O dabar klystu savim į Tave, Mano Aukse, perduoti

mano jausmų ilgesį Tau ir per tolius pajusti laimę, kurią Tu teiki mano dienoms.

Karštai bučiuoju –
T. Skrupulas

Dulevičius ir Michelevičius buvo Paryžiaus Lietuvių Bendruomenės nariai. Juozas, p. Dulevičiui ilgesniam laikui išvažiavus, nuomavo jo kambarį. (N. B. L.)

68

1949.9.2

Mano Brangi Žmonele,

[...]

Tavo pastabos dėl sąlygų pas Mme Broche manęs jaukiai nenuiteikia. Be virtuvės ir be telefono aš nepageidaučiau gyvent. Todėl dabar jau geriau, jei tos sąlygos bus, kad ji nesutiktų. Bijau, nuo vilko bėgdamas, ant meškos užbėgt. Mat, kada netarnauji ir įstaigoje nevalgai, tai yra pusėtinai brangu išsiverst namie negaminant valgio. Na, bet jei jau bus gautas teigiamas atsakymas, tai gal ir be tų sąlygų reiktų ryžtis apsigyventi, kad Tavęs nesukompromitavus.

[...]

Siunčiu Tau 7 lapus anų kūrybos. Jaučiu, kad už persiuntimą Tu turi teisę į jas. Tai yra [tai], ko paskutinį kartą nespėjai perskaityti. Būk gera ir jų niekur nenaudok, nes žadu greit dėti pastangų, kad būtų išleistas visas rinkinys. Išimtį padarau, jei norėsi, Brangiai Švogerkėlei, kokį pundelį pasiųsk nurašius, bet ne visas, nes nenoriu, kad jos padrikai pirma laiko išvystų šviesą.

Tavo raštas, Niliuk, tuoj bus sunku atskirti nuo mano, ir atvirkščiai – sakyk, ką tai reiškia?

Gana gerai atsistoja mūsų bendrieji reikalai! Bučiuoju Tave šia proga besidžiaugiančią. Anglai ir amerikiečiai labai susirūpino genocido niokojimu mūsų kraštuos. Nuostabus sutapimas, kad jie abeji tai daro kartu. Ir vienus, ir kitus maitiname turima medžiaga, kas juos dar labiau sudomino. Gal rudenį ir mūsų tautos laisvės byla bus išimta iš užpečių ir padėta ant posėdžių stalų svarstymui? Vilčių gana daug, kaip niekad!!!

Su didele meile glaudžiu prie savęs Tavo siunčiamus aukso ir sielos apimties busiukus. Neleisiu sau nei Tave nuskriausti Gerą pusmilijoninį skiriu Tau šiai dienai iš manosios palėpės.

Bučiuoju –
T. Skrupulas

Laiške minėti 7 lapai „anų kūrybos“ buvo Juozo man atsiųstų partizanų dainų rinkinys. (N. B. L.)

69

1949.9.4

Mano Brangi Niliuk,

Kaip jau ne kartą, tai ir šį sekmadienį noriu pavakaroti su Tavim, bent tokiomis sąlygomis, kokias gyvenimas mums sugeba išskirti. O vis tik ir tai yra labai daug, kada bent tolimose perspektyvose gali matyti pasitinkančią laimę – besiprašančios gyvenimo tuštumos užpildymą. Ta prasme ir šiandien aš nebuvo ir nebesu vienas; žinok, Niliuk, kad ir Tave jaučiu šalia savęs. Tai ir yra mano sekmadienio didžioji dalis.

Šiandien su Piršleliu buvau pašliaužioti po Bolonijos miškus. Buvom užsispyrę pėsčiomis išmatuoti jo dydį. Ėjom

vis ta pačia kryptim ir vis klausėm praeivių, ar dar toli kraštas. Pasirodė gana ilgokas. Sutemo bekuolnijant, o mes ir nepasiekėm tikslo. Piršlelį pradėjo kamuoti noras vakarieniaut, tai ir sugrįžom į savas gūžtas.

Dėkoju Tau, kad mane prisiminei rugsėjo 2 d. Manau, kad Tave jau pasiekė mano žadėtos dainos.

Tave šįkart, Niliuk, aš turiu teisę pavadinti *vargše*, nors tai Tau ir nepatiktų. Tavo laiške 9.2 randu baiminimąsi, kad aš atimsiu Tau laisvę. Taip Tu vadini, atrodo, tas dienas, kurios mudviem bus bendros. Labai apgailestauju, kad Tu taip vadini ir numatai laisvės praradimu. Mano dūmos yra palikti visad kaip galima daugiau kiekvienam individui laisvės. Tas, žinoma, ir Tau taikytina.

Ką Poniatovskis išfolavo, Tu gerai supratai.

Tavo linkėjimai Ursui jau ir vaisius davė. Pereitą penktadienį ištempė vyrą ant operacinio stalo ir atitinkamai papjaustė. Apie 7 valandas ten pagulėjęs, partaškė pėsčias namo. Kaip buvom tikėjęsi, kad jam teks geroki skausmai, tai neišsipildė, nes apmarino. Tuo pačiu pradingo proga ir už griekus pakentėti, šiandien jaučiasi visai gerai ir greit žadam jį vėl į vyrų kompaniją priimti kaip lygiateisį.

[...]

Tiesa – dėl Tavo ankstyvesnio prašymo. Tai – Aušros Vartų Marijos. Maklinėjau Tavo nurodytoj vietoj, bet rezultatų vis nepasiekiau. Tose krantinėse ir krautuvėlėse gavau neigiamą atsakymą – jie nedirbą ir negalį padidint. Sužinojau, kad padidint gali apsiimt tik didelės spaustuvės (giliaspaudės). Bet vienam biure kėlė abejonę, ar jie apsiims daryti tik keletą, juk reiks daryti kelias klišes (tiek, kiek yra ten spalvų), o tas gerokai kainuos.

Gi Tu, manau, kad tik ir nori spalvotą, o ne vienos spalvos. Todėl nežinau, ar tai apsimokės iš piniginių išteklių taško (negi galima virš 20.000 fr. tam reikalui skirti?), Tu

man parašyk, iki kiek siekia Tavo norai šiuo reikalu?

Šiaip pas mus nieko ypatingesnio, nors to laukiam. Praleidžiam dieną, pasakom Dangui – ačiū, ir vėl su ta pat monotonią pasitinkam sekančią.

Kaip laikos mano Švogerėlė ir [...] abu švogeriai – Algiai? Nuolat nepamiršk, Niliuk, jai realų, o aniems simbolinius mano glėbius linkėjimų pasiųsti.

Pajusk per mėlyną dangų šio vakaro riedančius į Tave mano meilės ir lūkesčių busiukus, kulnijančius link Tavęs, Mano Aukse, iš mano sielos gelmių.

T. Skrupulas

[...]

Kas buvo Poniatovskis ir ką jis išfolavo, neatsimenu. Deja, to mano laiško, kuriame Juozui rašiau, kad supratau, ką Poniatovskis išfolavo tame rudame voke su užrašu „Noli tangere circulos meos“ nėra. Turbūt Juozas sunaikino viską, ką jis laikė slaptais dalykais.

Kun. Yla labai seniai man padovanojo mažytį „Aušros Vartų Marijos“ paveiksluką, labai tamsų. Juozo pastangom jis buvo padidintas ir retušuotas su spalvom. Išėjo be galo gražus ir jį laikau kaip labai brangų atminimą. (N. B. L.)

70

1949.9.6

Mano Brangi Širdie,

Turbūt jau gavai mano sekmadienio laišką. Kaip jame žadėjau, tai vakar magariojau po miestą savo Žmonai hemoglobino metro. Tikrai, kad retokas daiktas. Aptikau tik kelintoj krautuvėj (St. Germain 113), bet taip pat nenupirkau

dar, nes tik ketvirtadienį turės. Taigi matai, Mano Aukse, kokis Tavo vyras neskubus, nors iš dalies priklauso ir ne nuo manęs. Bandysiu dar šiandien ir ryt rast kur nors kitur, bet, jei nepavyks, tai tada išsiųsiu jį link Tave tik ketvirtadienį. Manau, kad už mano nerangumą mane prakeiksi! Bet keik, jei patinka, kaip ten bebūtų svarbu, kad Tu tai darai. Su pinigais išsiversiu ir be Tavo patarimų. Berods, kainuos tik 1.265, tai nedaryk su tokia sumele gėdos savo vyrui, siūlydama savus skatikus.

Labai skubu, atleisk, kad tik tiek ir taip bjauriai parašau.

Priimk eiles busiukų, kuriuos siunčiu Tau per šios dienos rasojančią padangę.

T. Skrupulas

71

1949.9.8

Mano Brangi Patieka,

Paskutiniam savo laiške Tu, Širdie, nepatingėjai man epitetą sudaryt net iš 4 žodžių, kuo pasekęs ir aš viršuje, kaip matai, iškrypau iš įprasto kreipimosi.

Šį vakarą, Niliuk, tenka gilokai linktelt galvą prieš Tave, nes rašau Tau atsakymą į 5 d. ir 6 d. Tavo laiškus. Taigi, meldžiu atleidimo, kad tik dabar sugebėjau atsisėsti prie laiško Tau. Tave man vis turi kas nors skriausti – prieš keletą minučių užbaigiau kelis laiškus į tenai. Darbavomės abu su Ursu. Gale laiško aš derėjausi, kad Ursas pritartų paskutinio laiško užbaigai mano pasirinktam žodžiui – „bučiuoju“, bet jis tuoj pastatė akis – „kur, girdi, *tavo ištikimybė* “. Susilaikiau ir parašiau – viso geriausio. Taigi – „bučiuoju“ Tau paliko. Ar jauti, Mano Brangi?

Spardaisi dėl „vargšės“. Deja, šiandien ir vėl turiu garbės Tave tokia pavadinti, nes, kaip matau, buvo įvykę dar blogiau negu tikėjau – buvau tiek prozaiškas, kad laiške nesusigriebiau regėt Vavyje romantišką nuotaiką. O dabar, kada jau reiktų laukt antrojo Tavo įsakymo skubotai atimt „vargšės titulą“, tai ryžtuosi padaryt ir nuo šiandien būk Tu man – Širdžių Vagių Karalaitė. Jei šitokia Tave laikysiu, tai niekad Taveš nė nuo romantizmo neatskirsiu. Kad gyvenime tokią galėtum vaidinti, manau, daug netrūksta, – tik pilaitės, o sužalotų Tavo meilės ietim širdžių esama Tavo nueitose pakelėse gana apščiai. Žinoma, aš reikiu pretenzijas į Tavo pilaitės vyr. užvaizdą, nes su labiausiai sužalota širdimi pats pirmas tam ir moralinę teisę turiu turįs.

Norėjos griebtis priemonių prieš Tave kankinančią šilumumą (mano paties nukaltas naujadaras, panašus į Tavo karštybę!). Buvau projektuojąs tam panaudoti visą savo galią. Pirmoji ataka būtų buvusi iš didžiųjų kalibrų priešlėktuvinių. Bet džiaugiuosi laiku nepradėjęs akcijos. Kai laiškus įsiskaičiau, tai pamačiau, kad Tavoji karštybė eina išvien su manim. Ji man Tave pakaitino taip, kad aš jau su savo romantizmu toli atsilieku. Sveikinu ją ir glaudžiu Tave prie savęs su meile, atitinkančia šviesiajai Karalaitei ir vyr. Užvaizdai, nevertam Josios Šviesybės dulkėto kulno pabučiuoti, kai ana, aušrai tekant, parūžus su karieta iš didžių pokylių, tingiai įeina pro žvangančius džiaugsmu vartus į pilies rūmus.

Lendu ir šiandien aš su sava laime Tau į akis, versdamas savo sielą prarasti vienišos laisvę ir vergauti dviejų vienam gyvenimui. Brendu per debesis rasotus ne nuo drėgmės padangių, bet iš pasiilgimo ir vienatviškos kančios nuovargio. Karštai bučiuodamas linkiu skubėti laimei į mudviejų pavėšį –

T. Skrupulas – Vyr. Užvaizda

1949.9.10

Mano Aukse,

Šis subatvakaris man priminė, kad mūsų prabočiai vis tik daugiausia šeštadieniais nuramindavo savo širdelas, užsėdę ant ristų žirgelių. Tas lengva išskaityti iš mūsų liaudies dainų. Tas mane paskatino Tau, Niliuk, šiandien parašyti keletą žodelių, nesulaukus sekmadienio atnešamų nuotaikų.

Šiandien gavau Tavo penktadienio gromatą. Labai ačiū. Kada Tu įmeti, kad taip greit ateina? Aš Tau dažniausiai parašau iš vakaro ir įmetu tik ryte arba nakčia, tai turbūt gauni tik trečią dieną?

Jaučiu sąžinės graužimą už mano Tau nusiųstus paskutinius laiškus. Atsiprašau, kad antradienio trumpame laiške Tau kainą to daikto paminėjau. Matai, Tu man antrą kartą jau nurodai Tau reikiamų daiktų kainas, kas man per daug nepatinka ir kas mane privertė Tau parašyt, kiek tas daiktas kainavo. Jei ko tik reikia ir rašyk, kad nupirkčiau, kam dar kainą minėt? Jei aš galėsiu, visad pasistengsiu! O savęs aš, nebijok, nenuskriausiu niekad, nes ir, nieko Tau negailėdamas, būdamas šitoj padėty, negalėdamas Tavo norų išpildyt, nesidrovėsiu Tau pasakyt, kad – „Niliuk, kiek luktelk, kol susitaupysiu“. Matai, aš manau, kad aš Tavęs neturiu varžytis, nes Tu žinai mano padėtį, kaip lygiai žinai, kad aš materialiai ne taip jau blogai stoviu, nors išleist gana daug pasitaiko. Taigi atleisk, Niliuk, kad aš Tau parašiau, kiek kainavo skatikų, bet kartu prašau Tavo nesivaržymo be jokių prierasų, kiek kas gali kainuoti.

Už paskutinį laišką kiek raustu, kad Tave matematikos mokiau. [...] Ateity pažadu, visuose klausimuose Tau nusileisti, *tik mediciniškuose pasilieku teisę su Tavim ginčytis* ir pa-

prašyti Taveš, *kad šioje srityje mano nuomonę laikytum galutine!*

Tai vėl, Mano Brangi, Tavo plaučius stumdo po Tavo brangią krūtinę.

Gal kas komplikuojančio pasirodė? Tu ir vėl, Brangioji, turėjai kančių.

Nežinau, ką Tau parašyt dėl Tavo ruošimosi pasirodyt Paryžiuje. Nuolat svarėjantis ilgesys Tau ir mane verčia galvoti apie mudviejų laimės akimirkas, bet šiandien aš galiu Tau, Niliuk, parašyt tik (pabrauktą) *gal*. *Gal* ir galėsiu vėl pas Tave pasirodyt. Gal kartais turėsiu progos būti Štrasburge, tad grįždamas, manau, iškombinuočiau bent kokiai parai Tave aplankyti ir atsigerti ta nepamirštama ir niekuo nepaskaudinama laime. Bet *gal!!!* Kas liečia Tavo atvažiavimą, tai neišdrįstu Tau patarti ryžtis. Juk, kaip rašai, dar plaučius Tavuosius vis stumdo.

Dėkoju Tau už Tavo šypsnius man, kurių pavieniui gal ir nejaučiu, bet visumoj skęstu. Sunku paprastais žodžiais išsireikšti, kaip aš esu laimingas Tave, Aukse, mylėdamas, kiekvienai dienai, kiekvienam rūpesniui suteikdamas laime spalvingų niuansų. Kiekviena savo žingsny aš matau, aš jaučiu Tave, Mano Brangi Svajone; aš taip elgiuos lyg būčiau dviese ir dviejų ateičiai visa lipdyčiau, o koks aš dažnai būčiau be Taveš nelaimingas! Kas padėtų man surasti dangaus šviesos pakibusioms tamsumoms pas mus praskaidrinti? Tai ne žodžiais žaidimas, Brangioji, tai daugiau negu tikrovė! Atimk man Tave, numarink viltis į Tave, ir aš nepakelčiau savo dienų juodumo...

Praeitą šeštadienį su Ursu magariojom kiek ilgiau po gatves, kuriose įvairiom kryptim, krykšdomos juoku, skubėjo linksmos poros. Prisiminėm ir mudu su Plikiu savo disharmoniją anoj aplinkoj. Smarkokai visiems pavydėjau, skubantiems su savo laime, o vargšas Ursas net taip po kiek laiko prabilo: „Durnas buvau... Kiek vakarų buvau palikęs

vieną žmoną—kortuodamas, su draugais belodamas, o dabar jokia kaina tų vakarų neatpirksi..."

Mačiau, kad jis, vargšas, nusiminė. O man, šalia jo besivelkančiam, ilgesys Tavęs dar stipriau užgriuvo. Tikrai, Niliuk,- laimė yra reta ir sunkiai laimima! Kitaip ji gal nė laime nesivadintų.

Mūsų Svočia su mano „draugeliais"—Ryčiuuku ir Audrium—išvykę antrą kartą atostogaut į vieno mūsų Garbės Konsulo pilaite. Tėtis vienas liūdi ir goglinėja po namus. Jo paskutinės dienos gana sunkios, nes net Zosės nėra, tai pačiam ir valgyt tenka prasimanyt pasigamint. O mes tai dabar juokiamės. Sakom—dabar tai ir Jūs, Šviesiausias Viešpatie, pajusit, ka reiškia partizano-bandito gyvenimas.

Šiandien gavau iš Jonikio labai pesimistišką laišką. Pasi-piktinęs mūsų saisiais vlikininkais, visais Vakaraais ir net mūsų ju lageriu nebetiki. Manau, Niliuk, kad ir jam reiktų turēt mylimą ir jį mylintį žmogų, tada ir pesimizmas neturētų dirvos.

Tau Aušros Vartų Marijos dar neskubu išsiųsti, nes vienoj vietoj žadu bandyt lįsti į akis retušuotojui.

Slenku ir šiandien mintimis į tamsumą, link Tavęs, ti-kiuos Tave, Brangioji, arčiau pajusti, arba Tu mane užliesi savais svaigiais bučiniaais, grybšteldama mintimis link manosios padangės.

Karštai, karštai bučiuoju —
T. Skrupulas

1949.9.14

Mano Brangi Niliuk,

Antradienį pasigedau Tavo laiško mano džiaugsmui ir kartu su jo nebuvimu lyg nujaučiau, kad su Tavim, Mano Aukse, buvo kažkas nutikę. Radęs tuščią kambarį norėjau nuliūsti, kad jau mano širdis atšalo—nebeparašė vakar, bet susilaikiau nei iš šio, nei iš to, pagalvodamas, kad gal negalėjai. Ir, kaip skaitau Tavo 13 laiške, tikrai neapgavo manęs mano nujautimas. Davinėji man įsakus dėl sveikatos, mano Brangi, o save visai užmiršti. Kaip Tu pati aiškini Tavo kelionės po „dausas" priežastis? Juk tai nebegali būti be priežasčių. Kadais man vis nepamiršdavai pasigirti priaugančiais kilais, o šiuo metu gal į atbulą galą važiuoji? Kodėl man nieko, Niliuk, nerašai, jei Tu sunkiai vertiesi?

Būk man tokia gera ir, jei mane tikrai myli, tai man parašyk apie savo sveikatą kuo daugiau ir pageidaučiau su prašymais ir įpareigojimais man!!!

Dėl mudviejų tarpusavy ginčytinų klausimų mudu iš principo nesutariam. Aš kaip tik reikalauju sau teisės turėti nekvestijonuojamą sprendimą mediciniškais klausimais, o Tu, Brangioji, kažkokiu sutapimu Pati sau reikalauji neginčytino sprendimo šiais klausimais, palikdama man visus kitus.

Be reikalo, Niliuk, juokies iš mano kilogramų, šiandien net užpykęs pasisvėriau. Svarstyklės rodė 79. Tai negi Tu mane nori matyti dar sunkesnę?! Gi p. p. Svočiolai yra nuolat linkę kitame žmoguje pamatyti ligų, ligelių. Tai jų bendras pastabumas visiems, ne tik sau. Tas kartais mane net supykina. Nueik kada mažiau išsimiegojęs, tai tuoj ir gauni kurią ligą! O glandas tai gal ir išsipjausiu rudenio, jei jaušiu, kad jos man kenkia.

Vakar su Daktaru [S. Bačkiu] iš gare del'Est* išlydėjom Tavo Dėdę į Štrasburgą. Šįkart Paryžiuje buvo labai trumpai ir aš jį pamačiau tik išvažiuojantį stotyje, bet užtai su Daktaru išsiderėjom sekančiam kartui iš jo butelį šampano, mat jis mus buvo truputį apstatęs. Vėl žada pasirodyti už 3-jų savaitių. Matai, Niliuk, Tavo Dėdę aš dažniau matau kaip Tu.

Tu vis per daug nusižemini, Aukse; kai aš peršuos Tau į užvaizdas, jausdamas Tave dievaite mano širdyje, Tu aną iškilmingą mano širdies atsinešimą Tavo pagarbai suniveliuoji ligi lygių titulų. Gal be reikalo gadini mano šventišką nuotaiką?!

Kaip matau, Tavo aplinka kiek sumenkės, išsiskirsčius geriausioms draugėms. Ponios Roth ir man gaila kaip Tavo sanatorijos dienų draugės, nes iš Tavo laiškų jau ir aš ją tariuosi pažįstąs. Gal surasi, Niliuk, ką nors panašaus pakaitalui?

Šios dienos „La Croix“ yra įdėtos mūsų tautiečių rugsėjo 8 d. rezoliucijos. Žinoma, be jokių komentarų, bet vis tik įdėta. Tau iškarpą įdedu, bet, būk gera, ir gražink.

Be to, per Petrą aš gaunu „Ateitį“. Jei Tu negauni ir jei nori gaut, tai man parašyk. Aš galėsiu Tau visad savo perleisti nes man vis tiek nėra kur archyvų krauti, tegul Tu už mane tą padarysi. Tik bijau, kad persiunčiant neprapultų taip, kaip tas biuletenis. Be to, gal Tu nori atskirą rinkinį turėt, tada parašyk Pierui, kad Tau paskirtų, o aš pasiimsiu pareigą ir finansuot, ir persiųst.

Užvakar turėjau savo liūdną 2 metų sukaktį nuo brolio Tautvydo žuvimo. Visą dieną jaučiau, kad jo siela buvo arti manęs. Ypatingai tą jutau jo mirties valandą – 6 val. p. p.

[...]

Norėčiau Tau, Niliuk, daug daug dar rašyti ir kitaip, negu parašau, bet turiu susilaikyti, nes žinau, kad niekad nesugebėsiu išreikšti Tau savo prisirišimo ir meilės pa-

prastais apšiurusiais žodžiais...

Skrisk, mano siela, už mane išbučiuoti mano Meilę, nes tik Tu nepažįsti jokių gamtos kliūčių –

T. Skrupulas

Būdama sanatorijoje, gana artimai susidraugavau su ligone Mme Roth, su kuria, kai gaudavome iš Dr. Tobe leidimą, darydavome mažas ekskursijas į gamtą ar į labai gražų kalnų miestelį Chamonix.

„Tautvydas“ iš tikrųjų turbūt buvo Stasys, jauniausias iš brolių Lukšų, žuvęs 1947 m. A.Garmutės knygoje „Išėjo broliai“ jis minimas „Juodvarnio“ slapyvardžiu ir nė vienas iš jo brolių neminimas „Tautvydu“. Galbūt jis turėjo ir daugiau slapyvardžių, nemintų knygoje. (N.B. L.)

1949.9.16

Mano Brangus Auksei,

Klausau Tavo patarimo ir rašau ryte, mat vakar vakarą mane nuo Tavęs nuvogė Dzikis. Nei iš šio, nei iš to įsivertė apie dešimtą vakaro ir taip prataužinom ligi dvyliktai. Ne tik kad nustojau pusvalandžio savo darbui, bet, kaip matai, palikau ir Tau neparašęs. Baigiu antrų trumpųjų savo memuarų, liečiančių grynai žvalgybą, rankraštį.

O Tu, mano brangi Svajone, priglausk šiandien savo padangę kad ir iš vakar dienos Tau skirtus mano sveikinimus ir sielos busiukus. Jie, kad ir suvėlinti, eina iš mano širdies gelmių. Manau, jog gal ir Tau šiandien drąsiau šypsosi šio rytmečio saulė pro debesų nepajėgiamas užlopyti dangaus mėlynės spragas, vakar kruopščiai ištisą dieną slėpta lie-

tingų, paniurusių debesų.

Mūsų Tėtis [Dr. Bačkis] lyg žadėjo važiuoti pas savo šeimą kokiai dienai atostogų, bet esantis pas mus dažnu svečiu rudens lietutis ir jam vakar apetitus nutildė. Girdi, ir jie pardums, neištesėję savo pasiryžimo. Abiems jaunikliams ir taip įsiėdė – patiems reikia geroką kelio galą kulniuoti su virtuvei malkomis ir kitokiais sunkumais.

Užvakar Dzikį perkraustėm gyventi į naują vietą. Ta proga tapo ir koserė pora lašų sušlapinta. Rytojaus dieną savi-jauta ne per geriausia. Rodos, nuo židno kaulo skabė mėsas pikti šunes. Sakyk, Miela Daktare, kaip suprasti tokį ano tau-raus gėrimėlio vėlyvą veikimą į griešno žmogaus skeletą?

[...]

Tikra gilaus atgailavimo nuotaika. Daugiausia rūpesnio tai man sukėlė Daktaras. Mat, jis mūsų kompanijoje didžiausias mėgėjas pirmiausia negaluoti. Net dukart ry-tojaus dieną skambinau ir vis niekas neatsiliepė. Pamaniau – gal jau dausose? Bet tik prasiblaivinęs atsiminiau, kad jis tą dieną kažkur turėjo valstybinius pietus ir tokiais pat rei-kalais pasitarimus. Tai laikyk, Mano Žmonele, prisipažinimu mano neištikimybių Tau, Brangioji! Reaguok, kaip nori. Latrą negi gali daug pataisyti?

[...]

Tiesa, kaip ten mano vaikai laikosi? Kad per daug neišpaiktų! Tavo motiniška meilė jiems gali jų ir prigimtį su-gadinti. Nors mažųjų auklėjimas priklauso moteriškai pu-sei, bet aš nuo savo pastabinio trigrašio retkarčiais neat-sisakau. Ypač Snouff dabok!

Leisk, Niliuk, savo kasdienybę man praskaidrint sva-jonių pyne ir ilgesio kančia Tavęsp, skrajojančios taip toli-muos kalnų prieglobsčiuos ir mano juntamos taip arti mane gaubiančioj aplinkoj.

Nepamiršk parašyti man apie savo brangią sveikatėlę ir

pasiimt mano linkėjimus ta linkme ir pundus busiukų –

T. Skrupulas

Laiške minimi vaikai yra tos trys žuvelės, kurias sanatorijoje turėjau. Jų vardai iš kažkur mano išgalvoti: Snouff, Pouff ir Torero. (N. B. L.)

75

1949.9.17

Mano Brangus Niliuk,

Rytoj turbūt turėsiu daug darbo, tad šiandien, subatvakarį, Tau, Mano Brangiausia, bandau parašyti pora žodeliūkščių.

Pirmiausia Tau, Niliuk, priklauso padėka už 15 d. laišką. Jo šiandien tikrai laukiau. Tavo ankstyvesnis man buvo sukėlęs rūpesnio – ar vėl nepasikartos „dausos“. Šiuoju mane nuraminai. Ačiū. Tikiu, kad aš per daug nenusimanau daktarystėse, tad kartais bus neapsieinama be Tavo vertinimo ne tik kitų, bet ir Tavo pačios sveikatos.

Jei Mme Broche nelinksta keisti savo principų, tai, atsisakant nuo savų norų pas ją apsigyventi, dar tenka Tau padėkoti už padarytas informacines pastangas. Be to, atrodo, kad *il faut d' avoir du foin dans ses bottes*, kad galima būtų tenai keltis. Manau, kad Tu tokį prancūzišką išsireiškimą žinai. Be to, ji su savo kategoriškais užklausimais gal be reikalo Tave kamuoja.

[...]

Šiandien pavakare užbaigiau savo antrus memuarus (rankraštyje). Poryt pradėsiu mašinėle atpyškinti. Tada pa-

liks dar viena mane kurstanti tema – tai savos pastabos ir genezė čia ilgą laiką sportavusių separatistų. Ši kūrinį žadam abu su Jonikiu sulipdyti bendromis jėgomis, remdamiesi vieno ir kito turima medžiaga.

Šį vakarą porai valandų su Piršleliu buvau išėjęs pavadravoti Paryžiaus bulvarais. Bebliuznydami ir besidairydami vitrinose, nukėblinom net ligi Porte d'Orleau. Išdrįsom net iš miesto ribų koją iškelti. Kai kur kyštelėdavom snapus net į viešbučių prieangius, vis kambario klausinėjom, nors dar kol kas rimtai nereikia, bet iš geros nuotaikos. Kur pasitaikydavo tamsesnė gatvė, tai net ir dainą paimdavom... Sakysi, ar ne puiku?.. Vis tik Paryžius patrauklus miestas. Čia kiekvienai nuotakai gali aptikt atitinkantį kampelį. Tai telkinys iškilingų istorinių paminklų ir pastatų, tai gatviūkštės, kliošarais (benamiais) nusėtos, tai besikvatoją šviesūs restoranai, tai šešėliuose liūdį, laisvi nuo gatvės triukšmo platūs kapai... Čia lengviausiai aptiksi kontrastus tiek žmonių dvasioje, tiek pasisavinto turto apimtyje, nors praėjusių šimtmečių hipokrizei jau nebėra vietos.

Dažnai, Niliuk, Tavęs čia taip pasiilgstu, kad nenoromis norisi surasti gyvenime atsakymą – kas buvo toks man pavydulingas, kad Tu turėjai iš Paryžiaus išvažiuoti? Dabar tiek daug valandų nuklysta amžinybėn, nusinešdamos ne dviejų džiaugsmo ir laimės, bet ilgesio kančios spalvas. Ir tai vyksta pačiomis brangiausiomis mūsų gyvenimo dienomis. Gal dabartinis mūsų tarpusavio ilgesys bus laidas nedūžtamai ir neišblėstančiai ateities laimei...

Aš nenoriu, Niliuk, tikėti, kad, kaip gyvenimo praktika kugžda, galėtų kada nors dviejų besimylinčių širdžių laimė sunykti ir meilė išblėsti. Nenoriu tikėti, kad tai yra mano, al-suojančio Tau meile, samprotavimai, bet esu linkęs tikėti, kad aš Tave niekad, niekad negalėčiau mažiau mylėt...

Leisk prisiglausti savo siela prie Tavęs, Mano Svajone,

nugalėjus šias tamsumas, ir išbučiuoti tūkstančius kartų –

T. M. Užvaizda

Į „dausas nukeliavimą“ turbūt reiškė mano apalpimą sanatorijoje, apie kurį Juozui savo laiške užsiminiau. *Il faut d' avoir du foin dans ses bottes* – prancūzų posakis pažodžiui išvertus – reikia turėti šieno savo batuose. Gi tikroji jo prasmė – reikia turėti daug drąsos.

(N. B. L.)

76

1949.9.19

Mano Brangį Niliuk,

Lyg buvau beketinąs laukti Tavo laiško ir tada tik Tau rašyti (tikiuosi jį ryt gauti), bet kažkoki šiandien popiečio keisti nujautimai mane priverčia pasirodyt nekantriam. Bijausi, kad tie keisti nujautimai nebūtų su Tavim, Auksei, surišti, nes paskutiniu laiku aš jau savo viduje nebeišskiriu „pirmos žmonos“ ir Tavųjų nelaimių. Ir mūsų Paryžiaus padangę apgaubė rudenėlis žilas. Nukrito temperatūra, oras pabiuro, kad net nosies iš kambario nesinori lauk kišti. Karts nuo karto pliuškia lietutis. Toks oras jums, plaučiais šlubuojantiems, labiausiai turbūt neapkenčiamas? Tau, Niliuk, nuotaiką, manau, apardė Tavo draugių netekimas. Ar jau gal vėl naujam rately sugebėjai tinkamai įsitaisyti? Gal pritrūkus kantrybės, manęs belaukdama, mano vietoj pakaitalą įsitaisėi?!!! Gal iš tos žuvų rasės?

Šiandien pavakare skambino p. dr. B. [Bačkis] ir pranešė, kad mano kambario šeimininkas žada greit būti Paryžiuje. Jei tai tiesa, tai jis mane įvarys į risčią su kito kambario pasirūpinimu. Nežinau, ar skubotai sugebėsiu padorų su-

sirasti? Būtų tikras pimpa, tas p. Pranas [Dulevičius]! Per Doktorą esu jį perspėjęs, kad jis man prieš grįžimą iš anksto bent 7-10 dienų praneštų, o šios dienos gandai lyg ką kitą sakytų. Žiūrėk, Niliuk, kai perspėsiu, tai man kurį laiką iki naujo parėdymo nerašyk, kad Tavo gromatėla man nepasiektų p. D. [Dulevičiaus]. Kol kas manau, kad tai tik pikti gandai ir dar kokią savaitę turėsiu ir aš čia pagyventi.

Šiaip mūsų padangėj nieko naujo, kas galėtų suteikti džiaugsmo jo seniai ištroškusioms širdims. Pasitenkinam tik kontrastu tarp mūsų norų ir besivelkančių faktų. Vis reikia jaučio kantrybės, nes rezultatai toli atsilikę nuo įdėto triūso kiekio. Dažnai, kaip vakar, ir šventą dieną reik šventadarbiaut, nors taip nuvogtų šventadieniškų nuotaikų neatperka darbo vaisiai...

Rašyk, kas Tavo seklyčioj džiuginančio ar bent naujo, Mano Brangi!!! Ar vis dar neatpučia Australijos vėjai ko nors tikro apie Švogerkėlę? Ar gal jau pas Tave svečiuojasi p. p. Karveliai su Ugne? Paryžiuį viskas smarkiai brangsta, žada nuvertint net oficialų franko kursą santykiyje su anglosaksų valiuta. Savo gerbūviui užtikrinti dabar aktyviai dalyvaujam Loterie Nationale. Žadam milijonus pasiglemžt, nors kol kas, be pralošimų, nieko nėra.

Su Tavo „Aušros Vartų Marija“ vis dar nesusitvarkau. Po teisybei, per daug nė neturiu noro šį Tavo prašymą išpildyt. Mat burtais tikiu—kokia nors dovana iš šventų daiktų savo mylimai yra lygu santykių palaidojimui!!! Todėl, jei kas išeis, tai, Auksei, prašysiu, kad Tu atsiųstum pinigų, o aš Tau geriau kitką užfundysiu už savus. Dėl tokios dovanos Tavęs, Niliuk, netekt sau neleisiu!

Na, o galulaišky siunčiu Tau, Mano Perle, užvaizdos ranka surikiuotus tūkstančius karštų, karštų busiukų ir linkėjimų. Tavo sieloj skendįs—

Skrupulas

1949.9.23

Mano Brangi Svajone,

Kniumbu ir vėl prieš Tave ant kelių ir giliau linkčioju negu arabų maldininkas saulei, nes dvi gromati, kaip auksas, randas po ranka iš Tavo padangės, o Tau atsakyt tik šiandien suspėju. Naujos bėdos ir rūpesčiai taip suvirškina ir išparceliuoja mano laiką, kad ir savo Aukseliui pasiskųst pavėlinu. Tau, Mano Brangi Meile, kažkodėl aš mėgstu rašyt užsibaigiant paros bėgiui. Gi ir užvakar, ir vakar „pirmosios“ reikalais buvau užimtas iki 2 val. po vidurnakčio, tad ji, kaip matai, nuvogė laiką ir mintis man galvojimui apie savo Brangiausią. Tokia pasiteisinimui istorija! Priimk padėką už anas dvi gromati. Džiaugiuos, kad mano savaitės pradžios nujautimai rišasi ne su Tavim, o su „pirma žmona“.

Vakar, neišlošęs loterijoj, nutariau toliau nebebandyt savo laimės, nes, anot Urso, nelošdamas tai tikrai išloši. Paklausysiu ir aš to Žvėrelio, juo labiau, kad Tu nežinai, ką aš su tais milijonais veikčiau!

Mini man ant kulnų, Brangi, prie mano įkyraus ilgesio ir savąjį atverdama. Norėčiau skubėt, norėčiau būt pas Tave, kai tik atsiranda tokis Tau sunkiau nugalimas ilgesys, bet kartais ir pasistengt negali. Turi sutikt su kažkieno nustatytom datom ir laukt jų toli siekiančia kantrybe, nors persekiojās valandomis ilgesys Tau kartais paperša mintį daryt savaip, nesiderinant nuogai su „pirmąja mano meile“. Vis tik aš Tau, Mano Brangi Širdie, dar ir šiandien negaliu tiksliai datuot savo atvažiavimo. Tavą ilgėsį nuramint aš kol kas tegaliu tik pažadais atvažiuoti. Bet ar tai bus nuraminimas?

Tavo prašymą dėl „Figaro“ išpildysiu. Jį užsakysiu nuo spalio pirmos 3-ims mėn. Ką gi Tu apie mano kelionę manai,

Niliuk, jei jau manai, kad mano kišenė neišneš „Figaro“ Tau užsakyt?

Su tais Tavo vaikais tai aš vis nesusigaudau. Kadaisė Tu man tvirtinai, kad kaip motina pasiryžus turėti vaikų – *bent ligi futbolo komandos*. Džiaugiausi, kad nors viena lietuvė motina inteligentė nesibaidys gausesnės šeimos. Dabar matau, kad buvo tik *badinage* *. Tu, sulaukus dviejų ir man pasiūlius susieškoti ką nors iš žuvų rasės tolimesniam jų atsiradimui, siekiančiam ligi tos ekipos, – Tu mane manai jau iš proto išsikrausčius. Taip jau nėra, tik stebiuos, kad Tu, Niliuk, apsipratai su daugelio mūsų poniučių dviejų vaikų padėtim!!! O mudviem pasent nėra galimybių, kol dar nesubrendom!

Atleisk, Aukse, už viršaus bliuznierstvas ir matyk mane padorių minčių asabą, dienų dienom ir valandom skendintį savo Svajonės begaliniam išsiilgime, bet joku būdu nenorintį ją kuo nors užgauti ar nesutikti su jos apsisprendimais, ar būti šiurkščiu. Tas, kas atrodo nepanašu į gilią meilę – tas yra pajaciškumo komponentė.

Noriu pūko švelnumu glaustis prie Tavęs, mano dienų skaidri Prošvaiste, nes manau, kad šiemet turėtų ir mudviejų turimos sąlygos pasikeisti.

Karštai bučiuoju –

T. Skrupulas

1949.9.25

Mano Brangi Širdie,

Plieki jau Tu mane bene kelintukart, kad Tau neberašau. Ką gi – turiu sutikt su Tavim puolančia ir, mušdamasis į krūtinę, prisipažinti, kad tikrai turėčiau Tau, Brangioji, daž-

niau ir ką nors malonesnio parašyt. Kaip matai, Tavo puolimams ir aš pats stoju į pagalbą prieš save. Tai pati gudriausia apsigynimo taktika! Deja, turiu prisipažinti, kad paskutiniu laiku su Tavim, Mano Auksei, tik laiko ir nuotaikos trupiniais tesugebu pasidalinti. Kadais bent šventadienis Tau priklausė, bet dabar taip kvailai visi reikalai susidėsto, kad ir didesnę dalį sekmadienio turiu „šventadarbiauti“.

Šeštadienį gavau iš p. Dul. [Dulevičiaus] per p. dr. B. [Bačkį] pranešimą, kad man dar ne laikas bėgti iš dabartinės gūžtos ir kad jis laiku praneš, prieš mano pabėgimą. Tad kol kas man rašyk, Auksei, tuo pačiu adresu [...].

Parašyk man, jei Tu orientuojiesi, kaip toli (geležinkelio linija) nuo Tavęs dačiauja ponis B. [Bačkienė] su sūnumis.

Apie savo memuarus kol kas iš p. A. Vaič. [Vaičiulaičio] nieko dar negirdžiu. Tik jau pasirodė „Vytyje“ vienas straipsnis. Suprantu, kad p. V. dar nesuspėjo peržiūrėti, nes tik ši mėnesį grįžta iš atostogų. Vis tiek manau šią savaitę kokį atsakymą gauti. O gal jis laukia mano siuntos su dainų rinkiniu, kurio vis negaliu pasiųsti, nes nesu padaręs?

Šiaip, Niliuk, kas su Tavim pritiktų kalbėti, lyg ir per daug gražiai neatrodo. Vis svarėjant ilgesiui dar vis nesimato tikslaus laiko, kada pražys mudviejų, bent trumpam, laimė. Dažnai mintimis išbučiuoju Tavo kalnų papėdes, atidaužau savo svajonių sparnus su Tavim pabūti į esamas kliūtis ir, be fiktyvių kasdieninių eilės planų, vis pasilieku be įsikūnijančio sprendimo su gan korėta galva. O Tavo apsisprendimas atsidurti pirma manęs Paryžiuje man net gėdą sukelia. Taigi, reikia viltis ateinančiomis savaitėmis.

Turbūt jau susipažinai su komentarais po Truman'o pranešimo, kad rusai atominę bombą pasigamina. Šio fakto vertinimas yra gana įvairus. Aš asmeniškai tai laikau teigiamu reiškiniu. Jis turės prisidėti prie mūsų tinkamo susirūpinimo. Tam jau yra duomenų. O be to, dabar, keršto ve-

darni, džiaugiamės, kad sunaikinimas palies ir tuos, kurie mūsų ilgai nesuprato. Tai per daug nehumaniška, bet vis tik mūsų tragedija prašosi tokio džiaugsmo.

Pajusk mane, Niliuk, išvargusį ir perpildytą Tau ilgesiu, besibastantį Tavo vienišuos kampeliuos ir siunčiantį busiukus, dažytus ilgesio kančioje –

T. Skrupulas

79

1949.9.29

Mano Miela Svajone,

Galiu patvirtinti, kad gavau Tavąjį, ir ant naujojo popieriaus. Dar šiandien tikiuosi iš Tavęs gauti ir vėl laišką, tad turiu skubėti Tau parašyti, nes ir vėl reiktų atsiprašinėti, o Tu jau veli keltis ir nekeleklupsčiauti.

Paskutinėmis dienomis esu labai užsiėmęs su aibe rūpesčių, tai net neapsižiūriu, kai prabėga kelios dienos, o savo Meilei taip ir neištenka pusvalandžio parašyti. Tikiuos, kad jinai per daug nepristvers už flirtą su „pirmąja“ meile. Juo labiau, kad „antroji“ žmonela kažkur išklydus ir mano vakarams nepajėgia duoti jaukaus tono iš arti. Gi vyrelis, skęstančio ilgesy, net ir kaulai išsenka. Kas, kad jis dažnai apsvaigsta, bent fiktyviai jį glausdamas glėbyje.

„Figaro“ jau Tau užsakiau. Tavo atsiųstas vokas man nepasitarnavo. Jau buvau užsakęs. Padariau souscription [prenumeratą], bet ne prolongment [pratęsimą]. Mat tokiu būdu man mažiau turbacijų. Gi Tau vis tiek. Nors, antraip pasielgęs, gal būčiau palengvinęs darbą „Figaro“ administracijai. Taigi, kaip žadėjau, jis Tau pradės eiti nuo 1-os spalio. Tau persiunčiu ir kvitą, gal jis gali būti reikalingas,

esant kai kuriems neaiškumams. Kartu grąžinu Tau ir voką, gal jį kitąkart panaudosi.

Vakar vakare į Paryžių grįžo iš atostogų mūsų brangi Svočia su chebra. Vadinas, baigęs p. Daktaro viengungiavimo laikas. Gaila! Praradau savo likimo draugelį – iki šiol abu vakarais bėdavodavom esą be savųjų. Kada Tu, Mano Brangi, galėsi sugrįžti pas mane?

Iš prof. Brazaičio gavau laišką, kuriame jis siūlo VLIK'o pastangomis išleisti mano memuarus. Reikės paspausti p. Vaičiulaitį, kad paskubėtų peržiūrėti, jei dar neužbaigė.

Po keleto savaitių turėsime progos pavandravot po margą svietą. Žadu ir Vokioj [Vokietijoj] atsidurti, žadu ir su Jonikiu turėti progą pakalbėti ir dar kai kur – gal ir savo Svajonę aplankyti. Apie tai kol kas nieko niekam nerašyk (turiu galvoj Jonikį ir Švogerkėlę!) Manau, kad pripratai jau tobulai elgtis ir be mano perspėjimų, bet kadangi tokius seniai Tau jau dariau, tai, kaip retą daiktą, nepalaikyk už bloga, Mano Aukse!

O iki to tenkinuosi ir esama padėtimi. Tave, kaip perlą blizgantį dumblių akmenų tarpe, glaudžiu dienų dienom prie savo krūtinės, nuramindamas sunkiai pažabojamą laimės alkį iš arti.

Bučiuoju tūkstančius kartų –

T. Skrupulas

1949.10.1

Mano Brangi Niliuk,

Šį subatvakarį esu kiek laisvesnis nuo darbų, kaip kad paprastai būdavo. Turiu tad laimę ir Tau laisvai parašyti.

Pereitam laiške teisingai spėjau. Priešpiet išsiunčiau Tau gromatą, o popiet gavau Tavo mielą. Ačiū Tau už studijas tarp Tavęs iš Svočios dačiavietės. Dabar jau tai yra nebe paslaptis ir Tavo žingeidumą patenkinsiu. Buvau manęs išnaudoti progą nuvažiuoti pas Svočią, o iš ten pas Tave, Mano Aukse. Mat ligi ten ir atgal man būtų labai mažai bi-lietas kainavęs, šiandien, kada Svočia grįžo, tai tas jau ne-beaktualu, nes ir proga prapuolė. Be to, ir kiti projektai šiuo metu prieš akis.

Savo laiške iš 9.27 Tu tikrai pasidarei į pamokslininką panaši. Net bandai mane nuo nemoralios galvosenos at-grasint. Gal veltui—aš ne visada sutiksiu, kad Tu mane su-laikytum nuo apsisprendimo pykčiui ar mano atrodančios antihumaniškos galvosenos. Ją man visad formuoja ir for-muos ne Tavo pamokslai ar tomiai literatūros, bet aplinkoj beverdą faktai!!!

Šiandien su chebra ir Piršleliu [P. Vilučiu] turėjom poros valandų pragulką—nusibastēm iki Donfert Rochereau. Ten įsitaisę visoki būdelninkai su vaikams, seniams, vyrams ir moterims, netgi šunims, įvairiausiais „stebuklais“. Kas kam—Piršlelis sukinėjosi apie burtininkus, bandydamas su-rasti savo vibracijų teorijai moralinių adoratorių, o mes dau-giau sukinėjomės prie šaunamų dalykų. Aš išlošiau šaudydamas dvi bonkas šampano. Žadam susimetę išgerti. Gaila, kad Tu vis dar toli nuo mūsų, būtų puiki proga Tau, Brangioji, lūpytes sušlapinti. [...]

Šiandien jau suradau vieną fotografą, kuris padidins „Aušros Vartų Mariją“. Ateinantį sekmadienį atsiimsiu. Tik nežinau, ar iš arti ji bus žavėtina. Mat Tavo atsiųsta re-produkcija gaminta specialiu būdu išgaunant spalvų tonus. Ten nėra šešėliuos pereinamų niuansų, bet tai išgauta sa-votišku štrichu. Padidinus tas štrichas gali atrodyti per daug grubijoniškas. Gal teks ją vertinti iš toliau, kol tie štrichai su-

silies. Taigi, jei kas ateity tai papeiks, turėsi jam pasiūlyti atsitraukt nuo paveikslo per kelioliką metrų ir tada kritikuoti.

Šiandien vakaras, kaip daugelis jų paskutiniais mėnesiais, toks sunkus, toks ilgesingas ir taip negailestingai pasigendantis Tavęs. Nors dabar aiškiau įžiūriu tas trumpas valandas, kada paskandinsiu tą žiaurų ilgesį, pajutęs Tave, Mano Širdies Karalaite, mane svaiginant savo glėbyje, bet jis vis neatstodamas, nemenkėjančiai man neduoda ramybės.

Jau sk, Brangioji, kad šįvakar giliu ilgesio sielvartu aš nugalejau erdves ir glaudžiu Tave karštai karštai prie savo lūpų—

T. Skrupulas

Aš turbūt Juozui ką nors parašiau apie baisias žmonijos sunaikinimo pasekmes, sprogus atominiai bombai, atsakydama į jo laišką, rašytą rugsėjo 25 d. (N. B. L.)

81

1949.10.4

Mano Brangus Auksei,

Gerai, kad mano Tau „neištikimybės“ Tu vertini kaip baimę Tavęs. Paprastai nesu per daug bailus, bet Tavęs reikia bijoti. Ką gi—jei meilę pakeistum išmetinėjimais?! Bepigu dar su Tavimi, Mano Miela, kad Tu toleruoji mano „neištikimybės“. Tas ir yra laidas šiokio tokio ir išorinio mudviejų meilės egzistavimo iš laiškų. Tas leidžia man pasitikėti Tavimi esant mana, kai, juo toliau, juo daugiau gali atsirasti dar išorinių kliūčių ir progų išdildyti mudviejų bendrą—vieną—gyvenimą. O vis tik laikas, toliai ir aplinka taip pat savo padaro. Padaryti bereikšmes anas numatomas

kliūtis kaip tik yra būtina tokio totalaus pasitikėjimo vienas kitu, kokį aš jaučiu nešiojās Tavo, Mano Brangi Svajone, atžvilgiu. Ir čia neturi galioti gyvenimo praktikos pagimdytos taisyklės, kaip ir daugelyje mudviejų bendrų žingsnių.

Svočia jau parvažiavo. Kad būtų dar labiau nudegusi ir panėšėtų į žalių laukų dukrą, nepasakyčiau. Priešingai, atrodo, kad buvęs anas rudumas kiek išblukęs ir lajaus kokis pussvaris kažkur pragaišęs. Kiek iš šono anksčiau man teko girdėti, jog ten tiek Svočiai, tiek mano chebrai nebuvo ištaikingų sąlygų. Patiems tekę iš aplinkinių miškų ir malkų virtuvei ant savo nugarų parsitempti ir vandenį iš kažkur toliau parsivilkti. Žodžiu, kažkas atrodę panašaus į „Reicho darbų tarnybą“, bet ne į Prancūzijos dačius.

Po kokios desėtkos dienų žadu traukti į Vokią [Vokietiją]. Nežinau tačiau, ar prieš šią kelionę (t. y. pakeliui į ten) aš galėsiu užsifundyt sau malonumą atsidurti pas Tave ir gerti iš bendrų taurių bendrą laimę? Greičiausiai tai bus man grįžtant. Tada būsiu išnarpliojęs visą eilę „pirmosios žmonos“ reikalų, tai ir su „antrąja“ matytis bus maloniau.

Nežinau, kodėl Tu, Niliuk, mane lavonu jau įsivaizduoji. Žinoma, Tau aš dabar tokiu kartais ir pasirodau. Va, kad ir vakar! Pradėjau Tau šią gromatą rašyt, pašmakšt vienas pilietis, tam neišėjus—kitas, ir taip visa kompanija tęsė nuo 12 val. dienos iki 10 val. nakties. O po to turėjau skubėti pas mūsų Svočiola, kur turėjau reikalų, ir išleisti į stotį p. Sidzikauską. Stotyje susipažinau su Tavo mama nr...—ponia Baltrušaitiene. Tikrai puiki moteris ir verta dažno patrauklumo ir sentimentų. Tai matai, kaip ir esu Tau kartais lavonas!

Tad neišsigąsk, Niliuk, jei sumanau prie Tavęs glaustis ir lavonu. Manau, nors drungno temperatūrą turėsiu, jei visokia prasme nebūsiu karštas, kokiam derėtų į Tave, Aukse,

ateiti ir svaigti savo laimės pripildytoj aplinkoj ir jaukume.

Bučiuoju karštai *nelavoniškai*—

T. Skrupulas

82

1949.10.6

Mano Brangi Karalaite,

Šiandien gavau Tavo gromatą jau iš spalio 5-tos, o dar, kaip apsižiūrėjau, nesu atsakęs į 4-tos dienos Tavąją. Neleidžiu sau suklupti šįkart prieš Tave, Brangi, kadangi paskutinysis buvo paskubintas su mūsų mielos Švogerkėlės laišku. Be to, vis pasidrasinu po Tavojo paskatinimo—per daug prieš Tave neklūpčioti. Taigi, nesilenkdamas, dėkoju, Mano Miela, už Tavuosius ir už supažindinimą su mūsų Švogerkėlės į svetimus tolius vedančiais keliais ir pirmomis gūžtomis, kurios, kaip matau, kol kas nežada juos paglemžti savam kraštui. Savos žemės sultys sugebėjo kadaise mums įdiegti tėvų žemei meilę, kurios nepajėgs gal pakeisti ir visoks svetimas materialinis gėris bei didžiausio grožio gamtos darnumas. Aš sveikinu savo Mielą Švogerkėlę už jos meilę saviems slenksčiams, išreikštą noru pirmais skatikais išpirkti kelią į mūsų Rūpintojėlių šalį. Kartu pavydžiu Jų gyvenime laimės, kuri su taip giliu pasiilgimu yra mano širdies kviečiama atklysti pagaliau ir ilgai, ilgai svečiuotis mudviejų, Brangi Svajone, tarpe. Tačiau šiandien turime tenkintis tik ilgom pynėm saldžių svajonių, savo labiausiai laime galintį šypsis gyvenimo tarpą atiduodami ne sau, bet Jai. O mano kasdieniniai rūpesniai (dažnai jie, turiu prisipažinti, nuvagia labai negailestingai man Tave) bazuojasi laime ne-

pavėlintai į ten sugrįžti ir jausti save dalyvaujant prasklaidyme anų krauju varvančių debesėlių. Noriu tikėti, kad likimas leis mano rūpesčiams sunykti pasisekimuose ir tenai – Nemuno pakrantėse – mes galėsime laisvės prieglobstyje lūkuriuoti tėvynės nostalgijos, bado ir žmogaus paniekinimo iškankintų tremtinių, artėjančių į savo lopšius iš Rytų, Vakarų ir Pietų. Tikiu, jog ir iš Švogerkėlės į Dangu breną maldos žodžiai bus svarūs mūsų ar mano pasisekimams. Palieku ir paliekame jai visad už tai skolingi padėka. Tai yra didžiausia moralinė satisfakcija mano statuso pilkiesiems žmonėms. Žinoma, jausiuosi suklautojės Švogerkėlės poterėlio intenciją, jei ji, meldama mudviem laimės, pamiršta mano angažamentus „pirmajai“ mano meilei. Bet to iš jos nesitikiu. Nepamiršk jai, Niliuk, nuo manęs įversti į voką riebaus, švogeriško busio ir didelį glėbį linkėjimų nesudužti pirmoms optimistinėms nuotaikoms naujame kontinente.

Mielo Svočiolo prikalbintas, vakar nuklydau pas Tavo kolegą – galvos daktarą (nosies, gerklės ir ausų). Jis įpiršo man kokią tai ligiūkštę – sinus ar sinusitą. Tai, berods, nosies kanalų kremzlių ir kaulų netvarka. Sako, nuo daugkartinio persišaldymo. Dabar turiu kiekvieną dieną pas jį pasirodyti. Jis mane terlioja su penicilinu. Noriu, kad tą kvarabą iki mano kelionės išvaikytų. Aš pats nenoriu prisipažinti, kad tai liga, bet jeigu jau viršininkai ir Tavo kolegos į tai kitaip žiūri, tai turiu nusileisti [...]. O jūs, medikai, tai nesisimulkinat, kiekvieną dieną turiu pas jį palikti po rundinę tūkstantį.

O kaip Tau su apšvieta, ar gauni „Figaro“, kaip kad turėjo popieriai rodyti? Turbūt norėsi, kad ir rėmus užfundyčiau Aušros Vartų Marijai? Jei taip, tai parašyk, nors geresnių šiuo tarpu gal neišgalėsiu.

[...]

Dėl Mme Broche kam Tau, Brangioji, nervintis? Lai jie nervinasi ir tebūnie sąžinės balso persekiojami, kurie bjauriai užmerktomis nuo mūsų kančių akimis slenka per gyvenimą, nedrįsdami susimąstyti ties mūsų tragedija. Tad palik jai nervintis, Mano Meile! Nesijauskim pasaulio elgetom, bet daugelį, jų gėdai, laikykime mūsų nelaimių kaltininkais.

Ir pabaigai – mintimis bučiuoju Tavo brangius skruos-tus, dažydamas savas dienas mudviejų ateities laime, kuri manais linkėjimais tegul ir dabar Tave nuolat lydi.

T. Skrupulas

83

1949.10.9

Mano Brangi Niliuk,

Klystu į Tave iš savos pilkumos šią sekmadienio pavakarę, kad surasčiau tos šventiškos nuotaikos, kurią tik Tu, Mano Brangioji, gali šiandien suteikti. Manau neapsiriksiu mintydamas, kad ir Tu šiandien suradai akimirką atsakyti savom svajom į link Tavęs sklindančias manąsias. Lyg ir girdžiu panašaus darnumo muzikos garsus, gimusius iš mudviejų dvasinio gyvenimo harmoningumo. Ir šis mudviejų kelionės po žemę lapas paliks ateičiai kažką brangaus prisimintino, nors ne kartą jį norisi turėti su kiek kitokiomis mudviem apystovomis.

Šiandien pas mane turėjom tradicinius pietus. Dalyvavo, žinoma, Ursas ir Dzikis. Kaip paprastai, visai puritoniškai – grynai vyriškieji. Nauji mūsų rūpesnių pagimdyti projektai, puoselėjami visų kartu gausiais ir ilgais vakarais, mus vis suartina giliau ir dildo nedraugiškumą, kylantį iš skirtingų pasaulėžiūrų. Po pietų kartu nuklydom į Vincennes miškus.



Juozas Lukša-Daumantas vieno Paryžiaus viešbučio kambarelyje 1948 metais rašo savo knygą „Partizanai už geležinės uždangos“.

Nuotr. N.Bražėnaitės.



Daumantas Paryžiuje 1948 metais.

Nuotr. N. Bražėnaitės.



Nijolė ir Juozas Lukšos savo vestuvių dieną. 1950 m. liepos 23.





Prelatas Mykolas Krupavičius tarp jo sujungtų jaunavedžių — Nijolės ir Juozo.

Gretimame puslapy — Nijolės ir Juozo Lukšų vestuvių dalyviai. Iš kairės, sėdi: dr. Petras Karvelis, prel. Mykolas Krupavičius, Nijolė ir Juozas Lukšas, dr. Veronika Karvelienė. Stovi Vlada Brazaitienė, Ugnė Karvelytė, Birutė Prapuolenienė, Juozas Brazaitis. Nuotrauka taip pat vestuvėse dalyvavusio Levo Prapuolenio.



Juozas Daumantas su Nijole Bražėnaite Tübingene 1950 m.



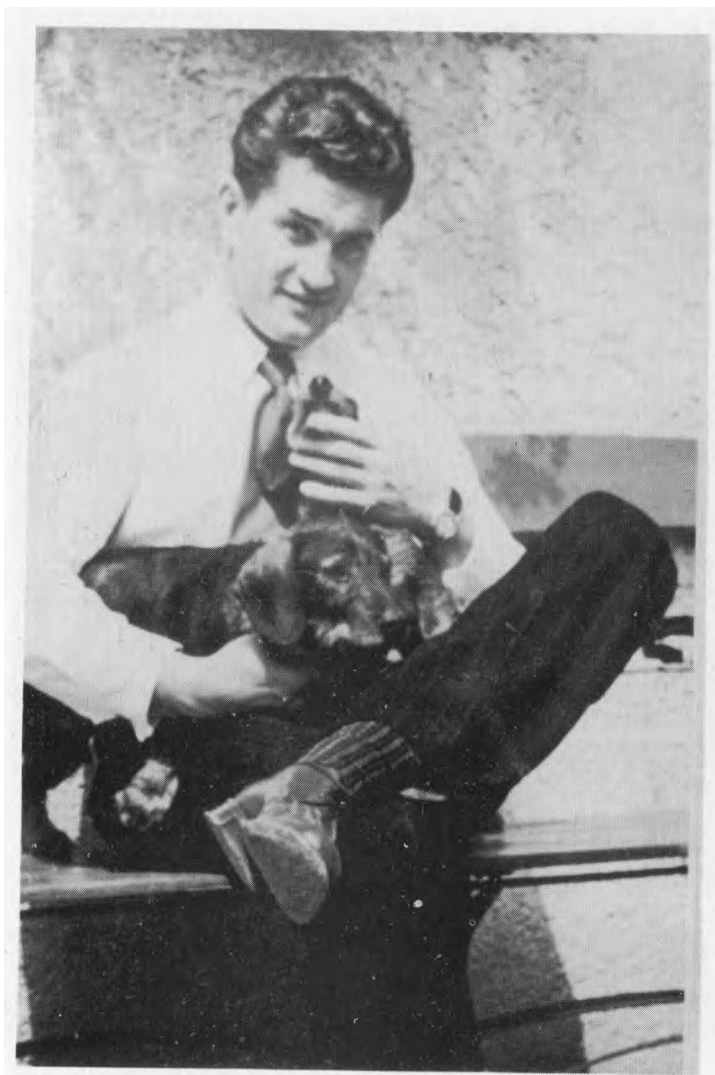
Nijolė ir Juozas jų povestuvinės savaitės metu.





Nijolė ir Juozas kalnuose, Traifelbergo parke, netoli Tuebingeno 1950 liepos 25 d. Nuotr. Levo Prapuolenio.

Gretimame puslapyje — tame pačiame Traifelbergo parke su svečiais. Iš kairės: Julijonas Būtėnas, Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė, prel. Feliksas Kapočius, Birutė Prapuolenienė, Juozas Lukša-Daumantas. Nuotr. Levo Prapuolenio.



Juozas Lukša prie viešbučio Traifelbergo parke.

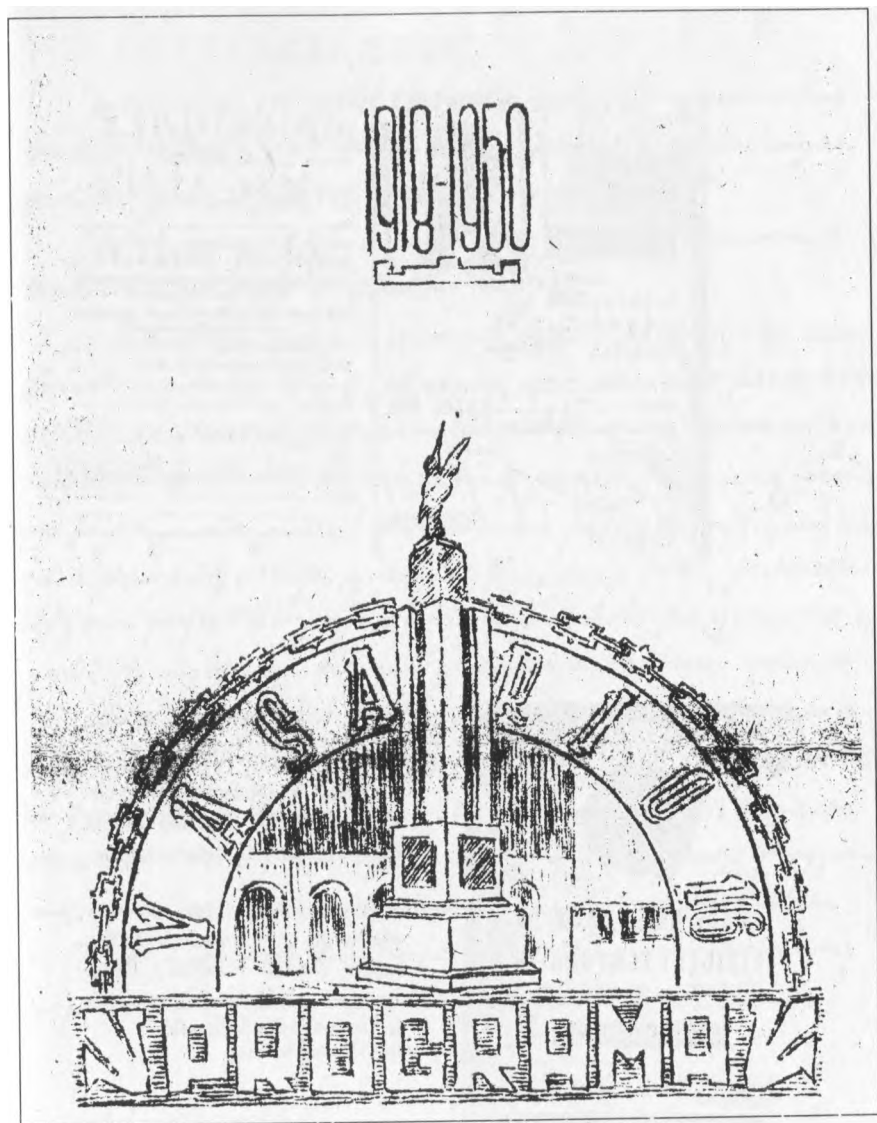


Juozas Daumantas Traifelbergo parke.

Nuotr. N. Lukšienės.



Juozas Lukša su bičiuliais Vokietijoje. Iš kairės, pirmoje eilėje: Stasys Balčiūnas, Juozas Brazaitis, Jonas Pajaujis. Antroje: Stasys Daunys, Vytautas Vaitiekūnas, vidury Juozas Lukša, Julijonas Butėnas, kun. Stasys Yla, Levas Prapuolenis.



Juozas Lukša 1950 metais Paryžiuje nupiešė Vasario 16 dienos minėjimui programos viršelį.

Mielas Briciulis,

neturidamas galimybių rūpintis savo atminimų pasirodymu
spaudoje, su dideliu pasitenkinimu satinku Jūsų ryžtą dėti pastangas,
kad „Partizanai už Septyniolikos Uždangos“ išvyktų į pasaulį.

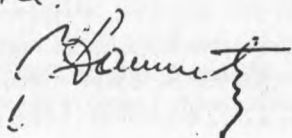
Talieku visad Jums skolingas gatra padėta už atminimų li-
teratūrinio apdirbimo ir išleidimo rūpinimą.

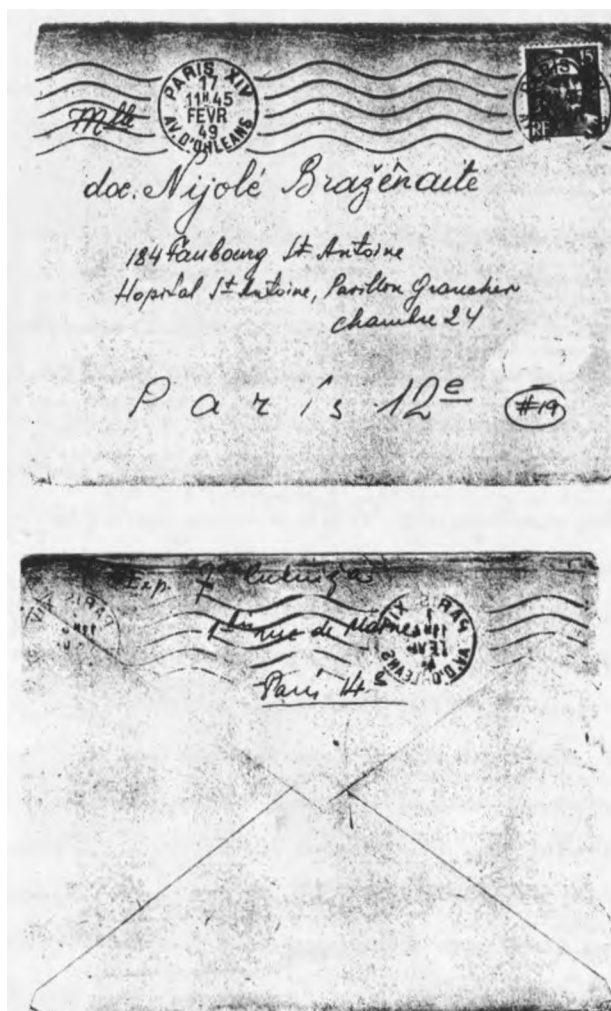
Skaitytojai pasigęs sauresnio ralinio apibūtinimo šiau-
nanti raudonoji terora, bet manau, kad, belaukiant panašaus
beikalo iš autoriaus lengvai oledančio pūkties, bus naudinga
susipažinti ir su mano užfiksuotomis pergyvotomis Lietuvos gyveni-
mo įvykių nuotrupomis. Prisiminimųso patirtų įvykių magi-
ka, būdama lapatinga visiems Lietuvos kampeliams, padės skai-
tytojams pažinti tikrąjį aprašomojo laikotarpio gyvenimą ir
jį atskirti nuo užsienyje mėgiamo je rašdomo klaidingų spūstern.

Ko mano patirtus faktus bus galima tikrinti jų vykimą
vietai, jau dideli obrymuma aprašyme įastų vietių bus išskirti iš
sio gyvenimo. Ši realybė itin verti mane, naudojantis iš krašto
atsiminimais užrašų nuotrupomis ir atmintų nūstojamais progym-
nimais šiuos prisiminimus užfiksuoti spaudoje atities kartoms.

Tiems, kurie man šią progą suteikė, Jums ir visiems, kurie
sorepastangomis prisidės prie knygos paruošimo, tauri-
paldijoniška ačiū.

1948 rugpjūčio 26 d.

! 



Daumanto laiško Nijolei voko faksimilė. Laiško siuntėju Daumantas pasirašė kaip J. Rukuiža. Sekančiuose dviejuose puslapiuose – Daumanto laiško, rašyto Vasario 16 proga 1949 metais, faksimilė.



Lietuvos partizanų vadų pasitarimo dalyviai. Kairėje, priklaupęs – Juozas Daumantas. Pasitarimo nei vieta, nei laikas nežinoma.



Juozo Lukšos partizanų grupė, 1950 m. spalio 3 grįžusi iš Vakarų. Iš kairės: K. Širvys (Sakalas), J. Lukša (Daumantas-Skirmantas), B. Trum-pys (Rytis). Nuotrauka paimta iš knygos „Nenugalėtoji Lietuva“, išleistos 1993 metais Valstybinės leidybos centro Vilniuje.



Grįžęs iš koncentracijos lagerio, Lukšos-Daumanto kovų draugas Povilas Pečiulaitis 1973 m. pastatė mažą kryželį Daumanto žuvinio vietoje, Pabartupio km., 9 km nuo Garliavos.



P. Pečiulaičio pastatytas kryžius tarybinių aktyvistų buvo išverstas ir paslėptas miške. 1988 m. su Kauno Tremtinių klubo pagalba kryžius buvo surastas ir vėl pastatytas.



Šalia Povilo Pečiulaičio pastatyto mažo kryželio dabar miško fone iškilęs baltas kryžius, kurį 1989 metais pastatė Garliavos sąjūdininkai.



Nijolė Lukšienė ir Juozo Lukšos brolis Antanas 1991 m. rugsėjo 3. d. prie naujai pastatyto kryžiaus.

Ten šiuo metu gana žalia—lyg pavasarį. Nors jau spalvis, bet dar gerokai šilta ir žolėj dar teko pasivoliot. Tik mano chebra man neleido primigt—baiminosi, kad mano sinusitas nesusikompliciuotų. Mat ir jie nori mane laikyti „ligoniu“. Dzikis tai dabar iš mudviejų tariasi turįs teisę juoktis. Prieš kiek laiko Ursą apipjaustė, o dabar mane terlioja. Gi tas Dzūkas vaikščioja kūdu, o mediciniškos pagalbos taip ir nebereikalingas. Žinoma, pastebimos.

Nežinau, ar Tu man, Aukse, galėsi parašyti, kai aš būsiu Vokioj [Vokietijoj]. Gal tik manieji Tave pasieks. Todėl dabar noriu Tavęs pasiteirauti, ar galima bus gauti pas Tave kur nors prisiglausti, kai atvyksiu. Žinoma, prieš tai Tau pranešiu. Pas Tave manau užsukti iš Štrasburgo. Jei Tau nesudarytų sunkumų, gal man gali patarti, kaip iš Štrasburgo iki Tavęs nusikasti. Jei neturi sąlygų tam pastudijuoti, didelių pastangų nedėk—surasiu ir pats, bet būtų gera tai žinoti pirma laiko, kad galėčiau iš ten išvažiuoti tinkamu laiku. Čia be keleto persėdimų neapsieisiu. Mano pasirodymas turėtų būti tarp 2-4 savaitių. Kiek laiko pas Tave buvosiu, šiandien nesiorientuoju—tai padiktuos mano „pirmoji“ meilė.

Poniai Baltrušaitienei prisistačiau nuliumi. Manau, kad ji apie mano egzistavimą žinojo. Tarp vyrų ir žmonių paslaptys dažniausiai nebūna paslaptimis. Nemanau, kad p. p. Baltarušaičiams čia galiotų išimtis. Juk p. prof. [Baltrušaitis] puikiai žino mano ilgalaikę padėtį.

Pabaigai nedeldienio skrendu į Tave, Mano Aukse, minintis bučiuodamas Tavo brangius skruostus ir nekantriai laukiu gerti mudviejų laimę Tavo aplinkoj.

T. Skrupulas

1949.10.11

Mano Brangi Niliuk,

Skubu Tau sumest keletą žodžių, nes už keliasdešimt minučių laukiu savo draugelių, o turiu Tave perspėti, kad paskutinį laišką man gali rašyti tik penktadienio ryte, kad jis mane pasiektų ne vėliau, kaip šeštadienį (spalio 15). Pirmadienį anksti ryte savo gūžtą turbūt apleisiu. Pasidarysiu keliaujančiu. Taigi žiūrėk, Mano Auksei, kad man skirti Tavo laiskai nepatektų pas p. Pr. Dul. [Dulevičių].

[...]

Šiandien gavau Tavo rugsėjo 10 d. laišką. Labai apgailestauju, jog tik po mėnesio. Tu jau man pradedi darytis nebeaiški. Net mėnesius, ne tik dienas sumaišai. Rašai man, kad turėsiu Tave labai mylėt. Tikiu, nes manyje kyla abejonių, kad Tau galva yra kažkieno susukta. Ar nereikia man griebtis konkurencijos rolės?!

Nors perspėji, kad rėmų A. V. M. [Aušros Vartų Marijai] nefundyčiau, bet jau vėlu. Turėsi tenkintis mano skoniu, pamiršus savą ukvatą.

[...]

Jei būtume apsisprendę prieš Vokią susitikti, tai pirmadienį jau būčiau gėręs nepasotinamai Tavo teikiamą laimę. Bet gerai, jog apsisprendėm priešingai. Manau, kad mane grįžtantį mažiau kas kontroliuos, nes mažiau būsiu visus interesusojąs.

Neužsigauk, Mano Svaja, kad rašau tokia riebia kalba. Žinai, kad ilgesys mane iš nuosaikumo ribų išmuša. Negi aš kaltas, kad Tu, kaip kerinti burtininkė, pavergei mano protą ir širdį, išpūstačiai mano bernelio šventą ramybę, mano

ciniškumą dažnu romantizmu pavertei. Tu esi mano laimės valandų kaltininke ir Tau, Mano Brangioji, keršys Tavo su-
naikintos mano dabartinių dienų juodos dėmės ir pesi-
mizmas.

Kada aš pas Tave atsirasiu tiksliai ir kiek dienų būsiu, parašysiu tiesiog iš Vokios, kai visa tai paaiškės. Man—nežinau, ar Tu galėsi rašyti. Greičiausiai aš būsiu nuskriaustas. Tą turėk omeny, Mano Brangi, kai pradėsime suvedinėti mudviejų keliaklupsčiavimo balansą!

Priimk beribės meilės ir ilgesio manus busiukus ir linkėjimus, kuriuos galimybė Tau pasiųsti yra šio tamsaus mano vakaro šviesa.

T. Skrupulas

Nežinau, kas Juozą kontroliuodavo (žvalgyba?). Du tokius trumpus manęs aplankymus jis derino su kokiom nors kelionėm, susijusiom su vis toliau atsidedančiu grįžimu į Lietuvą. Galbūt jis nenorėjo, kad jam kas nors prikištų, tad mano aplankymus stengėsi laikyti visiškoje paslapyje. (N. B. L.)

1949.10.17

Mano Brangiausia,

Didelė krūva guli laiškų nuo Tavęs, o kada aš Tau parašiau, tai nė neatsimenu. Tikriausiai, netoli savaitės. Tai vis pasiutusiai striuka su laiku. Nusijuoksi, kad taip teisinuosi. Žinau, kad Tu turi, Mano Aukse, tikėt manim. Tikrai ir vakar, sekmadienį, dirbau po vidurnakčio.

Dėkoju Tau už visus laiškus. Bijau juos nuodugniai suskaityti, nes tikrai daug.

Atleisk, kad ir dabar negaliu ilgai Tau rašyti, nes bėgu į konsulatą.

Tau, Auksei, parašysiu rytoj iš Reutlingen'o.

Karštai bučiuoju –

T. Skrupulas

86

1949.10.19

Mano Brangus Auksei,

Šiandien noriu užverst savo buvusios tylos periodo paskutinį lapą ir savo Brangiausiai gal ir kasdien nepašyktėt po gromatėlę.

Vakar atvykau į Vokią. Prof. Braz. [Brazaitis] atvežė mane į kokią tai miestelį, kurio dar nė vardo nežinau. Apie 12 km už Pfullingeno (Vlikingeno). Gyvenu labai prašmatniam viešbuty. Tiek pastatai, tiek aplinka yra be galo puikūs. Galiu su Tavim konkuruoti. Vien už kambarį moku 10 DM per dieną. Žinoma, turiu dvigubą kambarį. Nenustebk, kad man tokio reikia, bet jį tokį turėjom imti, nes kitokio nebuvo. Dabar visas namas susigadija. Čia ir visus pasitarimus su tūzais turiu, čia rūkoma, pliauškiama ir čerkelė išverčiama. Žinoma, būtų dieviška, jei tą visą aš galėčiau Tavimi pakeisti – Mano Miela Svaja.

Šiandien dar turiu prisiminti Tavo paskutinius laiškus, gautus Paryžiuje. Matai, koks aš buvau latras – į visus atsakiau tik vos vienu šiaip ne taip prikeverzotu puslapiu. Atleisk man, Brangioji, nes su laiku buvo be galo striuka. Be to, jaučiu sąžinės graužimą, kad Tu viename mano laiške juokais prakištą „konkurentą“ galėjai suprasti tikrai mano min-

tyse egzistuojantį. Tą aš sprendžiu iš Tavo paskutinio laiško. Taip jau nėra, Mano Niliuk. Ir taip nėra jau nuo seno laikotarpio. Leisk man tikėti, kad ir Tavo sūresni žodeliai man buvo su humoristiniu atspalviu.

Kelionė iki čia buvo gana puiki. Iki Štrasburgo kupė buvom tik trise: du (pora) senoki prancūzai ir aš. Jie buvo gana malonūs, visą kelią kalbėjomės apie Lietuvą ir dabartinę jos katastrofą. Kaip kiekviename mūsų žingsnyje, taip ir šiuo atveju, juos pastebėjau begalinio naivumo esančius. Visiškai nieko nesiorientuoja apie mūsų namų padėtį ir apie mūsų žudikus ivanovus. Dar jie ir šiandien atsistoja prieš mus su naiviu klausimu – „Vai, gal rusai ne geresni už vokiečius?!" Su kokia kantrybe reikia toliau kalbėti su tokiais tipais! Žinoma, jie nekalti. Buvo laikai, kai mes buvom panašiai akli. Mums daug kainavo – ir jiems ne mažiau kainuos Maskvos pažinimas.

Bet gana politikuoti!

Priimk geriau manosios sielos jungimąsi su Tavąja spalvinguoju rudens laikotarpiu ir lakia fantazija pajusk mane atkylantį link Tavęs nuo Vokios pakriaušių link Sancellemoz'o.

Karštai bučiuoju –

T. Skrupulas

P. S. Jei kartais gautum ką nors iš Lenkijos, skubiai persiųsk Svočiolui [Dr. Bačkiui] – ačiū.

1949.10.20

Mano Brangi Niliuk,

Šiandien pilu Tau iš Pfullingeno. Esu atsidūręs prof.

Braz. [Brazaičio] užuovėjoj. Vakar Tau parašiau iš Trai-felberg Hotel – tai tas, kurio nė vardo nežinojau. Dieną ap-vaikščiojau visas apylinkes ir apsidairiau, kur besas. Pažinau, kad prie pat Uracho pilies. Kai kas siūlė net užsukt į pilį pasipiršt. Sako, esama joje dviejų kunigaikštyčių, tik ge-rokai aptrešusių – maždaug po penkiasdešimt metų. Na, tai ir nepasiukvatijau. Tik nepagalvok, Auksei, kad tokiu atveju užmiršau, jog Tave turiu. Celebato laikaus kiekvienam žingsnyje.

Čionykštė aplinka žymiai pasikeitus, lyginant su pernai metais. Likę tik trupiniai žmonių, kuriuos pernai su Jonikiu matėm, su kuriais gėrėm ir sutartinai traukėm „VLIK'o himną": „alpsta moterys baltųjų negrų glėby aistringai..." Tik Julijoną [Būtėną] dar ypatingu sutapimu sutikau, tai nors savo pozom primena pernykštį jaukumą.

Girdėjau, kad jau ir Kisieliai išvažiavo. Petras buvo pas-kutiniu.

Ruduo čia gana puikus. Saulėtos dienos ypatingai teikia daug malonumo juo gėrėtis. Nesigailiu, nepaisant visko, kad iš Paryžiaus iškilau „atsivėdinimui".

Šiandien man pavojinga aplinka daug rašyti. Skubu. Ti-kiuos rytoj turėti palankesnę aplinką ir daugiau laiko.

Tad iki rytojaus, Mano Auksei, su karštais sielos bučiniiais.

T. Skrupulas

1949.10.22

Mano Brangi Niliuk,

Kaip matai, savo pažadų perdėm neišpildau. Žadėjau

kasdien Tau sulipdyt po gromatėlą, bet lyg ir neišeina. Tokios jau mano dažnai keistos ir nesuprantamos apystovos. Tikėjau, kad būsiu daug laisvesnis savo pragulkoje, bet yra kiek kitaip.

Išeinant iš tų aplinkybių, prisipažinsiu, kad sunku ką nors padoresnio Tau ir parašyti. Tupiu per dienas naujoje vietoje, kambaryje užsivertęs įvairiais darbais darbeliais, ir „švampiu pypkę“, anot Jonikio. Negaliu dar ir šiandien numatyti, kada atsibos man šitos galinkos ir jas pakeisiu Tavąja. Viena tik galiu išsistarti – kad dar vis ne po poros dienų, o po truputį didesnio jų kaupio. Manau, kad poros savaitę bėgyje aš būsiu tikrai pas Tave.

Šiuo metu buvoju – gyvenu su Tavo geru pažįstamu, p. Julijonu B. Nuo jo asabos siunčiu Tau nuoširdžiausius sveikinimus ir linkėjimus. Laikykit, kad šiuo metu jis man pakeičia Tave. Tas galioja valandomis bliuznijant ar ir rimtomis problemomis užsiiminėjant.

Tau, Niliuk, niekad nerašau, kur, kada aš randuosi. Mat, man būtina prisilaikyti tokios tvarkos.

Atleisk, kad ir su Tavimi mintimis buvoti stokoju laiko. Gal neužilgo turėsiu atostogų, tada drauge bent sieloj pagyvensim.

Glaudžiuos prie Tavo brangių skruostų ir karštai bučiuoju –

T. Skrupulas

Paryžiaus nesugebėjau Tau ką nors padoraus parašyti. Ką gi rašysi, jei nebuvo laiko, nei progų Tavimi gyventi ilgas valandas? Įvairūs „pirmažmoniniai“ reikalai ir niekad vieno nepaliekanti kompanija Tau mane tikrai kuriam laikui buvo nuvogę. Tikiu, kad Tu, Mano Niliuk, puikiai supranti, kokių pajacų aš dažnai turiu nusiduoti, ar ir tikrai tokiu būti.

Šiuo laiku esu kiek laisvesnis nuo kompanijos. Dažniausiai dirbu tik su Julijonu, bet dėl tam tikrų sumetimų negaliu Tau iš čia rašyti. Šis laiškas taip pat bus vieno žmogaus nuvežtas kiek toliau nuo mūsų rezidencijos ir įmestas pašto dėžutėn. O tokių pasitarnaujančių žmonių retai kada sutinku, be to, nesinori dažniau sutinkamus apsunkinti. Žinai, kad mano stone neturi niekas kitas egzistuoti, arba egzistuojantys dalykai pridengti „pirmažmoniniais“ reikalais. Štai kur pakastos priežastys, Mano Brangioji, kad Tavo Skrupulas ir laiškais yra tikrai skrupulingu. Tačiau už tai neturėtum per daug pykt, Niliuk, juk aš šiuo metu esu daug labiau nuskriaustas – iš Tavęs niečnieko negaliu gauti.

Gyvenu labai puikioj kurortvietėj. Šiandien nuostabus rytas. Dangaus mėlynėj jokio debesėlio. Nuo pat saulės patekėjimo pro atvirą langą švelniai skambindami sveikina mane kalnų bandų skambučiai. Vieną dieną su Julijonu žadame kartis į kalnus, tik vis darbo neapsivaikome. Turbūt sekmadienį tai užsifundysim. Tik bijome „lekierkas“ sudirbti, nes kitokių batų su savimi neturime. [...]

Tikiu, kad nuo Švogerklės gavai kokią antrą gromatą. Kas liečia mano jai linkėjimus, tai gal jau Tau, Mano Meile, nereikia nė priminti.

O kaip būtų puiku, kad ši mano vietovė, ar Tavoji, priartėtų viena prie kitos. Man šiandien prisimena Tavo kadais pasakyti žodžiai – kad mudu turėsime kada nors būti labai laimingi, nes dabar mūsų laimė aplinkybių skaldoma tokiais toliais, kurių dažnai neįstengiame įveikti.

Šiandien nuo savo kalnų papėdės siunčiu Tau, Mano Miela Svaja, karštus busiukus ir ilgesį, o šeštadienį ar sekmadienį, užkopęs ant kalnų, bandysiu ir vyzdžiu Tave pabučiuot, nes girdėjau, kad nuo mūsų kalnų visa Šveicarija matyti.

T. Skrupulas

90

1949.11.4

Mano Brangus Auksei,

Kai šis laiškas Tave pasieks, spėju, nesuklysiu manydamas, kad Tavieji nusiteikimai bus tolygūs sulaukus prisikėlusio lavono iš grabo. Tikrai nuo praeito laiško laiko tarpas gali panašią atmosferą sudaryti.

Bevažinėdamas buvau gavęs tokios stiprios formos anginą, kad ir tikru lavonu vos nepasidariau. Dar ir šiandien prideramai negaliu išsižiot. Laimei, kad aplinkoje apie tą ligą nusimanančių žmonių nestokojo, tai šiaip taip išsikapsčiau.

Kaip Tu, Mano Brangi Svaja, šiuo metu laikaisi? Pas mus dideliai rūkanas ruduo. Ar jis toks ir pas jus? Išeinam su Julijonu iš savos stubos, tai po „pragulkos“ vos surandam savo lizdą [...].

Kaip Tau su sveikatėla esant panašiems orams, kaip ir Tavo visai milijoninei bendruomenei.

Sekančią savaitę žadu vėl atsidurti Svočiolo padangėje. Tą pat savaitę manau ir savo Mielą aplankysiu. Tu, Niliuk, būk maloni ir parašyk man laišką su keliais žodeliais adresuodama Svočiolui, tik, prie jo vardinių raidžių, dėk ir manąją – „J.“ Stenkis, kad tą gromatėlę aš gaučiau apie trečiądienio vakarą (lapkričio 9). Tai aš Tavęs prašau daryti

todėl, kad pats nežinau, kaip ilgai būsiu Svočiolo padangėj ir kur gyvensiu. Dėl visa ko, kad kartais laiško neatidarytų Svočiolai (kuo aš netikiu) rašyk šaltai, tik pranešdama trumpai, kaip laikaisi, ar galima pas Tave pasirodyti ir pan. „smulkmenas“.

Galėčiau aš pas Tave užsukti ir antradienį (keliaudamas pas Svočiolą), bet man bus parankiau anaip.

Apie dabartines savo pilkas dienas aš sunkiai ką galiu Tau parašyti, tiksliau sakant, nieko negaliu rašyt.

Memuarai atsidūrę mirties taške. VLIK'inė kontrolė bijosi imtis atsakomybės už galimas kilti represijas, memuarams išvydus dienos šviesą.

Tokios kasdienybės fone galiu tik slinkti vėlyvo vakaro mintimis į Tave, mano Brangioji, ir, siūsdamas tūkstančius sielos busiukų, nekantriai laukiu sekančios savaitės galo.

T. Skrupulas

91

Paryžius, 1949.11.10

Mano Brangus Niliuk,

Vakar gavau Tavo ekspresinį. Būtų tikrai buvęs daugio sugriuvimas kartu, jei aš nebūčiau Tau parašęs, o Tu man ekspresu atsakiusi, šio išvengta tik Tavu skubėjimu.

Kaip jau patyrei, aš buvau labai ir labai „tingus“ Tau, Brangioji, gromatas skribinti. Bėgu pats sau už akių, kad manęs nebartum.

Šiuo kartu Tu vėl negausi savo siūlymų sekančiai savaitei įsikūnijimo. Buvau manęs pas Tave užsukti 11.12-tą ir 13-tą, o iš Tavęs dumti į Vokią. Kadangi šios dienos Tau

užimtos, tad, mano brangi Niliuk, mudviejų kartu buvojimai vėl nusitęsia, nes 14-tą turiu būti Vokioje. Tad pas Tave užsuksiu tik iš ten grįždamas. Manau, tai bus po dviejų savaitių. Gaila, kad Tu man į tenai negali rašyt, bet aš Tau pranešiu apie atvažiavimą, jei pats pirma laiko nepasirodysiu.

Tavo „Aušros Vartų Marija“, apkeliavus daug pasaulio, šiandien iš Paryžiaus išsiunčiama link Tavęs paštu, nes bijaus, kad, taip velkantis reikalams, ji visai nusinešios. Busiukus už ją pasilieku sau teisę atsiimti, jie kartu su ja nekeliauja. Žinai, Niliuk, buvodamas Vokioje, turėjau tiek visokių rūpesčių, kad Tavimi pradėjau gyventi pirmą kartą prisirišimu tik atsidūręs Prancūzijoje. Dabar truputį nusivyliau, kad reikia vėl tiek kantrybės, ligi Tave pamatysiu. [...]

Sakyčiau, net dvasios busius nuvagia. Šiandien vakare išvažiuoju į Strasburgą, tai jusk apie 3 val. nakties, kai Tave iš ten bučiuosiu.

O dabar karštai, karštai Tave glaudžiu prie širdies.

Tavo *Skrupulas*

92

Egem, 1949.11.18

Mano Brangi Niliuk,

Siunčiu Tau nuoširdžiausius sveikinimus ir linkėjimus nuo antrojo atviruko pusėj matomų kalnų pakrausčių ir negaliu nusišvęsti neišreiškęs ilgesio būti panašiose papėdėse abiemis kartu.

Bučiuoju –

T. Skrupulas

1949.11.26

Mano Brangi Niliuk,

Kai gausi šiuos mano žodžius, sakysi, lavonai savų karstų atvožus žeria nuo savęs pairusius. Vis dėlto netikiu, kad per daug blogai apie mane pamanytum... Tiesa, esama ir dabartinė kasdienybė malonių properšų, kada Tu – tik Tu – manyje esi ir sugebi nukonkuruoti „pirmąją žmoną“.

Jau ne vienu kartu Tau buvau bandęs rašyt, bet pradėt ar pabaigt taip ir netekdavo. Sutinku, kad visa tai užfiksuotum ir paliktum anai didžiajai mudviejų dienų atskaitomybei.

Kaip matai, Mano Auksei, po tos nedėlios, kai neleido aplinkybės man Tave aplankyti, tai ir iki šiol nesurandu progos atsidurti pas Tave ir pasijust laimingu. Tenkinuosi vien iki ilgų nakties gilumų gyvendamas mintimis Tau, užmiršdamas, kad jau seniai pavargo ir dangaus žvaigždės, spindėdamos mano džiaugsmui. Manau, jog ir Tavai, ir manai aplinkai jos yra lygios džiaugsmo komponentės.

Šiuo metu, po ilgo bastymosi, esu pas Jo šventenybę kan. Kapočių. Čia pat ir prof. Yla, prof. Šidlauskas, dr. Vaišnoras ir mano mielas Julijonas. Kaip matai, Auksei, visi yra dvasiški viešpatys, net ir Julijonas yra vadinamas Tėvu Palikarpu. Prikergė ir man sinonimą – kun. Juozas. Tik nemanyk, Niliuk, kad ir Tavo atžvilgiu aš pasiliksiu kunigišku, šią aplinką, kuri yra be galo maloni, pakeitęs Tavą, norisi vadintis „Tavo Juozu“.

Šiuo metu čia laukiu pasirodant Jonikio, o po to su juo gal pas Tave užsuksim, žinoma, aš vienas norėčiau Tave matyt.

[...]

Dėkoju Tau už laišką, kurį persiuntei Svočioliui, gautą iš vyzdžiu neaprėpiamų kraštų.

Iš svočiolo girdėjau, jog kažkas ne visai giedro buriasi mūsų brangios Švogerkėlės toluoj. Nenoriu tikėti, kad tai tiesa. Nepamiršk jai nuolat linkėjimų ta prasme.

Mintimis klysdamas į Tave, Mano Svajone, siunčiu karščiausius manus bučinius, džiugindamas save viltimi Tave greit išvysti.

T. Skrupulas

Dr. S.Bačchio žiniomis, kiek iš Juozo laiško supratau, Australijoje mano seseriai Vidai turbūt atsinaujino plaučių tuberkuliozė. Ji po karo labai sunkiai sirgo ir vos nemirė. (N. B. L.)

94

1949.12.7

Mano Brangi Niliuk,

Po anos kiaurymės vakar gavau ir antrąjį Tavo laišką, kaip paprastai datuotą dviem dienom pirmyn. Tikrai, atrodo amžinybe tas laikotarpis, kuris man neleido iš Tavo pusės gauti nė vieno laukiamo dienos pilkumai nuskaidrinti žodelio. Nenustebk tačiau, Niliuk, kad į taip mano vertinamus Tavo laiškus buvau toks nerangus reaguoti.

Dėkoju Tau už Jonikio atvežtą megztuką. Jis visais atžvilgiais yra puikus. Neįsivaizduoju net, kuo aš Tau už jį galėčiau atsilyginti; čia ir busiukinis matas bus per menkas. Kiekviena jame įnerta akis man vis primins, kad tai vis būta Tavo kruopštumo man.

Mane džiugina, kad Tu jau nepripažįsti sveikatelėj šlubavimų. Tegul rudeniu Tau dainuoją kalnai išnaikins bet kokius plaučių kiaurymių pėdsakus. Ta linkme Tavo laikysena man suteikia didelio džiaugsmo.

[...]

Esu išmuštas iš savo projektų bėgių link Tavęs. Pas-
kutiniame Tavo laiške randu užsiminta apie mano pa-
sirodymą pas Tave. Noriu Tau dėl pirmo laiško pasisakyti:
tuo metu, kada pas Tave buvo Jonikis, man iš Paryžiaus
važiuot buvo nepatogu. Negi aš galiu dar suteikti kai kam
progos pariebinti mano adresu skleidžiamus... kad ir
„arabus“. Šiuo metu irgi nesirengiu skubėti. Jonikis
kažkokiais sumetimais man pataria greit nevažiuoti. Pasi-
lieku aš tos nuomonės, kad manas skubėjimas gali būti Tau
nepatogus prieš sanzellemoz'iską aplinką.

[...]

Priimk mano karštus bučinius, ironiškai likimo skriau-
džiamam, taip ilgai neglaudžiant savų lūpų prie Tavųjų –

T. Skrupulas

95

1949.12.10

Mano Brangi Niliuk,

Vakar gavau Tavą iš 8. Priimk už jį padėkavonę.

Prieš porą dienų išleidau savo – „konkurentą“ – į Vokią,
o vakar vidurnaktį ir Tėtį [dr. S .Bačkį] – į Šveicariją. Vienas
iš jų (pirmasis) – pagal teismo sprendimą, o antras – su val-
stybiniais reikalais „privalejo“ naudotis nurodytais grafikais.
Šia proga lyg ir bandau ateit į normalų gyvenimą (mud-
viejų).

Kaip matau, Tu vis neatsisakai minties mane netrukus

pamatyt. Deja, vargu ar galėsiu greitu laiku džiaugtis ta laime. Laikotarpis, kurį Tu, Niliuk, numatai, nėra palankus. Kiekvienu momentu galiu sulaukti Jonikio iš Vokios ir nenoriu, kad aš jam būčiau iškrėtęs tokį triuką, kokį jis man iškrėtė—aš Paryžiuj, o jis kažkur ulioja. Gi dar nesu nė vieno laiško iš jo gavęs, tad ir nesiorientuoju, kada jis gali Paryžiuj pasirodyt. Manau, jog jis Paryžiuje negalės užtrukti ilgiau nei dvi dienas, tad ir esu priverstas tų jo dviejų dienų lūkuriuoti. Todėl nemanau, kad prieš Naujus Metus aš Tave galėsiu aplankyti. Nors tai Tau ir man gal yra nemalonu ir negeistina, bet realu.

Be to, Brangioji Niliuk, aš noriu Tau visiškai atvirai prisipažinti, kad esu linkęs savo kelionę ir viešėjimą pas Tave užmaskuoti tiek prieš savo draugus, tiek net prieš Svočiolus. Maskavimą noriu numatyti (kaip jau kartą buvau bebandęs) sugretindamas savo kelionę su „pirmos žmonos“ reikalais. Prisipažinsiu, jog buvau nustebintas, kad Jonikis to nepadarė. [...] Tavas projektas ir iš mano pusės pagirtinas. Jo prisilaikant, bus galima apeiti anas nepatogias aplinkas. Tik būtų gera, kad aš žinočiau, ar šio projekto pritarėja Tu visad pasiliksi, jei mudviejų bendros valandos ir kiek nusitęstų po Šv. Kalėdų.

Per kelis laiškus matau besidriekiantį Tavo smalsumą, liečiantį mano sveikatą... Su pasididžiavimu galiu konstatuoti, jog jaučiuosi gana puikiai. Mūsųji čionykštė aplinka tokia, kokia ji yra, po truputį vis įneša nervinio pobūdžio negalavimus visam mūsų rateliui. Mano draugeliai tikrai man pavydi. Tai matai, Mano Aukse, koks aš esu žiaurus—ir prieš Tave save įtikinu, kad dar ne čia pat dienos, kai galėsiu paskęsti Tavo svaiginančioj meilėj. Bijau, kad visiškai nepasidaryčiau laukinis, vis toliau nukeldamas anuos šviesius pragiedrulius.

Priimk ir nuo tokio, Mano Svaja, karštus busiukus ir

tikėk mane kruopščiai betriūsiąti, ieškant plyšių link Tavęs išsprūsti.

T. Skrupulas

Juozas Jonikį (J.Pajaujį) kažkodėl laikė savo konkurentu mano atžvilgiu ir buvo laimingas, kad jis „pagal teismo sprendimą“ (tai Juozo humoras) išvyko iš Paryžiaus. (N. B. L.)

96

1949.12.11

Mano Brangi Meile,

Išklaidžiojęs su Dzikiu 3-jų valandų pasivaikščiojime veik pusę Paryžiaus, paskutines šios paros valandas noriu su Tavim palydėti.

Vakar mūsų trijulė, Piršleliui stebint, lupome kortomis ligi pusei pirmos nakties. Turiu pasigirti, kad manai asabai gerokai nesisekė. Jei tikėt patarlėmis (o jomis šiuokart tikiu), tai turėtų „meilėj“ sektis. Manau, kad ir Tu, Mana Svajone, vakar mūsų lošimo įkarštyje nepagaileėjai man akimirkos minčių... Kitaip, kam aš pralošiau?!!!

Kaip matai, paskutiniu metu ir mes išpaikom. Pradėjom būti ištikimi kortoms. Ir šis amatas padeda dienas užmušti, kitaip – nepajunti, kad jos vos vėžio žingsniu velkas, o mūsų projektų vežimai vis nepajuda iš vietos, įklimpę giliam purve...

Ir Tavuos laiškuos įskaičiau panašų rūpestį. Taip, mano širdie, kažko ypatingo negalime pajusti, kas galėtų kiek giliau praskaidrinti mūsų dienas. Vis mindžiokuojame vietoje ir neišdrįstame atverti akių prieš baisiausius nusikaltimus žmoniškumui...

Turbūt dar Tu, Niliuk, nežinai, kad mūsų Piršlelis jau

sparnus pakėlęs link Kanados. Berods, sausio 28 jau išplaukia. Kaip matai, paliksim dviese užbaigt mūsų vienan kelin reikalus. Kažkodėl ir mane tas veikia. Kai kiti mūsų tautiečiai tirpo iš Paryžiaus, tai nė nepastebėjau, bet Petro ruošimasis kažkaip neliko nepastebėtas. Tikrai, mes buvom geri draugai. Dabar tik pradedu suprasti ir Tavo išgyventas dienas Marytę išleidžiant, o juo labiau mūsų švogetkėlę.

Šią savaitę žadu vėl pakeisti viešbutį. Nesiųsk man šiuo adresu laiškų vėliau kaip antradienį, jei negausi kitokio parėdymo, nes ketvirtadienį popiet manau atsidurti jau kur kitur. Rytoj Ursą perkraustom kažkur prie „Mauberte Monvilotė“. Ieškau ir aš sau naujos gūžtos apie tą tašką. Kaip šeštadienį pasirodė, su kambariu nėra taip pigu. Su Ursu aplankėm bent 20 viešbučių ir vis niekur nesulygome. Vieni mums nepatinka, kitiems – mes. Be to, ir kainos smarkiai pašokę.

Beje, iki šiol aš užmiršau Tau perduot prel. Krup. [Krupavičiaus] linkėjimus: „Pasveikink žmoną!..“ Tad ateity nesakyk, kad nuvogiau, net pažodžiui perdaviau.

O gale rikiuoju ir savus linkėjimus, o ypač karštus bučinius ir, sakysim, debesimis genu link Tavo Sancellemoz.

T. Skrupulas

Mano Brangioji Svajone,

Šiandien nekantraudamas sulaukiau Tavojo iš 13 d. Kartu radau ir priedus. Dėkoju savo „posūniams“ už linkėjimus, o Tau už dvi žalias Tavas nuotraukas siunčiu kokį puskapį

busiukų. Nežinau, ar tai manas išsiilgimas daro, ar Tu, Auksei, vis gražėji.[...]

Šiandien rašau Tau paskutinį kartą iš savo senos stubos. Rytoj jau būsiu naujoje. Truputį gailiuos šią apleisdamas. Buvo labai jauki, šviesu, šilta ir kažkaip nebaido į gatvę, o atrodo kalbėte kalba, kad niekur jaučiau nebus, kaip čia. Bet ką padarysi? Saugumo sumetimais ir piniginis menkumas privertė su ja atsisveikinti (mokėjau per mėnesį 7100 fr.). Čia ir visa chebra, neišskiriant nė Piršlelio, mėgdavo dažną valandą susimesti – tai liežuvius palaidyti, tai kortomis pateškinti, tai šiaip menko reikaliuko atvykti.

Rytoj persikelsiu į buvusį Tavą rajoną: rue des Carmes 5, ch.25. Viešbučio vardo nežinau. Jei man rašysi, tai visada voke prirašyk ir buto numerį, kadangi tame viešbutyje gyvenam abu su Ursu, nes manau, jog šeimnininkas mūsų iš pavardės dar neatskiria.

Kaip paskutiniame laiške įskaitau, jau ir Tu, Auksei, apsipratai su mintim, kad Tave aplankysiu tik po Kalėdų. Nežinau, ką Tau šv. Kalėdoms užfundyti. Teks vienai iš kadaise minėtų smulkmenų link Tavęs keliauti. Kadangi viename laiške pasigyrei turinti daug nuotraukų, apsistosim ties albumu.

Nežinau, koki šunes Jonikį suėdė – kai išdūmė prieš dešimt dienų, tai „ani ducha, ani slucha“. Kartais net kyla piktas įtarimas – gal vėl jis man „barzdą prisiuvo“ ir sėdi pas Tave.

Rašai man, Brangioji, apie kantrybę. Tikiu, kad Tu jos daugiau už mane prilaikai. Džiugu, kad Tu mudviejų neatpalaiduojamus ryšius manai seikėti ta kantrybe; tad manau, kad iš Tavo pusės netrūks noro pasilikti mudviems nedalomiems.

Šiaip gyvenu pusiau įkandamomis nuotaikomis. Manoji viešnagė Vokioje, sakyčiau, gana teigiamai paveikė savijautą.

Šen bei ten vieno ar kito (vis to paties reikalo) paklibinimas bent nuramina viduje maištaujanti balsą šio buvimo pateisinimu. Konkrečių rezultatų nesimėto čia pat prie slenkščio, bet kad ir netolimoj ateities perspektyvoj galima laukti plyšių pragiedruliams. Džiugu nors tiek kol kas šiandien, kad tie mūsų „prieteliai“, kurie kadaise su vaikišku naivumu mus paliko anam baisiam likimui, dabar jau mušas į krūtinę ir ne tik kaltais, bet ir kvailais prisipažįsta. Aš pats asmeniškai tokį jų atgailavimą ne kartą palydėjau su šypsena veide, o širdyje ir nusikeikti padoriai sau leidau.

Nežinau, ar Tave pasiekia spaudinių atgarsių iš ALT'o kongreso? Anų lietuvininkų pastangų rezultatai tikrai pasigėrėtini. Kongreso reikšmę jau aiškiai nusako Truman'o pasveikinimas, Teisingumo Ministerio apsilankymas Kongrese ir eilė kitų sveikinimų, atplaukusių iš žymių valstybininkų. O rezoliucijų tonas tikrai malonus širdžiai. Jei šie Amerikos lietuviai, amerikiečių sąžinės pabudimo partizanai, susilauks pasekėjų, tai rezultatais tikrai džiaugsimės.

Praeitame laiške minėjau, kad mūsų Piršlelis jau tik svečias Paryžiuje. Sekdamas jo ruošimąsi tarpais ir nuo pavydo (greičiau kažkokios nesveikos tūžmasties) nesu laisvas. Jis tuoj bus normalus žmogus. Tau vienai išduodu paslaptį, kad jo ten ir sužadėtinė laukia. Jam nuvykus, per mėnesį ir vestuvės turės įvykti. [...]. Nustebsi turbūt, Niliuk, iš kur ir nuo kada aš pradedu ilgėtis normalaus gyvenimo? Pasakysiu, jog jis manęs ir šiandien nevilioja, bet jis su Tavim yra gana vylingas. Štai kodėl aš kartais nesugebu savo pavydo nuslėpti. O po to lyg ir atgailon linkęs mestis, nes pajunti, kad Tau tai nepatinka.

Beje, kada nors parašyk, kaip Tau su apšvieta? Kiek prisimenu, jau laikas pratęsti „Figaro“. Jei taip, duok patvarkymus—įvykdysiu. Aš pats paskutiniu metu nedrąsiai linkstu prie savo architektūros. Pradėjau ištikimai graibstyti

architektūrinius žurnalus ir, su jais bičiuliaudamas, bent kiek užkišu skandinavinių nuotaikų plyšius.

Po savaitės žadu pradėti angelską liežuvį mokytis. Tik ilgai nesusigaudau vadovėlių, o profesorką tai jau senokai sukalbėjau. Ursas ir Dzikis jau toje srityje nemenką pažangą padarę. Gėda ir vadui atsilikti!!!

Tai pribliuznijau, Niliuk, kaip dar niekad, bent taip iš puslapių skaičiaus atrodo. Apie svorį nekalbėkim.

Pro langą atskuba dvyliktos dūžiai ir mane kviečia nutraukti savo šypsnį Tau berašant. Su jų paskutiniaisiais kimiais aidais siunčiu savo varganotos sielos ilgesį ir meilę Tau, mano Svaja, ir, kaip labiau negali niekas, bučiuoju tūkstančius kartų Tavo brangius skruostus.

T. Skrupulas

[...]

1949.12.16

Mano Brangi Nili,

Lyg ir buvau linkęs virst į belaukiančius manęs patalus, bet pasijutau bejėgis užmigdyt savo sielą Tau neparašęs. Kasdien vis labiau ir labiau pasijuntu reikalingas bent Tau „negyvai“ nusišypsoti besišypsančiai. Atrodo, tai menkniekis, bet kokia didele sudėtine laimės dalim angažuojasi tos „smulkmenos“! Nežinau, ar Tu, Niliuk, junti, koks aš kartais esu laimingas Tave vadindamas ir laikydamas „mano“... Žinai, kad Tavo žingsnius, laimėjimų, ar tik varganotus, seka kažkas kažkur – ir tokiais minties blykstelėjimais pasijunti keleriopai laimingesnis ir viskam ryžtingesnis, o vis Tau ačiū...

Šįkart laiškas Tau mane paviliojo iš jau naujos mano gūžtos. Nors paskutiniame laiške spėjau išreikšti prisirišimą savo senajai trobeliūkštei, bet gal be reikalo. Ir ši yra gan maloni ir, kaip mano statusui, gana tenkinanti tiek savo išore, tiek patogumais. Turiu gana didelį kambarį, labai gerai apšildomą, naujai atremontuotą, su kaminu, eile veidrodžių, na, ir kitais reikiamaais dadėčiais. Manau čia kiek ilgiau išsilaikyti, jei sąlygos nepadiktuos netikėtumų. Tarp kitko, labai šeiminingai patrauklūs. Nedrįsta nei nosies pas piličius kišti, nei rūpinasi, kas tu toks, ką veiki, ką su savim turi...

Buvau Tau, Niliuk, davęs kadais vieną klausimą, į kurį man paskutiniame laiške neatsakei. Tai laukiau... Ar Tu esi skaičius „Kryžius"? Jei taip, ar ne taip, tai gal savoį knygų eilęį tą knygą apsiimtum turėti?

Pas mus nieko ypatingo. Didesnę laiko dalį dabar praleidžiu bendrai su Ursu. Jam atidaviau Tavo atsiųstą mažąją „Aušros Vartų Mariją". Parašyk, ar Tau nenusikaltau. Matai, mano bičiuliai nors ir parmazonai, bet ir vienam, ir kitam įsiūliau pasikabint kambariuose po šventą paveikslą. Dzikiui užfundijau, kaip ir sau, tokio formato (tik nedažytas)—kokį ir Tu gavai, o Ursui paliko tik ta mažytė.

Ruošiamės Kalėdoms. Jau sudarėm patiekalų sąrašus ir pasiskirstėm nuveiktiniais darbais. Man teks žąsis kepti, o Pierui „purpuliukai" su miešiniu.

Pripliurpiaui Tau, Brangioji, kaip per spaviednę. Atleisk už tai.

O atsiprašymui, lydimas nakties tamsiosios tylumos, klystu į Tave mintimis, karštai bučiuodamas Tavo brangius skruostus ir nekantriai ilgėdamasis svaigti džiaugsme savo sieloj kartu su Tavim—

T. Skrupulas

1949.12.26

Mano Brangioji Niliuk,

Rašau Tau paskutiniais Kalėdų pusvalandžių atodūsiais prašydamas priimti ir besibaigiančios išsipagirti nuotaikos busiukus.

Kai ausį pasiekė Kalėdų varpas, tai lyg prašyt prašosi užmiršt adventą su atkakliu laukimu pasauly šviesai išsižiebt. Taip bent paprastai mintija ir jaučia dauguma svieto narių. Deja! Mūsų atveju atkilusios Kalėdos nesugeba palaidoti nuolatinio laukimo Lietuvai Kalėdų... Vis skaudžiau ir skaudžiau, ir vis netikresni bei apsyvylę rytojumi, su vis didėjančia baime pasitinkame ir praleidžiame kad ir bažnytinio laikotarpio adventus. To kartaus liūdesio pėdsakus surandame ir busiukuos, išpaustuos švenčių metu artimųjų veiduose. Gavai, tikiu, per Dėdę ir Tu, Brangioji, mano kalėdinį busiuką. Jis irgi nebuvo be anų liūdesio niuansų, nors ir Tau turėčiau tik kitokius siųsti.

Kaip žinai, šias šventes praleidom trindamiesi po nerūpestingų paryžiečių mases. Netvarkingas triukšmas, gargaliavimas, kaip atrodo, reiškė ir jiems šventes. Gana ryškiai matyti skirtumas tarp mūsų lietuviško misticismų ir susikaupimo, palydint tik ką praslinkusius gyvenimo slenkščius, ir tarp jų pusiau laukinio džiaugsmo, betrypiant negriškus šokius ir pusgirčiai laidant plačiai atvertas bumus. Lyg ir prašėsi sušukti – „suderinkit, žmones, tylios eglutės žvakės simboliką su savo nuotaika!."

Kūčias, kaip ir Kalėdas, pernykščiu įpročiu atšventėme keturiuose. Pirmąją Kalėdų dieną turėjom garbės sulaukti dar 4 svečių – visą p. p. Bačkių familiją. Tikiu, kad Tu, Niliuk, puikiai praleidai šventes savo „namiškių" rately. Tačiau man nederia Tau pirmumo pavydėt, o tik pasidžiaugti tuo.

Mano klausimas, į kurį Tu man dar neatsakei, yra: „ar galima pagal regulus atvažiuot pas Tave Tau iš anksto apie tai nepranešus?..“

Rašai man, kad mūsų gyvenimas yra tik nuolatinis išsiskyrimas ir nieko daugiau... Turiu Tau Tavimi pasiskųsti... Nežinau, ar po paskutinės susidariusios padėties, prie kurios tokio susidarymo ir Tu prisidėjai, ar aš nesusigundysiu pasidaryt dar sėslesniu paryžiečiu. Išeina taip, kad aš galiu būt priverstas atsisakyt kai kurių galimybių, be kurių man Tave pasiekt nėra įmanoma.

[...]

Palikdamas Tave savo širdyje ir mintyse kaip neatidalomą mano gyvenimo brilijantą siunčiu pasiilgusios širdies busiukus –

T. Skrupulas

100

1949.12.28

Mano Brangi Niliuk,

Galiu patvirtinti Tavą gromatėlę man iš antros Kalėdų dienos. Dėkoju, kad pralinksmini mane, kad ir nuvogtais nuo Tavos aplinkos laiko mirksniais. Be abejo, Tu žinai, kaip prailgsta dienos, besidairant į savo kambariui skirtą laiškų dėžutę. Tačiau kartais tenka pasitenkinti ir tuo, kad žinai, jog pastangų pradėt rašyt netrūksta. Aš Tau noriu pakartot Tavo pačios mintis – „jei galėsi, esu tikra, kad visad parašysi“. Tai žinoti ir tuo vadovautis yra daugiau negu bet koks teisinimasis. Mat teisinimasis jau yra kažkoks šlubavimas, jam kartais tarp mudviejų neturėtų būti vietos.

Atpyškinęs Tavus sveikinimus manai chebrai, gavau

parėdymą pasiųst link Tavęs glėbius nuo jų.

Su begarsio avinėlio tylumu ir paklusnumu pratėšiau „Figaro“. Voke rasi ir kvitą, kuris, reikalui esant, įgalins Tave, Niliuk, ieškot tiesos ir laimėt.

Taip pat voke aptiksi keletą pašto ženklų. Keletą jų—net iš Kauno. Jei juos pati renki, tai pasižadu ir toliau būti kruopštas šia linkme.

Savuose paskutiniuose laiškuose mini man, Niliuk, kad neapsieini nenuvargus ir vis pakartotinai. Prašai manęs atleidimo už „retą“ laiškų rašymą, bet pamiršti paprašyti, kad Tau atleisčiau už Tavą nuovargį!!! Drįstu priminti, kad šios Tavo „nuodėmės“ Tau gal brangiausiai kainuos. Norėčiau ir aš turėt teisės Tave nuvarginti savo apsilankymo metu, bet, pasirodo, kiti už mane paskuba tai padaryti.

Prieš šventės norėjau mano Švogerklę pasiekti raštu, bet vis tas mūsų nustatytas susisieikimo mintimis būdas užkerta kelią turėti jos ar jų adresą. Būk Gerutė, Niliuk, ir visad Pati už mane dilydyk anokią kiauylę.

Kada žada Tave apleist p. p. Karveliai ir ar niekas tuoj po jų nežada pas Tave pasirodyt? Be to, parašyk, kaip jausiesi jiems išvykus.

Siunčiu tūkstančius busiukų Tau, Mano Svaja [...]

T. Skrupulas

101

1949.12.31

Mano Brangi Niliuk,

Palydėdamas paskutinius tarpsnius 49-ųjų metų, negaliu Tau ir raštu bent trumpam akimirksniui negyventi. Noriu, kad bokštų varpams pranešant nudardėjamą amžinybėn

senųjų metų dienų, Tu žinotum, kad manoji romantiška siela giliai jaugus į Tave ir perdėm Tavim užimta.

Priglausk šia proga manos širdies geriausius Tau, Niliuk, linkėjimus Naujiems Metams. Linkiu, kad Tavo svajonės (ir mano kartu), besigravituojančios ta pačia linkme, kiek galint išsikūnytų prieš akis stovinčiose dienose.

Žinau, kad didele Tavo gyvenimo sielvarto dalimi yra ir mūsų brangios Tėvynės kančių—atkylančių net ir čia—aimanos. Tau ar tarpusavy noriu palinkėt, kad šie Šventieji metai sustabdytų ir nuplautų anuos kruvinojo kelio pėdsakus.

Norėčiau šiandien, Mano Svajone, būti šalia Tavęs ir kaip niekad sustingus kerėti bendrais žvilgsniais tolius, skaudinančius ir gimdančius karčias ir nežinios pilnas dienas, senas—pavargusias nuodėmių vargu—ir jaunas—galbūt dar nesutalpinančias savyje optimistiško dinamizmo; stebėti ir jausti, kad su kiekvienu sutampančiu mudviejų širdžių plakimu skverbias dviejų vandens lašų panašumo vienokios dūmos naujoms naujų dienų sekundėms, ir išbučiuoti Tave, Mano Brangioji Niliuk, tūkstančiais saldžių, širdį tarpinančių businių už tuos mano dabarties dienų pragiedrulius ir už ateities šypsnius.

Priglausk visa—

T. Skrupulas

102

1950.1.2

Mano Brangi Niliuk,

Prabyly į Tave, kaip matai, ir 50-aisiais. Nė apsidairyt žmogus nespėji, kaip apstus dienų skaičius prakulnija pro mūsų nosis. Štai ir mudu savuos laiškuos jau trečią metų

galūnę naudojame. (Kas liečia metus, tai Tave, Niliuk, pagirti turiu, nes, berods, nei kartą metuose ir Tau suklypt neteko; tik tos dienos ir tie mėnesiai ne visada atspėt pavykdavo.) Tad sveikinu Tave 50-uosius jaukioj aplinkoj sutikus. Sakau—jaukioj, nes mani daviniai taip liudija. Nakty iš 31-os į 1-ą susibūrėm anas senas ketvertas pagal padarytą rezoliuciją—gurkšnojant sutikti Naujus Metus. Iki antros valandos nakties man fatališkai nėjos korta (mat proferansą taršėm). Jaučiau, kad sieloj nebuvo be Tavęs. Tačiau po antros Tu kažkodėl—sušlubavai! Aš savo draugelius tiesiog iš kelnų iššokdinau. Veik iki šeštos ryto vis jie be pasekmių atsigaut, trynė alkūnėmis mano kambario staliuką.

Naujų Metų vakare visa kompanija susimetėm pas Svočiolus su dar nespėjusiu išsigaruot pereitos dienos nuovargiu. Buvo ir į Tavo sveikatą išgerta.

Laukdamas Tavo atsiliepiamų ir atsakymų į anks-tyvesnius mano laiškus, jau noriu pradėt galvot apie pasimatymą su Tavim. Atleisk, kad Tave apsunkinsiu kai kuriais materialiniais klausimais. Pasiliekant prie Tavo kadais pasiūlyto projekto mano apsilankymo metu nebūti Tavo sanatorijoje, aš atsidursiu nesiorientavime, su kokiom rieškučiom aš turiu pasirūpinti frankų. Kadangi mano pastoviai gaunami nėra tokie gausūs, kad galėčiau jais anuo atveju išsiversti, tad noriu žinot, kiek aš dar turiu prancūziškų prisidurti. Jeigu Tu orientuojiesi, kiek Tavo siūlomose vietovėse gali kainuoti troba, ėdalas ir kitkas, tai man greitai parašyk. Mat gali taip atsitikti, kad galiu netrukus pasirodyti, nes manieji reikalai taip gali sustumdyt mano laiką.

Atsiprašydamas už visus išdėstytus apsunkinimus, nekantriai laikiu palankaus man laiko išsidėstymo ir, tuo tikėdamas, džiugia siela siunčiu Tau, Mano Brangioji, 50-aisiais pirmąjį busį—

T. Skrupulas

1950.1.7

Mano Miela Niliuk,

Tikrai kažkas tyčiojas iš manęs, ką Tu kadaise likimu pavadinai. Šiandien buvau pasiruošęs pajudėti link Tavęs, kad sekmadienį jau galėčiau išbučiuoti Tavo skruostus ilgesio busiukais, bet reikalai „stop“ pastatė. Gal dėl to, kad Tu man dar ligi šiol neatsakei, ar galima Tave pasiekti pirma to Tau apie tai nepranešus.

Taigi per Svočiolą gavau pranešimą, kad antradienį būsiu čia reikalingas surežisuotam „rendez vous“. Vėl po to gavau antrą pranešimą, kad rytoj, t. y. sekmadienį, turėsiu telefoninį pasikalbėjimą su prel. Krupavičium. Nežinau, kodėl taip pavydėjo matyt mane rytoj laimingą „pirmoji mano žmona“. šiuo laiku, tokio žanro šuniui kelią perbėgus, geriausiu atveju Savo širdį numatau pamatyti tik apie 18-ą. Mat, 13-ą važiuoja (turbūt) Svočiolas į Londoną, tad turėsiu būti čia jį išleidžiant ir išleidus, kol grįš. Po to Paryžiuje (turbūt) pasirodys p. min. Lozoraitis*, tai ir jį norint pamatyti tenka palūkuriuoti, šios būsimos kliūtys ir nukelia mano laimės valandas tolyn. Pikčiausia, kad nei viena iš tų kliūčių nėra būtina tuo laiku, o tik menama. Pažiūrėkim dar toliau. Kai tik grįžau iš Vokios, laukiau Tavęs grįžtant, o paskui iš Vokios Jonikio, nors per tą laiką jau keletą kartų galėjau atkeliauti link Tavęs. Dabar ir vėl kažkas panašaus kartojas. Ko gero reiks man sulaukti kažkokios neįprastos gėdos, kad Tu mane kelintąkart pliektum nerangumu. Ačiū Dievui, kad kantrybės su manim Tau nestinga, tai gal dar ir „neklupdysi manęs ant žirnių“.

Vakar gavau Tavo gromatą iš 4-os. Sveikinu Tave tapusią sėslia ir dar su laurais sveikatos atžvilgiu. Manau, kad dieviškai su „namiškiais“ [Karvelių šeima] pasižmonėjai,

todėl to Tau ir pavydėt negaliu. Linkiu, kad matytos žalumos spalvomis dažytųsi naujai pradėti metai.

Laiške aptinku daugelį brangių dalykų. Tie, kurie Tave liečia, tai nepabėgs, bet Mielos Švogerkėlės bučkus norėčiau skubos keliu priglausti. Gaila, kad Tu, Niliuk, esi ne techniškų mokslų atstovė, tai veltui aš ilgesiuos skubiau pajusti Švogerkėlės siunčiamą širdies šilimą pirm negu aš pas Tave atklysiu. [...] Rašai, kad ir skurdo po kojomis mėtosi. Tačiau aš manau, kad pagal Švogerkėlę ir aukso kalnai kitur bus ne kitaip, o tik skurdu vadinami.

O kaip laikos Švogeriš („Čibis"). Gal jau tarnystėj tapo paaukštintu ir gavo nors lavonus iš grabų kilnoti?!

Sis paskutinis laiškas mane kiek nugąsdino. Kai Tu, Auksei, pradėjai dėstyti savo paaiškinimą, kodėl sumaišei dienas, na, ir mėnesius, tai netikėtai (turbūt per neapsižiūrėjimą) prisipažinai, kad tik laišką rašydama man dar meile alsuoji. Atseit, visais kitais atvejais jos jau nebėra!!! Šitaip reikalams atrodant, Tavo Skrupulas pasiryžęs už paskutinius skatikus nupirkt didelę baką rašalo ir toną laiškams popieriaus, kad Tu, Brangioji, rašytum ir dar rožą—rašytum; kitaip (kamufliuotai išsireiškiant)—garuotum meile (žinoma, tik man), užmiršdama ir datinius metus, ne tik dienužes. Jei aš visiškai atspėjau Tavo hipotezės antrąją pusę, tai skubink tai patvirtinti, o aš jau pildysiu savo pasižadėjimus.

Prisipažinsiu, kad turėjau šiandien didelį ūpą „bliuzninti", bet kadangi jau arti sekmadienio minutės, tai padorumo dėlei susilaikau. Mat Jonikis, išvažiuodamas iš Paryžiaus, kai pralaimėjo „Dievo teismą", buvo pasižadėjęs parašyti Tau laišką iš 22 puslapių. Žadėjo dargi eiliuotai. Manau, kad ir mano šios eilutės panašios į eiliuotas, nors dar 22 puslapių neprisiveja. Reiks kitąkart pasirinkti dar mažesnę formatą ir, jei užsidegimo netrūks, ir Jonikį pasivysiu!

Tačiau viskas turi savo galą. Tas pat ir su manom bliuznierzstvomis. Kadangi šios valandos buvo mano projektuotos pašvęsti artėjimui prie Tavęs, tai mintyk, Niliuk, kad bučiuoju jau kiek arčiau negu iš Paryžiaus, sakysim, geram antram šimte kilometrų link Le Fayet. Nusišypsosiu ir aš su vaiko pasitenkinimu Tau, Mano Brangioji, užmerkdamas akis, tik ne traukiny, bet savo trobeliūkštėj.

Bučiuoju –

T. Skrupulas

[...]

Kalėdas ir Naujus Metus praleidau su Dėdė, Teta ir Ugne, atvažiavusiais manęs aplankyti. Juozo laiške „žalumos spalvos“ reiškė tų šiltų vietų gamtą Pietų Prancūzijoje, kur visi buvome nuvažiaavę.

Mano brolis Algis (Čibis), atvykęs į Ameriką vieno kunigo kvietimu, iš pradžių dirbo kapinėse, žolę pjaudamas. Juozas pažuokavo dėl jo darbo, klausdamas, kad gal gavo paauskstinimą, leidžiantį lavonus iš grabų kilnot. (N. B. L.)

104

1950.1.10

Miela Niliuk,

Šiandien nedrįstu pasijusti laimingu, Tau ilgesnį laišką rašydamas. Paskutinėmis dienomis gautos kai kurios žinios apie keleto mano brangių draugų mirtį pridengė mūsų aplinkos padangę naujai juodu šydu, o mūsų širdis naujai užliejo kartus pyktis ir tiems, kuriuos išdrįstam kartais draugais pavadinti. Sumesk ir Tu, Niliuk, kokią vieną kitą skausmingesnę „Sveika Marija“, paprašydama tiems nepažįstamiems, bet taip saviems broliams „Amžino atilsio“.

Pradedant šiuo laišku, bandysiu pildyti ką Tau pažadėjau – siuntinėti kai kurių laikraščių iškarpas. Su jomis susipažinus, būk maloni jas man atgal gražinti.

Mano atvažiavimas gali kartais būti net truputį skubesis, nekaip buvau nurodęs. Tačiau tiksliai dar nežinau. T. Kubilius* šiuo metu jau yra Paryžiuje.

Ar Tu negauni nuo Jonikio laiškų? Tiek aš, tiek daktaras susirūpinom, kas su juo pasidarė, kad ligi šiol dar negavom nė vieno laiško. Bijomės kokios nelaimės. Kad ir konkurentu jis man pasirodė, jo nelaimės man būtų sunkiai pakeliamos.

Tavo vogton vieton ir vogtu laišku išrašytus busiukus priglaudžiu ir revanšuodamas gal dar karštesniais glaudžiu Tave, Mana Svaja, savo menkystėj –

T. Skrupulas

105

1950.1.13

Mano Miela Svajone,

Šiandien gavau Tavo laišką, kuriame pasigendi manęs rašančio. Truputį ne visai taip. Po Tavo sausio 4 d. laiško, rytojaus dieną atsakiau. Tiesa, gana trumpu, bet ilgesniam rašyti stokojo šventiškos nuotaikos. Tame laiške buvau įdėjęs keletą laikraščių iškarpų. Nemanau, kad jis galėtų pakeliui prapulti. Greičiausiai kaltas Tavas nekantrumas.

12-tos dienos laiške matau Tave norinčią, Niliuk, sužinoti mano atvažiavimo tikrą datą. Tačiau dar šiuo momentu to negaliu padaryti. Paskutiniame laiške Tau rašiau, kad esama skaudžių nesėkmių mūsų reikaluos. Jie galbūt gali prisidėti prie ilgo nežinojimo tikros išvažiavimo datos.

Ką gi padarysi, jei jau Tu nesutelpi Sancellemoz'o prie-

globsty, reik su Tavim ir Tavo pasiūlymais sutikt, o dėl dantos, tai dar paprašysiu kantrybės. Gal ji suksis apie mano numatytą. Gi mano pastangų jai fiksuoti yra per maža.

Pasiutusiai ir aš Tavęs išsiilgau. Paskutiniu metu net pradėjo mane persekioti kažkoki netikrumai ateities perspektyvoj. Dienų abejones dar naktų sapnai sutvirtina. Ir šitie, galbūt laikini, nepasitikėjimai turėtų po mudviejų susitikimo išnykti...

Priglausk business nuo savo latro, net latriškoj pasijoj siunčiamus –

T. Skrupulas

P. S. Priede: rezoliucijos. Jas gražink.

106

1950.1.16

Mano Brangi Niliuk,

Šiandien gavau Tavo šeštadienio gromatą su grąžinamomis iškarpomis ir Tavo jausminga užuojauta mano ar mūsų nelaimių atvejais. Ačiū.

Tikiu, kad ketvirtadienį, 1.19, būsiu pas Tave. Papildomai Tau pranešiu telegrama antradienio vakare. Nebent atsirastų nenumatytų kliūčių, o šiaip jau galų gale šįkart turėčiau sugaut savo laimę. Mat, šiandien negrižo p. p. Svočiolai iš Anglijos. Pagal susitarimus turėjo vakar jau parvykti, tai bijausi, kad toks jų delsimas mums nesutrukdytų. Kartu su Svočiolais iš Anglijos laukiam pasirodant min. S. Lozoraičio. Vėl bijau, kad jis ilgai Paryžių neužsibuvotų ir nereiktų dėl to lūkuriuot.

Kadangi išgyrei kaip stiprias mano Tau pasiūstas

iškarpas, tai ir šiandien įdedu.

Vakar turėjau sekmadieniško akstino Tau rašyt. Deja, vienas buvau Louvre, St. Germain ir Notre Dame bažnyčiose. Apžiūrėjau iš architektoniškos pusės, o kai sėdaus rašyti, įlindo Ursas, ir, savais vargais besidalindami, įklimpom į gilią naktužę.

Priimk mano busius ir iki –

T. Skrupulas

107

1950.1.23

Mano Brangus Dienų Žiburėli,

Besivaikydamas tūkstančius įvairiausių lakių minčių, pardundėjau į Paryžių, persekiojamas paskutinio link Tavęs mano žvilgsnio: Tu mojavai palydoms ranka begimstantiems mudviems fiziniams toliams giliai įmigusiam vakare... Papuošei atsisveikinimą keletu širdies busiukų... O aš Tavo švelnius mojavimus jčiau prislėgta širdimi – sudiev, sudiev, nepavejamos laimės valandos...

Labai būčiau laimingas, jei, šį savo laišką Tau, Mano Brangi Niliuk, sėsdamas rašyti, turėčiau iš Tavęs laišką, parašytą po šio mudviejų keleto dienų kartu prabėgimo. Manau, jog Tau viršuj parašyto sakinio pirmieji žodžiai jau bus ganėtina priežastimi mano noro Tave pilnai permatyt. Norėčiau išbraukti juodu rašalu amžinam keletą valandų iš anų keturių saulėto džiaugsmo dienužių. Deja, šiandien tik galiu save giliai skaudinti, kad nuraminčiau mane lydinčius sąžinės išmetinėjimus, bet negaliu atsukti atgal prieš kelias valandas nudardėjusio amžinybės kartaus prisiminimais momento. Jei turėčiau moteriškos sielos švelnumą, tai tik be

saiko ją ašarose paskandinčiau, kad palengvinčiau sau pamiršti aną bjaurią kartumą, kurią galėjau turėti tik begalinės laimės sklidiną.

Menu, Niliuk, kai Tu pas mane atėjai su ašarų žymėmis akyse. Kaukiau ir aš, tik ne akyse buvo tai matyti. [...] Tu tai pastebėjai, Niliuk. Ir... daugiau negu kad neapsirikai, aš pergyvenu. Kartu sakau, jog Tu mane daugiau myli, negu kad aš galiu džiaugtis šia mintimi, iškildamas iš savo kasdienybės.

Tik dabar bepradedu atsigaivinti iš tos laimės svaigulio, kuris mane pagavo nuo pat pirmų mudviejų susitikimo minučių ir lydėjo iki sunkios atsiskyrimo tikrovės. Ieškau priežasčių, kurios man padėtų susivokti, kas privertė mane Tau nuduoti kažkoku tikrai nesamu nepasitikėjimu. Be abejo, čia daug prisideda mana „pirmoji žmona“, atimanti visą apdairumą, visą jausmingumą ir kiekviename žingsnyje pirsdama nuogą brutalumą ir ciniškos logikos apskaičiavimus, net padėdama ir mūsų šventiems jausmams likti abuojiškiems, neapdairiems.. [...]

Jaučiu, kad turėčiau Tau, Niliuk, daugiau apie džiaugsmą su manim buvojančią Tau rašyt, bet ne apie kančią antspauduotus dalykus. Buvau linkęs Tau apie savo sielvartą nė nebeužsimint, bet, tikėdamasis, jog tokiu būdu jis bus lengviau nuryjamas, su Tavim išdrįstu tai prisiminti...

Noriu primint Tau ir džiaugsmą, užliejusį mano sielą po Tavo žodžių, sutinkančių ir formaliai pėda pėdon sukergti mūsų dviejų žingsnius. Per menki mano jausmai, kad aną laimę galėčiau pilnai įvertinti ir suvokti. Savo kaulų amžiumi būsiu dėkingas Kūrėjui ir brangiai Tėvynei, kad Tu buvai leista egzistuoti mūsų planetoj ir tokia niliška. Tikiu, kad su Tavim, Mano Meile, kiekviena gyvenimo kartuma nusišypsos, kiekviena gyvenimo sunki našta bus tik lengvutis džiaugsmas. Aš neįsivaizduoju savo sielos vienišos be

Tavosios ir Tave matau kiekvienoje akį užgavusioje šviesos kibirkštyje. Tai mano, iš laimės svaigulio atbundančio, nuotaika. Nenustebk, Niliuk, dėl mano atvirumo, nes, kol susitupėsiu atsigavimu realybei, gal praeis nemaža dienų. O rašau Tau dar akių nesudėjęs.

Parašyk man, kaip Tu jautiesi visokia prasme, nes, ir nujausdamas Tavo laiško toną, laikiu šįkart jo, kaip niekad nelaukiau ir galbūt nelauksiu.

Parvažiavau gana neblogai. Kupė buvo vienas kelerių metų labai įdomus pusiau angliukas, pusiau prancūzas vaikūškštis, kurį tiek kiti bendra keleiviai, tiek aš nuolat kalbinom. Jis turėjo tokio sveiko jaunuoliško pagal save humoro, kad visi leipom iš juoko. Šeštadienį atėjo man telegrama iš prel. Krupavičiaus. Nežinau, ką Svočiolas ten jiems aiškina, kur aš buvau prapuolęs, mat, Krapas norėjęs su manim telefonu kalbėtis. Gerai, kad Ursas šįkart pagirtinai ėjo pareigas, gindamas vado pusę. Svočiolą griebė visom keturiom lapcėm, kad tas Krapui aiškintų, jog su „pirmos žmonos“ reikalais kur tai besiterlioja.

Baigdamas bučiuoju Tave, Aukseli, nes jaučiu, kad Tu tikrai esi pas mane su mano vargais ir mano džiaugsmiais besidalijanti –

Tavo Latras

108

1950.1.24

Mano Brangi Nijole,

Ir šiai dienai skirtas Dievo vakaras jau negailestingai apniko mane ir slegia nepakeliama tuštuma. Tai ne kurčios nakties tamsa, tai Tu, Brangioji, čia esanti, ir Tu, čia nesanti. Jaučiu bedugnę kiaurymę Tavo lino akių, Tavo užburiančio

šypsno—Tavęs, dievišku švelnumu besiglaudžiančios prie manęs.

Suskilo mana siela ir netikiu, kad ji kada bent menkam gyvenimo žingsniui paliktų be Tavęs. Nežinau, kokius mano gyvenime pėdsakus paliks dabartinė mano meilė Tau. Bijau realybės ir gyvenimo reikalavimų paniekinimo.

Tu atėjai, Niliuk, mane aplankyti šį vakarą su raudančia ilgesio kančia ir gniuždai mane nevilčia Tave ir nedvasinę išvysti. Ir taip norisi bejėgiškai kaukti žvilgterėjus į ateitį—kuri dar graso didoku kiekiu tokių vakarų, žadančių tą pačią vienišą Tavęs ilgesio kančią.

Raudu ne vienas savam ketursieny; su manim verkšlena iš kažkur perduodami koncertiniai muzikos garsai ir tyla dvokią visi mano draugai—kambario elementai, pradedant nešvariausia dulke ir baigiant niūriomis sienomis...

Veltui, Niliuk, sustingau lediniais žvilgsniais Tavose nuotraukose. Stūgavimui nėra galo... ir... ar atsigaivinsiu šiandien būti normaliu... nebežinau. Tik dabar aš pažinau, kokių dideliu stimulu gali būti vidinis žmogaus pergyvenimas, kurį meilės pergyvenimu vadinama. Tik dabar suprantu, kad šitokis žmogaus pergyvenimas galėjo pagimdyti aibes šedevrinių veikalų istorijoje, išpuošdamas blizgiais deimantais muziką, dailiąją literatūrą, meną... Jei nesusidurtum su kasdienybės geležinio realumo ir brutalumo reikalavimais ir nepastebėtum kontraversų tarp jausmų Tau ir savų pareigų, Dievas žin, kur atsidurtum savo dvasiniame kliedėjime. Gera, kad mano pareigos mane užima ir Tu mane tik pro plyšius pajėgi kankinti. O tikrai, Niliuk, kai apsisitoju mintimis prie savos padėties, pasijuntu turįs didelę prabangą Tau dvasiškai gyventi. Juk iš tiekų tūkstančių mano draugų gyvenimo likimas lyg šluota iššlavė panašių jausmų bet kokią egzistavimą, pareikalaudamas tik besąlyginio pasiaukojimo laisvės idealui. Ir kiek daug širdžių,

nesuspėjusių pajusti sužydint meilės jausmo, pasirinko šaltą mirtį. Sakau, aš turiu laimės prabangai...

Norėčiau kaukti spalvingomis ašaromis šį vakarą, įbrėžti šiame lape tuo karčiu ašarų tonu mano ilgesio Tavęsp raudą ir mano viltingą ateičiai džiaugsmą Tau, tik Tau gyventi.

Karštai bučiuoju –

Tavo Juozas

109

1950.1.26

Mano Brangi Širdie,

Nudažei šiandien Tu mano dienužę dviejų laiškų atsiuntimu. Priimk už juos abu mano padėką. Dėkoju Tau, Auksei, už juose įrėžtą mudviejų kits kitu alsavimu nepertraukiamą liniją. Ir kas už tai gyvenime gali būti brangesnio, kas daugiau vilčių gali pagimdyti ūkanotai ateičiai ir dienų kurtumas pridengti besišypsiančios laimės vualiais...

Netikiu, kad dabartinio mudviejų alsavimo meile harmoningumas kada nors išblėstų. Atleidimo vardan aš niekad neišdrįsiu galvoti nė apie mažiausias įsivaizduojamas kartumas. Žinau, koks šventumo gylis atitinka mūsų meilę, ir daugiau, negu žinau...

Tu laimingesnė už mane, Niliuk, – gali ir vėl su Mme Roth savomis akimis pabučiuoti anas St. Gervais nepamirštas vietas; aš turėsiu tenkintis tik lakia vaizduote jas pabučiavęs.

Vienatvės kiaurymės nuotaika, dažnai pusvalandžiais aptinkanti mane, yra stipriausias įrodymas, kad Kūrėjas poravo žmones jų sielomis, pažerdamas žemėn gyvybes. Ir tik todėl tiek daug skirtumo esama tarp susijungusių sielų ir pa-

vieniai kūkčiojančių. Ir mano dabartiniame gyvenime dažnai atsiranda tarpinių, kurie, atrodo, nieko neduoda tai brangiai „pirmajai mano numylėtajai“; o koks tokiu momentu pasijunti laimingas Tave turįs ir Tau mintimis gyvenąs. Ir taip amžinybėn nulydėtų pusvalandžių ne tik kad nesigaili, bet dargi juos kartoji brangiais prisiminimais.

Mūsų reikalų (pirmosios žmonos) padangėje telkias nauji vėjai. Su pavasariu jie dar turi tendenciją ryškesniems pasikeitimams. Tuo pačiu, Mano Auksei, dar nesiorientuoju, į kurį pasaulio tašką pavasaris mane nutėkš. Tuo aš pasakutiniu metu daugiau rūpinuos, negu ligi šiol, nes ir Tu žinai, kodėl, nes ir Tu, kaip rašai, dar nedrįsti pasakyti Mme Joly aiškaus „ne“ dėl Clermont-Ferrand. Kol kas gal ir tikslingas Tavo tokis neaiškus nusistatymas, nes gali taip atsitikt, kad aš galiu ir nebesulaukt Velykų lūkuriuodamas šiapus uždangos. Viena beveik ryškėja—kad Prancūziją teks tikrai apleist. Gi atsidūrus Vokioje, mano apsisprendimas, ar Tave atsikviest, ar ne, didele dalimi priklausys nuo prel. Krupavičiaus ir vieno mūsų bičiulio nusistatymo. Ryškų apsisprendimą galėčiau tik iš ten perduoti, atsargiai patyręs jų nuotaikas. Apskritai bijausi savo asmeninių ideologinių priešų. Šitokia baimė turi pagrindo tokiu momentu, kaip dabar, kada iš mano pusės yra ryžtamasi visus priešus pasakutiniu smūgiu ištrenkti iš balno. Tik todėl aš bandyčiau būti saistomas prel. Kr. ir bičiulio nuomonės. Tačiau yra dar šansų, kad galiu ir Prancūzijoje užsibūti. Bet kokių atvejų norėčiau, kad mudviejų formaliam neperskiriamumui žingsnis būtų kuo subtilesnis. Jis neturėtų nei manęs dešifruoti, nei Tavęs, kaipo surištos su manimi tokiu. Netrukus važiuosiu Vokietijon, manau, kad tik iš ten ir galėsiu numatyti mudviejų susijungimo galimumus realiai.

Šiandien iš Svočiolo [Dr. Bačkio] patyriau, kad prel. Kr. nežinojo, kur aš buvau. Jis pasitenkino Svočiolo atsakymu,

kad manęs nebuvo Paryžiu, o kur – nesiteiravo.

Tu man atsiųsk Marytės [Arštikaitytės] adresą ir parašyk, ar ji pastoviai įsikūrus. Jonikis bandys jai parašyti laišką ir išgaut jos sutikimą panaudoti jos adresą mums reikalam.

Grįžęs iš Tavęs, Niliuk, radau Jonikio laišką. Be kitko, jis man dėkoja už sveikinimus 30-ties proga ir primena vieną charakteringą jo gautą sveikinimą: „Durnas bernas, kuris trisdešimt sulaukia neženotas, o keturias-dešimt nebagotas...“ Tuos pačius sveikinimus jis jau man ruošia sekantiems metams. Tačiau aš, pasitikėdamas savo laime, dar išdrįstu kišenėje špygą laikyti. Ta linkme veikdamas, parvažiavęs Svočią [p. Bačkienę] provokavau svočia vadinamas. Ji gi, padėkojus už sveikinimus, atkirto, kad tai Tavo reikalas, kaip jaunosios, o man prie svočių verbavimo nedera kištis. Taigi, sunkieji ginklai Tau perduodami. Ap-skritai, manoji prancūziška aplinka, atrodo, pusiau pasidalijus mano vedybų pritarimui su vieną kraštutinumą saugojančiu Dzikiu (neigiamu) ir kitą – Ursu (teigiamą). Svočiškai vidury. Tačiau prie galimo aplinkybių pasikeitimo jų nuomonių svoris sumažėtų.

Pirmame laiške radau siunčiamas nuotraukas. Ačiū. Nežinau dar, kurias iš jų aš panaudosiu. Jei Tu, Niliuk, turi norą tokių nuotraukų turėti, tai aš Tau panašų skaičių galėsiu atsiųsti net dabar parinkęs, kai visas pas save turėsiu, pirm negu anas atgausiu atgal iš spaustuvės.

Paskutiniame puslapyje suklupsiu ties Tavimi, kaip Nijole, Niliuk. Priglausk, Nijole, mano sielos karščiausius sveikinimus ir geriausius linkėjimus Tavo brangaus vardadienio proga. Aš būsiu šia proga savo mintimis ir jausmais Tavo sielos Šventės dalyviu. Kartu priglausk mano karščiausius bučinius –

Tavo Latras

Būdama sanatorijoje, dirbau Kraujo transfūzijos centre, pakviesta Mme Joly (chirurgo Dr.Joly žmonos) jai padėti įkurti transfūzijos centrą. Su Mme Joly susipažinau, kai Paryžiuje dirbau Kraujo transfūzijos centre. Tas darbas man labai padėjo dvasiškai pakelti visą sunkią sanatorijos aplinką. Mme Joly su savo vyru taip pat pasiūlė, kad aš padėčiau įkurti kitą Kraujo transfūzijos centrą, netoli esančiame Clairmont-Ferrand miestelyje. Tuo metu nebuvo daug specialistų, žinančių naujos, maždaug tuo metu išrastos, kraujo grupės „Facteur Rhésus“ (Rhésus faktoriaus) techniką, todėl Dr. Joly įvertino tą mano Paryžiuje išminktą techniką, kai dirbau Šv. Antano ligoninėje prieš susirgdama. Jų pakvietimą dirbti prašiau nukelti vėlesniam laikui, nes nežinojau, kas mudviem su Juozu bus lemta. (N. B. L.)

109a

(Toliau pateikiamas N.Bražėnaitės laiškas J.Lukšai, rastas jam priklausiuiam voke su įrašu *Noli tangere circulos meos*. Atrodo, jis yra siųstas su ta pačią dieną rašytu J. Lukšos laišku.)

Sancellemoz, 1950.1. 26

Mano brangus Juozuk,

Kaip Tau pasakyt ačiū už Tavo tokią puikų laišką su Tavo taip brangiom mintim ir išreikštais jausmais? Esu be galo laiminga, turėdama Tavo meilę man tokią, kokią aš visada norėjau turėt, ir just kartu su Tavim visiškai tą patį. Argi gali pasauly būt kas gražesnio už tai? Aš taip pat, mano Juozuk, netikiu, kad mano siela kada nelydėtų Tavęs visur, kur tik Tu bebūtum. Gyvenimo realybė ir reikalavimai gali mudviem daug kur pastot kelią, tačiau gal Dievas leis iš viso to išeit laimėtojais ir gyvenimui, kuri Lietuva vadinu, ir mudviem abiem. Tikėkim, Juozuk, kad gyvenimo realybė nebus

perdaug žiauri ir leis mudviem ne tik iš toli, bet ir iš arti, džiaugtis vienas kitu. Aš vien tik gyvenu ta mintim ir vis savęs klausiu, ar visos šios dabartinės sąlygos leis visa tai suderint? Tu juk žinai, kad ne kliūtis kovai už laisvę, bet tik jos skatintoja norėčiau būt ir kartu su Tavim viskuo, mūsų džiaugsmais ir skausmais, dalintis. Taip pat ir savo visa Tavęs ištroškusią siela norėčiau Tau priklausyt ir Tau gyvent ne tolybių atskirtai, bet iš arti arti.

Su Tavo atvažiavimu šis uždarytas ir tuščiai atrodantis gyvenimas prisipildė džiaugsmu, ir bent mano siela perpildyta Tavim. Juk manęs nieks netrukdo Tavim gyvent ir Tavęs ilgėtis, o Tave šventos pareigos išblaško. Tačiau, kaip yra gera turėt tą šventą tyrą meilės jausmą savyje, kurio nieks atimt negali ir kuris viską viršija.

Tau, mano brangi Meile, siunčiu visa tai, ką žodžiais išreikšt negaliu, bet žinau, kad Tu junti ir bučiuoju Tave karštai karštai.

Tavo Širdis

110

1950.1.28

Mano Brangi Niliuk,

Nors vakar gavau Tavo laišką iš 26-tos, bet nusikaltau Tau neatsakydamas. Tik šiandien jungiuosi savo mintimis ir jausmais įaugti į Tavo aplinką su Tavim pačia centre.

Esu dideliai dėkingas Tau, Auksei, už Tavo laiškus ir už juose man Tavo gyvenimo dalį, kuri mano dienas išpuošia darniausia laimės harmonija.

Nors kartais kažkokia neviltis rytojumi užgula mane, bet tikiu, kad gyvenimas leis įsikūnyti toms dabartinėms mud-

viejų svajonėms – atbudėjus kantriai dabartinėse pareigose, susiglausti taip artimam džiaugsmui. Juk tiek daug kartų mane Kūrėjas saugojo tokiuose netikruose momentuose. Jis perdaug rūpestingas žmogaus likimui, kad neleistų įsikūnyti taip be saiko geidžiamai mūsų laimei. Juk, manau, kad ne tik aš, bet ir Tu pačioj maldos ekstazėj ne kartą išdrįstame belstis į Aukščiausiąjį prašydami mudviejų meile pražydušios laimės įsikūnijimo. Tikiu, kad tai pavyks iš gyvenimo išvogti ir, tikėdamas tuo, bent savo dvasinį gyvenimą rėdau kol kas dar negalėdamas materioliais rūpintis.

Šiandien Tavo vardadienis, Niliuk. Si proga mane dar giliau Tau pavergia, giliau įsijaučiant į Tave ir bandant atspėti artimiausius lūkesčius, juos aprėdant įsikūnijimo laimėjimais. Mūsų laukiamoj ateity ši diena gal bus kiek kitokio kolorito, kiek kitokiose apystovose. Šiandien ne mano rožių kvapą, bet tik ilgesį gali pajust ir vargu, ar šiandien Tavo svečių kambary sklidės gimtosios kalbos šventiškas džiaugsmas. Pasiges Tavoji aplinka ir manų dovanų Tau šiai dienai. Gera, kad žmogus kits kitam atleisti gali. Tiesa, priimk ir nuo mano chebros linkėjimus, nes jie pastebėjo mane šiandien išgyvenantį Tavą vardadienį.

Šiaip lyg ir neturiu iš kurio taško savo Paryžių grybštelėti. Paskutinėmis dienomis jis atrodo kiek rimtesnis su šalčiais, bet džiaugiamės pamiršę ankstyvesnį purvą.

Tikiuos, kad jau Tu, Niliuk, priglaudei savo galvužę pataluosna; prieš Tavimi pasekdamas karštai bučiuoju šimtus kartų [...] Iki –

T. Latras

1950.1.30

Mano Brangi Svaja,

Šiandien sulaukiau Tavo gromatos iš penktadienio vakaro. Rašai, Niliuk, kad šalai rašydama, bet iš raidžių aš tik šilimą galiu sau išskaityt; šilimą, kurią nuolat jaučiu manęs linkui tekant, kurią nuolat siurbiau godžiai ir vis palieku nepasotinamai alkanas...

Kažin, ką ateičiai ir dabarčiai sako ta mudviejų dabartinėmis dienomis juntama kiaurymė, kurios priežastimi atrodo mudviejų nebuvimas vienas šalia kito. Rodos, to trūkumo nesant, būtų kiekviena gyvenimo minutė kitaip nuryjama, vis su prasme, su palydinčiu pasitenkinimu. O dabar jos ritasi nebesugrąžinamon amžinybėn ir, nors ir gana tikslingai jas sunaudoji, atsižvelgdamas į savo pareigas, bet vis pasigendi jų, užantspauduotų dviejų galimos laimės harmonija. Ar atiduos gyvenimas mums, Niliuk, šitas išvogtas neįsikūnijančias svajones, ar greit pradings barjerai mūsų laimei pasireikšti?! Taip dažnai aš klausiu savęs, apniktas nuožmaus ilgesio Tavęs ir vis nesuvokiu galimo atsakymo. Tik vienas didelis džiaugsmas nustelbia aną ilgesį – prisiminus, kokią aš laimę turėjau gyvenime Tave sutikti ir pagaliau... apvainikuoti tą laimę, išdrįstant sava Tave pavadinti. Ne kitur, o čionai aš surandu tos didelės kantrybės ir pateisinu savo lūkesčius, laikydamas juos prieangiu mudviem laime bekūkciojančio šventnamio.

Šiaip mūsų paryžietiška aplinka merdi tame pačiame pilkume. Nieko čia nesama verto dėmesio. Gi mes net ir neturime jokio noro plačiau pasidairyti po aplinką visapusiškam jos pažinimui. Aplamai, kai pradėdam vertinti savos orbitos nūdienius kelius ir jų pynęj norim surasti ir mūsų, tai gana gilus pesimizmas veidus apniaukia. Aš pats šiandien esu

daug didesnis pesimistas dėl žmonijos ateities, negu prieš porą metų buvau. Taip ir norisi sušukti: „Quo vadis, sviete!“ ir išsigąsti, nes matai, kad visi aplinkiniai tavo draugai yra perdaug kvailai kurti, šventai seką kurapkos politiką. Šį vakarą keletą pusvalandžių su Svočiolu ir Ursu praplepėjom panašiom temom prie „Pepiniere“ restorano, tad atleisk, kad ano kartėlio liekanas aptiksi ir mano laiške Tau. Gal ir nedrėtų, kad dažnų mūsų nuotaikų purvas ligi Tavęs, Niliuk, nutikštų, bet kadangi tai susieta gana glaudžiai ir su mudviejų ateities bendrais žingsniais, tai tik todėl tas purvas rado vietą čia patekti.

Ir pabaigai, Miela Niliuk, priglausk savo Latro karštus meilės busiukus, tikėdama, kad jis savo didžiu ilgesiu nugalės tą kelių šimtų kilometrų tolį ir vienumoj svaigs dviem –

T. Latras

P. S. Šios dienos „Figaro“ rasi trumpą straipsnį gen. Beddel Smidth, kuris apie mūsų judėjimą namuos atsiliepia geriausiai iš visų kitų kaimynų...

1950.2.2

Mano Brangi Meile,

Kiek kitaip, negu paprastai būdavo, rašau Tau ryte. Vakar vakare Tau neparašęs jaučiausi sau kažkuo skolingas.

Vakar gavau Tavo laišką iš antradienio (pradžia pirmadieninė). Kaip matau, Mano Auksei, Tau kvadratūrą teko padalinti pusiau. Priedo dar gavai pozityvią ligonę, nors tai ir Tavo buvusi viena iš kertinių draugių. Žiūrėk, kad Pati da-

bar nenuvargtum ir nesumenkintum savo brangios sveikatėlės. Dėkoju Tau už šį laišką, kuriame, kaip ir kituose, taip aiškiai rašale driekiasi mūsų dviejų meilės atodūsiais persunktas gyvenimas. Ačiū Tau, Brangi Svaja, už taip pras-kaidrinamas mano dienų kurtumas.

Kartu dėkoju Tau už Marytės adresą, tik dar kartą prašau pakartoti pirmąjį žodį. [...] Be to, kaip Tu manai, ar ji ten jau pastoviai įsikūrusi, ar žada artimiausiu laikotarpiu keisti savo darbovietę? Matau Tavo susirūpinimą dėl Dr. Joly pasiūlymų. Deja, Niliuk, dar šiuo kartu aš nieko aiškaus savo atžvilgiu Tau negaliu parašyt. Prieš porą dienų patyriau iš Piršlelio, kad jis ne per seniai turėjęs pasikalbėjimą su Svočia apie mudu. Piršlelis suprato, jog Svočia laikanti nemena kliūtimi mudviem apsivesti dėl mano dokumentų Aktyvumo. Reikia manyt, kad tos pat nuomonės ir Svočiolas, nes bent šituos reikaluos pas juos būna prieita visad vieną išvadą, ir kuri pusė apie reikalą kalba, visiskai nesvarbu. Žinoma, yra šiek tiek dalikatnybių ir iš šios pusės, bet, jei tik tokios būtų, tai man būtų viskas aišku. Aš pasilieku prie dviejų kitų pagrindinių kliūčių, t. y. mano pareigų neapleidimo ir materialinės pusės ganėtino sutvarkymo. Dūmos šioms kliūtims įveikti yra dažnos mano makaulėjų susimąstymo priežastys. Jei nesivilčiau jų įveikti, tai tektų gerokai nusiminti.

Tuo tarpu tenka tenkintis tik atviromis savo dvasios durimis Tau ateiti ir svečiuotis, gyventi tik mintimis ir jausmais, išugdytais gilios, besaikės meilės... Na, tik tokius ir busiukus glausk, Aukseli, prie savęs nuo savo latriško Lattro —

T. Latras

1950.2.4

Mano Brangi Svaja,

Skendžiu vadinamojo šeštadienio vakare, papuoštame Tavo laiško iš 3 d., ir savo sielos polėkais [trokštu] susijungti su Tavaja. Daugiau negu žinau—jaučiu, kad ir Tu, Brangioji, rasi šiuo metu savo sieloj ir man vietos. Tai yra daugiau, negu viskas, ko aš taip šventai trokštu iš Tavęs. Si be galo iškilminga realybė ir padaro mano šeštadienį pilnutinį visa to žodžio prasme. Bučiuoju Tave, Brangi Niliuk, taip šeštadienio su Tavim pasiilgusiomis lūpomis. Nors taip norėtus šiandien bent trumpai akimirkai išvysti visai arti savęs Tave ir vėl klaikiai apsvaigti, tarpinant mudviejų laimėj gyvenimo valandas... Deja, šis betgi vakaras yra tik iš tolo mudviejų laimės prisotintas.

Šiandien pavakariop prasiblaivint buvau nusikapstęs į „Jardin des Plantes“. Ten jau ir pavasaris savo pirmus pėdsakus sėja. Rodos, ir žemė, ir augalai, ir paukščiai jau pavasario garsais kalba. Kažkodėl tik dar labiau pasigendi pranašišių apraiškų mūsų tėviškės laisvės pavasariui, mūsų pakrikusioms nuotaikoms ir mūsų, gyvenimo išmestų, grąžinimo į normalių žmonių tarpą. Ir kaip sunku tokiais momentais numalšinti savo revoliucinę dvasią, bekylančią anų siekių linkui.

Parašyk, Niliuk, kas naujo pas Vidą. Užvakar aš ją sapnavau. Lyg su kažkokia baline suknia ruošėsi su manim valsui. Vis tokia bajava, kaip visad, tik kažkokis rūpesnis veide matės. Jai rašydama, padėkok už nuolat ateinančius mano adresu sveikinimus ir pasakyk jai, kad ir Latras—Svogeris ją taipogi, žemai lenkdamasis, sveikina, sveikinimus išpuošdamas glėbiais geriausių linkėjimų toj tolių karalystėj.

Tavo laiške iš 3 d. randu, Brangioji, Tavo norą sulaukti iš

manęs medžiagos Tavo paskaitai apie mūsų meną. Aš pats tai veik nieko neturiu Tau pasiųsti, bet prisistatęs pas Svočiolą paorganizuosiu. Manau, kad šitokiu atveju nereikia taip susisiaurinti (Tu pasirinkai medžiagai šaltinį tik mane), o reikia laikyti, kad tokiame atveju dera visus šaltinius, žinoma, prieinamus, išnaudoti. Taigi man parašyk, ar Tu Pati nesi lygiagrečiai panašios medžiagos paprašius Svočiolo. Tuo atveju aš paorganizuosiu ir pasiųsiu, juk Tau ar čia, ar ten dvi dieni.

Kada aplankys mane vasario žadėtų dienų išsipildymai, tuo tarpu negaliu pasakyti. O kol negaliu savo kasdienybės pakeisti džiaugsmu su Tavim, tai nors iš jos išniręs savo sieloj bučiuoju Tave, Mano Dienų Džiaugsme, tūkstančius kartų –

T. Latras

Sanatorijoje buvo įsisteigęs meno ir muzikos mėgėjų būrelis, pakviesdamas laiks nuo laiko asmenį su paskaita apie meną ar muziką. Ir aš buvau paprašyta ką nors pakalbėti apie lietuvišką meną. Kadangi niekad nebuvau meno specialistė, prašiau Juozo, kad paorganizuotų knygų tom temom ir aš tada galėčiau pasirošti tokiai paskaitėlei. (N. B. L.)

114

1950.2.7

Mano Miela Meile,

Seniai Tau berašiau, reik prisipažinti. Galbūt todėl ligšiolinės šios dienos valandos mane taip nerimasčių persekioja. Tad ir griebiaus plunksnos, kad sugrąžinčiau sau ramybę, apmarinčiau savo ilgesio jausmus Tau, Mano Širdies Karalaite.

Šiandien ryte Tau pasiunčiau knygų paketą, kuriame rasi medžiagą savo paskaitai. Mano patarimas kuo mažiau

kalbėt, o kuo gausiau paskaitą perkraut iliustravimu. Tai neatidalijamos gero paskaitininko savybės!!! Juo labiau, kad kalbėt dažnai yra daug sunkiau, kaip kad iliustracijomis publiką dominti. Su šiomis pastabomis (kuriomis, tikiuosi, Tu pasinaudosi) savo trigrašį, liečiantį Tavo paskaitą, užbaigsiu.

Sekmadienio vakare, berods, iš Paryžiaus padangės į kažkokių amerikoniškų tolius išniro tėvas Kubilius. Šiuo metu jo pėdomis jau rimtai rengiasi pasekt Piršlelis ir Tėv. Liuima. Anot Svočiolo, po kurio laiko paliks tik „prochvostai“, kurių, kaip rašė Baranauskas, „anei gyvuliams reikia, anei žmonės renka...“ Padorūs paryžiečiai, manau, giliai pajus šitą išsiretinimą. Gera, kad man vis tiek pat... aš visad buvau izoliavęsis nuo ano ratelio.

Paskutiniame Tavo laiške, Niliūne, įskaitau Tavo susidomėjimą menu. Net mane žadi įvelt į hipermodeminio meno kritiką. Sakyčiau, painus uždavinys įsijausti į nūdienio menininko kūrybines išraiškas, jas vertinant techninio išpildymo plotmėje. Gal tik ir Tu, Auksei, nerandi tam kilimui vietos bažnyčioje, kad nespėji pajusti šiandieninio žmogaus sielos hipokrizės ar gal tik painaus blaškymosi ir nesuradimo gyvenimo prasmės kertinių atramos taškų.

Aš vis dar, kaip matai, tupiu Paryžiuje ir negaliu pasigirti, kad reikalai sklandžiai klostytųsi. Viltys ateinančiose dienose.

Šiandien išsiųsiu kan. Matulaičiui memuarų viršelį ir nuotraukas iliustracijai. Reikia spustelt dėl leidimo, nes jie, neturėdami tokio parėdymo prieš Kalėdas, nustatė eilės kitų knygų jų spaustuvėję išleidimą, kadangi manąją leisti dar neturėjo parėdymo.

Baigiu dviejų gyvenimą plunksnoje, Brangi Niliuk; priimk atsiveikinimui tūkstančius busiukų, kuriuos siunčia

T. Latras

1950.2.7

Mano Brangioji,

Kaip matai, išėsiu savo pažadus ir Tau, parūpinęs, siunčiu reikiamos medžiagos. Tikiuosi, kad jos pakaks ir Tu galėsi profesoriškai riesti Sancellemoz'ui tiek apie lietuvišką meną, tiek ir šiek tiek apie muziką.

Manau, pradėk nuo ALTo priėmimo pas prez. H. Truman'ą. Tai bus bene pati geriausia įžanga epidioskope ir žodžiuose.

Svočiolas net leido kai kurių šitų knygų atskirus lapus išpjauti demonstravimo metu, bet aš manau, kad Tu, Niliuk, nesi tokia knygų naikintoja. Apsieisi ir neišpiovus. Panaudojus turėsi man visa atgal grąžinti! Savą publiką supažindink ir su mūsų girinių brolių dabartiniu gyvenimu, čia ir nuotraukų nestokos. Žinoma, kita proga.

Tad sėkmės, Mano Miela, mūsų propagandos Partizane, kad tuo kuo labiau prisidėtum prie mūsų Kultūros išnešimo į svetą.

Linkėjimus bučiais išpuošiu –

T. Latras

1950.2.10

Mano Brangi Svajone,

Jau taip seniai, rodos, Tau, Brangioji, rašiau. Net nusigandau, apie tai pagalvojęs. Kažkoki reikalai reikališkai taip mėgdavo šiuo tarpu mane užimti, kad tik šiandien atsipalaidavau Tau. Ir nors tas mano triūsimas nematomas

darbas yra pašvęstas taip mums visiems brangiems dalykams, vis tiek negaliu nuslėpti, kad nesiilgėčiau savo triūso didesnę dalį, savo širdies pilnumą atpalaiduot nuo daug ko ir gyventi daugiau Tau ir mudviem. Tik ypatingas mudviejų draugystės pagrindas visad ją padaro be galo brangia. Mudu susirišom atveju, kuriam tinka Putino žodžiai, jog pati brangiausia meilė yra subrendusi skausme ir pats giliausias skausmas yra kilęs meilėje. Ši tiesa pasiliks su mumis visada ir, anot mūsų Vidos, gal niekad ir nesutiksim mudviejų gyvenime aukso vidurio. Galbūt toki kraštutinumai kaip tik ir tinka žmogaus prigimčiai.

Šiandien, Niliuk, vakare parkiūtines namolei, radau Tavo atsiųstas man dieviškas kojines. Be galo Tau dėkodamas už jas tokias puikias, noriu Tave ir pabart – kam vargini save maniems malonumams, juk, rodos, aš iš Tavęs buvau išsiderėjęs, kad jų gimimo Tu buvai atsisakius. Turbūt nori sukorį iš savo latro padaryt, kad tiek daug daiktų man kalbėtų Tava meile ir gimdytų skausmingą ilgesį. Už visa tai latriškas – ačiū.

Šiandien po pietų išsiunčiau skolos antrus keturis. Labai atsiprašau, kad taip uždelsiau begraibydamas, mat nenorėjau, kad kas nors pajustų. Dideliai Tau, Auksei, dėkoju, kad ta paskola mane ištraukei iš ankstyvesnių graibymųsi.

Vasario 16 d. per *Voice of America* duos lietuviškai. Dar nežinau bangos. Po to tuoj prasidės kasdien lietuviškai. Tai sveikintinas mūsų laimėjimas, nors, kol laimėjom, kova tęsėsi geroką porą metų.

Bučiuoju daug kartų savo siela Tavąją, kad ji nuolat leidžia mintimis skristi į mane. Tu latro latriškas dienas pripildai dideliu malonumu ir laiduoji šviesių spalvų ateitį. Nežinau, ar gali žmogus pajust didesnę džiaugsmą už tą, kuriame aš paskęstu, nuslysdamas mintimis į Tave... mudu... Priglausk ir šioj mano laimės vizijoj, Brangi Niliuk,

karščiausius ilgesiu raudančius tūkstančius busiukų ir priimk nuoširdžią padėką už šias man besišypsančias valandas.

T. Latras

P. S. Tavo, Niliuk, paskutiniame laiške randu pasinešimą ir daugiau ieškoti paskaitai medžiagos. Manau, jog mano pasiūstąją jau gavai. Parašyk, ar pakanka. Va, vis dar nori, kaip paskutiniame laiške rašai, Jean Mauclair'o „Pays du Chevalier Blanc“ [„Baltojo Vyčio Salis“] ir kt. Manau, kad turėtum pasitenkinti atsiųstom, ten rasi ir istorijos. Aš Savočia esu perspėjęs, kad ji nereaguotų į Tavo paraginimą, nes jos riteris jau Savo Karalaitę aprūpino. Taigi laukiu žodžio ir apie tai.

T. Latras

117

1950.2.12

Mano Brangi Meile,

Esu Tau didelę kiaulystę ištaisęs. Tavo Latras kaip be galvos vaikščioja. Penktadienio vakare parašiau Tau laišką ir jį be ženklo šeštadienį įmečiau į pašto dėžutę. Prisiminiau tik pietų metu, kada pagalvojau, kas reikėjo tą dieną nusipirkti. Gera bus, jei paštininkas jį įmes į šiukšlių dėžę, bet jei Tave, Niliuk, jis pasieks, tai nebežinau nei žodžių, kuriais galėsiu Tave atsiprašyti už tokią kiaulystę. Tai jau antras kartas tokio nemalonaus mano išsiblašymo. Prieš porą mėnesių tas pat atsitiko su prof. Brazaičiu.

Nebežinodamas ano labsardokiško laiško likimo, gal kai ką Tau, Niliuk, ir dukart pakartosiu.

Tavo siųstas kojines gavau penktadienį, jos be galo puikios. Tik, jei kalbėt apie dydžius, tai gal kiek per plačios, tad nusistatęs nenaudot Tavo pasiūlyto muilo, kad po išskalavimo susitrauktų. Kuo už šį šedevrą reiks Tau atsiteisti?!

[...]

Tau, Niliuk, antrą pusę skolos išsiunčiau penktadienį, dar ir be Tavo paraginimo. Tu juokinga, Niliuk, kai pasakoji savo teisių praradimą į savus pinigus. Juk aš, rodos, tik pasiskolinau iš Tavęs, o ne kaip kitaip. Kol kas ne man leisti už manus malonumus kitiems kaštuotis. Greičiau jų atsisakysiu, jei piniginė pusė neleis; kartais atsisakymą net galiu pri dengti kitokiomis priežastimis.

[..]

Kodėl Tu manai, kad Tavo Latras negali paruošt savo memuarams viršelio? Tu, tik gulėjus šalia meniškų mokslų, dyvini sava kūryba svietą (manęs vos nesupešiojo viešbučio moterys, pamatę Tavo brangių rankų megztuką), o aš, keletą metų ant jų džiūvęs, nesugebėsiu ryžtis knygos viršelį paruošt!

Vakar vakarą praleidau pas Svočiulus [p. p. Bačkiaus]. Buvau ponios prigriebtas, kad padaryčiau Vasario 16-tos programos viršelio projektą ir išbraižyčiau ant stencilo. To darbo užbaigimo proga tapo ir vakaras bendrai atšvėstas. Jaunuosius išguję, ir į bliuznierstvas įsileidom. Gerb. Svočia tvirtina, kad gili meilė nebegali ilgiau tęstis, kaip desėtką metų, nors mudu su Svočiolu stovėjom už ilgesnį laikotarpį... Kaip Tu manai, Mano Pupuli? Šiandien Tavęs ypatingai čia trūksta. Juk sekmadienio šventiškos nuotaikos be Tavęs, Miela Svaja, nesuprantu. O kiek daug prabėga be Tavęs tokių skurdžios, sunykusios nuotaikos šventadienių – ir kiek jų dar prabėgs...

Šiandien Paryžiaus ateitininkai turi didelę įsikūrimo draugovės šventę. Dalyvauja p. p. Turauskai* ir turbūt

Svočiolai. Piršlelis už vyriausią iniciatorių. Norėjo ir mane nusitempti, bet atsisakiau dėl viso pikto, juk daug kas atkreips bereikalingai dėmesį, ko aš nepageidauju.. Pagal Piršlelį net 20 asabų dalyvausią, nebesusigraibau net, iš kur tiek jų čia prisirinko?

Tikėdamas, kad Tu, Niliuk, per daug nepyksti už laiškus be ženklų ir už ilgai užsitęsusias skolas, išdrįstu Tau, Auksei, pasiųsti keletą atsiprašymo busiukų šiame vienatviškame vakare ir, padėkojęs už taip prašmatnias kojines, palieku ypatingais saitais supintas su Tavim –

T. Latras

118

1950.2.14

Mano Brangi Meile,

Šiandien gavau Tavo dvi paras rašytą laišką. Priglausk pas save už tai mano gilią padėką. Tu taip savais žodžiais man padedi pakelti mano dienų našta, kuri vis dar taip sunkia atrodo.

Su šilčiausiais jausmais palinkėjęs mielai Švogerkelei nugalėti galimas komplikacijas, jau išdrįščiau sveikinti. Giliai dėkoju už mudviem ir man linkėjimus. Tikėkim, Niliuk, kad Kūrėjo ranka neprileis, kad Švogerkėlės nelaimės nudažytų skausmu Tavo ir mudviejų veidus.

Esu gana patenkintas, kad Tavęs, Niliuk, nepasiekė mano laiškas beženklis iš penktadienio. Tik dėl to susidarė ir tokia spraga, kurią Tu jau išdrįsti metais vadinti. Baust Tavęs nė nematau, juk tokiu atveju pats save daugiau nubausčiau, nuvogdamas taip mielų keletą akimirkų bent dvasiškai Tau, Auksei, pašvęstų.

Dideliai Tau dėkoju už Tave nuotraukoje. Dabar Tu visą židinio estetiką pakeitei. O Tavas šypsniš ne tik mano širdį, bet ir visą kambarį užviešpatauja. Ar aš savą greit Tau pristatysiu, nebežinau, nes kol kas dar gero fotografo nesuradau, negi duosi save kokiam terliui sugadinti...

[...]

Tau parašiau kadais rašytos ir nebaigtos partizanų dainos pirmus posmus:

*Stovėjau parimus tarpvartėj darželio,
Kai paspaudęs ranką tyliai išėjai...
Ašarom sidabro verkė rutos žaibis,
Verkė sutemose skęsdami beržai.*

*Kas paklaus, kodėl gi ašaros man rieda,
Kas man ravint rūtas „Padėk Diev“ sakys,
Kas akis manąsias atras lino žiede,
Kas, oi kas, man vargšę širdį nuramins?*

Tyliai šeivas mėto...

Kaip matau, pas Tave, Mano Svaja, dar vis žiema ragus stato. Norėtume mes nors keletu saujų savo aplinkoj sniego, kuris pas jus ir traukinius sustabdo su čemodanais ir juose diplomais. Tikiuosi netrukus kėblinti pavandravoti į Vokią. Pagal pažadus ir savo meilės balsą, grįždamas turėčiau paskęsti laimėje su Tavim pas Tave. Tik galvoju, ar neverta pradėt taupyti velykiniam laikotarpiui materiolus ir jausmus, kol materiolų apstesnės sumos greitesniu laiku nenumatau iš kur nors sumedžioti. O vis tik kiekvienas malonumas šiek tiek patušina kišenę. Tu, Niliuk, kažko blogo nepamanyk, kad aš taip atvirai Tau rašau, įpindamas materiolus. Aš, kai-

po toks, jų nevertinu ir nevertinsiu, be to, su Tavim esu tiek artimai susietas, kad nesijausiu Tave užgavęs tokius dalykėlius paliesdamas.

Ir aš iš Jonikio laiškų įskaičiau didesnę negu prieš tai jo pesimizmą. Nesuprantu, kodėl pastaroji jo kelionė prisidėjo prie to pesimizmo išaugimo. Jau net antrą kartą iš jo gaunu užsiminimą, kad jis nori mesti mūsų reikalus ir susirūpinti asmeniniu gyvenimu. Rask Tu jam kokią moterį ir nusiųsk apvedsinimui, tai ir toliau iš jo vyrą turėsime, kitaip aš baiminuosi.

Šiandien iš tėvynės esu gavęs pusiau tarnybišką, pusiau meilės laiškėlį iš vienos ryšininkės. Tegu tai bus atsvara mano tūžmasčiai dėl Tavo „draugiško“ susirašinėjimo su visokiais. Ta dukra yra buvus mano simpatija!

O dabar glausk prie savo lūpų savo Latro karštus busiukus, siunčiamus iš jo vienatvės ir iš jį triuškinančio ilgesio Tau, Mana Širdie. Tu tikrai šiandien esi visai arti manęs; ir labai toli pagal Tavo įrašytus Tavo nuotraukoje žodžius. Tad ačiū, Niliuk, už vakarą —

T. Latras

Laiške Juozas užsimena apie savo buvusią „simpatiją“ ryšininkę. Kiek supratau iš Antaninos Garmutės knygos „Išėjo broliai“, Juozo ryšininkė buvo Morta Linkaitė, be galo daug iškentėjusi kalėjimuose per baisius NKVD tardymus ir kankinimus, reikalaujant, kad ji išduotų, kur slepiasi Juozas grįžęs į Lietuvą. Ji ir jo lavoną matė Kauno saugumo kieme. Ką jie su Juozo palaikais padarė? Kur jie yra?.. (N.B. L.)

1950.2.16

Mano Brangi Niliuk,

Rašau Tau Vasario Šešioliktos vakare. Galiu Tau, Manoji Svaja, padėkoti, kad mūsų laisvės simbolio šventės proga ir Tu mane prisiminei laišku, sveikinimais ir linkėjimais bei sielų susijungimu. Giliai džiaugiuos, kad tokios istorinės reikšmės sukaktys prabėga pro mus mudviejų susijungusių sielų ženkle. Tai neįkainojamai vertintina gyvenimo daina.

Kai aš sveikinau šia proga Ursą, jis pasakė: „Tai ne daugiau, kaip numirusio kūdikio gimimo dienos šventimas“. Daug tiesos yra jo žodžiuose, bet reiktų pridėti, kad tas kūdikis ir gimdamas buvo genijumi. Juk tik per dvidešimtį jo kūdikiavimo metų mes įsirikiavom kultūringų tautų tarpe ir savo rankų bei proto darbais lietuviai užsigarantavo savo vietą Europos kontinente. Tikėkim šiandien labiau negu bet kada, kad dabartiniai budeliai savo užmačių neįgyvendins.

Sveikinu Tave, Brangi Niliuk, Vasario 16-tos prasmėje ir linkėdamas mums įgyvendinti jos turinį daugkart šventai Tave bučiuoju –

T. Latras

1950.2.18

Mano Brangi Niliuk,

Galiu Tau nuoširdžiai padėkot, kad sulaukiau Tavo laiško iš vasario 17 d., kuris man kvepia sąskaitų su Tavim išlyginimu, juk gavai beženklį!

Nemanyk, Niliuk, kad prie mano išsiblaškymo prisideda

ir laišakai iš „buvusių meilių“. Jei būtų tik tokios mano išsiblašymo priežastys, tai aš jokių išsiblašymų nepažinočiau. Tačiau „pirmosios žmonos“ reikalų reikalėlių, projektų projektėlių pynės, kiekvienu momentu landydamos po maną makaulę, ją perdėm išpusto – taip, kad Tu, Brangioji, turi mano gėdą nuplauti savais frankais.

Nežinau, Niliuk, kodėl Tu manai, kad aš Tau kėsinu. Juk, tai darydamas, daugiau sau pakėsinčiau. Suskaičiavai Tu man bent trejetą „įtariamų“ argumentų. Kad Tu prisidedi prie mano išsiblašymo, tai tikėsiu, bet tik jau ne kažkokios kitos moteriškos ypatos. Kaip tokiu, kortų sportu išvis netikiu. Kas liečia gautą laišką, tai Tu, Mana Svaja, neapsiriksi palikdama su ramia širdimi. Tau man moteriškų esybių atžvilgiu nėra konkurenčių ir nebus, tol, kol Tu kitaip nenorėsi. Ir ta mergytė, iš kurios gavau laišką, Tau nėra jokia konkurentė. Prileidžiu, kad ji gal ir myli mane, bent taip atrodo iš gautų žodžių, jei į laišką žiūrėčiau ne iš tarnybinės pusės. Ji, atrodo, yra mano kovos brolių ryšininkė ir atlieka tam tikras funkcijas ir dabartiniuos mūsų reikaluos. Savo laiku aš Tau, Niliuk, apie ją esu minėjęs. [...] Be to, aš manau, kad, kai jos laiške prasiveržia kai kurie žodžiai apie „mylimo akis“, tai tarnauja tik kamufliažui, nes tik meilės laiskams dabar į mus lengviau prasiskverbti. Esu jai dėkingas, kad ji šiame laiške pranešė apie mano šeimos likučių likimą.

Nemanau, Brangioji, kad Tu, išskaičiuodama tuos argumentus, rimtai ką nors bloga apie mane pagalvojai. Tokiu atveju aš būčiau labai, labai nelaimingas. Man niekas, niekur ir niekad nepakeis Tavęs ir sau nuodėme laikyčiau, jei bent pagalvočiau, kad kur nors man kas nors gali panašaus rasti.

Nelaidžiu sau abejot, kad Tu, Niliuk, tiki, kaip aš nepaprastai noriu pabuvot bent trumpoj laimėj pas Tave pakeliui į Vokią. Tačiau iš vienos pusės tie nelemti materiškai, iš kitos pusės taip precizuotas laikas kažin ar nelieps to atsisakyti.

Betgi Tau padarius užuominų, vargu ar neatsidursiu pas Tave grįždamas. Kodėl aš taip pradėjau kreipti dėmesį į materialius – tai tik mūsų dviejų labui. Galvoju, jei Prancūzijoje susidarytų didesnių trukdymų mudviem susijungti, tada tektų vykti į Italiją ir ta proga prieš Dievą pasakyti, kad Tu mana, o aš Tavo. Mat Italijoje bažnytinis šliūbas laikomas pilnateisiu, kaip ir valstybinis, o pabuvus ten kelias dienas tas leidžiama padaryti. Dar, jei prie to numatyt visą kitą išlaidą, tad ir dirstelėjus į kol kas gana ribotas pajamas verta taip ir „sumaterialėti“, kad net pagalvotum apie pirmą to padarytiną išlaidą laimės sąskaiton. Gi kada aš gausiu kiek pajamų už memuarus, dar neaišku, nes pirmosios pajamos bus skirtos padaryti išlaidoms leidykloje padengti, o paskui jau aš jas absorbuosiu. Todėl reikia kartais net ir savo laiškuose tokius nemalonius dalykus užsiminti ir tai įkalkuliuoti, apsvairstant savo leidimus laimėje paskęsti. Tik, jog Tu mane suprasi, Niliuk, ir mane suprastą paliksi laimingą, šiandien mes nesame padėtyje žmonių, kuriems materialinės problemos pusės neegzistuoja. Po to, kai mes netekom tėviškės, netekom laisvės, netekom visko, ką mums mūsų tėvai savo prieglobščiu galėjo duoti, tai neapeinamai tenka susidurti ir su materialia gyvenimo puse, kuri yra gana svarbi projektuojamo lizdo komponentė.

O projektuodamas tą mudviejų lizdą ir vėl dažnai susirūpinu, ar sugebėsime ką nors turėti, kas Tau atstos saulėtąjį Sancellemoz'ą. Juk aš esu rezistentas iš tų rūsijų žiurkių, kurios per daug nekreipia dėmesio, ką rytą valgys ir ką gers, – ar sugebėsiu domėtis tais gyvenime sutinkamais „mažmožiais“, kurie neapeinamai normalų žmogų domina, kurie yra būtini gyvenimo dainai Tavo, kaip mano žmonos, kaip gyvenimo draugės, atžvilgiu, štai kas gimdo mano išsiblaškymo priežastis.

Priede Tau persiunčiu Vasario 16 d. minėjimo programą,

kad matytum jos skirtingumą nuo Sancellemoz'iskės. Tarp kitko, ji buvo gana puiki, nors aš ir nemačiau – pranašesnė už kitų metų programas.

Priglausk mano tūkstančius ilgesio busiukų ir numarink mano dienų tamsumas.

T. Latrus

121

1950.2.21

Mano Miela Svaja,

Tik datą suspėjau užrašyti ir antraštę per Užgavėnes. Tik besirušiant Tau pagyvent pusvalandžiu prieš pusiaunaktį įsivertė Dzikis ir mane nuo Tavęs atėmė. Matai, jis ir priminė, kad tas vakaras Užgavėnių vakaru vadinasi, tad ir aplankė savo „Vadą“. Nuklampinom į „Dupont“, paėmėm po stiklelį, vargus parokavom, pypkes parūkėm ir, apžvelgę paryžiečius „Užgavėnėse“, pardūlinom kas sau namo. Šitas maršrutas ir atėmė mane nuo Tavęs, Mano Niliuk.

Giliai dėkoju Tau už 20 d. laišką. Tau nebėra ko mane atsiprašinėti, nes ne Tavo laiškas „kvailiai“ išėjo, o Tavo Latras yra perdaug jautrus, jam tad ir Tavo laiškui skiriamas epitetas yra skiriamas. Aš ir rašiau, kad tikiu Tavo ramia širduže, o atrėmiau ar aiškinau Tavo argumentus tik tam, kad Tu juos iškėlei. Jaučiau, jaučiu ir žinau, kad jie perdėm blankūs ir jokių „qui pro quo“ į mudviejų gyvenimą neįneš. Be jokių rezervų aš tikiu Tavim ir be jų žinau, kad ir Tu manimi tiki. Tai ir yra taškas bet kokiam nepasitikėjimui ar atrodančių „argumentų“ gimimui. Už tą pat kalba ir šio pasakutinio laiško Tavo žodžiai.

Kodėl Tu nenori, kad aš kažkuo sukčiau sau galvą, kas susieta su Tavim? juk tai mano laimė. Aš tik džiaugsimą turiu, galėdamas Tavimi galvą sau sukti. Nesiūlyk man ir nelinkėk netekti mano dienų džiaugsmo. Tas, kas bus surišta su Tavim, nežiūrint ar tai rūpesniu, ar džiaugsmu alsuotų, man bus tik laimė pergyventi. Juk kartais ir suteiktas širdžiai skausmas yra lygiai malonus gyvenimo prasmės atžvilgiu, kaip ir dūžtąs džiaugsmas. O aš taip trokštu gilių gyvenime vagų su Tavim praleisti.

Nesuprantu, Niliuk, kodėl Tu nesijauti taip atvira su manim, kaip aš su Tavim, man atsiuntei penkis dol. ir prašai, kad aš su jais padaryčiau tam tikras operacijas. Šiais metais jie ir juodoje biržoje gana pigūs. Prieš keletą dienų aš gavau tik po 378 vietinius vienetus. Aš visada keičiu pas Svočiolą. Šiuo metu jo nėra, tai Tau nė patarnavimo skubiai padaryti negaliu. Padarysiu, kai jis grįš. Tačiau aš paskutiniame laiške Tau minėjau ir siūliausi, jog galiu Tau padėti iš susidariusių bėdų išsikrapštyti, kaip ir Tu man sausyje padėjai. Kodėl neparašei laiške—atsiųsk tiek ir tiek?! Tu mane iš keblios padėties išnarpliojai, o man tokio malonumo nenori suteikti. Šiandien ryte Tau išsiunčiau 5000 fr., nors turėjau nusileist savo „honorai“, nes Tu nebuvai paprašius. Kam taip svetimai jaustis? Turėdama gaivoje, kad dar gausi už tuos penkis, parašyk man, kaip su Tavo skolom, tai aš gal dar galėsiu link Tavęs pasiųst!

Kojinių man, jei nepradėjai, tai nemegzk, nes aš nelabai turiu progos tokioms iškilmingoms kojinėms nešiot. Reik specialių kelnų. Geriau, Niliuk, sau ką nors vietoj to nusimegzk.

Už vakar vakaro nuvogtus Tau dvasinius busiukus šiandien siunčiu dvigubai gausesnius ir tikimai karštesnius. Tad priglausk juos, mano Miela Širduze.

T. Skrupulas

P.S. Galiu į Vokią išvažiuot, Tavęs nesuspėdamas laiku perspėt, kad man nerašytum, tad, man rašydama, tai turėk galvoje. Nenorečiau, kad Ursas Tavo laiške man kažką rastų, ko nereikia.

T.L.

122

1950.2.24

Mano Brangi Niliuk,

Dėkoju Tau už Tavo gromatėlę iš 2.22, kurią vakar apturėjau.

Dėkodamas Tau už susirūpinimą mano šeimos likučiais, tenkinsiu Tavo norus. Šiuo atžvilgiu jokių paslapčių prieš Tave, Niliuk, nėra ir būti negali. Mama dar tebėra Lietuvoje prisiglaudus pas vienus gimines, labiausiai pergyvenančius mūsų šeimos tragediją. Brolis Antanas (už mane jaunesnis) dar gyvas Sibire, gavęs 25 metelius. Brolis Vincas (visų vyriausias) taip pat dar gyvas Sibire. Jo pečius prislėgė tik desėtkas metų. Tai ir viskas.

Knygas, kurias aš Tau atsiunčiau, nè pats nesiorientuoju, kada reiks grąžinti. Manau, kad jokio skubotumo nėra. Tai nei nesijaudink, kai atliks, tai ir perduosiu.

Savo laiške man mini, kad jau turėjau gauti dolerius. Gavau. Manau, jog ir Tu jau turėjai gauti mano Tau siųstus frankus. O už dolerius gal ryt pasiųsiu.

[...]

Kaip matai, aš vis dar tupiu Paryžiu, nors vasaris baigias. Yra tam tikrų komplikacijų su išjudėjimu kitur. Be to, beveik kiaurai aišku, kad man Prancūzijoje dar teks ilgokai pasisukinėti (bent pusmetį garantuoju). Tiesą sakant,

„pirmosios žmonos" reikalai labai nešvankiai rutuliojasi. Man tiek daug nervų kainuoja kiekviena berezultatė vėžliojanti diena.

Kovo 4-tą išvažiuoja mūsų Piršlelis. Gaila bent man, juk tai paskutinis savo liežuvio individas, pas kurį, kad ir retai, užslinkdavau, bėdas pasiporindavau, kartu su juo blankias adynas nurydavau. O, be to, vis tik jis – Piršlys.

Kaip Tavo savijauta, Brangioji, ir sveikatėla?

Priimk nuo savo Latro karštus busiukus ir pajusk Tavim mano išraižytas dienas –

T. Latras

123

1950.2.27

Mano Brangi Niliuk,

Dideliai Tau dėkoju už laišką iš 24 d. Manau, atleisi, jog taip ilgai neatsakiau. Žinai, pasitaiko, kad su kai kuo ke-blokai išeina.

Man sukeli papildomų rūpesnių, susidurdama su pro-gomis nuvargti. Dabokis, mano Pupuliuk, kad nenuvogtum per daug mudviejų laimės. Aš Tave dvi naktis pagret sapnavau. Pirmame sapne Tave nešiau per kažkokias tarpukalnes. Nežinau, ką tai reikštų? Paprastai Tave, Niliuk, aš labai retai sapnuoju. Net stebiuosi, kodėl taip yra, juk, rodos, dienų metu Tu tokia dažna ir taip artima su manim.

Tau šįkart parašysiu mažai, nes labai skubu. Turbūt užporyt išvažiuoju į Vokią. Tad man daugiau nerašyk, kol negausi kitokio pranešimo. Tikiuosi, Tau iš traukinio parašyt.

Ruošiam Piršleliui išleistuves, ir šiaip su mano

išvažiavimu šimtai reikalų, o dar Svočiolas negrižęs iš Belgijos, tad vienas turiu su viskuo eiliotis.

[...]

Priimk mano šimtus karštų busiukų. Paliekąs su Tavim —

Juozas

P. S. Ar pas Tave užsuksiu, parašysiu iš Vokios.

124

1950.2.28

Niliuk Šelme,

Nei šiandien Tu manęs nenudžiuginai savo laišku, o taip jo laukiu. Tiesa, prisipažinsiu, kad ir aš Tau neparašiau nei šeštadienį, nei sekmadienį, bet vis tiek su Tavim bent min-timis tas dienas praleidau.

Pradedu nerimastaut, gal kas blogo su Tavim nutiko—gal tik gyreisi savo ištikimybe TBC negatyvumui? Kitaip nesuprantu Tavo tylėjimo, juk paskutinio laiško laukiu iš Tavęs prieš kelionę į Vokią—ir negi nesulauksiu?! Išvažiuoju ketvirtadienio ryte. Nakčia jau būsiu VLIK'o pastogėse.

Dar negaliu nuvokti, kaip ši mano kelionė atsilieps maniesiems ar mudviejų ateities projektams. Tik viena aišku—kad po jos daug kas paaiškės. Žinoma, visiško tikrumo ir aiškumo ateičiai gal ir netenka laukti. Tai diktuoja manoji nuolatinė padėtis. Reikalai, į kuriuos esu įklimpęs, gali reikalauti visą pavasarį man būti pasiruošusiam aplankyti savo „pirmąją žmoną“, tačiau reikia ir kitokias prielaidas padaryti—jie gali reikalauti ir čia mano ilgesnio užsibuvimo. Pastarasis atvejis stovėtų už mudviejų dienų leidimą kartu.

Tada Tu apgaubtum mane savo laime.

Nežinau, kaip reiktų tuo atveju elgtis, jei palikčiau iki gegužio vidurio parengties būklėje? Juo labiau, kad iki to laiko Tu negali pasilikti dabartinėje savo aplinkoje, o turi apsispręsti, kur įsikursi ilgesniam laikui.

Iki Atvelykio baigs rinkti mano memuarus. Gana ilgokai nusitęsė, bet gal taip ir geriau, nes kuo toliau mano užfiksuoti faktai nukeliaus nuo jų aprašomo laikotarpio, tuo bus mažiau galimybių raudoniesiems surasti juose dešifruotinių faktų.

Šiandien pas mane Petro išleistuvės. Nugersim kokį pusbonkį ant galvos, kad jam laivas kur nors plačiuos vandenuos neįšaltų ir kad nauji krantai laimės nepavydėtų. Tikiuos, kad Piršlys tik nuvykęs apsipačiuos, nes šiandien gana rūpestingai jam išrinkom kostiumą, liutpaltį, batus ir kt., kas būtina skubant prie altoriaus priesaikai turėti. Truputį pavydu matant paruošas normaliam gyvenimui...

Šitokio pavydo vedinas, negaliu iškęsti Tavęs, Niliuk, nepasigedęs – atsvaros dėlei, priglausek savyje nuo latro tūkstančius ilgesiu išdabintų busiukų –

T. Skrupulas

125

1950.3.2

Mano Brangi Niliuk,

Tikiuosi, jog atleisi, jei taip prikeverzosiu, kad gerą pusdienį užtruksi, kol dešifruosi ką tas latras rašo. Matai, vagonas per daug mane supa, matyt spyruoklės menkos.

Vakar gavau Tavo laišką iš 28 d. Tai ten buvo paskutinis Tavo man suteiktas šypsniš Paryžiuje prieš gana ilgą per-

trauką. Priimk už jį dideles padėkavones. Na, o busį prie progos atiduosiu.

Buvo tam tyčinių kliudymų mano išvažiavimui, o gal jie tik atrodė kliudymais.

Jei pavyks gauti šveicarų tranzitinę vizą, tai turėsiu laimę Tave, Auksei, aplankyti. Juk reikia paskutinius sprendimus mudviems padaryti—kaip iškovoti galimybes dienų dienoms kartu siurbti mudviejų gyveninio laimę! Kaip prileidžiu galimų kliūčių įveikimą, tai taip ir užverda širdis džiaugsmu, nepažabojamu, besaikiu...

Kažkokios stipresnės nei paprastai atsirado manyje gijos į Tave šiuo metu, gal todėl, kad fiziniai atstumai kiek mažėja negu paryžietiški...

Pas Tave užsukt manau gana trumpam, taip, kad niekas nepajustų, nei VLIK'o žmonės, nei Svočiolas, nei chebra.

Jei man turėtum ką nors būtino parašyti, tai rašyk prof.J. Brazaičiui (Pfullingen, Goethestr 22). Žinoma, dvejais vokais ir ant vidinio užrašyk p. J. Vabalui, asmeniškai. Bet tik, jei būtina! Savo adreso nedėk. Bandyk ir rankraštį pakeisti!!! Tai tiek instrukcijų dėl susikommunikavimo su Tavo latru. Savo keliu jis Tavęs stengsis nepamiršti parašydamas, tačiau nenustebk, Niliuk, jei kartais atsiras tarpas, nes nežinau, ar turėsiu sąlygas visad laisvai susirašinėti. Už tai atleisk, o jei ne, tai kontribuciją galėsi išreikalaut.

[..]

Nenustebk, jei šioje mano peckelynėje nesurasi nieko padoraus, matai, noriu išsiblaškyti ir pasirošti karčiam to-nui kalbėti su Valdžia.

Na, tai glausk, Mano Saulut, Tavo latro busiukus ir padėk jam sulaukt jo atsiradimo pas Tave.

Karšti, karšti—
T.Latras

Paryžius, 1950.3.5

Mano Brangi Niliuk,

Nenustebk, kad Tau parašau iš Paryžiaus. Žinai, „per vainą visaip atseina – užmuša, nušauna ir gyvą pagauna“. Šis trečiasis atvejis ir man tapo pritaikintas.

Turėjau laimės sutikti kai kurių kliūčių pakeliui į Tavo dėdės padanges, tai, atsidūręs Paryžiuje, užsimaniau Tau parašyti. Gal Tu kiek nustebsi dėl savo latro „pajaciškumo“. Škart tikrai taip ir įvyko. Prie progos paporinsiu. Raštu vis tiek nesugebėsiu pakankamai apšviesti Tau, Niliuk, suteikti.

Šiaip laikais po senovei. Tik vis laikas bėga ir bėga be jokio pertrūkio ir vis neduoda progos apsipręsti kaip kada elgtis ir realiai suvokti artimiausios ateities dienų kryžkeles.

Noriu sustiprinti Tavo pasiruošimą eiti paskirais keliais negu kad Tavo latras eis. Tai bent pusantro ar porai mėnesių po tos datos, kuri Velykine vadinasi. Šias pasiūlas aš Tau, Niliuk, darau todėl, kad kiek orientuojus, tai Tavo latro keliai labai neaiškūs, ypač kiek tai liečia jo gyv. stabilumą.

Turint galvoje paskutinių dienų įvykius ir man žinant kai kurias planus to organo, kuriam Tavo dėdė priklauso, aš esu priverstas Tave perspėti, kad būtum pasiruošęs gyventi ir be latro, tai ar pasinaudotum savo kolegės pasiūlymu įsikurti ne Paryžiuje, arba pagalvotum apie galimybes įsikurti Paryžiuje. Dar nėra šimtaprocentinių teiginių, kad latras negalės džiaugtis laime, tekančia iš Tavęs, bet jis priverstas Tave anksčiau minėta prasme perspėti, kad nepavėluotum padaryti atitinkamų žygių Tavo vienišos įsikurdimui. Gi, reikalams kitaip susiklosčius, manau, kad nebūtų nebenugalimų kliūčių pradėti dviems džiaugtis dviejų laime. Juk čia išstojimas ir įstojimas į darbą yra laisvas.

Dar tikiuosi Tau parašyti iš Dėdės pastogių.

Man kol kas nerašyk, kol kitokio parėdymo nesulaukei.

Visus šiuos nusiteikimus ir neaiškius planus reikia suvokti kaip teigiamą įnašą į „pirmosios žmonos“ reikalus. Pavasaris, būdamas gyvybės simboliu, pagimdys vilčių ir mano brolių nuotaikoms.

Su karščiausiais busiukais ligi kito karto –

T.Latras

127

Pfullingen, 1950.3.9

Mano Brangi Niliuk,

Būk pasveikinta iš Vokietijos žemės. Savo sveikinimus išpuošiu šimtais pavasariškų busiukų. Priglausk juos, mano Brangi.

Kaip jau spėjai pajusti, aš buvau ne pagal savo norą, bet mano šeiminkų iš to miesto, kur Ugnelė [Karvelytė] mokslus semia, sugrąžintas atgal į rue des Carmes. Tai sukeltiems įtarimams išsiaiškinti. Viskas baigės gerai, tik laiko tapo be-reikalingai veltui sueikvota.

[...]

Šiandien vakarienį pas Tavo dėdę ir Tetulę. Taip jau nupuolė, nieko nepadarysi. Bus proga arčiau pažinti Tavo Tetulę, kurią gana skirtingai paskiri individai vertina. Žinoma, bus per maža laiko, kad aš ją įsimylėčiau, o apie blogos nuomonės susidarymą negali būti nė kalbos, juk ji Tavo Teta.

Šiose padangėse vyrauja nuotaikos, kurios labai mažai gali pasakyti mano kelių krypčių atžvilgiu. Neaiškus, neaiškus ir dar kartą taip. Pavasaris vis eina kartu su visoku sujudimu. Taip kad ir mano pastovumo nesimato. Tai

turėk, Niliuk, galvoje ir elkis taip, kad aš nebūčiau kaltinamas per ilgą Tavęs neperspėjimu. Norėčiau, kad tvarydamasi paliktum visad plyšį, susidarius galimybėms sugretinti mūsų žingsnius.

Su nuožmaus ilgesio busiukais tariau Tau, Auksei, kol kas –

T. Skrupulas

128

1950.3.19

Mano Brangi Niliuk,

Kai Tave manos šios eilutės pasieks, tikriausiai pagalvosi, kad karstai pradėjo atsivožti, kad iš jų numirėliai prabiltų į svieta, kad galbūt atrodęs Tave užmiršęs latras, vėl lietu savą ilgesio širdgėlą Tau.

Tau tikriausiai kažkas neiškaus yra su manim?! Taip ir yra. Traukiam virš desėtko dienų kažkur su kažkokiais reikalais, o šiandien vėl, atsidūręs VLIK'o pašonėje, atsivežiau ir savo nerimastį Tau, Niliuk. Šiandien lyg tai Juozinės, lyg kai kurie išoriniai dienos daviniai liudija apie šventišką nuotaiką. Esu pas prof. Brazaitį, kuris taip pat tokio garbingumo vardą dėvi. Ši proga, prisipažinsiu, neliko neatžymėta.

Beje, su prof. Braz. buvome prieš kelias dienas pietums pas Tavo Dėdę. Gi prieš dieną artimiau susipažinau su ponija B. Prapuoleniene.

Manau, esi gavus, Niliuk, prieš marias laiko mano kelis žodžius. Jie gana kartūs. Toki dar ir šiandien pasilieka. Nežinau, ką man kiekviena rytdiena padiktuos. Viskas kvepia netikrumu. Mūsų laimę, išbučiuotą didžiu ilgesiu, graso „pirmoji žmona“ nuvogti. Negaliu jai priešintis ir nematau

išeities. Net nesiorientuoju šiandien, kur teks praleisti Vėlykas.

Leisk man nudžiuginti bent Tave, Mano Auksei, išbučiuojant šiandien šimtais karštų busiukų, atžymint čia šios dienos šventiškumą—

T. Latras

129

1950.3.23

Mano Brangi Niliuk,

Vakar Baden-Baden'e susitikau su mūsų Svočiolu. Iš jo sužinojau, kad su Tavo sveikatele kažkas netvarkoje, o tai mane labai sujaudino. Ir kaip vėlai aš apie tai sužinojau. Šitokiais momentais aš tikrai norėčiau būti laisvesnis nuo savo „pirmosios žmonos“. Dabar Tu kenti, o aš net progos neturėjau apie tai sužinoti. Būk gera, Niliuk, ir man, jei gali, skubiai parašyk prof. Brazaičio adresu. Žinoma, kaip kadais minėjau, dviejuose vokuose, viduje esančiam dėdama ant-raštę—J. Vabalui. Būtų gerai, kad Tavo laiškutį gaučiau kuo skubiau, nes žadu ir iš čia po kelių dienų iškelti į kitą Vokios vietą.

[...]

Esu be galo nelaimingas, kad šiuo metu Tavęs, Niliuk, negaliu aplankyti. Mano reikalai būtinai reikalauja, kad iš čia niekur kol kas nejudėčiau. Ir drebančiomis mintimis noriu tikėti, kad tai, ką apie Tavo sveikatelę girdėjau, nenueis iki didelių komplikacijų ir Aukščiausias padės Tau visa mūsų laimei nugalėti. Neprileidžiu tokiame Dievo pavydu-lingumui, kad matytos neribotam džiaugsme skęstančios

laimės mūsų valandos nepasiliktų su mumis ilgesniems gyvenimo tarpams.

Praplėšęs mane slegiančią „pirmosios žmonos“ reikalų storą dangą, aš panyru savo siela visokioje tavo aplinkoje ir padėtyje ir staugiančio sielos verkšlenimo bučiniiais atsiduriu prie taip pasiilgtų Tavo lino akių, užburiančių skruostų...

Nugalėk, Niliuk, tai, kas kliudo ateiti šviesai į mūsų dienas ir kas skausmu nudažo manąsias dienų dūmas.

Karštai, karštai bučiuoju –

T.Latras

P. S. Tu pastebėjai, kad aš gana odisėjiškai leidau pasakutiniu metu laiką. Panašiai ir toliau tęsiasi.

130

1950.4.7

Mano Brangioji Niliuk,

Priimk, mano Auksei, nuoširdžiausius sveikinimus ir giliausius linkėjimus Šv. Velykų proga nuo savo latro. Tik pavartotas sau epitetas mano tikrai užsipelnytas. Kaip matai, tik dabar Tau atsakau į Tavo kovo 27 laišką.

Džiaugiuos, kad Tu, Niliuk, bent manai, kad naujas plaučių židinytis irgi bus nesunkiai nugalėtas. To aš linkiu ir šia Kristaus prisikėlimo šventės proga. Tikrai pats laikas ir Tau keltis, palikus atsibodusias lovas.

Kaip Tu matai, aš nusigrūdau į Vokią ir nemanau iš čia greit išsikrapštyti. Labai mažai turiu laisvų rankų. Matai, kiek save turiu skriausti, taip retai Tau parašydamas. Mat iš savo nuolatinės gyvenvietės nenoriu rašyt, o rašau tik tada,

kada atsiduriu kelionėje. Tikiu, kad gal man nors truputį atleisi, Niliuk. Jeigu Tavo planai išdegs atvykti pas tetą, aš būsiu nepaprastai laimingas. [...]

Man rašyk šitaip: Juozaitis

c/o Rugienius, Rauchstr. 20

Muenchen.

Tačiau aš ten pasimaišau gana retai, tad atleisk jei greit Tau neatsakysiu.

Tuo tarpu tiek – priglausek mano ilgesių busiukus, Brangioji Meile –

T. Latras

Perduok sveikinimus Mūsų Švogerkėlei, kaip ji laikos?

131

1950.4.27

Mano Brangi Meile,

Tik šiandieną turiu laimės padėkavoti Tau, Brangioji, už Tavo manęs prisiminimą iš 4.14.

Niekad, Niliuk, Tu nesuklysi, manydama, kad aš ir kažkur klajodamas nebesu be Tavęs. Nežinau, gal dėl to, kad aš galiu skaityt Tavo keletą brangių žodžių. Kaip tik šiandien Tu mane barei, kaip tik ta pačia klajūniška dvasia, kur manyje net maža paguodos įžiūrėjai. Tas sapnas didele dalimi ir buvo tikrovė. Nė kiek aš Tau, Niliuk, nepavydžiu turėt mane tokią bastūną. Velykiniu metu kaip tik užuominom kalbėjau su vienu žmogumi apie galimą mano egzistavimą tik su kitu žmogumi. Jisai nukalbėjo, kaip aš galėčiau rizikuoti susijungti su mylimu žmogumi ir jį palikti tokiems pergyvenimams? Gal jis ir turėjo sveikos galvosenos? Tu, Ni-

liuk, tai geriau pajauti negu aš galiu nuvokti.

Daugkart tariau ačiū Mielai Švogerkėlei už mano asabos prisiminimą. Pasiųsk jai, Brangi Niliuk, mano geriausius jausmus, kupinus linkėjimų jų besilipdančiam lizdui.

Lyg randu kažkokias padėkas už 20 žaliukų ir kitką. Pasakysiu, Niliuk, kad be reikalo dėkavoji. Juk kas Tavo, tas ir mano, tai kam dar smulkintis už ubagiškus grašius. Geriausia tokiais atvejais Tavo padėka man būtų – paporinti savo bėdas atviriau ir išsamiau, kurias aš, pagal galimybes lopydamas, turėčiau laimę visad Tave dažniau prisiminti.

[...]

Gal nesugebėsiu, Niliuk, Tau paporint, kaip aš esu išsiilgęs Tavęs. Jei Tu atsirasi Vokioj, tikiuosi, kad galėsiu bent trumpam tą ilgesį nuskandinti susitikimo laimėje. Sunku įsivaizduoti su kokiais malonumo jausmais aš „suryju“ Tavo kiekvieną rašytą žodį. Nors manoji aplinka ir nėra palanki mano meilės Tau romantizmui, bet nors vogčiomis tai prabangai pasiduodu. O gyvenime visad reti deimantai. Prisiglausk, Niliuk, šį laimės vakarą mano tūkstančius Tau siunčiamų busiukų ir tikėk, kad Latras niekad nepaliks vienišos be laimės pragiedrulių, pagimdytų jo Svajonės. Su geriausiais linkėjimais –

T.Latras

132

1950.5.21

Mano Brangus Auksei,

Šiandien po ranka turiu tavo du laiškus iš 5.2-os ir 5.4-os. Juos gavau tik užvakar. Viskas juose gauta tvarkoj. Tikėkimės, kad kam nereikia matyti – nematė.

[...]

231

Šiandien esu Dėdės pašonėj, tad ir progą turiu Tau, Niliuk, parašyt. Apskritai su parašymu man gana striuka. Tikiu, jog Tu visa tai gerai supranti, tad nė teisintis daug nebandau. Tikėjauši Tave, Niliuk, pamatyt šiandien. Deja, vakar vakare telefonu pasikalbėjęs su ponia Karveliene, sužinojau, kad Tavęs dar čia nėra. Labai apgailestauju, kad Tu ilgai iš ten neišsikrapštai, bent neišsikrapštei iki to laiko, kai buvai man parašius. Dabar galėsim pasimatyt ne anksčiau, kaip už pusantro mėnesio ar mėnesio.

Šiandien kalbėjauši telefonu su Dėde. Sužinojau, kad Tavo visi popieriai jau tvarkoje ir po Sekminių būsi čia. Devintinėms Dėdė kvietė ir mane apsilankyti į jo palėpes. Deja, negalėsiu taip greit, o taip Tavęs pasiilgau.

Tavo laišakai mane be galo nudžiugino. Tiek savos laimės aš įskaitau kiekviename sakiny, kiekviename sakinio taške. Ir taip ši link manęs iš Tavęs tekanti laimė man brangi. Priimk už tai nuo savo Latro tūkstančius padėkos busiukų. Žinok, Niliuk, kad mano tikėjimas, kad Tave turiu, yra dideliu praskaidrinimu mano dabartinio gyvenimo dienų ir didelė prošvaistės viltimi šviečia ateičiai. Vedinas savo vidaus balso, aš nedrįstu statyti jokių rezervų mūsų formaliam susijungimui, tik kartais suabejoju, ar tai yra perdėm realu, ar tai nepadiktuota laime svaigstančios širdies. Kai Tu, Niliuk, atsirasi pas Dėdę, bandyk atsargiai netiesiogiai sužinoti ar pašniukštinti jo ir Tetos pažiūrą į galimą mudviejų susijungimą. Tada man atsargiai parašyk. Mat, jei po mėnesio ar pusantro aš atsidursiu arčiau Dėdės palėpių, tai tik tada mes ir galėsime padėti formalumams tašką, nes po to aš žadu kiek ilgesniam laikui pradingti iš ten toliau. Tik formalumai turėtų būti atliekami labai subtiliai, tiek siauroj apimty, tiek be jokių pompų. Visko reiktų atsisakyt, kas galėtų pakenkti mano padėčiai kituos reikaluos. Tad, Niliuk, pagalvok visa ir už mane, pašniukštinėk ir man parašyk.

Šiaip gyvenu pusėtinai. Mano triūsio tikslas yra moralinė parama, o materialine skūstis taip pat negaliu, net kartais sau gal ir perdaug leidžiu.

Priimk šio reto vakaro mano Tau skirtus sielos busiukus. Taip norėčiau, kad pro langą besiskverbias šio pavasario alyvų žiedų kvapas sutiktų Tave ir mane čia pat kartu –

Karštai, karštai bučiuoju –

T. Latras

P. S. Linkėjimai Švogerkelei.

133

München, 1950.6.17

Mano Brangi Niliuk,

Tupiu ir vėl savo senoj gūžtoj. Tik dabar spėjau atsigaut nuo laimės ir nuovargio. Taip kietai esu persekiojamas buvusio su Tavim džiaugsmo ilgesio, kad nesuprantu, kaip reiks praleist „ramiai“ šį vakarą ir sekančius. Galbūt todėl, kad toks didelis šuolis buvo tarp mūsų paskutinių susitikimų, aš ir esu toks šiandien vienišas, niekam neįdomus ir ilgesingas. O tos mudviejų laimės akimirkos būna tokios trumpos ir taip nedaug jų priskaitoma ateity.

Menu mano paskutinių minčių jaudinimąsi prieš susitinkant su Tavim prie pašto. Tu, Auksei, savo savita politika uždelsei ateit, o aš kiekvieną akimis sugautą moterišką figūrą, kiek panašėlesnę į Tave, palydėdavau ir pasitikdavau pakilusiu širdies pulsą. Gal šiandien apkaltinčiau aš Tave, Niliuk, už tas pavėlintas sekundes ar jų dalis.

Esu laimingas ir išdidus bent sieloje, nes žinau, kaip man mudviejų laimės pavydi mano artimiausi bičiuliai. Tačiau ti-

kiu, kad jie dar toli gražu atsilieka savo pavydo gyliu, nes nemanau, kad jie pajustų pilnai mano sielos džiūgavimus. Tu, Niliuk, esi mano džiaugsmo ir laimės atspalvio priežastis. Tau pridera mano giliausi jausmai iš šio vakaro. Priglausk juos, bent simboliškus, šiąnakt.

Nuotrupomis esu nugirdęs, kad tiems žadamiems formalumams įgyvendinti yra kai kas būtina atlikti, kas pareikalautų ir laiko, ir kai kurių popierių. Tad, Tu, Auksei, apsidairyk ir man parašyk po to, ko reikia ir kaip kai kas bus įmanoma pa tvarkyt. Ekspertą Dėdę turi.

Pasiųsdamas šimtus busiukų kartu ir tų, kurių nespėjai atiduoti, palieku nekantriai su Tavim iki kito pasimatymo –

T. Latras

134

1950.7.1

Mano Brangi Niliuk,

Šiandien, kaip labai retą vakarą, susirengiau Tau parašyt porą žodžių. Atleisk už ilgą tylėjimą.

Dėkoju Tau už tris laiškus, kurių paskutinis iš 26. Esu dideliai Tau dėkingas už jų turinį. Man labai malonu, kad p. p. Karveliai, anot Tavo žodžių neužėmė pozicijos, priešingos mudviejų nusistatymams.

Nors po Tavo paskutinių laiškų esu gana dažnai artimas siela romantizmui, bet šiandien, Niliuk, apsieisiu be jo, stengdamasis kuo daugiau atsakyt į Tavo laiškų einamuosius reikalus. Aš nieko prieš neturėčiau, jei gerb. ka-nauninką Kapočių* pakeistų prel. Krupavičius. Aš net užuominų pirmajam nesu padaręs.

Svočiolams, manau, kaip ir Jūs, bus geriausia pranešti tik post factum. Prieš tai nematau reikalo. Turiu jiems gilių sentimentų, tačiau dabartinė mano padėtis dažnai verčia aplenkti jausmus.

Atostogų gaunu nuo 1-os rugpjūčio. Taip susitariau su savo šefais. Kaip matai, Tavo prašymai pavėlinti išpildyti su dideliu kaupu.

Popierius manau taip sutvarkyti: gimimo metrikus ir pasą tikra pavarde tikiuos išsirūpinti. Jau prieš porą savaitių pradėjau. Kad vedyboms kliūčių nėra—bandysiu išgauti per Levą Prapuolenį. Jis prieina prie antspaudų—tai gal man padės. Kebliausia su „Aufenthaltsbescheinigung“. Čia gal su kyšiu išsiversiu pas kurį nors burmistrą. Gal kartais tokį tipą, prie kurio būtų įmanoma prieiti, pažįsta mūsų Dėdė. Prieš kiek laiko, anot Julijono [Būtėno], toki triukai visai lengvai ėjos. Turiu į Tave, Niliuk, dar prašymą, kad reikamoj metrikinėj įstaigoj pasiteirautum, kaip anksti prieš susimetrikavimą reikia paduoti reikiami pareiškimai ir ką su jais kartu reikia įteikti. Gal trūkstami dokumentai galima vėliau pristatyti?

Kur imtume šliubą man vis tiek. Aš niekad nebūsiu prieš apsisprendimus, kurie stovi už diskretiškumo išlaikymą. Viena tik reikia neužmiršt, kad turėsiu labai mažą laiko viskam. Berods, reikia dar ir šliubui duoti kunigui leidimą (tiems, kurie yra D.P. ir neturi savo parapijų). Sis reikalas, žinoma, daug laiko nepareikalaus.

Aš norėčiau, kad vetuvėse dalyvautų ir p. p. Brazaičiai. Su jais esu labai artimuos santykiuos ir būtų labai neko-
rektiška iš mano pusės prieš juos tai nuslėpti, ką jie vis tiek vėliau sužinos.

Aš taip pat manau, kad mums būtina prieš tai susitikt. Jei Tu, Niliuk, nesibijai kelionės vargo, tai sekantį sekmadienį (liepos 9 d. apie 2.30 popiet) aš būsiu sutartoj vietoj.

Norėčiau ir Dėdę matyt, tik, jei jis nebus užimtas ir leis sau nugalėt tokią kelionę. Jei man atsirastų nenumatytų kliūčių atvykti, tai praneščiau telegrama, kad neatvyksiu, o jei tylėsiu, tai reiškia – būsiu.

Perduok geriausius linkėjimus gerb. p. p. Karveliams ir glausk mano Tavim gyvenančios sielos busiukus, kuriuos šio vakaro audra atbloks prie Tavo brangių lūpyčių –

Tavęs raudantis *Latras*

135

1950.7.31

Brangus Auksei,

Rašau Tau gal paskutinį kartą. Mudu susirašinėt jau nebeturėsime galimybes. Nauduojuos šia paskutine proga. Tu man daugiau nerašyk, kol negausi kitokio pranešimo.

Gyvenu nepamirštamais tų brangių dienų prisiminimais. Jie mane lydės tolyn.

Tau prof. B.[Brazaitis] perduos mano čemodano rakčiuką. Kartu prisipažįstu, kad Traifelberg'o kambario raktą, būdamas tam laimės svaiguly, pamiršau. Prašau, kad ir jį prof.B. pristatytų į ten.

Jei iš ten mano laiškuos Tu surasi ką nors apie Vincą, tai padaryk tos laiško vietos ištrauką ir per prof. B. perduok prof. Kaminskui!...]

Priglausk šimtus nepamirštamų busiukų, kurie mane visur ir visad lydės –

T. Juzis

Po mudviejų vestuvių, kurios įvyko 1950 liepos 23d., savaitę praleidome Traifelberg'o viešbutyje netoli Tübingen'o. Ir per šią savaitę

nebuvo dienos be nuolatinių lankytojų iš VLIK'o. Dažniausi svečiai buvo Julijonas Būtėnas, prof. J.Brazaitis, Prapuoleniai ir kan. Kapočius.

Kai kurie iš jų buvo būtini paskutiniems pasitarimams prieš Juozo grįžimą į Lietuvą. Išsiskyrėme su juo rugpjūčio 1 d. Dar gavau paskutinį jo ranka rašytą atsisveikinimo laišką su data „1950 rugpjūtis“... (N. B. L.)

136

1950 rugpjūtis

Mano Brangus Auksei,

Dvidešimt su kaupu dienų skiria šią dieną nuo anų mudviejų laimės Traifelberg'e prisiminimų. Dažnai, išniręs iš mano „pirmosios žmonos“ glėbio, aš paskėstu taip mums brangiuos prisiminimus; svajoju apie savo Brangiausią ir taip pasijuntu laimingu, kad, rodos, nesurasi mano laimės konkurentų. Deja, nūdien aš privalau, kaip ir Tu, tenkintis tik tos išsvajotos, įsikūnijusios laimės prisiminimais.

Kai kartais mūsų pabrolys [J.Būtėnas] pastebi mane Tavyje skendintį, atsidūsta ir: „...Aš bijau, Juozel, kalbėti su Tavim...Mačiau, koks Tu buvai laimingas ir sunkiai suprantu, kaip tu dabar gali nepastebimai tai pergyventi...“

O vis tik mudu pamiršom savųjų „aš“ egzistavimą ir nusilenkėm įgeidžiams mano „pirmosios žmonos“. Aš žinau, Niliuk, kad toliau aš jau grumsiuos ne dėl savo vieno, bet dėl mudviejų garbės, kame Tu, Brangioji, lydėsi mane savais pergyvenimais ir sava malda. Tikiu, kad mudviejų bendri jausmai neapvils mūsų ir po trumpo laikotarpio mudu vėl svaigsim nė kiek nepaviršutiniškesne laime, kokią svajojom ar ir kuria gyvenom.

O jei kartais likimui patiktų mane fiziškai sunaikint, tai Tu, Niliuk, tąsyk padaryk mane kažkur egzistuojantį lai-

mingu, susikurdama sau vėl laimingą gyvenimą. Nėra negalima, kad ir aš nepavirsčiau mūsų tėviškės kruvinos žemės dulkėmis, nors dabartiniai mano nujautimai manęs neprileidžia prie panašios minties.

Turbūt gavai per prof. B. vieną mano pripeckeliotą išsiblaškiusio ir skubančio laišką. Ten radai ir keletą žaliukų, kuriuos nespėjau prauliavot. Šiame laiške dar vietinių truputį rasi. Aš dideliai apgailestauju, kad negaliu Tavęs, Niliuk, aprūpinti taip, kaip norėčiau. Per prof. B. turėjai gauti 2 raktus – vienas nuo mano čemodano, o kitas – nuo mudviejų pojungtuvinio kambario durų.

Aš dideliai apgailestauju, kad neturėjau progos pasidalinti su Tavimi pojungtuviniais išpūdžiais, kaip ir nieko nežinau, kaip klojasi Švogerkėlei. Tai visa vis nuvagia ir dar nuvogs anas mielas ir kartu nelabasis „pirmosios pačios“ kovos katilas. O kol jis virs, tai mes visad būsim pasiruošę aukoti jam ne tik savo gyvenimo malonumus, bet ir pačius save.

Su tais keliais žodžiais ir baigiu, nes vis vien nesurinksiu raidėse to, ką norėčiau Tau, Brangusis Auksei, parašyti. Ne man išreikšti mano dienas Tavimi nudažytas, kaip ir šiais negyvais žodžiais numarinti savąjį ilgesį Tavęsp. Ir laiko, ir tolių atstumai bei padėties klaikumas mane dar labiau su Tavimi suglaudins.

Perduok maną gilią pagarbą, padėką bei sentimentus p. p. K [Karveliams] ir „Partizano laukiančiai“ [Ugnei Karvelytei]. Nepalik prie savų linkėjimų nepridėjus ir manų Švogerkėlei.

Priglausk, Niliuk, mano giliausius Tau linkėjimus sveikai ir laimingai risti per gyvenimą ligi laukiamo mudviejų susitikimo. Tegul Dievulis Tau ir mudviem padeda. Karštai, karštai bučiuoju –

T. Latras

1950.10.9

Brangioji Nijole,

Pirmutine proga skubu perduoti Juozo atsisveikinamąjį bučkį, — atsisveikinamąjį „ligi pasimatymo“, kuris, giliai tikiu, yra tikras ir, Dievo valia, nebetolimas. Tuo tarpu, žinau, Tu, mieloji Nijole, karžygiškai laikais; o ir vyrišką širdį nykuma apėmė brangiam bičiuliui tamson dingus, ir skolos jausmas visą laiką nesiliauja persekiojęs. — Su laiku, neabejoju, ką gera ir linksma išgirsim; tuo tarpu tenkinamės žinodami, kad pradinis etapas turėtų būti tvarkoj.

Tau gražios sveikačiukės ir sėkmės linkėdamas nuoširdžius bičiuliškumo jausmus reiškia

Julijonas

P. S. Gražūs pasveikinimai Doktorui su šeima.

šiuo laišku Julijonas Būtėnas perdavė man Juozo atsisveikinamąjį bučkį, grįžęs po to, kai palydėjo Juozą lėktuvu jo kelionei atgal į Lietuvą. (N. B. L.)

LAUK MANĘS!

Lauk manęs, aš sugrįšiu
Bet lauk labai!
Lauk, kai lietus krinta
Pilkas, liūdnas ir sunkus.
Lauk, kai sniego audros dūksta
Ir kai vasara sužėri.
Lauk, kai kiti jau seniai
Nuo laukimo pavargo.
Lauk, kai iš toli
Tavęs laiškas nepasiekia,
Ir kai nieks daugiau šioj žemėj
Laukti nebegali...

Lauk manęs, aš sugrįšiu,
Išdidžiai, šaltai,
Kai kiti Tau sako:
„Tu lauki be tikslo”.
Kai draugai mano atminimui
Liūdni prie langų sėdas
Ir rūgštų vyną geria...
Tu tik jo negerk! Dar palauk!
Drąsi, stipri, viena –

Lauk manęs, aš sugrįšiu
Nors mirtis ir tyko.
Nieks suprasti negali,
Kad Tavo išdidus laukimas
Man išgelbėjimą neša.
Tik Tu ir aš težinom,
Kas mane gyventi skatina,
Nes Tu, kaip niekas kitas,
Manęs laukti gali.

Šis eilėraštis, buvo rastas tarp Juozo man sugrąžintų daiktų po jo išvykimo (N. B. L.)

EPILOGAS

Ne dramatišku uždangos nuleidimu, ne skambiais pasisakymais baigiasi paskutinis Juozo laiškas Nijolei. Juozas kalbėjo ir rašė tiktai taip, kaip jam diktavo jo širdis ir sąžinė. Paskutinis jo laiškas lieka ir testamentu, ir išreikšta viltimi, ilgesiu, meile. Ir atsisveikinimu. Žodžiais „karštai, karštai bučiuoju“ nutrūksta jo ir Nijolės 1948-1950 metų fizinis ryšys. Nutrūksta atsiskiriant Juozui nuo vienos mylimosios rankų ir prisiglaudžiant kitos mylimosios glėbin. Džiaugsmo ir ašarų laikotarpis, meilės ir kraujo laikas. Partizanų dainos žodžiai „nežinau tik aš, brangioji, ar pabelsiu į duris“ išsipildė. Nepabeldė.

Mūsų dienas užgožiant praktiškai naudingoms pažiūroms, vis daugiau mums besirūpinant tik šios dienos geroje, Juozo asmuo šviečia kaip pavyzdys žmogaus, kuris neieškojo naudos sau, o atidavė ir meilę, ir gyvenimą, ir gyvybę, siekdamas didesnės laimės žiburio – pirmosios mylimos, Lietuvos, laisvės. Paskutiniame laiške jo žodžiai „toliau jau grumsiuos ne dėl savo vieno, bet dėl mudviejų garbės“ kalba ne apie medaliais ar apdovanojimais išreikštą garbę, bet iš tikrųjų sako, kad jis grumsis dabar dėl Lietuvos, ir jau abiejų vardu, nes būtų gėda ir negarbė nesigrumti ir nevalia pasitraukti.

Šiandien virš vėl nepriklausomos Lietuvos šviečia saulė, praplaukia debesėliai, lyja lietūs, mirga žvaigždės. Juozo kovos ir mirties prasmę patvirtino 1990 metais Kovo Vie-

nuoliktoji. Tačiau kita jo gyvenimo dalis, atspindinti šiuose laiškuose, neturi pabrėžiančios datos. Ji tik tęsiasi nenutrūkstančia dviejų meilių gija, ypač išryškinta Vasario Šešioliktosios laiške: „Giliai džiaugiuos, kad tokios istorinės reikšmės suaktys prabėga pro mus mudviejų susijungusių sielų ženkle. Tai neįkainojamai vertintina gyvenimo daina." Tūkstančiai Lietuvos sūnų ir dukterų, kovoję ir žuvę už tą patį idealą kaip ir Juozas, ilsisi teisiųjų miegu, irgi palikę savo sapnus, svajones ir meilę. Irgi rašę laiškus, jei ne žodžiais, tai mintimis, širdyse. Irgi mylėję, irgi sudegę didžiojoje Lietuvos meilėje. Juozo laiškai yra ir jų neparašyti laiškai mylimiesiems.

Ar galima sakyti, kad laimėjo viena iš jo mylimųjų? Lietuva? – Jos glėbyje Juozas dabar miega. Nijolė? – Jos širdyje Juozas tebegyvena. Abidvi ir laimėjo, ir prarado.

Gabrielius Žemkalnis

LAIŠKAS ŠV. PETRUI

Iškaltas Arlington kapinėse Vašingtone

Įleisk juos, Petrai, jie tokie pavargę,
Ir leisk ilsėtis pastogėj angelų.
Leisk jiems sveikiems pabust naujon aušron, liepsnojančion
Saule, – ne karu. Tegul taika jiems viešpatauja.
Atmink, kur kūnai jų sulaužyti nukrito...
Duok jiems tai, ko jie norėtų. Leisk jiems džiaugtis!
Žinai, kokie jauni jie žuvo!
Ne arfas, o džiazo orkestrus jiems duok,
Leisk jiems mylėti, Petrai, juk jie nespėjo
Mylėt saldžias, kaip pievų vėjas, mergaites
Su besidriekiančiais plaukais...
Danguj reikėtų jiems turėt medžius ir giedančius paukščius,
Kalnus, į kuriuos galėtų jie įkopti,
Pajusti skonį vasaros prinokusioj kriaušėj.
Pasakyk jiems tu, kaip mums jų trūksta,
Ir pasakyk, kad nesirūpintų mumis,
Nes viskas bus čia žemėje gerai!

Elma Dean

TURINYS

Įvadas.....	5
Vardų ir žodžių paaiškinimai.....	7
Julius Keleras – Meilė ir laisvė: Daumanto likimas.....	12
Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė – Apie anuos nepamirštamus laikus ir žmonės.....	17
Daumanto laiškai (1948, liepa - 1950, rugpjūtis).....	25
Julijono Būtėno laiškas (1950.X.9).....	239
Eilėraštis „Lauk manęs“	240
Gabrielius Žemkalnis – Epilogas.....	243
Elma Dean – Laiškas šv. Petručiui.....	245